

162.777

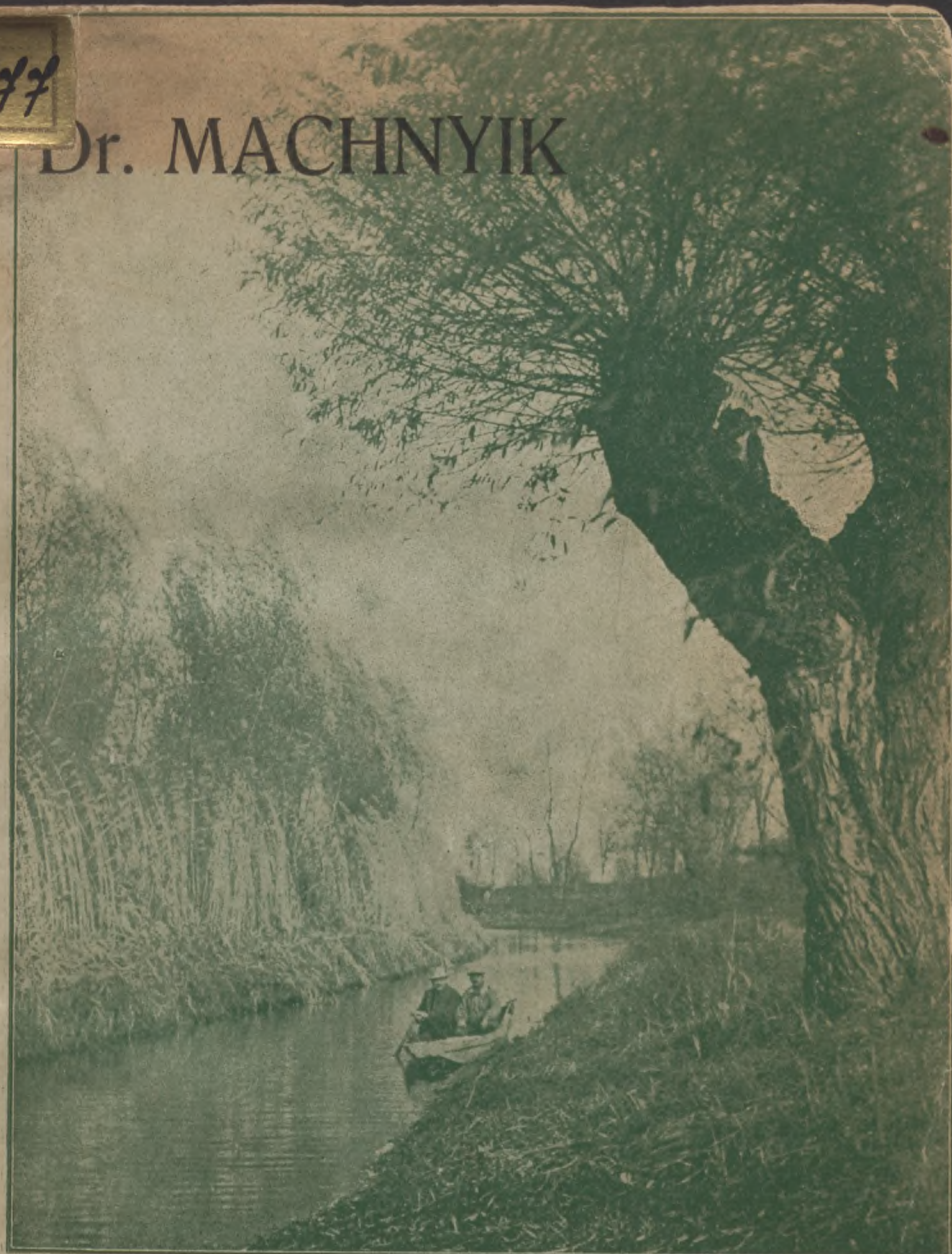
277

1
9
3
5

2777

Dr. MACHNYIK

1
9
3
5

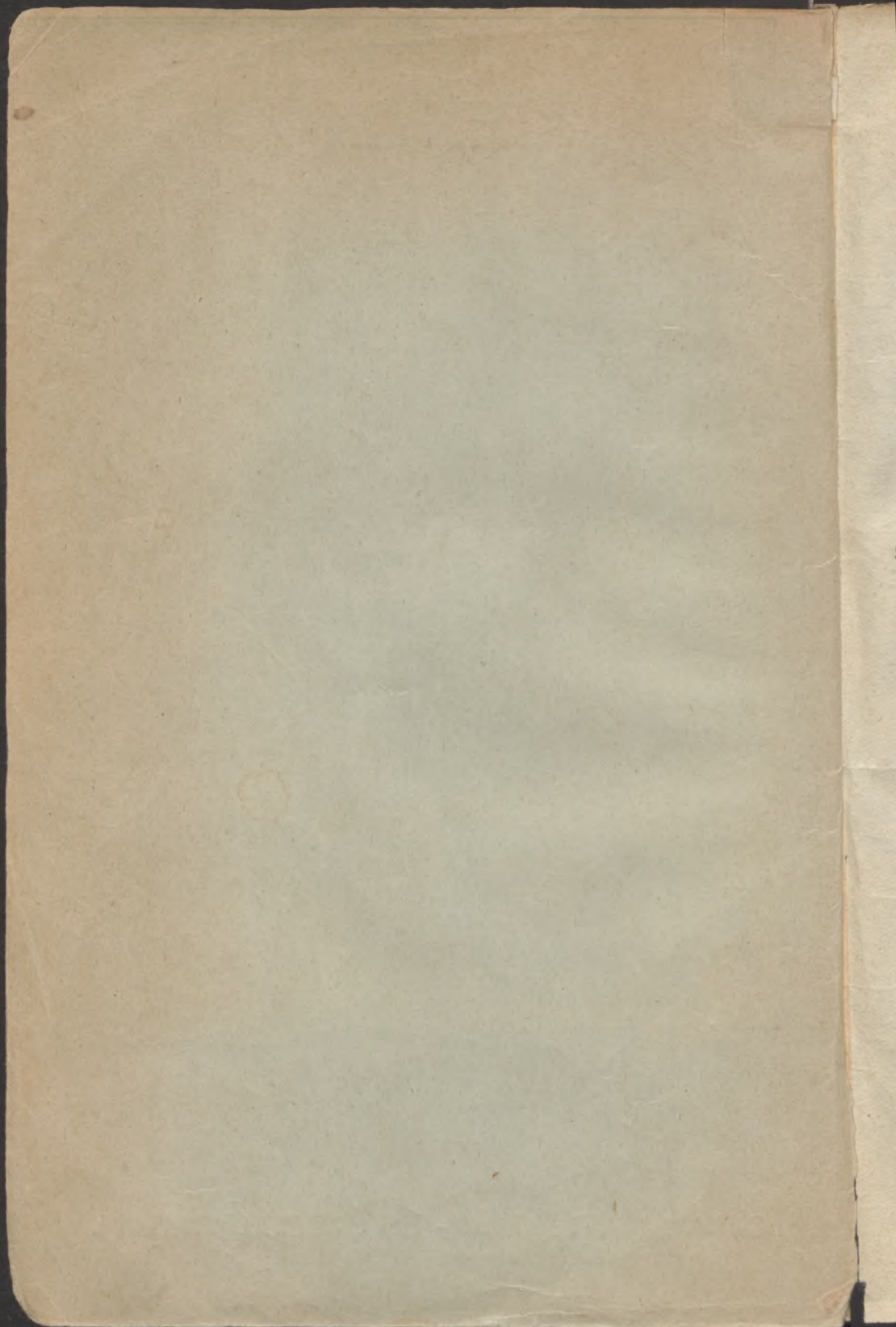

Mr. Ph. Ulreich Ernő felvétele

CSALLÓKÖZ

GYAKORLATI AGRÁR- ÉS SZOCIÁLPOLITIKA

ÁRA 35 Ké.

Szlovenszkó szülöttjének, a nagy magyar
költő és próféta

MADÁCH IMRE
emlékezetének

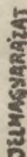
ТЕРКЕПЕ

TERÜLE: 1843. 2

JÁRÄSON.

A KOMA ROMI JARAS

2005-05-05

五

2000

FOUO

To

520 N 5th St

THESE WORKS

WILLIAM H. A.

CSALLÓKÖZ

TANULMÁNY
A HONISMERET, AZ AGRÁR- ÉS A SZOCIÁLPOLITIKA
KÖRÉBŐL

IRTA :
Dr. techn. MACHNYIK ANDOR
okl. mérnök
állami földművesiskolai tanár

1935
Szerző saját kiadása
Komárom-Csehszlovákia

Young

Szerző tulajdona.

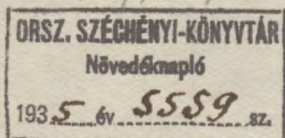
Szerző minden jogát fentartja.

162777

~~40,727~~

Előszó.

Madách Imre látnoki szavaival megkezdett és befejezett — egyedül az elmaradt szegény és a legnagyobb nyomorban sínylődő mezőgazdasági munkásság és a gyengülő parasztság érdekében megírt — tanulmányomat eredetileg minden külön előszó nélkül szándékoztam a nyilvánosság elé bocsátani.

A szegény mezőgazdasági munkássorsból kitartó szorgalmával, munkájával és népe iránti nagy szeretetével nemzete első emberévé lett *Masaryk G. T. dr.*, tudós köztársasági elnökünk 85-ik születésnapja alkalmával a vezető tudományos és egyéb fontos társadalmi körök által kezdeményezett és kiadott *a nyilvános lelkiismeret felkeltésére szolgáló »Felhívás«* megváltoztatta fentiekben említett elhatározásomat.

A könyv kiadásával járó anyagi kockázat utolsó pillanatig bizonytalanná tette a már régebb idő óta meglevő tervem keresztülvitelének lehetőségét. Kiadjam? Ne adjam? Sikerül-e itt minálunk, a gazdasági és szociális kérdésekkel olyan keveset avagy csak színleg és felületesen foglalkozó olvasó közönségünk körében e könyvet elhelyezni?

És így ment ez bennem, a lelkemmel ellenkezésbe jutó gyenge emberi természetemmel, míg végre az előbb említett és 1935. március hó 2-án és 3-án világot látott* »Felhívás« felszabadított e már szinte elviselhetetlenné vált lelki fájdalomtól és gyengítő tétovázástól. Az egész nép érdekében megkövetelt »nyilvános lelkiismeret« felébresztésében munkám időszzerűségét felismerve, könyvem sorsát biztosítva láttam.

E reám nézve nagyjelentőségű »Felhívás« tartalma magyar fordításban a következő: »A nagy. terményfeleslegek ellenére fennálló és mindinkább fokozódó nyomor meghozta az emberek elégedetlenségét és elkeseredését. Igaz és való, hogy az elégedetlenség érzete az emberben mindig megvolt és az bennünk meg is fog maradni, de elégedetlenség és elégedetlenség között különbséget kell tenni. Mert ha az elégedetlenség az emberekben

*A »Prager Tagblatt« és a »Národni Politika« napilapokban.

rejlő és csakis az emberiség haladása utáni vágyakozásából támad, úgy az jó és megtermékenyítő befolyással van, ha azonban az elégedetlenség az emberek legelemibb életszükségleteinek hiányából támad, úgy az a megsemmisülés áradatát zúdítja az emberiségre. De hát hol itt a hiba? kik itt a vétkesek? és miképpen lehetne ezen segíteni? Megalapítottuk demokratikus köztársaságunkat, amelyben minden erő és hatalom a néptől származik. Ezért a nép felelős államáért, annak fejlődéséért avagy bukásáért. De hát tulajdonképpen ki is az a nép? A népet mi mindnyájan személyesen alkotjuk. És épen ezért kell mindnyájunknak, saját erőnkkel, saját érdekünkben cselekedni és a bajokon javítani. Pedig sokan vannak, akik ezt nem tudják megérteni és így közömbösségük és kétségbeesésük következtében a reménytelenség rabjaivá lettek. Ezért van szükség a nyilvános lelkiismeret felkeltésére, hogy ezzel minden egyes emberben, a népe iránti erkölcsi felelősségérzés megmozdítassék és ennek révén a nyilvános lelkiismeret hangja is hallhatóvá váljék.»

»Az emberek, az elhamarkodott és megfeszített gazdasági és technikai munkájuk mellett teljesen figyelmen kívül hagyták az emberiség fejlődéséhez föltétlenül szükséges erkölcsi tényezőket, a mi azután az emberben rejlő és csakis a népközösség érdekének szolgálatára hivatott természetes erőket, önző és a pártoskodások útján elérhető nyereszkesedések céljaira alakították át, melyek azután a technika és a tudomány hatalmát a nyomor forrásává tették. Az alakulás ily menete megköveteli egy új társadalmi rend útjának egyengetését, mert csakis ennek révén építhetjük fel alkotmányunk erkölcsi alapzatát.»

»Összefoglalva: az állam érdekét kell minden egyéb érdek fölé helyezni, mert csakis az ily uton felszabadult nemzet keretén belül élő, úgy gazdaságilag, mint kultúráilag és politikailag szabad emberek fognak tudni az egész emberiség javára dolgozhatni.»

Aki egy, az itteni elmaradt és szegény falusi néppel érző és azok baját, gondját, hibáit és erényeit ismerő, valamint az, aki egy, az itteni kisebbségi sorsban élő magyarság, egyszerű, de minden erejével csak megmaradni, élni, tanulni és fejlődni vágyó parasztfjúsága között dolgozó közhivatalnok illetve gaz-

dasági tanár helyzetébe bele tudja magát képzelni, az könnyen megértheti ennek a »Felhívásnak« reám tett mély benyomását. Így szolgált a »nyilvános lelkiismeret« felébresztését célzó proklamáció egyúttal ennek a már régebb idő óta megjelenésre váró tanulmányom kiadásának rugójául.

És ha ez a Mindenható nevében kiadott könyvem csak egy-néhány, a szegényedő parasztság és a nyomorgó mezei munkásság érdekében önzetlenül cselekedni akaró és tudó személyiség lelkiismeretét és felelősségérzetét feltudná ébreszteni, úgy munkám elérte célját.

Komárom, 1935. március havában.

Dr. Machnyik Andor

Bevezetés.

*»Vajh, mi nagy szavat
Mondottatok ki. A család s tulajdon
Lesz a világnak kettős mozgatója,
Melytől minden kél s kén születni fog.
És e két eszme nő majd szüntelen,
A míg belőle hon lesz és ipar,
Szülője minden nagynak és nemesnek,
És felfalója önnön gyermekének«.*

Madách: »Az ember tragédiájából« 1857—60.

A lezajlott világháború ártatlan áldozatainak vérével áztott csatateretek feljajdulása: »Földet a népnek!« »Munkát kenyeret az éhezőknek!« utját állja az óhajtott haladásnak.

De hát hol a hiba, hogy a sok tanácskozás és anyagi áldozat sem képes ebben az emberi tudás magaslatán álló, a megértés és a humanizmus jegyében lefolyó szociális évszázadban a helyzeten változtatni és miért kíván a szent anyaföld újabb meg újabb áldozatokat a soha szünni nem akaró nyomor és az ebből folyó mindenféle bűnözés révén?

Hogy erre a kérdésre nem lehet általános, az egész emberiségre érvénnyel bíró feleletet adni, az természetesnek látszik. Hiszen különbözők a népek és a tőlük lakott területek. De talán nem lehetetlen egy oly földnek és népének megismerése és bajainak feltárása, ahol annak terjedelmét, lakosságát, életét és gazdasági működését egy emberi szív, szem és agyvelő tudományos kutatásaival feldolgozhatja.

A feltett kérdésnek ily irányban való megoldásánál azonban el kell fogadnia a szenvedő emberiségnek azt a feltevést, hogy csakis a céltudatos tervszerűséggel végrehajtott vizsgálatokkal lehet valamikor a bajok gyökerére olyformában rájónni, hogy azok szükség esetén idegenek előtt is világosak legyenek. Az ilyen, az életet és valóságot is magában foglaló számadatokra annál inkább van a mai gyorséletű és nyugtalan világban szükség, mert a szenvedő emberiség sorsát nem a bajok színhelyén,

hanem a valódi élettől teljesen távolállók, a zöld asztalnál intézik.

Ily értelemben kívánja ez a munka, az itteni sikerületű, kimondott mezőgazdasági jellegű dunamenti táj legfájdalmasabb sebé: *a földtulajdon és a földproletárjainak soha meg nem szűnő problémáját feltárni*, amit szerző a Csallóköz földjének, népének, gazdasági és szociális viszonyainak felkutatásával, megvizsgálásával és a vizsgálati eredmények tudományos feldolgozásával igyekezett elérni.

Néhány bevezető szó

az itteni nép legégetőbb problémájához.

A háborúból hazatérő szegény, bizonytalansorsú törpebirtokosok, falusi nincstelenek és zsellérek a feltámadott földosztás eszméjétől megrészesgültten édes anyaföldjüktől várták a megígért, oly sokszor megálmodott talpalatnyi földet.

Tudnunk kell, hogy a tulnyomó részt mezőgazdasági munkásokból összetevődő népünk leghőbb vágya mindenkoron a munkát, kenyeret és családi fészket biztosító darabka földtulajdon volt. És éppen ez okozta, hogy talán seholsem hozta annyira forrongásba a mindenfelé hangoztatott földbirtokfeldarabolási eszme a harcok mezejéről avagy a hadifogságból visszatérő, de újból csak a proletarizmus örvényével fenyegetett tömegeket, mint itt a városokban és munkaalkalmakban szegény, ipar-, bánya- és erdőnélküli dunamenti síkságon.

Az emberiség fogalmával egykorú, ősi földprobléma ilyszerű felujulása a világháború folyamán létrejött és több más magyar vidékkel együtt Csallóközt is magában foglaló Csehszlovák Köztársaságnak is létkérdésévé vált.

Az itteni föld és nép legégetőbb problémáját érintő csehszlovák földreform lefolyása és eredménye annál inkább is jelentőséggel bír az itt élő magyarságra, mert az ilyen csak évszázados időközben előforduló földtulajdon átrendezések és eltolódások a gazdasági és szociális átalakításokon kívül még a nép nemzeti életére is nagy hatást gyakorolhatnak, ami azután egy ilyen kisszámú és gyenge, de még élni akaró nemzeti kisebbség fejlődését avagy gyengülését is eredményezheti.

Könyvem nem készült kritikának, sem pedig disputációnak

és nem akar eső után köpönyeg lenni. Célja a csehszlovák föld-reform eredményének a magyarlakta területekre vonatkozó gazdasági és szociális viszonylatban való tárgyilagos megvilágítása.

A magángazdasági és közgazdasági gyakorlati- és tudományos kutatások mezején, de főképpen agrár- és szociálpolitikai szempontból határozottan mulasztásnak, közömbösségnek, sőt könnyelműségnek volna nyilvánítható, ha egy ily óriási kihatású esemény tanulságai a jövő nemzedék javára meg nem örökítették.

E könyv szerzőjének egyesegyedül az az ellenállhatatlan vágya adta meg az erőt e munka véghezvitelére, hogy itt üzemszatisztikai kutatások útján agrár- és szociálpolitikai betekintést nyerhessen. Itt a végtelennek látszó buzatermő rónán, nyugat és kelet találkozáspontján egyoldalú gabonatermelést űznek. Állandó az aszály-, a víz-, a kő- és rovarkár. Mindezek és a gyakori állati járványok veszedelme a földműves munkáját bizonytalanná teszik. Itt az egészségtelen parasztbirtok felaprózódás és eladósodás a szegény kisbirtokosok és zsellérek számát állandóan csak szaporítja, úgy hogy a számtalan proletárrá vált parasztivadék a legnagyobb munkanélküliséggel küzd. Itt a nehéz értékesítési lehetőség következtében a legnagyobb szegénység uralkodik. Az általános és szakmabeli műveltség visszamaradottsága folytán a szövetkezeti és szervezkedési érzék és erő teljesen hiányzik, úgy hogy mindenütt bizalmatlanság és vezetésnélküliség észlelhető.

Az a fent említett vágy tette lehetővé a Csallóköz ily irányban való tanulmányozását és feldolgozását. Most már csak arra kérem a Mindenhatót, hogy juttassa könyvemet oly önzetlen, igaz emberek kezébe, akik még képesek a nemzet legértékesebb, de a gyengülést és végromlást jelentő agrárproletarizmus karmaiban vonagló, ám amellet folytonosan szaporodó népréteg segítségére sietni.

Végre be kell látnunk és meg kell barátkoznunk azzal a gondolattal, hogy egyesegyedül a szenvedők, szegények, éhezők és nincstelenek felemelésével lehetséges a mindinkább hangosabban zokogó háborús áldozatokat elcsitítani.

Tartalom.

- I. A csehszlovák köztársaság magyarlakta területe a földbirtokreform-időszak első évtizedében.
 - II. Csallóköz általános ismertetése.
 - III. A földtulajdon megoszlása a Csallóközben.
 - IV. A mezőgazdasági üzemek megoszlása a Csallóközben.
 - V. A csehszlovák agrárreform gazdasági hatása a Csallóközt.
 - VI. A csehszlovák agrárreform szociális hatása a Csallóközben.
-

Első rész.

A csehszlovák köztársaság magyarlakta területe a földbirtokreform-időszak első évtizedében.

A Csallóközzel való foglalkozás előtt meg kell állanunk az állami földbirtokhivatal elnökének Voženilek J. dr. »Predbežné vysledky Československé Pozemkové Reformy« két vaskos köteténél, melyek a világháború utáni idő egyik legnagyobb cselekedetének: az agrárreform első munkaszakaszának vagyis a mezőgazdasági területek felosztásának eredményével foglalkoznak.

Ezen eredménynek figyelmen kívül való hagyása nagyfokú és súlyos mulasztás volna, mert a föld képezi a legértékesebb és legszentebb kincsét minden embernek és minden népnek. A csehszlovák földbirtokreform első útszakaszának befejezésénél a magyarságnak is meg kell állania egy néhány pillanatra, hogy kifejezze édes anyaföldje iránti hűségét és változatlan ragaszkodását. Megállni e helyen, visszanézni még egyszer a dunamenti Vereknýtől a tiszamenti Akla községig terjedő délszlovenszkói magyarlakta falvakra és rónákra, megnézni, mit hagytak meg nekünk, de azután könnytelen szemmel, erős akarattal, vasmarokkal, meleg szívvel és egyesült erővel megfogni azt, ami van, vigyázni, becézgetni és megvédeni, hogy semmi sem pusztuljon el népünk szellemi és anyagi javaiból.

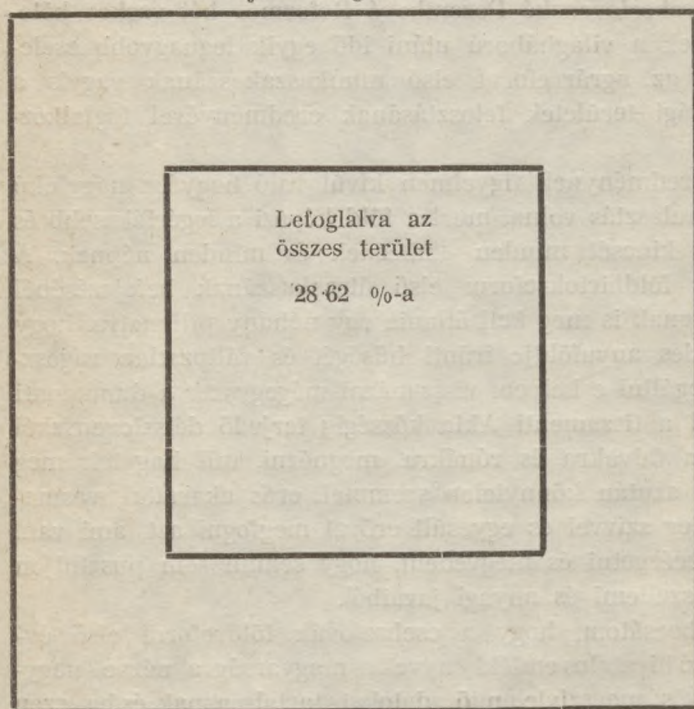
Előre bocsátom, hogy a csehszlovák földreform első évtizedét lezáró hivatalos emlékkönyvek a magyarságra nézve nagyjelentőségű és megszívlelendő adatokat tartalmaznak és ha ezen csak a statisztikus szemei előtt életet vagy pusztulást jelképező számokat a nagy nyilvánosság előtt feltárom, úgy ez azért történik, hogy az így felébresztett számok felrázzanak bennünket és megértessék, hogy a hazaszeretet fegyvertárából a statisztika sem hiányozhatik, sőt a mostani társadalmi-, világnézeti-, felekezeti-, politikai- és nemzetiségi kérdésekkel és izgalmakkal túlfűtött gazdasági háborúban talán egyike a legfontosabb kellékeknek.

1. FEJEZET.

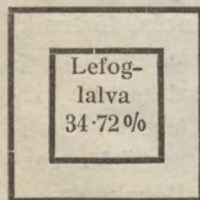
A földbirtokreform céljaira lefoglalt terület.

A magyarságot közelről érdeklő, a déli államhatár mentén végighúzó magyarlakta összes területnek 34.72 százalékát vagyis 325852 Hektár (566982 katasztrális hold) összterületet foglaltak le a csehszlovák földreform céljaira. Ezt a magyarlakta területet szerző már 1930-ban a pozsonyi »Hiradó« hasábjain »Adatok a csehszlovákiai magyarlakta terület mezőgazdasági statisztikájához« cím alatt, de azóta több helyen is ismertette és adatait mások is felhasználták.

Csehszlovákia összes területe	14.048.619 ha
Földbirtokreform céljaira lefoglalt terület	4.057.158 ha

1. ábra.

2. ábra.

R. Č. S. magyarlakta területe	939.007 ha
Földbirtokreform céljaira lefoglalva	325.852 ha

Ha meggondoljuk, hogy a szóban lévő magyarlakta területeknek lüktető erét kimondottan a nagyobb földbirtokok munkát és termést nyújtó életfolyamata biztosította, úgy ez a földtulajdon lefoglalás nem jelentett itt egyebet, mint a meglévő gazdasági élet teljes megbénítását. 608 mező- és erdőgazdasági üzem alapzata megingott és így fennállásuk bizonytalanná vált.

Földbirtokos- és bérlőcsaládok, gazdatisztek, alkalmazottak, cselédek, napszámosok, szakmányosok, aratók, asszonyok és gyermekek serege, mesteremberek és iparosok roppantak össze máról-holnapra bizonytalan jövőjük feletti elkeseredésükben. Mert ha a lefoglalás nem is jelentette a rögtöni birtokfeldarabolást, de senki sem tudta mikor és honnét érheti a kilakoltatás avagy a szegényes végkielégítés avagy nyugdíjaztatás.

A termelés folytatólagos munkájához berendezett és megszokott, valamint a helyi természeti viszonyokkal ismerős üzemek megszűntek, mert mindegyiket csak az a gond hajtotta, miképpen tudnám örökölt avagy munkával szerzett anyaföldemet megvédeni és továbbra is megtartani. Már hogy mennyire volt ez egyelőre lehetséges, azzal a következő »Fejezet« foglalkozik.

2. FEJEZET.

A lefoglalt területből tényleg felosztás alá került a földreform időszak első évtizedében.

A magyarlakta lefoglalt területnek 73·21 %-a került felosztás alá 1930-ig és pedig a következő elosztásban:

I. Régi tulajdonosoknak meghagyva	108.258 ha = 33·22 %
II. Új birtokosoknak juttatva	130.280 ha = 39·99 %
III. Továbbra lefoglalva maradt	87.314 ha = 26·79 %

Csehszlovákia összes lefoglalt területét alapul véve 1930-ig a következő felosztások történtek:

I. Régi tulajdonosoknak meghagyva	927.620 ha = 22·86 %
II. Új birtokosoknak juttatva	1.309.239 ha = 32·26 %
III. Továbbra lefoglalva maradt	1.820.269 ha = 44·88 %

A magyarlakta vidéken gyorsabban és nagyobb mértékben végrehajtott parcellázást talán egyedül az itteni vidék nagyszámú az elproletárosodás veszélyével küzködő törpebirtokos és a

mindinkább felszaporodó munkásság tette volna szükségessé és kívánatossá, amit azonban szintén csakis a fennálló és szükségelt termelési folyamat biztosításával lehetett volna úgy a gazdasági, mint a szociális követelményeknek megfelelően nyélbe ütni.

Ha azonban megtudjuk, hogy a nagyfokú földfeldarabolás nem az itteni földéhes és minden munkaalkalom nélkül hagyott szegény zselléremberek érdekében lett ily hirtelen, minden átmenet nélkül végrehajtva, úgy megérthetjük az itteni szegény magyar földműves és munkás szomorú sorsát melyen a várva-várt földparcellázás csak rontani, de javítani semmiesetre sem tudott.

3. FEJEZET.

A csehszlovák földbirtokreform útján létesített új maradék-, telepes- és állami birtokok.

A régi nagybirtokok helyén létesített úgynevezett *csehszlovák maradékbirtokok és kolóniák* még szomorúbbá és szegényebbé tették az itteni munkásnép sorsát, mert ezek az új, önmagukat fenntartani képes telepes gazdaságok és a mezőgazdaság fejlődést szolgáló középbirtokok, melyek agrár- és szociálpolitikai szempontból a munkás parasztnép és a dolgozó középbirtokos osztály erősítését céloznák, nem az itteni föld gyermekeinek birtokába jutottak.

A csehszlovák köztársaságban 1929 végéig 2038 ilyen új *maradékbirtok* létesült 195495 Hektár terjedelemben. Ezekből 308 maradékbirtok 32163 ha összterülettel a magyarlakta vidéken létesült. A maradékbirtokok céljaira felhasznált területből 16.96 %-ot a magyarok lakta területből hasították ki.

Megjegyzendő, hogy ebben a 308 maradékbirtokban nem szerepelnek a régi földbirtokosoknak nagyobb vagy kisebb mértékben megcsonkítva visszahagyott úgynevezett uradalmi maradékbirtokok.

A *csehszlovák kolóniák* ugyancsak nagyobb számban létesítettek a magyar vidéken. A 94 kolónia közül 64-et helyeztek el a magyarság közé, vagyis a kolonisták részére szétosztott 39369 Hektár területből 29583 Hektár, tehát $\frac{3}{4}$ része az e célra felhasznált területnek a magyarok földjéből lett kihalásítva.

A telepések számát tekintve pedig a 2271 telepés közül 1746 vagyis 77 százaléka került magyar vidékre.

A magyarlakta területen az *államosítás* aránylag nagyobb mezőgazdasági területeket vont el a magántulajdontól, mint az állam többi részeiben. Mig a köztársaságban összesen 34449 Hektár mezőgazdaságilag használható területet vontak el a magántulajdontól és használtak fel államosítás céljaira, addig a magyarlakta területből 10323 Hektár mezőgazdaságilag használható területet vettek igénybe, ami az államosítás céljaira felhasznált mezőgazdasági területnek 30 százaléka, pedig a magyarlakta terület csak 6.7%-a a köztársaság egész területének.

A minden oldalról megállapítható nagyobb mérvű magyarlakta vidéki feldarabolás gazdasági és szociális következményeivel a könyv további része foglalkozik, mely eredmények felkutatásához szükséges anyagot az előbbieken röviden jellemzett magyarlakta vidék egyötödét kitéve Csallóköz szolgáltatta.

4. FEJEZET.

A csehszlovákiai magyar föld területi vesztesége a háború utáni agrárreform első évtizedében.

A csehszlovák állami földhivatal elnökének két kötetes statisztikai műve alapján megállapíthattuk, hogy a magyarlakta területen az agrárreform első évtizedében:

Lefoglalás alá jutott összes terület	325852 Hektár
Felosztás illetve feloldás alá került 1929 végéig	238538 „
Lefoglalva maradt még	87314 „

A nyilvánosságra hozott statisztikai adatok segítségével megállapíthattuk továbbá, hogy a földbirtokreform első évtizedében felosztásra, illetve feloldásra került 238538 Hektár összes területet a következőképen használták fel:

A földbirtokreform céljaira lefoglalt területekből:

A volt régi földbirtokosok részére feloldatott	108258 Hektár
Kolonizálás céljaira felhasználva	29583 „
Új maradékbirtokok céljaira felhasználva	32163 „
Államosítva lett	12463 „
Különféle apró parcellázások céljaira	56071 „

Az állam egész területével összehasonlítva, ez a következőképen alakult:

A csehszlovák köztársaság összes területéből
1.309.239 hektár jutott új birtokosok kezébe
 és pedig:

I. Koloniák részére	39.369 ha
II. Új maradékbirtokosoknak	195.495 »
III. Különféle kisebb birtokosnak	712.018 »
IV. Államosítva lett	362.357 »

I.	II.	III.	IV.
3 %	14.94 %	54.38 %	27.68 %

3. ábra.

A magyarlakta területen **130.280 hektár jutott új birtokosok kezébe**
 és pedig:

I. Koloniák részére	29.583 ha
II. Új maradékbirtokosoknak	32.163 »
III. Különféle kisebb birtokosnak	56.071 »
IV. Államosítva lett	12.463 »

I.	II.	III.	IV.
22.71 %	24.69 %	43.04 %	9.56 %

4. ábra.

E fontos és jellegzetes adatok mellett azonban hiányoztak a földreform útján földhöz jutott személyek nemzetiségi hovatartozásukra vonatkozó adatok, melyek nélkül teljes lehetetlenség a csehszlovákiai magyarságot ért területvesztés megállapítása. A felparcellázott nagybirtokok földjéből ugyanis a magyar nemzetiségű mezőgazdasági munkás- és zsellérsereg is kapott ugynevezett proletár-házhelyeket és itt-ott valamelyes barázdát is. Egyes államosított birtoktesteken bérparcellákat is bocsátottak a magyar kisebbséghez tartozó földművesek használatára, sőt létesültek magyar nemzetiségűeknek kiosztott maradvékirtokok is, de még a cseh és szlovák kolonisták között is találhatunk állásukat vesztett régi uradalmi cselédeket.

A földreform áldásaiban részesülő magyar kisebbségi tagjainkat azonban nem hagyhattuk figyelmen kívül, mert hiszen csak ez óvhatta meg vizsgálataink tárgyilagos és pártatlan jellegét.

Magánúton szerzett adatokat nem lehetett ily nagyjelentőségű és a kisebbségi élet testébe oly mélyen benyúló kérdéssel kapcsolatosan nyilvánosságra hozni, így egyedül a hivatalos adatokra támaszkodó Surányi Géza—Dr. Váradi Aladár: »Magyar múlt és jelen« című könyvükben 1928-ban nyilvánosságra hozott adatait használhattuk fel.

De miután nevezett munka, a csehszlovákiai magyar kisebbség tagjainak földbirtokreform részesedési kimutatása több olyan járást is foglal magában, melyek ezen, kimondottan csak a déli államhatár mentén összefüggő magyarlakta területtel foglalkozó munkában mint szlovák nyelvterületeket teljesen figyelmen kívül kellett hagynunk (pozsonyi-, gölnicbányai-, giráltsi-, galgóci-, homonnai-, késmárki-, lőcsei-, liptószentmiklósi-, bazini-, privigyei-, eperjesi-, kisszebeni-, szepesszombati-, tapolcsányi- és nagyszombati 7369 kat. hold vagy 4237 Hektár), miért is ezeket a területeket itt is leszámításba hoztuk.

Surányi Géza és dr. Váradi Aladár »Magyar múlt és jelen« 192—196 oldalain nyilvánosságra hozott adataik alapján:

a) *A magyar kisebbség tagjainak tulajdonába átment földbirtokreform területek:*

I. A magyar kisebbség részesedése a rendes földosztási eljárásban Szlovenszón (1928 március 31-ig)	8579 hektár
II. A magyar kisebbség tagjainak részesedése a foglalási törvény 7. §-a értelmében eladással történt rövidített eljárásban Szlovenszón	13721 hektár
IV. A magyar kisebbség tagjainak részesedése a foglalási törvény értelmében eladással történt rövidített földosztási eljárásban Podkarpatszka Ruszban	1014 hektár
V. A magyar kisebbség tagjainak részesedése a rendes földosztási eljárásban Podkarpatszka Ruszban	1050 hektár
Összesen átment a magyar kisebbség tagjainak tulajdonába	24364 hektár
Ebből levonandók a délszlovéniai és délrusziniai összefüggő magyarlakta területeken kívül eső magyar kisebbségi tagoknak juttatott területek	4237 hektár
A tárgyalat csehszlovákiai magyarlakta területen élő magyar kisebbség tagjainak tulajdonába jutott földbirtokreform terület	20127 hektár
b) A magyar kisebbség tagjainak bérletbe jutott területek:	
III. A magyar kisebbség tagjainak részesedése a lefoglalt megművelésre alkalmas föld bérletében Szlovenszón	5481 hektár
VI. A magyar kisebbség tagjainak részesedése a lefoglalt megművelésre alkalmas föld bérletében Podkarpatszka Ruszban	1255 hektár
A tárgyalat csehszlovákiai magyarlakta területen élő magyar kisebbség tagjainak bérbe adott földbirtokreform terület	6736 hektár
Összesen tulajdonba és bérletbe	26863 hektár

Összefoglalva: a háború utáni csehszlovákiai földbirtokreform első évtizede Csehszlovákia magyarlakta területén 130280 Hektárt (226687 kat. hold) juttatott az új birtokosok kezére és pedig:

Különböző nemzetiségűeknek	103.417 ha = 79:37 %
Magyar nemzetiségűeknek	26.863 ha = 20:63 %

A magyar kisebbség tagjainak juttatott 26863 Hektár területből azonban már csak 20127 Hektár jutott vissza a magyarság

tulajdonába, mert a fennmaradó 6736 Hektár már csak bérlet képpen maradt meg kezükön.

A csehszlovákiai földbirtokreform magyarlakta területére vonatkozó első évtizedi mérlegét, a magyar kisebbség legfontosabb nemzeti kincsét, a kenyeret, munkát és fejlődést biztosító anyaföldjét illetőleg nagy veszteséggel kellett lezárunk. E szomorú első évtizedi, nevezzük tetemre hívást, azzal zárjuk le, hogy a magyar kisebbségünk lelkiismeretét és kötelességérzetét felébredszük, de egyúttal kisebbségi életünk vezetőit is figyelmeztessük, hogy legszegényebb néprétegeink segítségére siessenek, mert talán ettől függ a megmozdult rögeinkre vonatkozó jövő évtizedi mérlegünknek eredménye, melynek még a lefoglaltnak hagyott 87314 Hektár (151926 kat. hold) területtel kellesz majd leszámolnia.

Második rész.

Csallóköz általános ismertetése.

5. FEJEZET.

Csallóköz földrajzi fekvése, terjedelme, felszíni alakja és a vízrajzi viszonyok.

Ez a munka azzal a földdel foglalkozik, amely a világháború befejeztéig a magyarországi Kis-Alföldnek részét képezte és a Pozsony és Komárommegyei »Nagy-Csallóköz« és a Gyórmegyei »Csilizköz« név alatt volt ismeretes. A párizskörnyéki 1918. évi békekötések ezt a földet a Csehszlovák köztársasághoz csatolták és itt a Szlovenszkói-Dunasíkságnak déli szakaszát alkotja és egyszerűen Csallóköznek neveztetik.

A Csallóköz Pozsony alatt, Vereckye községnél kezdődik, ahol a Duna két ágra szakad. Az egyik ága északnak fordul, az érsekújvári Dunaág vagy Kis-Duna, a másik a Nagy- vagy Öreg-Duna. A Kis-Duna Gútánál a Vág folyóval egyesül, mely mint Vág-Duna Komáromnál ömlik a Nagy-Dunába. E két Dunaág között terül el északnyugatról délkelet felé, az északi szélesség $47^{\circ}49'$ — $48^{\circ}11'$ és a keleti hosszúság $34^{\circ}49'$ — $35^{\circ}49'$ foka között, a Duna folyam legnagyobb ellipszis alakú, síkterületű szigete: a Csallóköz.

Az így körvonalazott és ezen munkában földrajzi egységnek tekintett, 147 politikai községet és nagyszámú pusztát magában foglaló Csallóköz területe 1813 négyszögkilométer. A Csallóköz a Csehszlovák köztársaságnak egy hetvenkettedrészét, Szlovenszónak és Ruszinszónak egy harmincnegyed részét, a csehszlovákiai déli határmenti magyarlakta területnek pedig egy ötödrészét képezi.

A Csallóköz felszíne csekély kivétellel kimondott síkság. A mindenfelé látható régi dunaerekből származó laposokon és legelőkön teknőszerű mélyedések, érfenekek, valamint egyes homokos dombvonulatokon kívül egyéb felszíni eltérések nem láthatók. A Csallóköz felszíni alakulata azonban földrajzi fekvésénél fogva keletfelé lejtősödik, vagyis a sziget nyugati része

az úgynevezett Felső-Csallóköz magasabban fekszik. A sziget legmagasabb pontja 134 m tengerszínfeletti magasságban a somorjai járásban, a legalacsonyabb 105 m tengerszínfeletti magasságban a komáromi járásban van. A Csallóköznek lejtőmérézése pedig azt mutatja, hogy a sziget a Nagy-Dunától a Kis-Duna felé szakadatlanul lejtőssődik.

A Csallóköz vízrajzi viszonyaira jellegzetes, hogy a két hatalmas folyam által körülzárt sziget a mocsaras laposokon és

Alsócsallóközi mocsár.

ifj. Wojtowiez felvétele.

belvízlevezető csatornákon kívül semminemű nevezetesebb vízzel nem rendelkezik. A száraz, forró és alföldi rónaságon a több évszázad előtti számtalan tónak és vízérnek már nyoma sincs. Vízrajzi viszonyait elsősorban is a Dunák vízállása befolyásolja, azért, ha az ármentesítő társulatok védtöltései meg is védik a Csallóközi az áradások váratlan veszélyeitől, addig a Duna vizével egyidejűleg emelkedő altalajvizek nedves években állandóan veszélyeztetik a mélyebb fekvésű területek mezőgazdasági termelését.

A magasabb fekvésű Felső-Csallóközben a Duna vizével egy szintben álló altalajvizek több méternyi mélységben vannak a föld színe alatt és így itt a felszínre törő, azaz felfakadó vizek kártételeitől a mélyebben fekvő Sárrét kivételével nem kell tartani, ellenkezőleg, itt az áteresztő kavicsos altalajon ez a mélyen fekvő altalajvíz száraz esztendőekben a legnagyobb aszálykárokat szokta okozni. A jóval mélyebb fekvésű és különben is kötött altalajjal rendelkező Alsó-Csallóközben az altalajvíz csak 1–2 méternyre, sőt helyenkint csak egy ásonymira van a talajfelszínétől, miért is a Duna emelkedésével a földeket káros vizek árasztják el. Bár a vízkárok a geológiai hatások és a technika segítségével mindritkábbak lesznek, mégis a nedves, csapadékdús, abnormális években a folyamatok oly nagymennyiségű folyó-, álló- és fakadó talajvizet hoznak felszínre, hogy a mezőgazdaságnak a legnagyobb károkat okozzák.

6. FEJEZET.

Éghajlat.

Csehszlovákiának legdélibb, kimondottan kontinentális jellegű dunamenti tájékán vannak a köztársaság legszeszélyesebb éghajlati viszonyai.

Hőmérséklet tekintetében a Csallóköz dr. Gregor beosztása szerint a köztársaság X. körzetébe tartozik, melyben a hőmérséklet átlagos közepe 9.3° C. A legmelegebb július hónap átlagos közepe 20.2° C, míg a rendszeresen leghidegebb januárban az átlagos hőmérséklet -2.7° C. A hőmérsékleti viszonyok helyesebb megítélése szempontjából megjegyezhető, hogy a Csallóköz közvetlen szomszédságában fekvő ógyallai (113 m tengerszínfeletti magasságban) állami meteorológiai intézet 30 éves megfigyelései 10.6° C átlagos évi középhőmérsékletet, 20.7° C júliusi és -2.7° C januári átlagos hőmérsékletet állapítottak meg.

Csallóköz mezőgazdasági termelésére azonban rendkívül kedvezőtlen befolyással van a nagy évi-, havi- és napi hőingadozás. Pl. a komáromi állami mezőgazdasági kísérleti állomás feljegyzései szerint az 1921–1930. időszak legmelegebb és leghidegebb napja: 1928 július 16-án 37.0° C, illetve 1929 február 11-én -33.1° volt, ami 70.1° C hőingadozást tesz ki. Nyáron nappal

gyakran 26—27° C, éjjel pedig 15—17° C a hőmérséklet, ami 14—15° C hőeltérést jelent. A fagyveszélyes május és szeptember átlagosan 10° C hőingadozást mutat. Róma és Frankenberger az ógyallai havi hőingadozásokra vonatkozólag 30 évi átlagban a következő adatokat szolgáltatja:

Jan.	Febr.	Márc.	Ápr.	Máj.	Jún.	Júl.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.
Átlagos maximum C°-ban											
6·5	11·0	18·4	23·2	26·2	27·7	31·1	30·9	28·3	23·2	15·4	8·6
Átlagos minimum C°-ban											
-15·7	-14·0	-7·7	-0·4	4·9	10·5	12·4	10·3	5·2	-1·0	-6·8	-12·6
Átlagos havi hőingadozás C°-ban											
22·2	25·0	26·1	23·6	21·3	17·2	18·2	20·6	23·1	24·2	22·2	21·2
Átlagos évi hőingadozás 22·1 C°											

1. tábl.

Miként a hőmérséklet roppant ingadozásokat mutat, úgy a gazdaságra jelentőséggel bíró évszakok is nagyon különböző időben állnak be. A tél némely években oly hirtelen köszönt be, hogy az ősziakkal el sem készül a földmives; máskor pedig oly későn, hogy e helyeken az ősziak a havazás beállta előtt nagyon is megerősödnek. Éppoly bizonytalan a tavasznak beállta is.

Különösen károsak ezen a vidéken a rendszerint beálló késői fagyok, melyeket népünk a fagyos szentek (május 12, 13, 14) napjain vár, valamint a május végi Orbán napja. Az első fagyok október végén, kivételesen néha már október hó elején is jelentkeznek. Így pl. az 1921—1930. időszakban Komáromban a következő megállapítások történtek:

első fagy		utolsó fagy	
1921. X.	26. —1·4 C°	1922. IV.	3. —4·0 C°
1922. X.	3. —3·0 C°	1923. IV.	2. —5·0 C°
1923. XI.	25. —3·8 C°	1924. IV.	13. —0·5 C°
1924. X.	25. —0·2 C°	1925. IV.	1. —1·4 C°
1925. X.	16. —1·4 C°	1926. IV.	4. —1·9 C°
1926. X.	20. —1·5 C°	1927. V.	31. —1·0 C°
1927. X.	7. —1·5 C°	1928. VI.	26. —0·6 C°
1928. X.	17. —0·3 C°	1929. IV.	5. —5·7 C°
1929. XI.	20. —1·0 C°	1930. IV.	2. —1·4 C°
1930. XI.	13. —0·5 C° volt	1931. IV.	17. —2·8 C° volt.

Fentemlített rövid időszakban tehát kétszer jelentkeztek a félt késői fagyok, melyek tekintettel a növényzet itteni előrehaladott fejlődésére, ilyenkor katasztrófális fagykárákat okozhatnak tengeriben, burgonyában, babban, dohányban, szőlőben és barackban.

A nagy hőmérsékleti ingadozások és a még ismertelendő kedvezőtlen csapadékviszonyok a mezőgazdasági munkálatok időpontját is rendkívül befolyásolják. A tavaszi vetés főideje március közepétől április közepéig tart; de vannak évek, melyekben már februárban kezdik, holott más években még március közepén sem kezdhetik. Az őszi vetésnél nem mutatkozik ily nagy különbség, főideje szeptember közepétől október végéig terjed; az eső hiánya okozza rendszerint halasztását.

Az őszi buza és rozs virágzása május végén, június elején; az aratás pedig június végére, július elejére esik. A zabot július közepén—végén vágják. A tengeri törés rendszerint szeptember közepén kezdődik.

A *Csallóköz csapadékviszonyaira* nézve általában ismert, hogy a köztársaságnak ez a déli szakasza képezi az állam legszárazabb területét. Ez azonban nem annyira az itteni alacsony-csapadékmennyiséggel áll összefüggésben. Hiszen a csapadék csak a legritkább esetekben száll az évi 500 mm átlag alá, de meg a Csallóköz különben is az elég kedvező 600 mm-es Izohieta körzetében fekszik. Hogy ez a déli kontinentális terület mégis oly gyakran szárazságban szenved és hogy a Csallóköz a nyári hónapokban oly sivár, kiszáradt és pusztaság benyomását kelti, ami azután a növényzet teljes visszafejlődését, sőt esetleges kipusztulását is okozhatja, főképpen onnan ered, hogy a nyári évszakban hosszantartó szárazságok szoktak beállani. Ezek idézik elő az aszálykár okozta alacsony terméshozamokat.

Az 1921—1930. időszakban a következő csapadékmennyiségeket állapították meg:

1921-ben	341 mm	1926-ban	607 mm
1922-ben	552 mm	1927-ben	685 mm
1923-ban	483 mm	1928-ban	446 mm
1924-ben	465 mm	1929-ben	513 mm
1925-ben	532 mm	1930-ban	713 mm

10 évi átlagban 534 mm

E tíz év alatt négyszer, vagyis 1921, 1923, 1924 és 1928 évek-

ben szállt 500 mm alá az évi csapadékmennyiség. Megjegyzendő, hogy az 1921 évi rendkívül alacsony csapadék valami rendkívüli eset volt, mert pl. Kenessey dr., az ógyallai 1871—1920 ötvenéves időszak csapadékvizszoenyait vizsgáló tanulmányában az 1884-ik évet mutatja ki 436 mm-rel a legszárazabbnak. Az 1900 év 909 mm csapadékkal volt a legnedvesebb esztendő. Az említett ötven évet összefoglaló munkában hét esetben 400—500, tizenkilenc esetben 500—600, tizenhat esetben 600—700, hét esetben 600—700, hét esetben 700—800 és egy esetben 800 milliméter volt megállapítható.

Miután azonban nem lehet egyedül az évi összes csapadék alapján a csapadékvizszoenyok kedvező avagy kedvezőtlen befolyására következtetni, mert a csapadék eloszlása főképen a növények egyes fejlődési szakáiban, valamint a párolgást nagyban előmozdító forró nyári időszakáiban fontos. Így pl. Komáromban az 1921—1930 időszakban a szárazságban különösen kitűnt 1921, 1923 és 1928 évekbén a július és augusztus hónapokban a következő csapadékmennyiségek lettek megállapítva:

Év	Július		Augusztus	
	hőmérséklet C°	csapadék mm	hőmérséklet C°	csapadék mm
1921	20·93	28·00	18·66	20·00
1923	21·60	5·10	20·30	8·80
1928	23·20	10·00	21·04	35·10

2. tábl.

míg a többi hét esztendő láthatólag elegendő csapadékot tüntet fel az április—augusztus hónapokban:

1921-ben 48.0 mm	1926-ban 177.7 mm
1922-ben 63.2 mm	1927-ben 241.6 mm
1923-ban 13.9 mm	1928-ban 45.1 mm
1924-ben 88.9 mm	1929-ben 105.0 mm
1925-ben 166.0 mm	1930-ban 147.2 mm volt.

Hogy ez elegendőnek látszó csapadék mellett Csallóköz mégis oly gyakran szenved szárazságban, annak az oka a nagyfokú meleg mellett a légköri nedvesség hiánya. Ezt bizonyítják az ógyallai meteorológiai intézet 10 éves havi átlagai:

Jan.	Febr.	Márc.	Ápr.	Máj.	Jún.	Júl.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.	Évi átlag
87°/o	83°/o	75°/o	72°/o	78°/o	77°/o	76°/o	76°/o	79°/o	85°/o	86°/o	89°/o	80°/o

3. tábl.

A forró és száraz július és augusztus, amidőn oly gyakran 2—3, sőt 5—6 héten keresztül egy csepp eső sem jut a hervadozó növényvilágnak, okozza az előbbieken vázolt sivár, szomorú csallóközi képet.

Ami a csapadékos napok átlagos számát illeti, ezek egy évben 90—100 között mozognak. Róna dr. erre a vidékre vonatkozó 25 éves megfigyelései a következők:

Időszak	Jan.	Febr.	Márc.	Ápr.	Máj.	Jún.	Júl.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.	Évi átlag
1871-1895	6·9	6·4	8·1	8·4	9·6	10·2	9·1	8·0	7·2	9·0	8·2	9·0	100 nap

4. tábl.

ami pedig a csapadékos napok időszakonkénti elosztását illeti:

Tavaszi	Nyár	Ősz	Tél	Összesen nap
26·1	27·3	24·4	22·3	100·1

5. tábl.

Az aránylag csapadékos napokban gazdag tavaszi időszak az itteni gabonatermelő vidékre előnyösnek mondható; ellenben a többnyire hó nélküli, szigorú január és február a mezőgazdasági termelést kedvezőtlenül befolyásolja.

A csapadékos napok száma és eloszlása azonban szintén nagy eltéréseket mutat. Néhány erre vonatkozó ógyallai adat:

Év	Jan.	Febr.	Márc.	Ápr.	Máj.	Jún.	Júl.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.	Összesen
1921	18	14	1	0	9	10	3	7	4	5	19	12	102
1927	20	7	12	17	9	11	13	15	13	7	14	14	152

6. tábl.

Hogy az itteni mezőgazdasági termelés jövedelmezősége mily szoros kapcsolatban áll a dunamenti szárazföldi éghajlat bizonytalan és szeszélyeskedő csapadékviszonyaival, azt igazolják legjobban az előbbieken körvonalazott meteorológiai jelenségek. Az időközönként ismétlődő katasztrófális aszályos évek okozzák, hogy Csallóközünk a július és augusztus hónapokban kiszáradt kapás- és takarmányföldjeivel, kiégett legelőivel, elhervadt akácosaival és a poros forró levegőtől megkínzott, felfrissülés után lihegő állataival és embereivel a jellegzetes szaharaszerű képet ölti magára. Egyedül az időközönként jelentkező, bár sok tekintetben veszedelmes nyári zivataros esők

hoznak némi feléledést a kiszáradás veszélyével fenyegetett természetnek.

Havazások szempontjából ugyancsak nagyon szeszélyesnek mondható a tárgyalt terület, mert itt egyszer nagyon is sok a hó, máskor pedig teljesen hiányzik. A hó nélküli sáros karácsony, valamint a fehér husvét sem tartozik a ritkaságok közé. Hosszantartó hótakaró azonban csak kivételesen szigorú telekben volt megfigyelhető, míg enyhébb telekben a hótakaró hamarosan eltűnik. Ennélfogva gyakori a száraz, hónélküli tél, míg néha-néha a hó túl hosszú tartama miatt panaszkodnak a gazdák.

Általánosságban évente 16–24 havas napra számítanak ezen a vidéken. Az első hó rendszeresen novemberben, az utolsó pedig márciusban esik. Így az ógyallai adatok szerint:

Év	Jan.	Febr.	Márc.	Ápr.	Máj.	Jún.	Júl.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.	Összesen nap
1872–1900	5·0	3·0	2·0	0·2	—	—	—	—	—	0·2	1·0	4·0	17
1921	4·0	6·0	—	1·0	—	—	—	—	—	—	3·0	3·0	17
1927	10·0	5·0	—	—	—	—	—	—	—	—	3·0	9·0	27

7. tábl.

vagyis a havazási napok körülbelül 17%-át teszik az összes csapadékos napoknak, ami az ógyallai 1918–1927 évek feljegyzéseivel is megegyezik, ahol az évi átlagos 147.2 összes csapadékos naphból 25.7 nap esik a havazási napokra.

Zivataros napok száma évente 18–27 körül mozog, így az ógyallai adatok szerint 1896–1900 években 22·6, az 1918–1927 években 18.5 zivataros nap jut évi átlagban.

A forró, száraz nyári hónapok csapadékait elsősorban is az ilyen zivatarokkal járó, felfrissülést hozó záporosók szoktak meghozni. Kenessey dr. ógyallai 50 év csapadékvizonyait összefoglaló tanulmányában arra a megállapításra jutott, hogy

a májusi	csapadékoknak	41	százaléka,
a júniusi	»	54	»
a júliusi	»	53	»
az augusztusi	»	49	»

zivataros eredetre vezethető vissza.

Héjjas ógyallai 1876–1895 évek feldolgozásában a zivataros átlagos megoszlása a következő volt:

Év 1876-1902	Jan.	Febr.	Márc.	Ápr.	Máj.	Jún.	Júl.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.	Ossze- sen
napok- ban	—	02	06	18	49	50	45	34	19	04	02	—	229
%- ban	01	04	13	57	162	258	233	170	69	24	06	03	100%

8. tábl.

A zivatarokkal járó *gyújtó villámcsapások* az itteni nagy szárazsággal küzdő vidéken sokszor okoznak tüzet így pl. Szalaynak Komárom megyére vonatkozó 1873—1902 évekre terjedő vizsgálatai 100 gyújtó villámcsapást állapított meg, ami évi átlagban 1.1 gyújtó villámcsapást jelent 1000 négyszögkilométerenkint.

A halálesetet okozó villámcsapások száma 1897—1902 években öt volt, ami évente átlagosan egy villámcsapás okozta halálesetet jelent.

Téli zivatarok csak ritkán fordulnak elő.

Jégeső zivatarral kapcsolatban jelentkezik és pedig leginkább június hónapban. Katasztrófális jégesők időközönként a különböző vidékekre elosztva szoktak előfordulni. Alig van olyan esztendő, amelyben valamely községből pusztító jégzivatarról ne hallanának.

	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902
Jégesők száma	13	12	20	19	13	20	20

9. tábl.

A jégeső okozta évi jégkárstatisztika 1896—1902 évekre a tárgyalt területen évi átlagban 1.4 jégesőt állapított meg, melyből 0.24 járt jégkárrel.

Nagy károkat szoktak még a folyó vizek mentén és mélyebb fekvésű területeken a *ködök* előidézni. A szép terméssel kecsegtető gabonát az elég gyakran fellépő júniusi és júliusi reggeli ködök szokták teljesen tönkre tenni. E ködök gabona virágzásakor okozzák a süket vagy úgynevezett foghíjas gabonakalászatokat vagy pedig ocsuvá változtatják a szép és súlyosnak várt gabonaszemet. Az ilyen ködös években azután a gabonaroszsda és egyéb növénybetegségek is nagyobb mértékben szoktak fellépni.

Ógyallai feljegyzések szerint néhány adat a ködös napok számára vonatkozólag:

1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
21	17	23	35	21	13	29	25	24	25

10. tábl.

vagyis 1918—1927 évtizedben esik egy évre átlagosan 23 ködös nap. A ködös napok havonként való eloszlása pedig a következő:

Év	Jan.	Febr.	Márc.	Ápr.	Máj.	Jún.	Júl.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.	Összes nap
1921	—	15	4	2	—	—	—	—	—	3	5	4	33
1927	3	3	2	—	—	—	1	—	—	5	7	4	25

11. tábl.

Eszerint tehát 1927-ben volt egy ilyen veszélyes ködös nap, míg a többi hónap adataiból azt látjuk, hogy az itteni különben derős és napfényes vidéken is elég gyakori a ködös őszi és téli nap.

Hanzlik megfigyelései és számításai szerint a Csehszlovák köztársaság átlagos befelhődzési foka 5.0—7.2 között mozog, melyek közül az alacsony 5.0 fokú befelhődzési fok a Duna- és Tiszasíkságra esik.

A Csallóközre jellemző, hogy alig van tökéletesen szélcsendes napja. Az *uralkodó szélirányok* pedig az északnyugati és a délkeleti. Hegyfok 1876—1885. évi ógyallai feldolgozása szerint a szélirányok eloszlása a napok száma szerint a következő:

Észak	Észak-kelet	Kelet	Délkelet	Dél	Dél-nyugat	Nyugat	Észak-nyugat	Szélcsendes nap
s z é l i r á n y								
20·8	10·8	21·2	51·8	21·4	18·5	23·0	92·4	106·4
Százalékokban kifejezve:								
9·1	3·0	7·8	13·1	9·2	6·0	12·0	17·2	22·8

12. tábl.

melyek úgyszólván egész éven át tartanak, de míg a téli időszakban inkább a nyugati-, addig nyáron inkább a keleti szelek uralkodnak.

A szél erősségére nézve ősszel és tavasszal vannak a legerősebb szelek, mely utóbbiak főképpen márciusban lépnek fel szinte orkánszerűen. A szél ereje nagy átlagban 2—3 m teszen ki másodpercenként. Az ógyallai 1894—1904. évi feljegyzések a következő közepes havi szélerősséget állapítják meg:

Jan.	Febr.	Márc.	Ápr.	Máj.	Jún.	Júl.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.
2·91	3·41	3·79	3·64	2·79	2·65	2·55	2·50	2·27	2·91	2·74	2·88

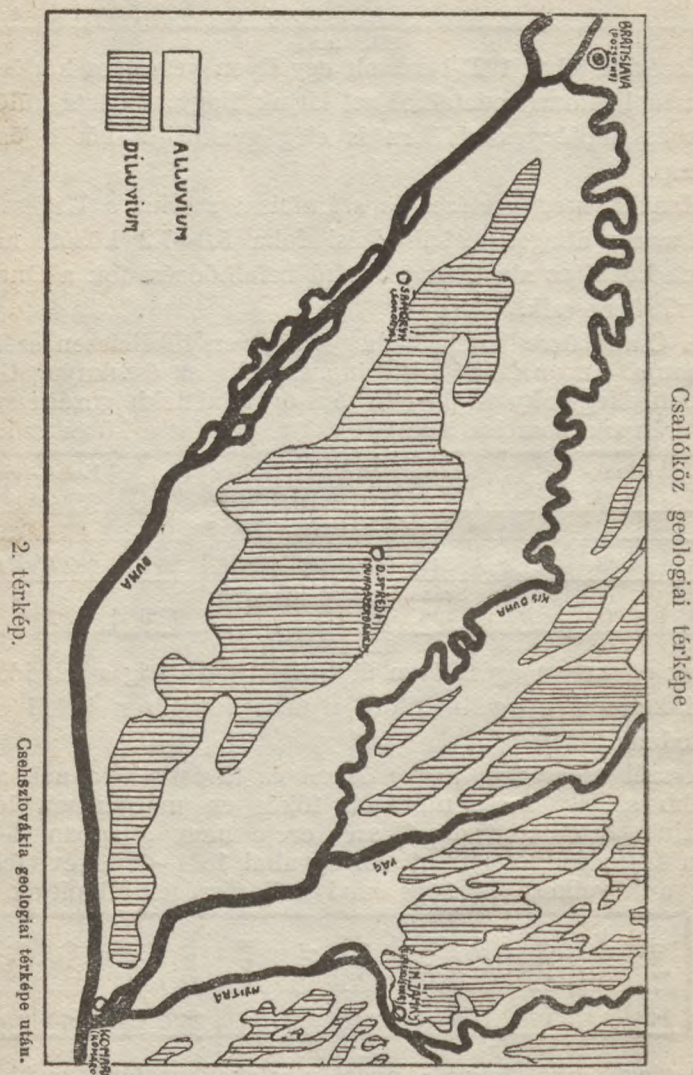
13. tábl.

de megjegyzendő, hogy a nyári zivatarokkal járó rövid ideig tartó, de katasztrófális viharok másodpercenként a 12 m sebességet is meghaladják.

7. FEJEZET.

A Csallóköz földtani alakulása és talaja.

A Nagy-Duna és a Kis-Duna közti csallóközi alföld felszínét főképpen a geológiailag legfiatalabb úgynevezett negyed-

kori alluviális réteg alkotja. Ez a pannóniai tenger pozsonyi medencéjén nyugszik, amelyet a vizek árával hozott különböző

törmelékek (kavics, homok, agyag, iszap) töltötték ki. Csak néhány, különben is jelentéktelen talajemelkedése és homokos területe számítható a diluviális képződményekhez, melyeket a népszáján még most is »Öreg föld«-nek hívnak.

Ez a földtanilag fiatal Csallóköz tehát olyan szárazföldi képződmény, a mit a Dunamedencét északról és nyugatról körülvevő óriási hegyláncolatok vulkanikus és üledékes kőzetei alkottak a Duna és Vág vizeinek erejével.

A Duna és mellékvizei a távol nyugati Alpeselek köréből, a Vág és mellékvizei az Alacsony- és Magas Tátra köréből szállították le zabolátlan széles medrekben a déli mélyfekvésű Dunamedencébe a mezőgazdasági termelésre oly fontos növényi tápanyagokban gazdag öregebb és fiatalabb korú vulkanikus, valamint az eocén és krétakorbeli üledékes kőzettörmelékeket. Így a törmelékkel, kavicsal és homokkal feltöltött, de továbbra is vízjárta tereken meglassult az áradó vizek mozgása és megkezdődött a lassú feliszapolási folyamat. Ez alkotott zátonyokat és szigeteket, melyekből hosszú idők folyamán az összefüggő termékeny, de mélyfekvésű Csallóköz is keletkezett.)

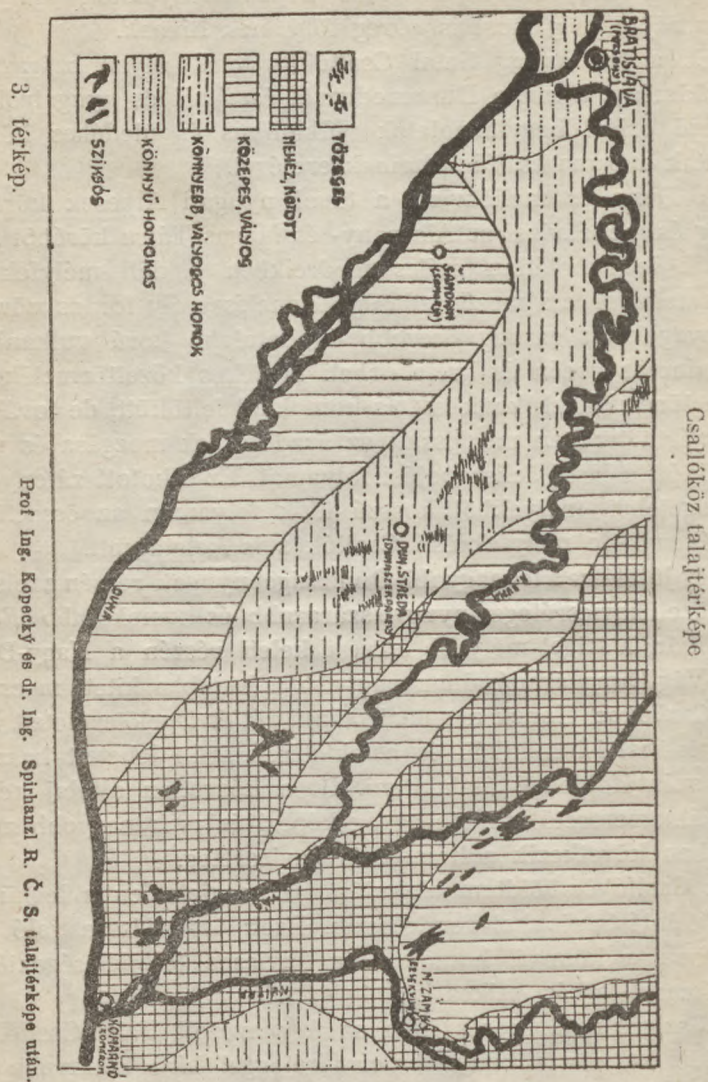
Így jött létre a legnagyobb Dunasziget nyugati részén a felszínhez közeli kavicsrétegen nyugvó szárazabb és homokosabb *Felső-Csallóköz*; a sziget mélyebb fekvésű keleti részén a Nagy-Duna és a Vág-Duna áradásainak nagyobb mértékben kitett mocsaras *Alsó-Csallóköz*. Ennek nagyterjedelmű rét és legelőterületeit csak nagy telkesítési munkák és befektetések árán lehetett használató szántóföldekké átalakítani. Itt a közvetlen altalaj nehéz, vizet átnemeresztő márgás agyag képezi és csak nagyobb mélységekben következik a homok és kavicsréteg.

A Csallóköz földtani alakulásának megfelelően a legkülönböztetettebb öntéstalajokkal rendelkezik. Ezek össze-vissza való tarkaságban a könnyű homokos és kavicsos talajféleségektől a legnehezebb atkás, szikes iszapig váltakoznak.

A sziget nyugati részében az úgynevezett Felső-Csallóközben többnyire a vékonyabb termőréteggel bíró könnyebb homokos, sőt helyenként száraz, kavicsos talajnemek uralkodnak. Sok helyütt a különben is uralkodó laza kavicsos altalaj oly közel jut a feltalajhoz, hogy a veszedelmes égvényes helyek is gyakoriak ezen a vidéken.

Dr. Machnyik A.: Csallóköz.

A Felső-Csallóköz magasabb fekvése és a vizet könnyen át-
eresztő altalaja fokozza az előző fejezetben bővebben ismerte-

tett hőmérsékleti és csapadékviszonyok okozta katasztrófális
szárazságot. E kedvezőtlen talajú nyugati sarokból keletfelé
haladva, már jobb termőrétegű és úgy az altalajnedvességet,
mint a légköri csapadékot jobban lekötő és kihasználó homo-

kos agyag, agyagos homok vagyis kedvezőbb vályogos talaj-nemekre találunk. Keletfelé azonban mindinkább szaporodnak a mélyebb és mélyebb fekvésű laposabb területek, ahol a Felső-Csallóközzel ellentétben, az inkább mocsaras jellegű feketés tőzeg úgynevezett haniföldeken a száraz esztendők nyujtanak biztosabb és jobb terméseket, míg a nedves évek még a rendelkezésre álló belvízlevezető csatornák segítségével is csak bizonytalan és gyenge terméseket hoznak. Amint azonban a fenti talajlérkép is mutatja a sziget közepe táján, tehát a dunaszerdahelyi járásban a mocsaras tőzeges területek mellett jó természetű közepes talajnemek is találhatók. Még tovább keletre Komárom felé túlsúlyba lépnek a humuszban szegényebb, de iszapolható részekben gazdagabb, nehéz talajnemek, melyeknek kötöttsége a szikszó jelenléte folytán még inkább fokozódik. Bár ezek a nehéz talajok nem is tartoznak a kimondott szikes agyagtalajokhoz, mégis a földművelő tapasztalatán alapuló leggondosabb talajművelést igénylik. Az oly helyeken, ahol az altalaj szikes, ott a föld mélyen való megmunkálása lehetetlen. Ezek a kötött talajok sem nedves, sem pedig kiszáradt állapotban nem művelhetők meg. Megázva feneketlen sártenger, ha kiszáradt, összerepedezik s a növény gyökérzetét összeszaggatja. Kiszáradt állapotban még az állatok és eszközök kínzásával, illetve tönkretételével sem lehet elérni, míg nedves állapotban szintén megművelhetetlen ragadós anyaggá változik.

Itt ebben részint a talajvíztől, részint pedig az aszálykároktól veszélyeztetett Alsó-Csallóközben a helyes talajművelés útján elérhető fizikai talajállapot és ennek megtartása képezi a mezőgazdasági termelés legfontosabb kérdését.

A nagy befektetésekkel járó telkesítési munkálatok és az évtizedeken át folytatott rendszeres talajművelés és trágyázás a jól vezetett mezőgazdasági üzemekben úgy a felsőcsallóközi kiszáradás veszélyével járó könnyű talajokon, mint a kőd és vízkárok veszélyével járó mélyfekvésű alsó-csallóközi földeken a termelést biztosabbá tették. A csallóközi természetű és talajviszonyok azonban mégsem érdemlik meg az általában elterjedt nagy dicséretet és a szlovenszkói Kanaán jelzőjét avagy csak a morvaországi Hanna síksággal való összehasonlítást sem.

8. FEJEZET.

Népességi viszonyok.

Az űskor.

A történelem előtti időkben aligha lehetett szó Csallóköz rendszeres megszállásáról, de még kevésbé annak benépesítéséről, mert úgy a geológusok, mint a történészek egyöntetű megállapítása szerint az lakhatatlan, mélyfekvésű, vizekben és mocsarakban gazdag, nádas és erdőborította terület volt. Hogy barbárkori agyagedényekre, keltasírookra, sőt még kőkorszakbeli leletekre is bukkantak a Dunamentén, az valószínűleg csakis a történelemelőtti korszakokban is meglévő népvándorlásra mutat. Cotta említi a »Jelen Geológiájának« »Geológia és Történelem« című fejezetében, hogy az Ázsiából kiinduló népvándorlás kitűnő utat talált a Duna völgyében.

Valószínűleg csakis e népvándorlásnak és dunamenti halászatra és vadászatra alkalmas, menedéketnyújtó fekvésének köszönhetette a Csallóköz a legkülönbébb népfajokkal való ismerettségét. Ha pedig meggondoljuk, hogy a szomszédságában élő avagy megforduló rómaiak, kelták és quádok sem hagyhatták a Csallóközt érintetlenül vagy pedig, hogy a már Krisztus utáni 451-ben a Duna mindkét partján végigvonuló hunnok avagy az utánok uralomra kerülő avarok és az ezeket követő frankok és sok egyéb a Dunavölgy termékenysége folytán idecsábított népfajtak, mint például a morvák, délkeletslávok, németek, olaszok sem kerülhették el teljesen a még lakhatatlan Csallóközt, úgy az egészen természetesnek látszik.

896 De, hogy a 894-ben bevonuló magyar néptörzsek találtak-e már a Csallóközben letelepedett néptörzseket, az a történészek és geológusok véleménye szerint nem látszik lehetségesnek, mert például Horusitzky geológus is csak későbbi időkre véli Csallóköz megszállási lehetőségét megtalálni, vagy Dr. Ortway Tivadar csak a X. században véli a Csallóközt településre alkalmas területnek. Baranyay József dr. »A régi Csallóköz« munkájában olvassuk, hogy a magyar honfoglalók a Csallóközt települések nélkül találták és hogy a bejött magyarok is csak közvetlenül a Dunamentén telephettek le, ahol elsősorban is halászáttal foglalkoztak.

A Jelenkor.

a) Nemzetiségek.

Csallóköz lakossága a világháború befejeztéig az 5 felső-csallóközi német község kivételével magyar volt. A háború előtti utolsó **1910. évi népszámlálás** Csallóköz magyar állampolgárait anyanyelvi megkülönböztetés alapján a következőképpen mutatja ki:

magyar	121763 = 95.32 %
német	4132 = 3.23 %
szlovák	1221 = 0.95 %
rutén	79 = 0.06 %
horvát	69 = 0.05 %
román	30 = 0.03 %
szerb	13 = 0.01 %
egyéb	484 = 0.35 %

Az említett német községbeli lakosokon kívül szereplő szlovák és rutén anyanyelvűek többnyire mezőgazdasági munkások, a többiek pedig a különféle Dunahajózási és egyéb vállalatok alkalmazottaiból rekrutálódhattak. E 127755 belföldi lakoson kívül még 902 külföldit (0.78 %) mutat ki az 1910. évi népszámlálás.

A legutóbbi, azaz **1930. évi népszámlálás** Csallóköz csehszlovák állampolgárait nemzetiségi megkülönböztetés alapján a következőképpen mutatja ki.

magyar	119254 = 83.09 %
szlovák	9456 = 6.59 %
cseh	4644 = 3.24 %
zsidó	4519 = 3.14 %
német	4445 = 3.10 %
cigány	1115 = 0.78 %
ruszín	48 = 0.03 %
egyéb	48 = 0.03 %

Ez az így nemzetiségek szerint megoszlott csehszlovák állampolgárokon kívül még 3372 külföldi (2.3 %) lakos volt a csallóközi lakosság között.

b) A népesség száma.

A jelenlegi csehszlovákiai politikai beosztás szerinti somorjai-, dunaszerdahelyi- és komáromi politikai járásokból össze tevődő Csallóközt 1900-ban 120405, 1910-ben 127755, 1921-ben 129895 és 1930-ban 146901 lélek lakta.

A népesség évi átlagos szaporodása e szerint:

az 1900—1910 normális időszakban	735 lélek vagyis 0.61 ‰
az 1911—1921 háborús időszakban	214 » » 0.16 ‰
az 1921—1930 háború utáni időszakban	1700 » » 1.30 ‰

c) A népesedési mozgalom.

Az 1930. évi népszámlálás »előzetes« adatai alapján az utolsó népszámlálási évtized járasonkénti szaporodása a köztársaság egyes országainak szaporodási adataival összehasonlítva a következő:

Terület	Lélekszám		Természetes gyarapodás ‰	Vándorlási mozgalom ‰	Évenkénti összes gya- rapodás ‰
	1921-ben	1930-ban			
Komáromi járás	57636	66144	+13.60	+1.22	+1.48
Dunaszerdahelyi járás	40898	45075	+15.19	+4.88	+1.03
Somorjai járás	31361	35682	+17.34	+4.01	+1.33
Csallóköz	129895	146901	+15.02	+1.97	+1.30
Csehország	6.670.610	7.106.766	+6.11	+0.43	+0.65
Morvaország	2.662.856	2.825.137	+8.93	+2.84	+0.60
Szilézia	676.121	738.020	+11.99	+2.83	+0.91
Szlovénia	2.998.244	3.330.885	+15.11	+4.01	+1.11
Ruszinok	604.593	725.350	+22.33	+2.36	+1.99
Csehszlovák állam	13.612.424	14.726.158	+9.66	+1.48	+0.82

14. tábl.

A csallóközi születések száma 400—500 között, a halálozások száma pedig 200—300 között ingadozott évenként az utolsó népszámlálási időszakban. Az erre vonatkozó adatok az állam egyes országaival összehasonlítva az 1921—1930. időben a következők:

Terület	1000 lélekre esett		
	születés	halálozás	természetes gyarapodás
Csallóköz	33.73	18.72	15.02
Csehország	20.86	14.75	6.11
Morvaország	23.65	14.72	8.93
Szilézia	26.50	14.51	11.99
Szlovénia	33.93	18.82	15.11
Ruszinok	45.14	22.81	22.33
Csehszlovák állam	25.65	15.99	9.66

15. tábl.

A csallóközi születések száma meghaladja jóval az állam átlagát, de ennek ellenében a halálesetek száma is jóval magasabb, mint az állam nyugati országaiban.

A könyv végéhez csatolt,*) községenkénti népességi adatgyűjtemény kimutatja az egyes községek lakosságának számbeli emelkedését, illetve csökkenését, mely fejlődési illetve gyengülési folyamat gondos figyelemmel való kísérése minden népét szerető embernek legszentebb kötelessége.

d) Népsűrűség.

Ámbár a Csallóköz népsűrűsége meghaladja Szlovenszkó és Ruszinszkó benépesedési fokát, még sem mondható magasnak, ha e számokat az állam nyugati országainak népsűrűségével összehasonlítjuk. Csallóközben átlag 81 lélek esik egy négyszög-kilométerre, míg 1921-ben 72, 1910-ben 70, 1900-ban 66 volt.

A tárgyalta területnek és az összehasonlítás céljából felvett csehszlovákiai országok népsűrűségének az utolsó évtized alatti változásai a következő adatokból tűnnek ki:

Terület	Népsűrűség km ² -enként		Községek száma	Községek átlagos lélekszáma
	1921	1930		
Komáromi járás	63·87	72·00	25	1800
Dunaszerdahelyi járás	62·06	68·39	70	644
Somorjai járás	63·74	72·16	51	697
Komárom város	554·28	661·35	1	21137
Csallóköz	71·80	81·14	147	999
Csehország	128	136	8422	843
Morvaország	119	126	2874	983
Szilézia	152	166	450	1640
Szlovenszkó	61	68	3478	957
Ruszinszkó	48	57	487	1489
Csehszlovák állam	97	105	15711	937

16. tábl.

Amíg tehát a somorjai és a dunaszerdahelyi járásokban a népesség aránylag nagyobb számú, de kicsiny községekben tömörül, addig a komáromi járás népe kevesebb, de feltűnően nagy községekben él.

e) Hittfelekezetek.

A nemzetiségek tarka képéhez hasonló az ugyancsak szá-

*) Lásd Függelék A. táblázat.

mos hitfelekezethből összetevődő csallóközi nép. Az 1910 és az 1930 népszámlálási adatok összehasonlítva:

	1910	1930	1910	1930
római katolikus	95391	112130	74·66%	76·33%
református	22438	23134	17·57	15·75
zsidó	7429	7371	5·81	5·01
evangélikus	2219	2991	1·74	2·03
görög katolikus	208	170	0·16	0·12
görög keleti	46	144	0·04	0·11
egyéb	24	412	0·02	0·28
felekezetenkívüli	—	549	—	0·37

Az utolsó húsz év alatt a római katolikusok 17·86%, a reformátusok 3·10%, az evangélikusok 3·48%-kal szaporodtak. A zsidók ellenben 0·78% csökkenést mutatnak. A háború utáni idők kedvezőtlen jelensége gyanánt a Csallóközben is felütötte fejét a »felekezetenkívüliség«, melyet a statisztika 1910-ben még nem ismert.

Többségben a római katolikusok vannak, kik az egész lakosságnak háromnegyedrészt teszik ki és mintegy 110 község mondható katolikusnak, 7 községet túlnyomó részt reformátusok, míg a többi 31 községet kevert hitfelekezetűek lakják.

Ami az egyházi hivatalok számát illeti, úgy Csallóköz területén 43 római katolikus, 24 református, 4 evangélikus és 9 zsidó hivatal van. Egy római katolikus plébániára átlagban 2611, egy református lelkészi hivatalra 1088, a zsidóknál 819, az evangélikusoknál pedig 747 lélek esik.

f) Hivatal és foglalkozás.

Az 1930 évi népszámlálás Csallóköz lakosságát foglalkozása alapján a következőképpen mutatja ki:

Foglalkozás	Összes lakos	Százalékban
Östermelés	91816	62·50%
Ipar	22216	15·13%
Kereskedelem	8098	5·51%
Közlekedés	4465	3·04%
Közfoglalkozás és szabadfoglalkozás	7720	5·26%
Véderő	3382	2·30%
Háztartási alkalmazottak	1148	0·78%
Egyéb és ismeretlen fogl.	8056	5·48%
Összesen	146901	100%

17. tábl.

Csallóköz lakóinak 35·13%-a (51613 lélek) a keresőkhöz, 64·87%-a (95288 lélek) az eltartottakhoz tartoztak.

A tárgyalt dunamenti területnek a Csehszlovák köztársaság többi országrészeitől eltérő foglalkozási összetételének szemléltetésére szolgáljon a túloldali 18. táblázat.

A Csallóköz, de mondhatjuk nyugodtan az egész délszlóvenszkői és ruszinszkői magyarlakta vidék Csehszlovákiának legkimondottabb agrárterülete, hiszen az összes lakosság kétharmada az őstermelőkhöz tartozik, míg a foglalkozások második helyét elfoglaló iparból Csallóköz népének csak egyharmada él.

9. FEJEZET.

Csehszlovákia összes magyarságára vonatkozó egynéhány fontosabb demografiai adat.

Az előző 8. fejezetben kimondottan Csallóköz lakosságára vonatkozó 1930 évi népszámlálási adathoz még egynéhány, járasonként felnemdolgozott és így Csehszlovákia összes magyarságára vonatkozó adat csatlakozik. E néhány érdekes és tanulságos adat annál inkább felvehető a csallóközi adatok ismertetésénél, mert hiszen a magyarság legutóbbi visszaesése ellenére még most is túlnyomó (83·09%) részét teszi Csallóköz lakosságának.

a) Kormegoszlás.

Csehszlovákia magyar nemzetiségű lakosságának kormegoszlása az 1921 évi népszámlálás alapján a következő:

32% a serdülő koruakra (14 éves korig),

59% a munkabíró koruakra (60 éves korig),

9% az öregkoruakra

esett. Az itteni ruszinok és lengyelek a serdületlen koruakkal állanak előnyösebben, ellenben a munkabíró és öregkoruaknál a német nemzetiségűek mutatnak kedvezőbb helyzetet, mert a németeknél a munkabíró egyének, összáruk 62·77%, az öregkorúak pedig 10·51%-át teszik ki. E tekintetben nem

Terület	Östermelés			I p a r												Kereskedelem és hitel
	Mezőgazdaság	Erdészet és halászat	Összesen	Bányászat és kohászat	Vas- és fémipar	Gépgyártás	Kő- föld- és agyagipar	Üveggyártás	Faipar	Fonó- és szövőipar	Ruházati ipar	Élelmiszer ipar	Építő ipar	Egyéb ipar	Összesen	
Csallóköz	62.13	0.37	62.50	0.00	2.32	0.78	0.17	0.00	1.67	0.34	1.35	2.48	3.82	2.20	15.13	5.51
Csehország, Morvaország és Szilézia	24.48	1.08	25.56	3.46	4.75	3.33	2.38	1.08	3.31	4.72	3.00	3.74	7.45	4.24	41.16	8.16
Szlovenszko és Ruszinszko	55.39	3.13	58.52	1.09	2.27	0.97	0.90	0.13	2.34	0.62	1.07	2.21	3.69	2.49	17.78	5.51
Csehszlovák állam	33.00	1.64	34.64	2.82	4.07	2.68	1.98	0.83	3.05	3.57	2.47	3.31	6.40	3.76	34.94	7.42

18. tábl.

lesz érdektelen a következő nemzetiségkénti százalékokban kifejezett összeállítás:

Életkorcsoport	Ruszin	Lengyel	Zsidó	Magyar	Csehszl.	Német
Serdületlen kor	38.18	33.32	32.30	32.12	29.55	26.72
Munkabíró kor	55.39	60.55	59.03	58.67	61.30	62.77
Öreg kor	6.43	6.03	8.67	9.21	9.15	10.51

19. tábl.

A magyarok, de hasonlóan a lengyelek és ruszinok előnyös születési viszonya a munkabíró 35-ik életévtől kezdve, valószínűleg a kedvezőtlenebb egészségügyi viszonyok következtében tetemesen csökken.

b) Nembeli megoszlás.

A magyar lakosság 48.5% férfi és 51.5% nő, vagyis 1000 férfire 1064 nő esik. Legkedvezőbb e tekintetben a zsidók helyzete, mert 1000 férfire csak 1048 nő, legkedvezőtlenebb a németeknél, mert 1000 férfire 1111 nő jutott.

c) Családi állapot.

A magyarok családi állapotra nézve a következőképen osz-

Összesen	Kereskedelem és hitel	Közlekedés	Közfoglalkoztatás és szabad foglalkozás	Véderő	Házartási alkalmazott	Egyéb foglalkozás	Ismeretlen foglalkozásnak	Keresők és eltartottak összesen	Összes keresők	Összes lakosságból kereső %
százalék										
15·13	5·51	3·04	5·26	2·30	0·78	4·32	1·16	146.901	51613	35·13
41·16	8·16	5·94	4·97	1·23	1·44	10·16	1·08	10.674.386	5.181.388	48·54
17·78	5·51	4·46	4·58	1·53	0·74	4·60	2·28	4.055.150	1.356.006	33·43
34·94	7·42	5·53	4·86	1·31	1·25	8·63	1·42	14.729.536	6.537.394	44·38

18. tábl.

ladoznak meg: 52·8% nőtlen, 39·4% nős, 7·5% özvegy, 0·3% elvált. Az egyes nemzetiségek összehasonlítása pedig a következőt mutatja:

a magyar nemzetiségűek összes lakosságának . .	47·2%
a német nemzetiségűek összes lakosságának . .	45·5%
a csehszlovák nemzetiségűek összes lakosságának . .	44·8%
a ruszin nemzetiségűek összes lakosságának . .	44·0%
a lengyel nemzetiségűek összes lakosságának . .	42·7%
a zsidó nemzetiségűek összes lakosságának . .	42·3%

esik a nők, özvegyek és elváltakra, melyből a magyarok magas százalékszámát kapcsolatban áll a magyarlakta terület ki-mondott agrárjellegével.

d) Műveltségi állapot.

Ha a műveltségi fok meghatározásánál csak a statisztikai úton megállapítható 6 éven felüli lakosság írni-olvasni tudását vesszük alapul, úgy 1921-ben Csehszlovákia magyar lakosainak 87·89 százaléka tudott írni és olvasni, míg 10·97 százaléka analfabéta volt. Ha e számokat a köztársaságban élő többi nemzeti-ség adataival összehasonlítjuk:

németek	2·86%
csehszlovákok	5·65%
lengyelek	6·31%
magyarok	10·97%
zsidók	15·91%
ruszinok	61·13% analfabétával rendelkeztek

így a magyarok még az egész állam átlagos műveltségi fokát sem érték el, vagyis e fok eléréséhez még 26.686, ha pedig a németek ily alapon megállapított fokát akarnók elérni, úgy még 60.230 visszamaradt felnőtt magyart kellene írni és olvasni megtanítani.

Az analfabétizmussal kapcsolatosan nem lesz érdektelen az egyes nemzetiségekre eső népiskolák és az ezeket látogató növendékeiknek számát az 1930/31. tanévi statisztika alapján megtekinteni:

Vizsgálat tárgya	Csehszl.	Német	Magyar	Ruszin	Lengyel	Összesen
Népiskolai tanulók száma	1.164.006	352.521	97.274	71.063	10.429	1.721.615
Népiskolák száma	10.111	3.299	813	505	90	14.900
Egy népiskolára esik tanuló	115	107	119	140	115	115
Egy osztályra esik tanuló	40 8	38 5	57 3	62 1	37 0	41 7
Egy népiskolára esik összlakos	601	609	751	754	446	617

20. tábl.

Az analfabéták és fenti táblázat bizonyos kapcsolatot tüntet fel, mert valószínűleg minél kevesebb a tanítóra eső gyermekek és felnőttek száma, annál behatóbban foglalkozhatik a gyengébb felfogású gyermekekkel és annál nagyobb eredményt érhet el a felnőttek iskolán kívüli oktatásával is.

Bár a nép legfontosabb iskoláját a jó népiskola képezi és pediglen nem csak azért, mert ez adja meg úgy a további tanulásnak, mint az egész életnek a legszilárdabb alapját, hanem azért is, mert a népnek túlnyomó része egyesegyedül az elemi iskola képzettségét szerezheti meg, mégis fontosak egy népre az elemi iskolában tanultak kimélyítésére szolgáló közép- és felsőfokú iskolák látogatása. Ezekben a magasabb általános műveltséget és szakképzettséget nyert egyének vannak hivatva népüket úgy kulturális, mint gazdasági, szociális és politikai téren vezetni és irányítani. Amint az állam avagy az egyes vállalatok, a hadsereg nem lehet meg a tanult, művelt és munkaképes vezetők és irányítók nélkül, épp úgy nem maradhat egy

kisebbségi néptöredék szakképzett, művelt, tapasztalt és önzetlen vezetők nélkül. Ezért nem lesz érdektelen a műveltségi viszonyokkal kapcsolatosan a csehszlovákiai magyarságot e tekintetben is a vele együttélő nemzetiségekkel összehasonlítani:

Iskola neve	Növendékek száma nemzetiségek szerint					Az egyes nemzetiségek növendékei százalékokban kifejezve				
	csehszl.	német	magyar	ruszin	lengyel	csehszl.	német	magyar	ruszin	lengyel
Egyetemek	19.369	6.698	1.135	842	288	0.20	0.20	0.16	0.15	0.34
Középiskolák (gymn. és reál)	58.107	19.837	4.246	1.195	441	0.60	0.61	0.61	0.21	0.53
Tanítóképző-intézetek	6.176	1.333	316	552	51	0.06	0.04	0.05	0.10	0.06
Polg. iskolák	170.516	49.213	4.617	2.331	1630	1.76	1.52	0.70	0.42	1.99
Mezőgazdasági szakiskolák	7.435	1.657	58	95	51	0.08	0.05	0.00	0.01	0.06
Kereskedelmi szakiskolák	20.215	7.888	605	204	49	0.20	0.24	0.10	0.04	0.06
Ipari szakiskolák	37.905	13.959	368	241	260	0.39	0.43	0.05	0.04	0.31
Egyéb szakisk.	4.031	926	116	159	35	0.04	0.03	0.02	0.04	0.04
Mezőgazd., keresk.- és ipari továbbképzők	122.227	34.985	4.670	6.340	1.045	1.26	1.08	0.67	1.15	1.27
Összesen:	445.981	136.496	16.131	11.959	3.850	4.59	4.20	2.36	2.16	4.66

21. tábl.

Az elemi iskolánál magasabb képzettség elnyerésén 1930/31. tanévben a lengyel nemzetiségűek 4.66%
a csehszlovák nemzetiségűek 4.59%
a német nemzetiségűek 4.20%
a magyar nemzetiségűek 2.36%
a ruszin nemzetiségűek 2.16%-a tanult, illetve fáradozott. A magyar nemzetiségűek e tekintetben tehát csak 0.20 százalékkal haladják meg az utolsó helyen álló ruszin nemzetiségűeket.

A fenti, iskolánként kimutatott táblázatban a magyar nemzetiségűek első tekintetre a tanítóképző növendékeivel tűnnek ki. Itt meghaladjuk a németek arányszámát. Ha meggondoljuk, hogy a 316 magyar nemzetiségű tanítójelölt közül csak 266 (ebből 197 leány) járt a magyar tannyelvű tanítóképzőbe, úgy

a kimutatásban kedvezőnek látszó 0.05% azonnal 0.04%-ra csökken. Hiszen a másnyelvű tanítóképzőbe járó tanítójelölt már aligha jöhet saját népe részére számításba.

Az összehasonlítás legszomorúbb jelensége azonban, hogy a túlnyomó részt csak földműveléssel foglalkozó és csak a mezőgazdaságból élő magyar nemzetiségű lakosság feltűnő kis arányban vesz részt a mezőgazdasági szakiskolák látogatásában. Míg ugyanis a túlnyomórészt iparból és kereskedelemből élő német lakosságnak 0.05 százaléka, a csehszlovákoknak 0.08 százaléka, vagypedig a bányavidéken élő lengyeleknek 0.06 százaléka, sőt még a legvisszamaradottabb ruszinoknak 0.01 százaléka volt képes földjének jobb és gondosabb megművelése, ezáltal pedig népének erősítése céljából az 1930/31. tanévben gazdasági iskolába járni, addig az ipar, kereskedelem, erdő és bánya nélküli, egyedül csak az alföld szeszélyes rögeivel összenőtt magyar lakosságnak csak 0.001 százaléka kereste fel jövő mesterségének iskoláját. A mezőgazdasági iskoláktól való visszamaradást természetesen az a helyzet is elősegíti, hogy a kimondottan csak földműveléssel foglalkozó magyar kisebbség rendelkezik aránylag a legkevesebb mezőgazdasági szakiskolával, mert míg a földművelésből élő 3,354.965 csehszlovák nemzetiségű lakos 205 mezőgazdasági irányzatú szakiskolával rendelkezett és így átlagosan minden 16.365 csehszlovák nemzetiségű földművelőre jutott egy szakiskola, vagy pedig az 52 német iskola révén minden 14.314 német nemzetiségű földművelőre, vagy pedig a nyolc ruszin iskolával minden 55.891 ruszin földművesre jut egy iskola, a földművelésből élő 12.781 lengyel is rendelkezik egy önálló gazdasági iskolával, addig a 441.118 földet túró magyar csak két ilyen iskolával rendelkezik, a mi tehát egy ilyen iskolára 220.559 földművelésből élő lelket jelent. Sokkal rosszabbul állunk még a gyakorlati kiképzés terén, mert hiszen még a legjobb iskola sem nyújthatja e tekintetben azt, amit a valódi élet. Nincsenek a jövő gazdanemzedékért magukat feláldozó gazdamestereink, akik a tanulni vágyó egyszerű parasztfiút jól vezetett gazdaságaikban egy-két évre gyakorlati kiképzés, illetve továbbképzés céljából felvegyék és ezzel a jövő nemzedék esztét, kezét, szívét és lelkét a gyakorlatnak kikészítsék, illetve az élet harcára felvértezzék.

A különféle továbbképző-, polgári-, ipari- és kereskedelmi iskolákra és növendékeikre vonatkozó arányszámok ugyancsak a legszomorúbb állapotokat tárják fel előttünk. A többi nemzetiségűekkel számra nézve egyenlő fokon álló, de idegen nyelven tanuló magyar nemzetiségű egyetemi hallgatóság népünk szükségleteinek szempontjából való megítélését a hivatalos statisztika nem teszi lehetővé, miután az, az egyes szakok hallgatóit nem mutatja ki nemzetiségünkint. A helyzet helyes felismerése és a jövő nemzedék reális irányításával többet és tartósabbat lehetne az itteni magyarság érdekében cselekedni, illetve elérni, mint a kereskedelmet uraló zsidók szidalmazásával avagy a más nemzetiségűek és külföldiek által irányított ipari- és pénzügyi vállalatok ellen szított ellenszenvünk útján. Mert végül ezekkel is kell, hogy foglalkozzék valaki.

Szem előtt kell tartanunk mindég, hogy a magyar kisebbségek megszűntek hivatalnok-, katona-, csendőr-, pénzügyőr-, hajdu- és hivatalszolga néposztály lenni. Népünk érdekében tehát az ilyen hatalmi polcok lehetőségének elérésétől népünk megmaradása érdekében a mezőgazdasági-, ipari-, kereskedelmi- és az alapot nyújtó népnevelői működés javára le kell mondanunk. Az itteni magyarnak a vállalkozói- és szociális térre kell átorientálódnia, vagyis szabad pályákat kell választania és egy művelt parasztság és munkásság után kell törekednie.

Nekünk művelődnünk és tanulnunk kell, nekünk szomszédainkkal lépést kell tartanunk. Műveltség, előképzettség és gyakorlati tudás, tapasztalat nélkül hiába minden szövetkezeti és szervezkedési mozgalom, továbbképzőtanfolyamok, mintagazdaságok, kiállítások, szubvenciók és minden egyéb. A legáldásosabb szociális intézmények és intézkedések is csak falra hányt borsó és a legkisebb megrázkódtatásra összedülő kártyavárnak bizonyulhatnak.

Ehhez, egy nép fennmaradásához okvetlenül szükséges célkitűzéshez azonban nem elegendő a holt statisztika útján elérhető analfabetizmus és iskolázottság számadatainak alapján feltárható műveltségi fok megismerése, hanem szükséges még a változott viszonyok között szembetűnővé vált és a kisebbségi élet gyengülését okozó tömegjelenségek okainak felkutatása.

A falu népe a háború előtt hozzá volt szokva a vezetéshez, az irányításhoz. Megtett mindent, amit ajánlottak avagy parancsoltak neki, tekintet nélkül arra, hogy ez javára volt-e, vagy talán kárára. Ez az úgynevezett szülői gondozás avagy gyámság alatti idő a különben szilárd jellemű, sőt talán nyakas természetű magyar földművest önálló cselekvésre tehetetlenné alakította. E gyámoltalanságánál fogva nem tudott a hirtelen megváltozott politikai és gazdasági viszonyok között tájékozódni. A csehek és németek már évszázadok óta maguk gondoskodtak népük kulturális-, gazdasági-, szociális- sőt még politikai fejlődéséről és így ezeket az új viszonyok nem találták készülvén. Így a gyámkodás és vezetéshez szokott magyar kisebbség a törvénybiztosította jogait és a vele együtt élő nemzetiségek évszázados tapasztalatait, műveltség hiányában nem tudta a maga javára érvényesíteni. Ellenkezőleg szabadabb mozgását pártoskodásra, széjjelhúzásra használta fel, ami a teljes felbomlást és pusztulást vonja maga után.

Soha talán nem dult annyira magyar és magyar ember között a pártoskodás, a felekezeti- és osztályharc, mint a mostani kisebbségi sorsban élő és igazán teljesen magára hagyott, árva és szegény magyarság között. A mi azután végeredményben a talán magát még magyarnak valló, de a legnagyobb hajtóerőt: a nemzeti öntudatot már magában nem érző embereket hoz létre. Ezek népünk életének és fejlődésének legfeljebb sírásói, de sohasem ébresztői.

Ha tehát az itteni magyar földműves népet, a nép gerincét, fennakarjuk tartani, úgy ez a statisztikai számokban kifejezhető általános műveltség fokozásán kívül még nagy önfeláldozó, önzetlen munkálkodást kíván a magyar értelmiségi osztályoktól. Senki más, csakis a népet szerető, érte idejét, erejét és vagyonát feláldozni kész idevaló, földjéhez ragaszkodó magyar értelmiség lesz képes a falu szegény és visszamaradt, elhanyagolt népét jelenlegi fásultságából, kedvetlenségéből és reménytelenségéből felébresztetni és helyébe a bizalmat s a közérdek és összetartás érzetét plántálni.

A vezető értelmiség ne tartsa magát mindenhol egyedül okosnak, becsületesnek és jónak, amellet, hogy rendesen önző célokat szolgál. Ne legyen pápább a pápánál, magyarabb a

magyarnál, hanem legyen valódi nevelője, segítője, de egyúttal szigorú és határozott akaratúval rendelkező vezetője ifjúságunknak, valamint a szegény paraszt-, zsellér- és munkás népünknek.

A műveltségi fok elérésénél arra kell törekednünk, hogy népünk összefogás révén önálló, cselekvőképessé, független elemévé váljék ennek az államnak. A jobb sorsra érdemes elhanyagolt és többnyire csak szavazógép és háború céljaira használt falu népét fel kell világosítani, nevelni és vezetni, hogy képes legyen önmagától is felismerni az egyedül helyes utat. Szeretettel foglalkozni vele, gondozni azt, hogy boldoguljon és az elpusztulástól megmentsék. »Nem elég kezébe nyomni a tudás fegyverét, de meg kell tanítani arra is, hogy miként használja helyesen azt; folyton figyelemmel kísérni a néplélek fejlődését s közre hatni az egyszerű, egészséges és észszerű életfelfogás és életmód meghonosítására.«

Az itteni magyarságnak nincs mezőgazdasági szervezete. A fogyasztási-, kocsma- és egynéhány hitelszövetkezeten kívül nincs egyetlen egy, a tagok munkájától fenntartott mezőgazdasági szövetkezete, már pedig szomszédaink példáján legalább annyit tanulhattunk volna, hogy a szövetkezeti eszme az egyedüli segítség, mely a pusztulásnak indult földműves és munkáosztályt jelenlegi válságos, sőt reménytelennek látszó helyzetéből kivezetheti és megmentheti.

Mit ér a labda gyanánt használható műveletlen és széjjelhúzó, gyenge néprétegnek a politikai jogok sorozata? Semmit! Sőt ellenkezőleg, csak még jobban gyengíti és zülleszt. Csak az ilyen elgyengült földművesosztály szégyenli és resteli még most is a szabadságot és erőt jelentő »**paraszt**« jelzöt. Nem tud sehohsem saját érdekében fellépni, más emberek, más osztályok és idegen érdekek céljaira használják fel. Így pusztul, így vész el egy nép.

Hát hiszen régi idők óta követelték már mindezt minálunk is. Így a sok közül pl. Károlyi Sándor néptanító »Az iskolán kívüli népoktatás és a népjólét« háború előtti könyvéből egynéhány gondolat:

»A nép műveltségi fokának emelésénél nem indulhatunk ki azzal a középkorbeli felfogással, hogy nem jó a népet nagyon
Dr. Machnyik A.: Csallóköz.

felvilágosítani, mert önfejű, vezethetetlen, vallástagadó, tekintélyt nem ismerő, tudákos lesz s kielégíthetetlen szociálistává válik. Az nem igaz, hogy a magyar ember erőteljesebb felvilágosításának még nem jött meg az ideje, sőt meg kell barátkoznunk azzal az alapgondolattal, hogy csak is az öntudata és ereje tudatára ébredt földműves osztály lesz valamikor is képes a reá várakozó súlyos érdekharcban jogos érdekeit sikerrel megvédelmezni, — másként nem.

De hiába minden jó és nemes gondolat, szó és írás, ha azután nincs meg a tett keresztülviteléhez szükséges önzetlen áldozatkészség, erő és kitartás. Az úgynevezett magyar szalma-láng felvillanására rendszeren csak a fásultsággal járó fokozottabb mértékű pusztulás következik.

Ezt a nemes gyümölcsöt pedig egyedül a népközösség iránti érzelem nemzedékeken át tartó belenevelése útján fogjuk valamikor is elérhetni.

10. FEJEZET.

Közlekedés, kereskedelem és ipar.

A túlnyomó részt visszamaradt földművesek és mezei munkások által benépesített, bizonytalan éghajlati és szélsőséges talajviszonyokkal rendelkező Csallóköz ismertetése nem volna teljes, ha a gazdasági életet befolyásoló közlekedést, kereskedelmet és ipart nem említenénk meg. A Csallóköz ily irányú tárgyalagos megvilágítása annál inkább is szükséges, mert a ki ezt a területet csak szóbeszédből, könyvből, térképről ismeri, azután az, akinek bár rokonsága van a Csallóközben, de azt csak holmi vasárnapi kirándulások, disznótorok, lakodalmak, búcsúk, vadászatok, zászló- és harangszentelések, hivatalos eljárások és a vigadó, duhajkodó ifjúságról látja azt, avagy a vasuti vagy gépkocsi ablakaiból szemléli az aranykalászos búzatengert, az hitelt ad mindazoknak, akik mindenfelé a gazdag, termékeny és boldog Csallóközről beszélnek.

Már pedig a komoly munkát nem lehet ily délibábszerű tapasztalatokra építeni, mert áldás helyett átkot eredményez, ami földet és népet egyaránt elseper. Mert bizony, ha a rossz időszakonként szinte járhatatlan csallóközi utak mentén az el-

hanyagolt községi legelőket, éhező, sovány állatokat, a legvándálisabb módon letördelt és megnyúzott, sínylődő akácfákat, a mindenfelé fel-feltünedező lovasított cigánybandákat és munka után rimánkodó rongyos napszámos népet is meglátnók, avagy meghallgatnók, úgy az esetleg pillanatnyilag a nyugati élethez némileg hasonló kultúrkép hirtelen átalakulna a szomorú elhagyott, keleti agrárviszonyokat jellemző pusztasággá, ahol viszsamaradottság és a legszomorúbb népszegénység uralkodik.

Csallóközt a falvak, puszták, tanyák, földművesek és mezei munkások hazáját Pozsonytól Komáromig az úgynevezett csallókői vasútvonal szeli keresztül, melyhez még a kis Uszorsomorjai és a Komárom—gútai vicinális csatlakozik. A mindössze 129 kilométert befutó vaspályán 32 vasuti állomás van és így 115 csallókői község, vagyis az összes községek 79 százaléka van ezidőszert állomás nélkül. Az állomástól hol távolabbra, hol közelebbre eső községek átlagos távolsága 6 kilométer. Ez utak azonban többnyire nagyon rossz állapotban vannak, miértis a nedvesebb őszi és tavaszi időben emberek és állatok részére szinte járhatatlanok. Így például a hét csilizközi község vasúttól való távolsága 16 kilométerig fokozódik, mely községek az említett időszakban, valamint a hófúvásos téli időkben teljesen hozzáférhetetlenek és így nemritkán az évnek három-negyedrészében a világtól teljesen elzártak.

A statisztikai összehasonlítás szempontjából megemlíjük, hogy a tárgyalt területen négyzetkilométerenként 63 folyóméter vaspálya és száz négyzetkilométerenként 29 folyóméter közút van. E kevés út és rendkívül rossz állapota nagyon is megnehezíti a mezőgazdasági termelést és az általános fejlődést.

Az utakhoz hasonlóan szomorú állapotban vannak a községek is.

Városnak tulajdonképpen csak Komárom nevezhető, de ez is csak azért, mert nagyobb számú templom, iskola, különféle közhivatal, kórház, kaszánya, pénzkölcsönző intézet, biztosító ügynökség, sok orvos, ügyvéd, kereskedő, iparos és különféle egyesület van benne. Ez az egyetlen csallókői város is az egykét főutcáján kívül tipikus magyar alföldi paraszt-város benyomását teszi. Ugyanez mondható a Csallóköz másik két járási székhelyére: Dunaszerdahelyre és Somorjára, ahol azonban az

említett intézmények, hivatalok és üzletek aránylag kisebb számban, ellenben a földművelők aránylag nagyobb számban vannak.

Ebbe a három városba, illetve városkába özönlik a falvak népe. Hivatalos és sok egyéb ügyes-bajos dolgok itt nyernek elintéztést. Ki gyalog, ki szekéren, kerékpáron, autóbuszon avagy vasuton batyut, zsákot, kosarat, gyékényt, kötelet, cigányszeget, gabonát, tengerit, tejet, tojást, baromfit, malacot, szénát, szalmát, nyulat és minden egyébfélét cipelnek magukkal, hogy kis értékeiket itt eladogathassák. A városka végén megkezdődik a többnyire zsidó kereskedőkből összetevődő vevőkkel való alkudozás, míg végül, hogy a kis portékát ne kelljen visszavinni, rendesen olesó áron gazdát cserél. Nagyobb állatjaikat már kint a falvakon szokták a házaló kereskedők avagy mészárosok, hentesek megvásárolni, vagy pedig ezt a helyenként nagyobb időközökben szokásos országos vásárok marhavásárterein bonyolítják le. A lóvásárlásoknál pedig még az oláh cigányok mutatnak be többnyire nagyon izgalmas alkudozási jeleneteket. A törekvőbb törpebirtokosok és munkanélküliek vesszőkosarokat, gyékényt, lábtörlőket és egyéb otthoni készítményeket hoznak a piacra, míg asszonyaik egy pár tojással, tyúkkal, csirkével szerepelnek. Az eladás megtörténtével az asszonyok összevásárolnak valami háztartási avagy szerény és gyenge ruházati cikkeket, míg a férfiak nem ritkán egy kis italra térnek be a kocsmákba.

Egy-egy jobb üzletkötést azután a veszedelmes áldomásfélékkel fejeznek be. Aki egyszer ilyen áldomásozó, kártyázó, ivó, avagy talán még egy-két szál cigány muzsikája mellett is mulatozó falusi szegény, visszamaradt földművest, avagy néhanapján egy-egy pár koronát kereső aratót, dohányost vagy napszámot megfigyelhetett, az akaratlanul is azt fogja mondani, hogy népünk elszegényedésének, sőt pusztulásának egyik legfőbb oka a mértéktelen szeszélvezés és az ezzel kapcsolatos pazarlás. És talán az tenné a legnagyobb szolgálatot népünknek, aki ezen a könnyelmű szenvedélyen segíteni igyekeznék. De sok szegény falusi gyermek és asszony sírdogál a falusi kocsmá előtt, ahol az amúgy is nyomorúsággal küzdő családapa elszórja a kevés kenyér és ruhácskára valót.

Sajnos, a városokban és lakosságukban nem lehet a falu fejlesztésére, nemesítésére és megsegítésére irányuló törekvést

vagy intézményt találni. Az úgynevezett városi, de még falusi művelt körök, hivatalnokok, egyesületek, egyszóval minden, ami a falu népével és munkájával összefüggésben van, nem hogy nem tesznek a falu nyomorgó paraszt- és munkásnépéért valamit, hanem még csak nem is igyekeznek ezt a fontos népréteget megismerni és hozzá közeledni. Nincs, aki segítse ezt a szegény, visszamaradt, műveletlen munkásnépet, nincs, aki tanácsot adjon neki, mert hiszen minden lépése pénzbe kerül és nehézségekkel jár. Egyedül a kereskedők és vendéglősök szívesek és barátságosak, mert hiszen még a hivatalokban, kórházakban és fegyházakban sem látják szívesen és barátságosan a falu szegény népét.

Nehéz, nagyon nehéz helyzetben van a falu népe, hej pedig, de sokan is élnek a falusi népünk szegénységéből és elmaradottságából. És ennek ellenében semmi befektetés, vállalkozás a mindinkább szaporodó munkástömegek foglalkoztatására. A falu visszamaradottain és szerencsétlenein segítő és támogató jótékonyági intézményeknek nyomát sem lehet találni. Itt-ott kezdeményeznek valamilyen népmentő akciót, de sajnos, ünnepélyeken és egyes személyes kérdések elintézésén, valamint egyesek becsvágyának kielégítésén kívül tovább többnyire nem jutunk.

Mindenütt az önzés és önérdek uralkodik, de seholsem a népérdek, avagy a kötelességtudással párosult önzetlenség, miért is az ilyen kezdeményezések rendszerint csak a saját, rokoni, felekezeti, pártbeli, avagy egyéb egyéni helyzeteken való javításban merül ki. Hiányzik itt az önzetlen, tetterős, szerény, egyszerű, önmagát, becsvágyát, babérjait, szellemi és anyagi javait a szegény falusi népért feláldozni tudó intelligencia. Áldozat nélkül pedig nem lehetséges ezen a szomorú helyzeten segíteni.

Ez az itteni városok, illetve városkák képe, amennyiben ez a falu népével összefügg, vagyis ahonnét a mindinkább szegényedő és a gyorsmenetű világgal lépést tartani nem tudó, de még mindég a nép szilárd, sziklaalapzatát és gyökerét képező falusi paraszt- és munkásnép lelki-, erkölcsi-, szellemi-, anyagi megmentését és felújhodását várja és reméli. A többnyire mindég csak városokból származóknak, vagy a városok levegőjén szár-

mazásukat elfelejtőknek több megértést, önmegtagadást, kötelességtudást és önfeláldozást kell tanusítaniok a falu népével szemben. És épen azért, mert a falu népe műveletlen és visszamaradott, van szükség erre a mindenfelé hiányzó megértésre. Ha a nép természete, modora, tapintatossága és műveltsége nincs is a jobb körök, vezetők és irányítók ínyére és ha a néha, nagy ritkán, durvább hangon felhangzó igazságok fájdalmat is okoznak a külsőleg más modorhoz szokott úgynevezett felsőbb avagy jobb körbelieknek, azért nem kell megijedni a fény, pompa, tekintély csorbulásaitól, mert csakis ezek feláldozása révén lehet a néposztályok közt mindinkább kiélesedő helyzetben tartósan enyhíteni és úgy a népek, mint az államok helyzetén javítani.

Nem lehet és nem szabad az egyes emberek felett az átkos tömegjelenségek gyanánt fellépő durvaság és szívtelenség alapján ítélkezni, mert az egyedenkénti vizsgálat és alaposabb ismeretség valószínűleg más színben is tudná a paraszt- és munkásnépet feltüntetni, megismertetni és ezek révén megszerettetni a várossal, avagy a falvak értelmiségével is.

Csallóköz többi községei közül talán még a 4.482 lakost számláló Nagymegyer jöhetne, mint falusi gócpont tekintetbe. Itt azonban a járási hivatal, a járásbíróság és az adóhivatal hiányzik és így csak nagyszámú üzletei révén lesz hasonlóvá Dunaszerdahelyhez és Somorjához. A többi falvak közül megemlítendő még a lakosok számára nézve Komárom után következő 10.822 lakósú Gúta. E nagyterjedelmű falu azonban nem üt el semmiben sem a többi alsó-csallóközi falutól.

A 147 csallóközi község népessége következőleg tömörül:

500 lakoson aluli községek száma	72	vagyis az összes község	48'99%
501—1000 lakossal bíró községek	40	» » » »	27'21%
1001—2000 » » » »	22	» » » »	14'96%
2001—5000 » » » »	9	» » » »	6'12%
5001—10000 » » » »	2	» » » »	1'36%
10000 lakoson felüli község	2	» » » »	1'36%

A lakóházak száma pedig mindössze 23.331 volt az 1930 évi népszámlálás szerint és pedig

Komárom városában	2175 lakóház	4648 lakóval
a 4 városcában	5332 »	5608 »
a 142 faluban	15824 »	21817 »

és így esik:

Komáromban egy lakóháza	átlagosan	2'13 lakó	9'8 lélekkel
a 4 kisebb városkában	»	1'05 »	4'7 »
a 142 faluban	»	1'37 »	6'7 »

A falvak lakásviszonyait közelebbről tekintve:

egy falu átlag 112 lakóházból áll, melyekben mindössze 153 lakó helyezkedik el. E falvak lakosainak átlagos száma 708, ami lakóházanként 6·7 lelket jelent. Ha meggondoljuk, hogy ezekben a falvakban a lelkészi, jegyzői, tanítói és egynéhány jobb gazdaportán, vendéglős, kereskedő és esetleges orvosi, avagy nyugdíjas házakon kívül többnyire kis paraszt- és vályogból épült apró, egyszobás, földes proletár házikók vannak, úgy a házankénti hét lelket tevő átlagszámot úgy emberi, mint egészségügyi szempontból nagyon kedvezőtlennek mondhatjuk.

A falu nagyszámú beteges, halvány és gyenge gyermekei, valamint a sok gümőkóros felnőtt bizonyítja legjobban a Csallóköz rossz egészségügyi viszonyait; így például a hivatalos statisztika 1931 évben 10.000 lakosra a somorjai járásban 30·9, a komáromi járásban 26·1 és a dunaszerdahelyi járásban 22·1 tuberkulotikus beteget mutatott ki. Összehasonlítás céljából megemlítjük, hogy ugyanazon időszakban Szlovenszko egész területén 18·3, Csehszlovákia egész területén pedig 16·8 tuberkulotikus beteg esett 10.000 lakosra.

Az 1932 évi adatok hasonlóan kedvezőtlen képet mutatnak:

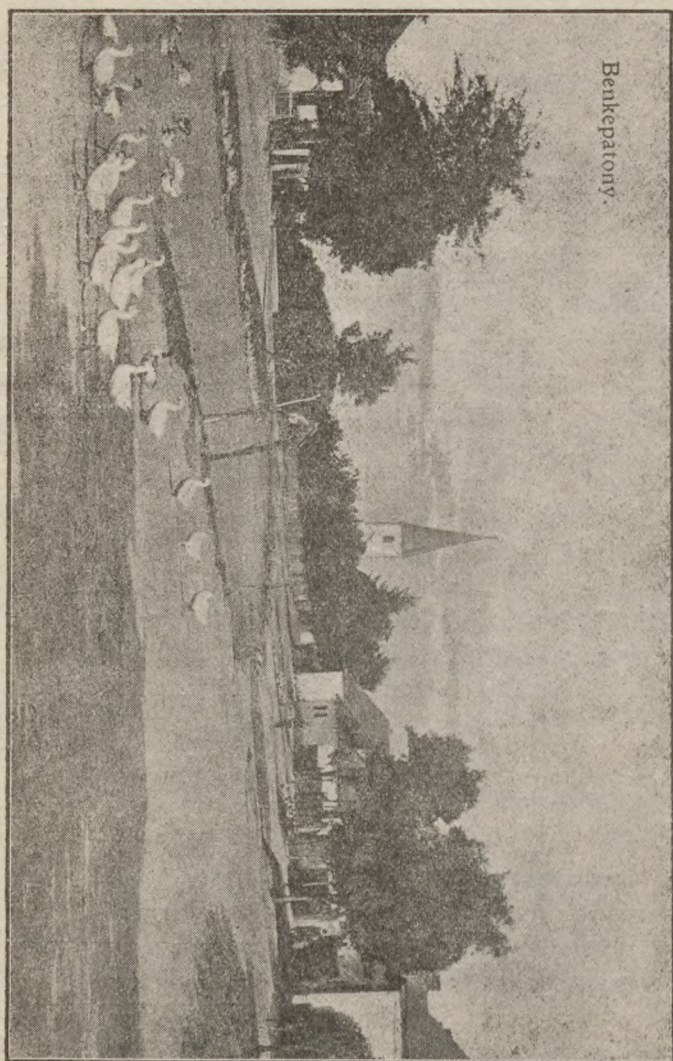
a somorjai politikai járásban	25'9
a d.-szerdahelyi »	» 17'6
a komáromi »	» 23'3

míg Szlovenszko-ban 10.000 lakosra 16·2, az egész állam területén pedig 16 gümőkóros beteg esett.

Mindezek ellenére semminemű kézzelfogható gondoskodás nem tapasztalható a falu népe és a jövő nemzedéket biztosító gyermeksereg érdekében. Anyagondozás, csecsemőápolás, ifjúságmentésnek híre sincsen ezekben a szegény csallóközi falvakban. Önsegélyezés, charitatív gondolkodásnak semmi nyomát nem lehet itt megtalálni. Mindenki csak az államtól, a hivataloktól várja a segélyt, a megindítást, sőt még a további vezetést is.

Igy megy tönkre egy csak önmagára gondoló egyedekből álló nép. Mindenütt a magánérdek, de seholsem a közérdek.

Például egy az út mentén kiültetett gyümölcsfa tördelőjét kérdőre vonva, azt a választ kaptam, hogy hiszen az a fa senkié és így azt ő nyugodtan tördelheti. És valószínűleg hasonló vá-

Benkepatony.

2. kép.

Egy csallóközi lalú főuccája.

Brunner A. felvétele.

laszt kapnék a sok szegény, beteges magára hagyott falusi gyermek utáni érdeklődés esetén is.

De hát ki itt a felelős? Talán bizony az a szegény, magára

hagyott neveletlennek és műveletlennek tartott paraszt- és munkásnép?

Nem! Hanem egyedül az itteni magyarság széjjelhúzása és önző öncélokat, de sohasem a szegény földművelőnép érdekét szolgáló gondolkodása.

Az egészségtelen falusi lakásviszonyok mellett a meglévő rossz ivóvíz, a túltömött és szellőztetésre alig kerülő iskolai állapotok, a falvak közepén található mocsarak, tócsák, piszkos gödrök, árkok és a cigánysoron található nyomortanyák és piszokfészek csak fokozzák az itteni falvak vigasztalhatatlan képét.

Csak itt-ott látható még egy, szépséget és boldogságot jelképező urasági ház avagy kastély, a hozzátartozó gondozott kertet, erdővel avagy parkkal. Lassanként azonban ezek is elhanyagolt, háborús kinézésű romhalmazokká lesznek.

Ez a falu külső képe. Ehhez hasonlóan szomorú belső élete, mert a falvakon a pártoskodás, a vallásfelekezeti, a világnézeti, a nemzetiségi, az osztálykülönbségi irigység, bosszúállás és békétlenség érzése uralkodik. A falu elszigetelten élő népében összefogás és együttműködés helyett a személyeskedés, a pletyka és a széjjelhúzó bizalmatlankodás üti fel fejét, a mi azután a falut még visszamaradottabbá és népét még szegényebbé és nyomorultabbá teszi.

Éppen úgy, mint az úgynevezett intelligencia, a falu többi lakosai is csak ellenségét, irigyét látja a másikban és ezért egyik sem akarja a másikat megérteni avagy segíteni. Egy-két személynél a hirtelen meggazdagodás vágya, a túlnyomó részinél pedig a leszegényedés, tönkremenés elleni védekezés képezi az egész életcél.

Mindez és jöjjön ez bármely irányból, tönkre teszi a falut és az ott soha megszületni nem tudó földművestársadalmat.

A csallóközi város és falu ilyeszerű ismertetése után meg kell még emlékeznünk a sajnos gyári füst tekintetében még teljesen érintetlen Csallóköz — **iparáról**.

Az 1930 évben végrehajtott ipari üzemösszeírás előzetes adatai szerint a három csallóközi politikai járás területén szerepelt:

2 fonó- és szövőipari vállalat, mindössze 74 alkalmazottal.

(Itt megjegyzendő azonban, hogy közben a tanyi lengyár leégett és így ebből csak egy üzem maradt meg 23 alkalmazottal.)

5 faipari üzem 61 alkalmazottal,

1 seprű- és kefégyártási üzem 7 »

19 grafikai üzem 78 »

2 vegyi ipari üzem 11 »

4 fém- és gépipari üzem 256 »

melyekhez még a szerző által megállapított

3 téglagyár

14 mûmalom

1 keményítógyár (mert a verekenyei nincsen üzemben)

10 mezőgazd. szeszgyár, melyek közül 6 üzem finomítóval is rendelkezik,

1 dohánybeváltó hivatal.

Ha meggondoljuk, hogy a nagyobb asztalos- és faipari üzemek, a seprű- és kefégyártási üzem, a könyvnyomdák, a vas- és fémipari üzemek, a Škoda-hajógyár és a dohánybeváltó városban vannak és így csak a tanult iparosoknak és a városba szorult munkanélkülieknek jut valamelyes munkaalkalom, míg a falukon mindinkább nagyobb és nagyobb számban felszaporodó munka- és keresetnélküli, teljesen szervezetlen, szegény, néptömegek csak az amúgy is kevés munkásokkal dolgozó mezőgazdasági ipari vállalatoknál (tégla-, szesz- és keményítógyárak, malmoknál) találhatnak helyet.

A falu, a város, az egyes néprétegek egymásközi békétlensége, a népközösség iránti nagy érzéketlenség káros következménye csak most, a nagybirtokok feldarabolásával járó munkanélküliség és nyomor révén vált szembetűnővé. A mindinkább szaporodó falusi munkanélküli nem talál nyugodt otthont és kenyeret és így az erkölcsstelenség posványába süllyedve még a tolvajlás becestelen kenyerétől sem irtózva, elszakadni készül népétől és véreitől.

De hiába itt minden, mert még ez a megpróbáltatás sem képes népünket egy hatalmas egységgé összeolvasztani. Züllés, széthúzás és az önérdék utáni hajsza nem ismer határt még az itt élő magyarság pusztulásával járó mélységes szakadék előtt sem. És nincs erő, nincs hatalom, amely ezt a kis néprészecskét igaz önfeláldozó erejével, meleg szívével és vasmarkával visszarántsa és mindörökre megmentse. Nem! Nincs! — és aligha is lesz, mert az önzés és önérdék e kis néptöredék árva lelkeit is egységesítés helyett csak mindinkább eltávolítja egymástól.

Csallóköz mezőgazdasági termelését bizonytalanná tevő szélsőséges és szeszélyes természetes tényezőknek; a gazdasági életet kedvezőtlenül befolyásoló értékesítési nehézségek, rossz közlekedési viszonyok, szervezeten és tisztán csak önérdéket szolgáló kereskedelem, valamint a munkaalkalmakat biztosító ipari nagy vállalatok és most már a mezőgazdasági nagy üzemek teljes hiánya, végül a szociális cselekvések iránt teljesen érzéketlen és közömbös lakosságát ismertető fejezetek képezik a könyv következő agrár- és szociálpolitikai fejtegetéseinek kiinduló pontját.

Harmadik rész.

A földtulajdon megoszlása a Csallóközben.

A földtulajdon folytonos gazdát cserélése, a földbirtok eladósodása és a birtoktestek elaprozódása képezik a mezőgazdasági bajok legfőbb okát.

A föld és annak művelői a népek és államok legszilárdabb alapja és legegészségesebb gyökere, miért is a földbirtokviszonyok állandó megfigyelése, a földtulajdon eloszlása terén jelentkező eltolódások okainak felkutatása és a földbirtokok gondos számontartása képezi az agrárpolitikai feladatok egyik legfontosabb teendőjét. Csakis a földbirtokviszonyok terén jelentkező káros átalakulásoknak idejében való felismerése és szükségelt óvó és védőintézkedések megtétele tarthatják állandóan egyensúlyban a népek gazdasági és szociális rendjét és nyugalmát. Az egészséges és állandóan megfigyelt földtulajdon megoszlás tudja úgy a népeket, mint az egész világot a veszedelmes megrázkódtatásoktól megóvni.

Az emberiség fejlődését irányító világtörténelem kezdettől fogva összefüggésben állott a földtulajdon megoszlását befolyásoló agrárpolitikával. A természet örök törvénye által meghatározott sorrendben ismétlődő történelmi események tanulságait könnyedén elfelejtő avagy félremagyarázó népeket elejétől fogva a hatalmaskodási vágytól üzőtt néposztályainak elnyomatási hajlamai tüzelik.

Ennek bebizonyítására nem is kell nagyon visszalapozni a népek történelmében, mert az oly sok háborún és küzdelmen átment emberiség XX.-ik századbeli ivadékainak szeme előtt lefolyt cselekedetei sem ütnek el ősünk gondolkodásától. A világháború előtt jelentkező válságok megszüntetésére egyszerűen az emberiség megtizedelését vélték a legalkalmasabb módszernek. Apáink és velük mi is, az elmúlt idők történelmi tanulságait lebecsülve, a magasabb hadászati képzettségben és a jobb fegyverekben bizakodva a természet örök törvényét szeretttük volna megváltoztatni. E minden tapasztalatot nélkülöző

és az emberiség állatias érzelmeitől irányított, de modernnek nevezett szomorú próbálkozás a legnagyobb emberi, erkölcsi és anyagi áldozatok révén sem sikerült, sőt ellenkezőleg a vérengzésbe belehajszolt embertömegeket csak még jobban felizgatta és felbujtogatta.

A csődbe jutott brutális háborús módszert az embermentő humanizmus jegyében induló háború utáni korszak váltotta fel, hogy a lelki egyensúlyát veszített és végromlása felé haladó emberiséget a szocializmus útján megmentse.

E könyv mint már címe és megjelenésének időpontja is mutatja a háború utáni úgynevezett szociális korszakkal foglalkozik, illetve ez idő első évtizedéről akar helyzetjelentést, vagyis agrárpolitikai viszonylatban az ezzel szervesen összefüggő szociális fejleményekről képet nyújtani.

Talán egy dolog sem kíván oly valódi és igaz leírást, mint a földbirtoktulajdon terén bekövetkezett átalakulás. Szükség van erre, ha nem akarunk ismét a világháború befejeztekor ért csalódásokban részesülni, mert hiszen a többnyire csak győzelmekről és foglyokról szóló harctéri jelentések is egészen más reményekben ringatták az emberiséget. Éppen ezért, hogy a humánus embermentő és emberboldogító szociális korszak ne okozhasson hasonló csalódásokat, szükség van ilyen objektív megállapításokra.

A viszonyokat ismerő embereknek pedig kötelességük a hamu alatt lappangó és előbb-utóbb fellángoló szikrára rámutatni, amit egyedül az elmaradt földművest és a szegény munkásnépet felszabadító önzetlen, vagyis igazi humanizmus fojthat el.

11. FEJEZET.

A csallóközi földtulajdon megoszlása 1895-ben.

A csehszlovák földbirtokreform okozta földtulajdon eltolódások vizsgálatához és a vizsgálati eredmények időszakonkénti összehasonlításához szükségelt adatokat a hivatalos statisztikai felvételek szolgáltatják.

Ez agrárpolitikai célzatú vizsgálat kiindulópontját az 1895 évi magyarországi mezőgazdasági statisztikai üzemösszeírás ké-

pezi. Az ilyen hivatalos üzemösszeírások a mezőgazdasági termelés céljait szolgálva, inkább csak a mezőgazdasági üzem egységét választják a statisztikai felvétel alapjául, míg az inkább szociális téren mozgó földbirtoktulajdonra vonatkozó kérdéseknek csak kisebb szerep jut. Véletlen szerencsének mondható, hogy az 1895 évi nagy mezőgazdasági statisztikai felvétel a mezőgazdasági üzemek tulajdonjogi viszonyát is figyelembe vette, sőt a mi a legfőbb, hogy ezeket, az előre nem látott csehszlovák földbirtokreform által teremtett tulajdonjogi átalakulások összehasonlíthatósága szempontjából értékes adatokat elővülhetetlen formában nyilvánosságra is hozta annakidején.

Az agrárpolitikai kutatások szempontjából kincsesbányának nevezhető »Statisztikai Gazdacímár« hiánya gyanánt megemlítendő, hogy sajnos csak a 100 katasztrális holdon felüli, vagyis 57·5 hektártól kezdődő mezőgazdasági üzemek tulajdonjogi viszonyait örökítette meg a legnagyobb részletességgel, míg a 100 katasztrális holdon aluli üzemek tulajdonjogi viszonyait már csak vármegyei összesítések mutatják ki.

Amíg tehát az 57·5 hektárnál kezdődő és nagyobb üzemek tulajdonjogi viszonyai egyénenként, addig az 57·5 hektárnál kisebb üzemek 35 évvel ezelőtti tulajdonjogi viszonyai már csak átlagszámok, illetve viszonylatok segítségével voltak megállapíthatók. De az így rekonstruált 1895 évi csallóközi földbirtoktulajdonmegoszlás annál inkább is megfelelhet az itt kítűzött célnak, mert hiszen a vizsgálat tárgyát képező földbirtokreform okozta földtulajdoneltolódások csak a 150 hektárnál, vagyis 261 katasztrális holdnál kezdődő nagyobb mezőgazdasági földtulajdonokat érintették.

Az ily alapon rekonstruált 1895 évi csallóközi földtulajdonmegoszlás:

Törpe- és kisbirtokok 57·5 hektár terjedelemig	85332 hektár	470%
86 kisebb középbirtok 57·5—86 ha földtulajdonnal	5987 »	3·3%
111 középbirtok 86—430 ha földtulajdonnal	19320 »	10·6%
24 nagybirtok 430—4300 ha földtulajdonnal	30180 »	16·7%
3 nagybirtok 4300 hektár feletti földtulajdonnal	21288 »	11·8%
Községi birtokok stb. közös tulajdont képezve	19220 »	10·6%

A földtulajdonmegoszlás statisztikai feldolgozásának hiánya folytán nem lehetséges az itt megállapított csallóközi földtulajdonmegoszlást más, de hasonló természeti és gazdasági viszo-

nyokkal rendelkező vidékekkel összehasonlítani. A rendszeresen nyilvánosságra hozott mezőgazdasági üzemmegoszlási adatok e célra pedig nem vehetők igénybe.

Dr. Medinger Vilmos 1919-ben megjelent, a háborúelőtti Ausztria földbirtokmegoszlás viszonyaival foglalkozó tanulmányában az 5000 hektárt meghaladó nagybirtokok tulajdonjogára vonatkozólag hoz néhány összehasonlítás céljaira használható adatot. E szerint az 1902—1905 időszakban:

Morvaország területének	20	%-a	
Csehország	»	23	%-a
Szilézia	»	29	%-a

volt az 5000 hektárt meghaladó nagybirtokosok tulajdonában. Mig Csallóközben az 1895 évi statisztika szerint a 4300 hektárt meghaladó nagybirtokosok Csallóköz földjének csak 11·8%-át mondhatták tulajdonuknak.

12. FEJEZET.

A csallóközi földtulajdonok megoszlása az ön- és bérleti kezelés szerint 1895-ben.

Voženilek dr. a csehszlovák földreform első évtizedével foglalkozó statisztikai munkája részletesen ismerteti a földtulajdon házilag és bérlet útján való gazdálkodás egymáshoz való viszonyát. Voženilek dr. a földtulajdonnak bérletekben való kezeltetésében a földtulajdon egészségtelen megoszlásának és a nagy földéhségnek jelét látja. A földbirtokok nagyfokú bérbeadásának okait a következőkben véli megállapíthatni. A földbirtokosok abszентizmusa, a szükségelt üzemtőke hiánya és a központi uradalmi kezelés nehézsége. E kedvezőtlen befolyásokat az ügyes és tőkeerős bérlőkkel, a szociális bajok enyhítését pedig apró bérletek segítségével véli megszüntelhetni.

Annál fontosabb lesz tehát a földtulajdonok házi vagy bérleti uton való megművelése arányának a csehszlovák földbirtok-reform előtti időkre való megállapítása, mert csak ily adatok

teszik lehetővé a világháború utáni agrárpolitikai intézkedések következményeinek felismerését és egyuttal a háború előtti időszak természetes menetével való összehasonlítását:

Földtulajdon mennyiségcsoport hektár	Összes földtulajdon hektár	Gazdálkodási mód						földbirtokok gazdálkodási módja %-ban			
		háziilag		háziilag és bérbe		bérbe adva					
		földbirtokok száma	összes terület hektár	földbirtokok száma	összes terület hektár	földbirtokok száma	összes terület hektár	házi keze- lésben	saját tulaj- donon és bérelt földön	bérbe adva	
57,5—86	5987	56	3882	9	2037	1	68	64,84	34,02	1,14	
87—430	19320	61	10677	12	5429	17	3214	55,26	28,10	16,64	
431—4300	30180	20	24295	—	—	15	5885	80,50	—	19,50	
4300 felett	21288	3	15141	—	—	11	6147	71,12	—	28,88	
Összes	76775	140	53995	21	7466	44	15314	70,32	9,72	19,96	

22. tábl.

Vagyis 1895-ben Csallóköz 100 katasztrális holdon felüli földtulajdonainak 19,96 százaléka volt bérlők kezén.

13. FEJEZET.

1895-től 1913-ig terjedő békés időszakban

kényszer nélkül történt földtulajdon eltolódások.

A világháború utáni 1920—1930 években végrehajtott cseh-szlovák földbirtokreform okozta földtulajdon eltolódásoknak a békebeli természetes birtok felosztódási folyamattal összehasonlíthatósága szempontjából szükséges az 1895—1913 évek háború-előtti időszakában történt földtulajdon eltolódásainak felkutatása és a célnak megfelelő összehasonlítása.

Ennek a felkutatására annál inkább is szükség leend, mert az a felfogás, hogy agrárreformok egyedül csakis a császármetszésszerű, veszélyes műtétek útján érhetők el, nem állhatja meg mindenfelé és minden időben helyét.

Ott, ahol az emberek szaporodásának, műveltségi fokának és igényeik emelkedésének, valamint az idővel haladó technikai racionalizálódásának figyelmen kívül hagyása következtében a

természetszerűleg megkövetelt földbirtokfelosztódásnak mesterségesen útját állják, avagy természetes menetét megnehezítik, ott céltudatos földbirtokreformok és a máról holnapra meg nem változtatható emberi tulajdonságoknak és természeti viszonyoknak megfelelő telepítések, valamint az ezeket kiegészítő munkaalkalmak megteremtendők.

Mert, hogy a háború előtti időben is parcelláztak, azt tudjuk. Szemünk előtt sok szép, de többnyire elhanyagolt földbirtok került felparcellázás útján a földéhes nép, de sajnos igen gyakran földspekulánsok kezére is. Így például a régi háború előtti Magyarország statisztikája az utolsó világháború előtti 1913 május 1-től 1914 április 30-ig terjedő esztendőjére 319 felparcellázott földbirtokot 43.420 katasztrális hold területtel mutat ki. Ez annyit jelent, hogy egy év alatt Magyarország összterületének 0.08 százaléka jutott természetes úton a kisebb területű földtulajdonok kategóriájába.

Vagy pedig egy háború előtti mesterséges parcellázási folyamat megvilágítására szolgáljon Poroszország, ahol már annak idején nagy gondot fordítottak a nemzetiségi célokat szolgáló keleti telepítési akciókra. Poroszországban 1891-től 1914-ig 920.373 katasztrális holdat kitevő területeket használtak fel telepítési célokra, mely úton ez idő alatt 41.837 parasztbirtokot létesítettek. E mesterséges, de amellett mégis a természetes feldarabolódási folyamat tempóját respektáló agrárreform évi átlagban 24.000 hektár területen 2000 magátfenntartó parasztbirtokot létesített.

Ez egynéhány a háború előtti földtulajdon eltolódások arányát ismerve, agrárpolitikai szempontból nem lesz érdektelen Csallóközünk erre vonatkozó természetes, háborúelőtti és a háború utáni kényszer útján végrehajtott csehszlovák földreform parcellázási eredményeit összehasonlítani.

Az 1913 évi csallóközi 57.5 hektárt meghaladó földbirtokok száma 221 volt, akiknél a földtulajdon nagysága a következőképpen osztható fel:

81 kisebb középbirtok	57.5—86	ha földtulajdonnal	5802 ha
113 középbirtok	86—430	»	19696 »
25 nagybirtok	430—4300	»	31919 »
2 nagybirtok	4300 » feletti	»	10934 »

Csallóközben az utolsó, háború előtti 17 év folyamán 8424 hektár ment át a 100 kat. holdon felüli földbirtokosok kezéből a 100 kat. holdon aluli földmivesek tulajdonába, ami annyit jelent, hogy a háború előtti időkben évi átlagban Csallóköz összes területének 0.62%-a ment át parcellázás útján a kisebb birtokosok tulajdonába.

A legnagyobb földtulajdon eltolódás ez időszakban a 4300 hektárt meghaladó nagybirtokoknál volt megállapítható, melyek területe mintegy a felére csökkent. Így a legtöbb földtulajdonnal bíró gróf Battyhány József földbirtokát ezidőben már több kisebb nagybirtokra szétosztva találjuk. A Sabran hercegnő, később Kálnoky gróf uradalmát pedig 1458 hektárral látjuk megkissebbedve. E földtulajdon nagyság csoportban egyedül az esztergomi primási uradalom maradt meg érintetlenül. A nagyobb közép földbirtokoknál ennek következtében némi gyarapodást látunk. Számuk 135-ről 138-ra emelkedett, területre nézve pedig 2105 hektárral megnövekedtek.

Az 57.5—86 hektárig terjedő kisebb középbirtokok számra nézve öttel, földtulajdonra nézve pedig 185 hektárral csökkentek. Ez 100 kat. holdtól 150 kat. holdig terjedő földbirtoktulajdonok visszaesése és mind kisebb földparcellákra, illetve földbirtokokra való széthullása képezi az itteni külterjes gabona termelővidék legszomorúbb gazdasági és szociális jelenségét. A rossz és egészségtelen, a legkisebb zsellértelkekig menő, feldarabolási öröklési szokások így járulnak hozzá az itteni viszonyok között még életképesnek mondható kisebb középbirtokok eltűntetéséhez és ezzel az itteni kedvezőtlen természeti- és gazdasági viszonyok közt mindinkább életképtelenebb, kisebb és kisebb paraszt-, majd törpebirtok és zsellértelek létesüléséhez, ennek révén pedig a nyomorral küzködő nincstelenek, munkanélküli proletárok és elégedetlenek szaporításához.

A községi és közös tulajdont képező, a kisebb embereknek is előnyt jelentő földterületek 4653 hektárral csökkentek. Ez az itteni bizonytalan takarmánytermelést tekintve, határozott kárát jelenti Csallóköz mezőgazdaságának; különösen az állattenyésztést, állattartást és az istállótrágyatermelést illetőleg. Vannak községek, ahol a községi legelők területe felényire szállt alá, sőt olyanok is, ahol teljesen eltűntek. Ahelyett, hogy a

község népe összefogott és közös erővel megjavította és kezelésbe vette volna a községi legelőterületeket, mindegyike csak arra gondolt és arra dolgozott, hogy a közös tulajdon felosztás útján egyéni tulajdonává válják. Nem volt ember, aki ezt a földművesnépet ezirányban megszervezte volna, avagy önzetlenül, kitartással és fáradhatatlan szorgalommal a helyes cél felé irányította volna. Most aztán ott állnak egyes községek, hogy az amugy is gyenge, beteges marhaállományt, sőt sok esetben még a legeltetés nélkül egyáltalában fel sem nevelhető növendéket és malacokat sem tudják hová kihajtani.

Az 1895 évi összeállításához hasonlóan eljárva az 1913 évi csallóközi földtulajdonmegoszlás a következőképpen volt rekonstruálható:

törpe és kisbirtokok	575 hektár terjedelemig	98409 ha	55 ‰
kisebb középbirtok	575— 86 ha földtulajdonnal	5802 »	3 ‰
középbirtok	86— 430 »	19696 »	11 ‰
nagybirtok	430—4300 »	31919 »	17 ‰
nagybirtok	4300 ha feletti	10934 »	6 ‰
Községi birtokok stb. közös tulajdont képezve		14567 »	8 ‰

14. FEJEZET.

A csallóközi földtulajdonok megoszlása az ön- és bérleti kezelés szerint 1913-ban.

A 12. fejezethez hasonlóan a földtulajdonok házilag vagy bérlet útján való kezeltetés aránya 1913. évben a következőképen alakult:

Földtulajdon nagyságcsop.		Összes földtulajdon hektár	Gazdálkodási mód				Földbirtokok gazdálkodási módja %-ban	
megnevezés	földbirtok terjedelme hektár		házilag		bérbe adva		házi kezelésben	bérbe adva
			földbirtokok száma	összes terület hektár	földbirtokok száma	összes terület hektár		
I.	575—66	5802	54	3545	2257	61'10	38'90	
II.	87—430	19696	73	11439	8257	58'09	41'91	
III.	431—4300	31919	19	18540	13379	58'09	41'91	
IV.	4300 felett	10934	2	2011	8923	18'40	81'60	
Összesen		68351	148	35535	32816	52'00	48'00	

23. tábl.

A földtulajdonok I. és II. csoportjában nem történtek e tekintetben nagyobb változások, mert míg a 100—150 katasztrális holdat kitevő földtulajdonoknál a bérbeadott birtokok területe 3·7%-al fokozódott, addig a 150—750 kat. holdas földtulajdonok bérbeadott területei 2·8%-al csökkentek.

A nagybirtokokra nézve azonban már nagy változásokat hozott ez a 1895-től 1913-ig terjedő háború előtti időszak, mert ezekből 1913-ban 75%-kal volt több terület a bérlők kezén, mint 1895-ben.

A nagybirtokok fokozódó bérbeadása az idők jele. A kor megköveteli jogait és így megindult a természetes folyamat: a kilencvenes években súlyosbbodó gazdasági helyzet, a fejlődő technika, a nagyobb tőkeszükséglet, a mezőgazdasági termelés tőkésítésedése, a belterjesebb gazdálkodás fellendülése maga után vonta a nagybirtokok felosztását és így az intenzívebben kezelhető üzemek megkisebbedését.

A nagy földbirtoktulajdonok 5·5%-al való megkisebbedése és a nagybirtokok bérbeadásának 75%-al való fokozódása ennek a háború előtti időszak követelményeinek természetes és egészséges következménye.

15. FEJEZET.

1913-tól a csehszlovák földbirtokreform céljaira végrehajtott birtoklefolgalásig bekövetkezett földtulajdon eltolódások megállapítása.

Az 1913 évet követő háborús és háborúutáni időszak folyamán bekövetkezett földbirtoktulajdon eltolódásainak felkutatásánál már csak a csehszlovák földreform céljaira lefolgalás alá kerülő legkisebb vagyis a 150 hektárnál (261 kat. hold) kezdődő földtulajdonokra vonatkozó statisztikai adatok állnak rendelkezésünkre.

Hogy azonban kimondottan a csehszlovák földreform céljait szolgáló, az állami földbirtokhivatal elnöke által összehasonlított statisztikai adatgyűjtemény a háborúelőtti földtulajdon megoszlás összehasonlítása céljaira használhatóvá váljék, szükséges volt az előző fejezetekben feltárt 1895 és 1913 évi földtulajdonmegoszlásokat a csehszlovák földbirtokreform statisztikai módszeréhez mérten átdolgoznunk.

Az e célt szolgáló vizsgálatok eredményét a következő összeállítás így kezezik áttekinthetően egybefoglalni:

Földbirtok- nagyság- csoportok hektár	1895		1913		1920		Földbirtokok területe százalékban		
	földbirtokosok száma	összes terület hektár	földbirtokosok száma	összes terület hektár	földbirtokosok száma	összes terület hektár	1895	1913	1920
150—300	23	5035	42	9000	23	5490	8'4	16'3	10'0
300—500	11	4239	15	6011	8	3163	7'0	11'0	5'7
500—1000	11	7763	5	3282	10	6395	12'9	5'9	11'6
1000—2000	9	12809	13	17536	10	14134	21'2	31'8	25'6
2000—3000	2	5498	2	5138	3	7026	9'2	9'4	12'7
3000—4000	1	3616	1	3172	4	14054	6'0	5'8	25'5
4000 felett	3	21288	2	10934	1	4897	35'3	19'8	8'9
Összesen	60	60248	80	55073	59	55159	100 %	100 %	100 %

24. tábl.

vagyis a 150 hektár területet meghaladó földbirtokosok száma

1895-ben 60 volt, kik összesen 60248 ha földtulajdonnal rendelkeztek,
 1913-ban 80 » » » 55073 » » »
 1920-ban 59 » » » 55159 » » »

16. FEJEZET.

Csallóközben a földbirtok lefoglalástól, vagyis 1920-tól 1930-ig a csehszlovák földbirtokreform okozta földtulajdoneltolódásoknak áttekintése.

Csallóközben a csehszlovák földbirtokreform céljaira összesen 59 földbirtokos 109 gazdasága, hozzátartozó 136 majorja és 55.159 hektár (95.976 kat. hold) földtulajdona jutott a felosztás veszélyével fenyegető földhivatali lefoglalás alá.

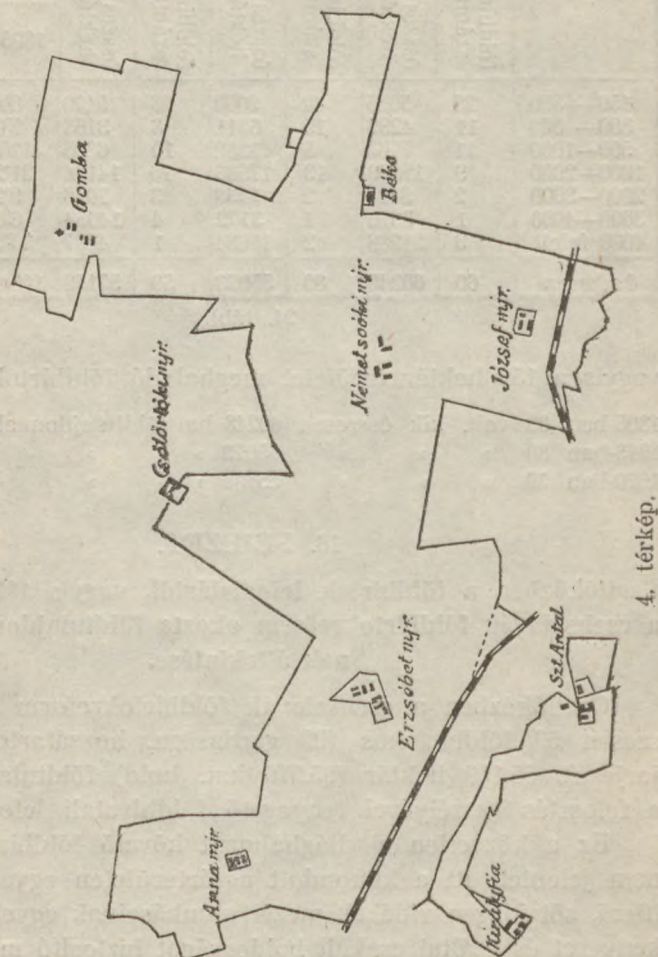
Ez a közvetlen a világháborút követő földbirtoklefoglalás nem jelentett itt a kimondott agrárterületen egyebet, mint az itteni, sőt idegen vidékek mezei munkásainak egyetlen munkát, kenyeret és ezáltal családi boldogságot biztosító mezőgazdasági közép- és nagybirtokok máról holnapra való megszüntetését.

A jobb jövőt remélő, a világháború szenvedéseiben becsülettel megállott, rongyokban visszatérő földnépe ennek kö-

vetkeztében a háborús nyomorúságból szülőföldje nyomorúságába került, vagyis a háború szenvedéseit egyszerűen a bizonytalanság szenvedései váltották fel nála.

A Csallóközben végrehajtott földbirtok feldarabolások szemléltetésére szolgáljon két itteni (1 felső-csallóközi és 1 alsó-csallóközi uradalom) nagybirtok parcellázás előtti és parcellázás utáni alakulását feltüntető térkép:

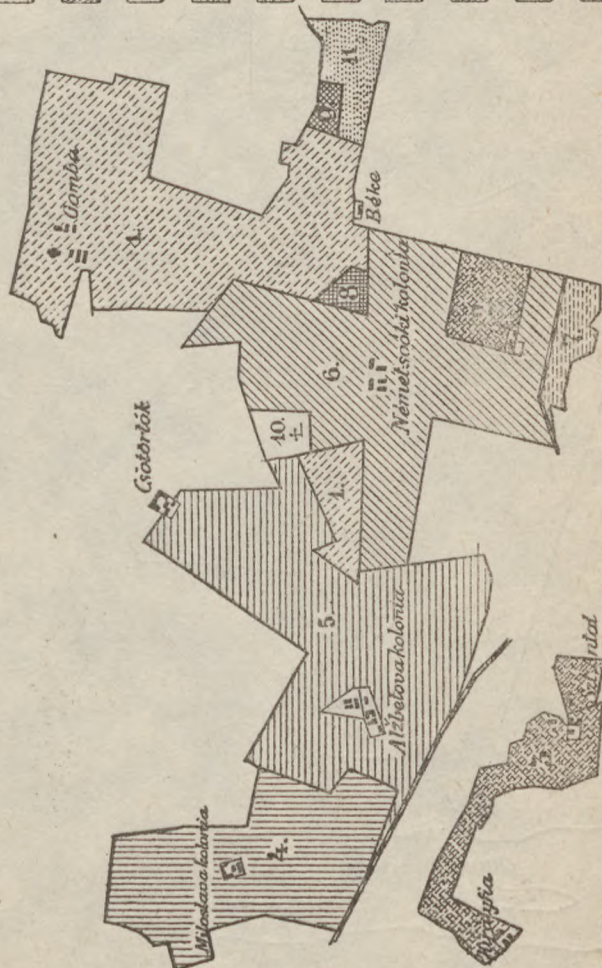
EGY FELSŐ-CSALLÓKÖZI URADALOM A FÖLDREFORMELŐTT

EGY FELSŐ CSALLÓKÓZI URADALOM A FÖLDREFORM UTÁN

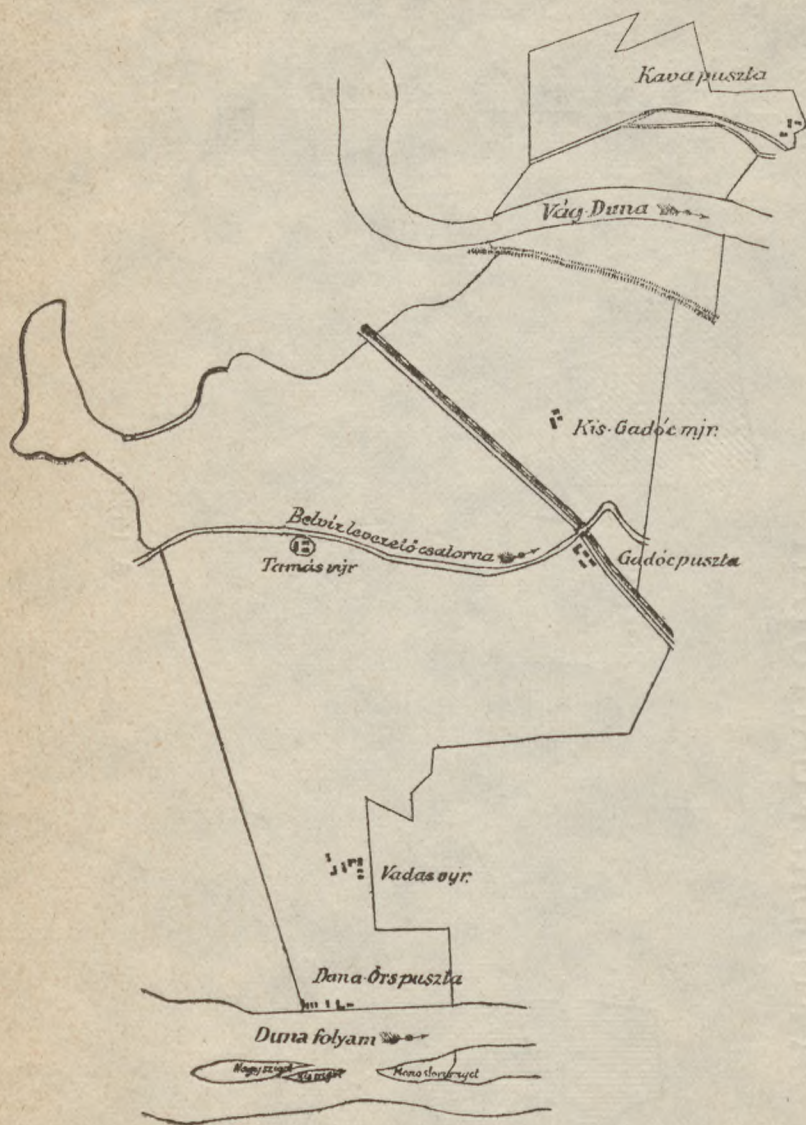
Jelmagyarázat:

	1	Maradék uradalom
	2	Új maradékturkók
	3	Kolonia Miloslawa
	4	Kolonia Alibetova
	5	Kolonia Németsóók
	6	Fakópuszta kolonizáció
	7	Új kisgazdaság volt inézők
	8	Új zsellérjöldek volt cseledeknek
	9	Papiföld
	10	Lefoglalt turkók rész

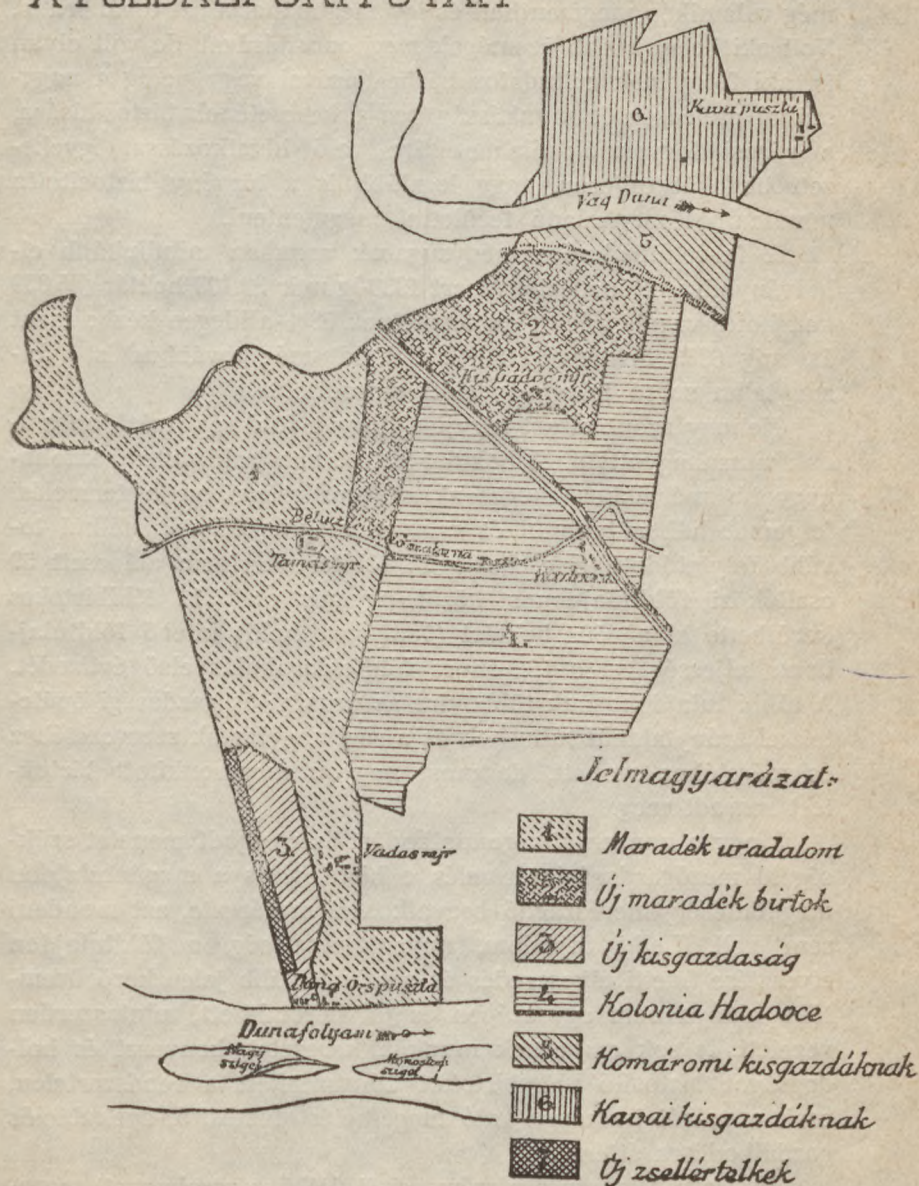
5. térkép.

ECY ALSÓ-CSALLÓKÖZI URADALOM A FÖLDREFORMELŐTT

6. térkép.

EGY ALSÓ-CSALLÓKÖZI URADALOM A FÖLDREFORM UTÁN

7. térkép.

A lefoglalt földbirtokok tulajdonosainak nagyrésze csak nehezen tudott belenyugodni a csehszlovák földbirtoktörvény okozta változathatlanba. Mindegyik remélte, hogy földtulajdonát még valamikép megmentheti és így megtarthatja azt továbbra is. Volt aki belterjesebb üzemágak meghonosításával, de volt olyan is, aki földjeinek céltudatos bérbeadásával vagy pedig a nagyszámú cselédség és munkásság kenyérkeresetének biztosítására, a városi fogyasztók ételmezésére való hivatkozással igyekezett birtokát teljesen, vagy legalább is a törvény biztosította maximumot meghaladó területtel megmenteni.

A fel-feltünedező reménysugarak azonban mindinkább elhalványodva eltünedeztek, mert 1930-ig már 32.103 hektár (55.859 kat. hold) vagyis a lefoglalt területnek 58%-a idegen kézbe ment át, míg 6903 hektár (12.011 kat. hold) még továbbra is a bizonytalan sorsú lefoglalás alatt maradt.

Nehogy azonban azt higgyük, hogy a föld régi tulajdonosainak visszahagyott 16.153 hektárt (28.106 kat. hold) kitevő kisebb-nagyobb mértékben megcsonkított gazdaságaiban a termelési folyamat háboríttatlanul és minden megrázkódtatás nélkül tovább folytatódott. A csehszlovák földbirtokreform alá esett 59 csallóközi földtulajdonos közül ugyanis csak 11 földbirtokos kerülhetett ki a 4504 hektárt (7837 kat. hold) kitevő földtulajdona teljességével a törvényes földfeldarabolás első évtizedét. A többi tulajdonosnak többnyire az urasági és gazdasági épületekkel aránytalanul túlterhelt és a régi nagybirtok szervezetéhez és méretéhez szabott, de most nagyon megcsonkított birtoktest maradt meg.

Hogy a konzervatív gondolkodást és nyugodt menetet szükségelő mezőgazdasági termelés e hirtelen és a magántulajdon megdöntéséig merészkedő beavatkozást megérezte, azt mondani sem kell. Lelki fájdalom, anyagi veszteség, a földtulajdon elvesztése feletti elkeseredés és a mindinkább jelentkező üzemtőke hiánya nem egy szépen és jól berendezett, mintaszerűen vezetett és sok embernek munkát, keresetet, kenyeret és boldogságot biztosító nagybirtokot kényszerített a rendszertelen, csak a máról holnapra való megélhetést biztosító, spekulációs gazdálkodásra áttérni.

Volt olyan is, aki a részére ősi földjéből visszahagyott mara-

dékbirtokot újból csak bérbeadta, avagy el is adta. Nem egy főúr avagy főpap kaphatott most megsebzett, vérző szívéhez, a midőn talán soha sem ismert földrögeit széthullva láthatta lábai alatt eltűnedezni.

És vajjon hányadszor ismétlődhetett meg már ez a szomorú jelenség az önző emberiség történelmében, de sajnos mindég anélkül, hogy a jövő nemzedékek okultak volna. Mikor leszünk már képesek földünk fájdalmas vádjának és népünk jajkiáltásának meghallgatására, de még inkább azok megértésére?

17. FEJEZET.

Csallóköz régi és új földbirtokosainak névszerinti felsorolása.

A csehszlovák földbirtokreform céljaira lefoglalt és felszított földtulajdonok Csallóközben az állami földbirtokhivatal említett statisztikája alapján 1930-ig a következőképen alakultak:

a) Csallóköz régi földbirtokosai földjük sorsának feltüntetésével:

Földbirtok		Lefoglalt terület hektár	Felparcellázva					1930-ra még lefoglalva maradt hektár
tulajdonosának neve	központja		Régi tulajdonosnak meg hagyva hektár	maradék birtoknak hektár	koloniáknak hektár	államosítva hektár	kisebb parcellázás hektár	
Kálnoky Sándor	Csicsó	4896	491	925	1060	1038	804	578
Esztergomi hercegpr.	Bajcs	3943	—	—	—	3762	181	—
Pálffy J. örökösei	Királyfa	3631	168	1592	225	—	405	1241
Pálffy János sen.	Bekefa	3448	233	1474	779	—	908	54
Wiener Welten R.	Béke-Gomba	3031	518	338	1724	3	222	226
Pálffy Blanka	Somorja	2670	313	500	1037	2	616	202
Bethlen Aladár	Felbár	2278	250	1119	773	—	129	7
Pongrácz Frigyes	Nagyszarva	2048	281	565	710	—	326	166
Pfeiffer Mátyás	Várkony	1676	581	685	—	—	250	160
Apponyi Albert	Eberhard	1603	—	70	854	78	601	—
Dr. Darányi Ignác	Órszifalu	1523	706	238	438	1	79	61
Uchtritz Amadé	Bős	1454	—	530	—	—	128	796
Özv. Fejérváry G.-né	Nagykeszi	1419	670	506	—	—	234	9
Pannonhalmi Apátság	Fűss	1290	—	—	—	—	4	1286

Földbirtok		Lefoglalt terület hektár	Régi tulajdonosnak meghagyva hektár	Felparcellázva				1930-ra még lefoglalva maradt hektár
tulajdonosának neve	központja			maradék birtoknak hektár	koloniáknak hektár	államosítva hektár	kisebb parcellázás hektár	
Benyovszky Lajos	Nagylég	1218	298	—	850	—	70	—
Urادalmi részvényt.	Nagylél	1034	499	—	265	—	211	59
Pozsonvi Káptalan	Vásárút	1021	—	—	—	—	1	1020
Jankovich Arisztid	Bagota	878	—	454	—	—	423	1
Dukes és Hercog	Dunaszerdahely	825	616	115	—	—	43	51
Bittó Dénes	Sárosfa	729	571	—	32	—	125	1
Diószegi cukorgy. rt.	Apácaszakállas	661	—	595	—	—	66	—
Bacsák Pál	Szász	622	320	—	220	—	78	4
Singer L. örökösei	Felarányos	574	406	—	168	—	—	—
Strasser Rudolf	Majorháza	554	439	—	93	—	22	—
Eggenhofer Gyula	Nagymegyer	518	478	—	—	—	40	—
Fuchs Gyula	Enyed	517	228	—	239	—	49	1
Cereseto Virgil	Tallós	515	—	239	—	—	69	207
Bartal Ferenc	Etrekarcsa	495	354	—	118	—	9	?
Kuffler Viktorné	Padány	442	390	—	—	—	—	52
Millenium rt.	Patas	417	—	—	417	—	—	—
Hikisch Károly	Izsap	402	317	—	—	—	85	—
Wenkheim Pál	Bős	371	—	—	—	—	31	340
Dr. Nagy Vilmos	Turiszakállas	393	323	—	—	—	47	23
Szaborits Miklósné	Bős	337	337	—	—	—	—	—
Karcsay Miklós	Aranyos	303	303	—	—	—	—	—
Bartal Aurél	Erdőhátkarcsa	294	283	—	—	—	11	—
Heim Gyula	Csákány	287	287	—	—	—	—	—
Beniczky Lajosné	Aranyos	283	250	—	—	—	33	—
Wermes Ferenc	Hodos	282	252	—	—	—	—	30
Fehér Péter	Aranyos	280	263	—	—	—	10	7
Hüvös László	Guta	276	276	—	—	—	—	—
Bartal Kálmán	Baka	269	265	—	—	—	4	—
Rosenberger M.	Padány	265	265	—	—	—	—	—
Nagy Nándor	Nemesolcsa	264	252	—	11	—	—	1
Braun és Wosner	Nagyudvarnok	260	260	—	—	—	—	—
Dr. Reisz	D. Hidas	259	130	129	—	—	—	—
Schwarz Jenő	Csilizradvány	256	—	—	—	—	134	122
Pozsonyi prépostság	Sámod	248	—	—	—	—	—	248
Szabó Lászlóné	Balony	252	216	—	—	—	36	—
Fuchs Miksa	Nagylucs	234	233	—	—	—	1	—
Bacsák Zsigmond	Szász	226	150	—	60	—	15	1
Chemcz Armin	Jóka	209	—	79	—	—	130	—
Oswald és Vučetić	Apácaszakállas	209	209	—	—	—	—	—
Krolopp Hugó	Csákány	179	178	—	—	—	1	—
Hriastélyi Károly	Füss	173	173	—	—	—	—	—
Draskovich Gy. R.	Püspöki	163	163	—	—	—	—	—
Galamboš József	Nemesolcsa	157	152	—	—	—	5	—
Miavai Bank	Csallóközúrt	157	—	—	—	—	57	100

25. tábl.

A túlnyomórészt Magyarországon fekvő földtulajdonokkal rendelkező gróf Lónyai Elemér Püspökiben fekvő 1970 hektár és Khuen-Héderváry grófok dunamenti 663 hektár földterületeit fenti kimutatásból kihagytuk, mert ezek tudtunk szerint feloldattak és így részben csere, részben eladás útján nyertek elintézés. Végül megjegyezzük, hogy jobb áttekintés céljából a területnagyságokat kikerekítve vettük fel.

Csallóköz földjének 30%-át bíró régi 59 földbirtokosából tehát 44-et hagyott meg a csehszlovák agrárreform, akik azonban 1930-ban Csallóköznek már csak 9%-át nevezhették tulajdonuknak. Mig tehát a földbirtokfelosztás előtt egy csallóközi régi földtulajdon átlagosan 935 hektárt (1627 kat. hold), addig 1930-ban már csak 367 hektárt (639 kat. hold) tett ki.

Csallóköz új földbirtokosaira vonatkozólag a hivatalos statisztika pedig a következőket hozta nyilvánosságra, illetve a következők adatok voltak összeállíthatók:

b) Az 57·5 hektárt (100 kat. hold) meghaladó új birtokosok a gazdaság nagysága sorrendjében feltüntetve:

Új földbirtokos			Új földbirtokos		
neve	helye	Összes terület hektár	neve	helye	Összes terület hektár
Drobný és 2 társa	Bendő-pta	543	Holub ing.	Tőkés	115
Dr. Gažik	Dvor Kamenec	279	Fleischmann	Csölösztő	111
Jesensky J.	Jánostelek	245	Balluch J.	Kislúcs	111
Jesensky F.	Jánostelek	238	Motyl	Kotliba	111
Jesensky V.	Jánostelek	238	Černocky	Dvor Antonia	108
Dr. Dušek	Kis-Gadóc	238	Žitnan	József-major	102
Falath M.	Madérét	227	Smutny és Čurda	Kotliba	100
Falath J.	Madérét	227	Tihanyi	Odolló-major	89
Baklanoff	Raul-major	218	Buchinger	Kécs-pta	89
Schreiber	Bős	217	Nedenov	Vilmos	82
Suhánsky J.	Ujvásár-pta	211	Poledný	Felbár	74
Čapek J.	Apácaszakállas	208	Horváth	Csütörtök	69
Horváth J.	Mihályműve	200	Balluch L.	Kislúcs	68
Petrovič	Verekye	195	Šimon	Aggerdó	67
Duhaj	Verekye	195	Frideczky	Kisbélle	65
Bellai J.	Kisbélle	192	Novak	Aszód-pta	64
Bellai H.	Kisbélle	189	Gottwald	Vilmos	64
Dr. Folkman	Kisbélle	186	Pollaček	Vrbina	64
Bureš	Kerítés	186	Šimovič	Aszód-pta	62
Motešič	Kisbélle	181	Slovák	Aszód-pta	62
Križik ing.	Tárnok	174	Szuhánsky F.	Ujvása-pta	62
Papánek ing.	Nagyszeg-pta	168	Vaneček	Vrbina	60
Dr. Kuchta	Bacsta	167	Slezák	Aszód-pta	60
Prahar	Csótfa és Tőkés	138	Stranček	Aszód-pta	59
Kohn és Társa	Dunahidas	129	Malcomes	Nagykeszi	59
Bajcsy F.	Nagyhegy	121	Lednar	Tajlak	58
Uhrovič	Tuzok-pta	115			

26. tábl.

vagyis a földbirtokreform útján képezett nagyobb birtokok átlagban 139 hektár (242 kat. hold) terjedelműek, de már most is találhatók jóval nagyobb (500–700 hektár = 800–1200 kat. hold) mezőgazdasági üzemek, a melyek több ilyen maradék-birtok egyesítéséből keletkeztek. Mindez csak azt a régi üzemi igazságot bizonyítja, hogy a birtok megfelelő és életképes nagyságát mindég a helyi természetes és gazdasági viszonyok, nem pedig a más viszonyokkal rendelkező vidékeken és embereken szerzett tapasztalatok avagy elméletek határozhatják meg. Ezért más birtoknagyság felel meg az intensív kereskedelemmel, gyári- és bányaiparral, fejlett szövetkezeti hálózattal és magasabb általános műveltségi fokkal rendelkező Csehszónak, mint az extensív gabonatermelő, ipar-kereskedelem és földművestársadalom nélküli Dunamentének.

c) Az 57,5 hektár (100 kat. hold) alatti u. n. kisebb maradék-birtokokosok jegyzéke, ugyancsak a birtok nagysága szerint:

Új földbirtokos			Új földbirtokos		
neve	helye	Összes terület hektár	neve	helye	Összes terület hektár
Skriván R.	Vrbina	57	Schmid	Vrbina	40
Kun V.	Tuzok-pta	56	Horváth J.	Tuzok-pta	40
Ballay J.	Aggerdő	55	Zatko	Tuzok-pta	38
Suhánsky P.	Ujvásár-pta	54	Kralovič	Tuzok-pta	38
Petráš	Vrbina	54	Pavleckov	Tuzok-pta	38
Toman V.	Vrbina	54	Duričák	Mihálműve	38
Index	Kotliba	53	Černoch	Vrbina	37
Penčík	Vrbina	49	Jankujov	Vrbina	37
Hušák	Csére-pta	48	Toman F.	Vrbina	37
Tauwinckel	Kotliba	48	Fiala	Baranos	36
Smejkal	Csére-pta	48	Naplov S.	Diósförgepatony	35
Stachon	Csére-pta	46	Mazik P.	Ujvásár-pta	35
Balluch E.	Kislúcs	46	Várady V.	Jóka	35
Barton E.	Csörge-pta	46	Simovič	Aszód-pta	34
Barton G. M.	Csörge-pta	46	Skačel	Vrbina	34
Mazik	Ujvásár-pta	45	Komárek	Baranos	34
Matula	Vrbina	45	Paták	Vrbina	34
Dr. Katona	Jóka	44	Potfajov	Tuzok-pta	33
Drhohlavy	Aggerdő	44	Guttsmann	Etrekarcsa	32
Pribil	Vrbina	43	Šefčík J.	Vrbina	31
Prichstal	Vrbina	42	Jellniek	Egyházgelle	30
Bzduchov	Aszód-pta	41			

27. tábl.

vagyis a földbirtokreform útján alkotott kisebb maradékbirtokok átlagosan 42 hektár (73 kat. hold) terjedelműek.

d) Az egyes esetekben faluszámba menő csehszlovák kolóniák terjedelmük szerint:

Kolonia neve	Telepesbirtokok száma	Összes terület hektár	Kolonia neve	Telepesbirtokok száma	Összes terület hektár
Miloslava	60	982	Macov	22	411
Hodžovo	71	979	Okanikovo	19	387
Blahova Ďedina	53	832	Alžbetova	24	369
Ves Bellova	61	811	Velky Lág	16	260
Hviezdoslavov	40	804	Tomášov	23	259
Millenium	28	800	Fakó	15	259
Geššayov	37	604	Blažov	12	239
Michal Svatý	24	567	Pustalina Toňska	9	232
Sturovo	38	565	Ves Hurbanova		
Vrbina	27	525	(csak a csallóközi rész)	9	173
Hadvocce	25	439	Korčany Etreove	5	119
Súly	16	412			

28. tábl.

vagyis a Csallóközben letelepített 634 telepesbirtokos egyikére átlagosan 17 hektár (30 kat. hold) jut.

e) A következő földbirtoktulajdonokat államosították:

Sorszám	Földbirtok helye	Összes terület hektár
1	Csörgő pusztá	1958
2	Bálvány	1804
3	Öreg major	557
4	Új major	432
5	Eberhard	78
6	Tajlak	43
7	Kisebb területek egyes kolóniákon	12

29. tábl.

ezekből a bálványi földeket egy nagyobb maradékbirtok formájában, a csörgői földeket pedig apróbb parcellákban idevaló földnélkülieknek és kisbirtokosoknak adták oda bérbe. A nagymeyeri Öreg Majort, Új-Majort és Tajlakot nagyobb részét a diószegi mezőgazdasági- és cukorgyár részvénytársaság tartotta meg továbbra is bérben. Itt csak elenyésző részét kapták bérbe

a földnélküliek. Az eberhardi uradalom földjeinek kis részét az oltani Apponyi grófi kastélyban létesített szlovák tannyelvű állami mező- és kertészeti szakiskolának vásárolta meg az állam.

A fennmaradó kisebb területeket a kolóniákon létesített népiskolák és egyéb közintézmények céljaira vették igénybe.

f) *Csallóköz őslakóinak apróbb parcellákban juttatott földtulajdonok:*

Az erre vonatkozó statisztikai adatok nem teszik lehetővé az apró feldarabolások legkisebb részletükben való megismérését. Amennyire ez azonban lehetségessé vált, úgy mintegy 104 csallóközi községben körülbelül 3400 egyén jutott 6697 hektár földhöz, melyeket főbbnyire háztelkek avagy meglévő gazdasági üzemek kiegészítésére használták fel.

g) *Összefoglalás.*

Összefoglalva: a csehszlovák földbirtokreform céljaira lefoglalt csallóközi földtulajdonok az 1930 év elejéig nyilvánosságra hozott hivatalos statisztika alapján a következőkép alakultak:

11 régi teljes egészében meghagyott földbirtok	4503'88 ha
33 régi megcsontított alakban visszahagyott földbirtok	11649'07 »
55 újonnan alakított úgynevezett nagyobb maradékbirtok	7670'35 »
43 „ „ „ kisebb „	1817'00 »
634 „ „ „ „ kolonista birtokok	11032'33 »
1 államosított birtok és több kisebb terület	4885'83 »
— Állami lefoglalás alatt maradt területek	6903'24 »
— Apró felparcellázás	6697'64 »

A csehszlovák földbirtokreform első évtizedében tehát 50.655·46 hektár földtulajdon mozgott meg a Csallóközben olyképen, hogy az a háború előtti 48 földbirtokos kezéből 766 új földbirtokos és mintegy 3400 parcella és házhelytulajdonos kezébe ment át. A fennmaradó 6903·24 hektár pedig még az állami földbirtokhivatal rendelkezése alatt maradt. A földbirtokreform korszak első évtizedében a lefoglalt csallóközi földek százalékban kifejezve a következőképen alakultak:

régi földbirtokosok tulajdonában maradt	29'29 ‰
új földbirtokosok tulajdonába ment át	58'20 ‰
továbbra is az állami földbirtokhivatal rendelkezése alatt maradt.	12'51 ‰

Ez érdekes földtulajdoneltolódásokat csak úgy láthatjuk

tisztán, ha más hasonló birtokeltolódásokkal hasonlíthatjuk össze.

E célból felhasználhatjuk az állami földbirtokhivatal elnökének 1929 november 7-én Prágában a Csehszlovákiai Mezőgazdasági Tudományos Akadémiában tartott előadását, melyben közölte, hogy addig az egész Csehszlovák köztársaságban 812.405 hektár mezőgazdaságilag használható terület jutott új tulajdonosok kezére. E terület az állam mezőgazdasági területének 11%-a. A felosztott terület felhasználására nézve a földbirtokhivatal hivatalos közlönye (Pozemková Reforma X. évfolyam 10—11 számában) pedig a következő adatokat hozta nyilvánosságra:

maradékbirtokok létesítésére	181409 ha	22'3 ‰
kolonistabirtokok létesítésére	33656 »	4'2 ‰
apróbb parcellákban	597340 »	73'5 ‰

A csallóközi parcellázásokkal való összehasonlítás céljaira azonban még részletesebb adatokat találunk az állami statisztikai hivataltól kiadott 1932. évi statisztikai kézikönyvben. E szerint:

I. Kisebb parcellatulajdonosoknak	597340 ha	71'92 ‰
II. Kolonistabirtokok létesítésére	33656 »	4'05 ‰
III. Kisebb maradékbirtokok létesítésére	170993 »	20'59 ‰
IV. Nagyobb birtokok létesítésére	28573 »	3'44 ‰

jutott.

E szerint módosítva a csallóközi földparcellázás eredményét, a következő adatokat kapjuk:

I. Kisebb parcellatulajdonosoknak	5049 ha	20'12 ‰
II. Kolonistabirtokok létesítésére	8318 »	33'16 ‰
III. Kisebb maradékbirtokok létesítésére	7719 »	30'76 ‰
IV. Államosított nagyobb birtokok létesítésére	4000 »	15'96 ‰

A Csallóközben tehát az előbbi fejezetek szerint nagyobb-mérvű és gyorsabbmenetű parcellázás történt, amit szociális szempontból még hátrányosabbá tesz a kedvezőtlenebben végrehajtott földtulajdonelosztás.

Úgy az egész állam, mint a Csallóköz területén a földbirtok-reform első évtizedében felparcellázott mezőgazdasági terület felhasználását kimutató grafikon:

I.			II.	III.	IV.	R. Č. S. Csallóköz
I.	II.	III.	IV.			

5. ábra

Erre vonatkozólag feltűnően nagy eltérést mutatnak, mert míg az egész Csehszlovák államban az apró embereknek (I.) jutatták a legtöbb földet, addig Csallóközben ezen alsóbb néprétegnek jutott aránylag a legkevesebb földtulajdon. Egészen más alakulást látunk azonban a kolonistáknak (II.) juttatott földterületeknél, mert míg az egész állam földosztását jelképező grafikonban ezek csak egy vékony sávot mutatnak, addig Csallóközben ezek kapták aránylag a legtöbb földet. Hasonlóan nagy aránytalanságot látunk a nagyobb maradék-, illetve államosított (III. IV.) magánbirtokoknál, mert az egész állam területét tekintve aránylag sokkal kevesebb lett ezen célra felhasználva, mint a Csallóközben, ahol ez csakis a kisemberek megrövidítésével, illetve hátraszorításával történhetett meg.

Az ilyen, Csallóköz földmunkás népére kedvezőtlen földbirtokreform semmiesetre sem felelhetett meg a mindenféle dicsért agrárreformok szociális céljainak. Ha már a helyesebb földtulajdonelosztás magasabb politikai célok elérése miatt nem is volt itt a veszélyezett déli határszélen a szegény nincstelenek és földmunkásnép szociális helyzetének javítására érvényesíthető, úgy legalább gazdasági szempontból lehetett volna a földbirtokreformot az itteni természetes szaporodóerővel megáldott, de most már munkájukat és megélhetésüket is elvesztett mezőgazdasági naapszámos és cseléd tömegek érdekében végrehajtani.

Az itteni elmaradt, szervezetlen és magára hagyott csallóközi földművesnép között sokkal nagyobb mértékben szüntették be máról holnapra a munkát, kenyeret és nyugalmat biz-

tosító mezőgazdasági nagyüzemeket, a nélkül azonban, hogy bármilyen más munkaalkalomról, vagyis megélhetésről gondoskodtak volna.

Mig ugyanis az állam összterületén átlagosan minden 74 négyzetkilométerre, addig Csallóközben minden 40 négyszögkilométerre jut egy a csehszlovák földbirtokreform által érintett földbirtokos és így vele az összefüggő állandó- és idény-munkások, valamint a napszámosok és aratók serege, illetve a falusi munkanélküliek tömege.

Az így körvonalazott földbirtokreform okozta földtulajdon átalakulás az 55.159 hektárt kitevő lefoglalt csallóközi nagybirtokterületeken 1930-ig a következő:

I. Zsellér-, törpe- és kisbirtok	575 hektárig	19546'97 ha
II. Nagyobb kisbirtokok	575—86 hektárig	1099'57 »
III. Középbirtokok	86—430 hektárig	15182'03 »
IV. Nagybirtokok	430—4300 hektárig	7541'70 »
V. Legnagyobb birtok	4300 hektáron felül	11789'07 »

Ez összeállításnál a 6903·24 hektárt kitevő, még a földbirtokhivatal rendelkezése alatt talált terület az állam tulajdonát képező földbirtokok között szerepel.

Ha azonban a 15. fejezethez hasonlóan itt is csak a földbirtokreformtörvény által lefoglalás céljaira előírt 150 hektárt meghaladó, de az itteni külterjes gabonatermelő viszonyok között a legnagyobb jelentőségű ugynevezett közép- és nagybirtoktipusokat vesszük figyelembe, úgy megállapíthatjuk, hogy ezek a földbirtokreform következtében 55.159 hektárról 32.940 hektárra szálltak le. 22.219 hektár, vagyis a lefoglalt földtulajdonok 40·28%-a a 150 hektár alatti tulajdon-nagyságcsoporthoz jutottak. A 150 ha-nál nagyobb birtokok megoszlása a földreform után:

Nagyságcsoporthoz		Földbirtokosok száma	Összes terület hektár	Százalékban
	ha-tól ha-ig			
I.	150—300	48	10546	32
II.	300—500	13	4972	15
III.	500—1000	6	3663	11
IV.	1000—2000	1	1970	6
V.	2000—3000	—	—	—
VI.	3000—4000	—	—	—
VII.	4000 felett	1	11789	36

30. tábl.

18. FEJEZET.

A csallóközi 150 hektárt meghaladó földtulajdonok háborúelőtti és az agrárreform okozta háború utáni eltolódások áttekintése.

A 150 hektárt meghaladó csallóközi földtulajdon eltolódások időszakonkénti viszonylagos összehasonlítása:

Nagyságcsoport		1895		1913		1920		1930	
	ha-tól ha-ig	Földbirtokok száma	Földbirtokok területe százezer hektárban	Földbirtokok száma	Földbirtokok területe százezer hektárban	Földbirtokok száma	Földbirtokok területe százezer hektárban	Földbirtokok száma	Földbirtokok területe százezer hektárban
I.	150—300	23	8'4	42	16'3	23	10'0	48	32'0
II.	300—500	11	7'0	15	11'0	8	5'7	13	15'0
III.	500—1000	11	12'9	5	5'9	10	11'6	6	11'0
IV.	1000—2000	9	21'2	13	31'8	10	25'6	1	6'0
V.	2000—3000	2	9'2	2	9'4	3	12'7	—	—
VI.	3000—4000	1	6'0	1	5'8	4	25'5	—	—
VII.	4000 felett	3	35'3	2	19'8	1	8'9	1	36'0
Összes	150—4000 felett	60	100%	80	100%	59	100%	69	100%

31. tábl.

A földtulajdon eltolódásokat szemléltető összehasonlításnál elsősorban is feltűnik az V. és VI. földtulajdoncsoportban szereplő 2000—4000 hektár (3480—6960 kat. hold) nagyságú földbirtok tulajdonok teljes eltűnése, valamint a IV. csoportban felvett 1000—2000 hektár (1740—3480 kat. hold) terjedelmű földbirtokok nagyfokú visszaesése, melyek a legutolsó háború előtti statisztikai felvétel óta 19·6%-al csökkentek.

Már is megjegyezzük, hogy az agrárpolitikai részt követő üzemgazdasági vizsgálatok főképen ezen, az itteni külterjes gazdasági viszonyok között nagy jelentőségű, véglegesen megszűnt nagyüzemekkel foglalkoznak, mert csakis az ilyen tudományos kutatások biztosíthatják az érzelmektől mentes objektív igazságokat.

A lelkiismeret diktálja, hogy az oly sok emberéletbe és földi boldogságba kerülő nehéz idők tanulságai az utókor részére, a jobb jövő megteremtésére és az emberiség helyzetének javítására megörökítenek.

Egy másik szintén szembeszökő, a földreformtól nem remélt alakulást látunk a legnagyobb földtulajdonoknál, a 4000 hektárt

meghaladó nagybirtokokat magába foglaló VII. nagyságcsoportnál. A csehszlovák földbirtokreform következtében nem hogy eltűntek volna ezek a latifundiumok, hanem ellenkezőleg úgy az 1913. évi, mint a közvetlen földbirtokreform előtti 1920. évi állapotokhoz képest megszorodtak. Vagyis az agrárreform 10-ik évében négyszer annyi területet találunk a Csallóközben egy kéz tulajdonában, mint a földbirtokreform előtti időszakokban, sőt, mi több, ez a szám még a 35 év előtti földtulajdon megoszlási állapotokat is meghaladja. A különbség csak az, hogy 1895-ben három ilyen, a legnagyobb csoporthoz tartozó földbirtokosa volt a Csallóköznek, úgy mint: gróf Battyhány Lajos, Sabran hercegnő és az esztergomi hercegprímás, addig 1930-ban a földbirtokreform előtti több nagybirtokos helyett csak egy ilyen latifundium-tulajdonost, vagyis magát a Csehszlovák államot találjuk a Csallóközben.

A magánlatifundiumokat az állami latifundiumok váltották fel. Ha az állam tulajdonába jutott földtulajdonok céljuknak megfelelően tényleg egy egészséges szocializálódási folyamat megindítását jelentették volna, vagyis az általánosság, a népösszességének gazdasági helyzetén és vele az itteni nagy munkanélküliségen javulást idézhettek volna elő, úgy nagyon is megfelelhettek volna az agrárreformok érdekében hangoztatott gazdasági és szociális követelményeknek. Míg így — ha a csehszlovák politikai agrárpártba való belépés kötelezettségtől eltekintünk — a gútai nincstelenek százainak parcellabérletek formájában juttatott csörgő—királynéréti hercegprímási, illetve állami birtokok területén kívül kimondottan az önzésen alapuló célokat szolgálják.

Ha az 1930-ban még földbirtokhivatali, tehát állami lefoglalás alatt talált 6903 hektár földbirtoktulajdonok még teljes egészében is visszakerülnének régi tulajdonosaik birtokába és így az összehasonlítási táblázat VII.-ik nagyság csoportjában szereplő 11789 hektár helyett csak 4886 hektár maradna az állam tulajdonában, az összehasonlítás céljait szolgáló viszonylagos számokat a következőkép alakítaná:

I. csoportban	32 %	helyett	40 %
II. »	15 %	»	20 %
III. »	11 %	»	14 %
IV. »	6 %	»	7 %
V. »	—	»	—
VI. »	—	»	—
VII. »	36 %	»	19 %

úgy még ez esetben is 10%-kal több maradna a legnagyobb földtulajdoncsoportjában, mint amennyi a földbirtokreform előtti időben volt.

Összefoglalva, a csehszlovák földbirtokreform a latifundiумok területét nem hogy csökkentette volna, hanem még inkább megnövelte, míg az itteni elmaradt viszonyokra és kimondott gabonatermelő vidékre nézve legfontosabb V. és VI. földtulajdonnagyság csoportba tartozó földbirtoktipusokat máról holnapra teljesen megszüntette.

Az 1000 hektár (1740 kat. hold) alatti földbirtokokat azonban ugyancsak hatalmasan megmozgatta a csehszlovák földbirtokreform, mert a 150—1000 hektár terjedelmű földtulajdonokat magában foglaló I., II. és III. földtulajdoncsoportban bekövetkezett átalakulások mesterségesen a régi nagybirtokok erőszakos megcsónkítása és az ujonnan alakított úgynevezett földbirtokreform-maradékbirtokok útján lettek létrehozva.

Az I. és II. földtulajdoncsoportban felvett 150—500 hektár (261—870 kat. hold) földbirtokok 50%-al szaporodtak. Ez annyit jelent, hogy azt, amit e téren a békés, természetes, háború előtti 18 esztendő végzett, azt a munkát a csehszlovák földbirtokreform a nehéz háború utáni gazdasági válságos rövidebb idő jóval fokozottabb mértékben volt képes elvégezni. Ugyanis 1895-től 1913-ig az e nagyságcsoportokba tartozó földbirtoktulajdonok száma csak 19-el, míg a csehszlovák földbirtokreform első évtizede alatt 30-al gyarapodott meg.

A III.-ik nagyságcsoportban felvett földtulajdonosok száma a háborúelőtti időszakban 6-tal, míg a jóval rövidebb időtartamú csehszlovák földbirtokreform korszak alatt 4-gyel csökkent.

19. FEJEZET.

A házilag és bérbeadás útján kezelt 150 hektáron felüli földbirtoktulajdonok 1895., 1913., 1921. és 1930. évi megoszlása.

A csehszlovák földbirtokreform érdekében hangoztatott bér-

leti rendszer megszüntetésének és ezzel egy, a tulajdonjogilag földjéhez kötött, hűséges, ragaszkodó és erős parasztgeneráció megteremtésének lehetőségét világítja meg a következő vizsgálati eredmény:

Földbirtok nagyság- csoport ha-tól ha-ig	1895		1913		1920		1930		Bérbe adott területek százalékokban kifejezve			
	házi ke- zelésben	bérbe adva	házi ke- zelésben	bérbe adva	házi ke- zelésben	bérbe adva	házi ke- zelésben	bérbe adva				
	h e k t á r								1895	1913	1920	1920
150—300	3732	1303	4903	4097	3156	2169	4679	3269	25'8	45'5	40'7	41'1
300—500	3492	747	3940	2071	3198	691	4045	2990	17'6	34'4	17'9	42'6
500—1000	6154	1609	2171	1111	4187	1478	3888	2348	20'7	33'8	26'0	37'6
1000 ha felül	32781	10430	16384	20396	14808	25463	2578	6887	24'1	55'4	63'2	72'7
Összesen:	46159	14089	27398	27675	25349	29804	15190	15494	23%	50%	54%	50%

32. tábl.

Megjegyezzük, hogy míg az erre vonatkozó 1895., 1913. és 1920. évi adatok a hivatalos statisztikára támaszkodnak, addig az 1930. évi adatokat személyesen a helyszínen kellett megszerezniünk, hogy e rendkívül értékes agrárpolitikai jelenség számokban kifejezhető és összehasonlítható legyen.

Mint az összehasonlítás céljaira összeállított viszonylagos számok mutatják, e téren sem érte el ezideig a csehszlovák földbirtokreform a várvavárt eredményt, mert 1930-ban még ugyanannyi földtulajdon volt bérlők kezén, mint az utolsó háború előtti esztendőben, 1913-ban.

20. FEJEZET.

A háború előtti 1895—1913. és a háborús, és háború utáni 1913—1930. időszakokban bekövetkezett földtulajdon eltolódások összehasonlítása.

Előbbiekben csak kimondottan a 150 hektárt meghaladó vagyis csak a csehszlovák földbirtokreform céljaira lefoglalt 55.159 hektár területen végbement földtulajdoneltolódásokkal foglalkoztunk.

Az 1895. és 1913. évi, Csallóköz összes területére vonatkozó földtulajdonmegoszlás rekonstrukciójához hasonlóan eljárva, Csallóköz 1930. évi földtulajdonmegoszlását a következőképpen állíthattuk össze:

I. Községi és közösbirtokok	14567 ha = 8'03 ‰
II. Zsellér-, törpe- és kisbirtokok 57'5 ha-ig	120279 » = 66'34 ‰
III. Nagyobb kisbirtokok 57'5 ha—86 ha-ig	8462 » = 4'67 ‰
IV. Középbirtokok 86—430 ha-ig	18688 » = 10'30 ‰
V. Nagybirtokok 430—4300 ha-ig	7542 » = 4'16 ‰
VI. 4300 ha-on felül (VIa. a még lefoglalt birtokrészek)	11789 » = 6'50 ‰

Vla.	VI.	VI.
VI.		VI.
V.		
IV.	V.	V.
III.	IV.	IV.
	III.	III.
II.	II.	II.
I.	I.	I.

1930

1913

1895

6. ábra.

A legfeltűnőbb földtulajdoneltolódást így is a 430—4300 hektár (750—7500 kat hold) földbirtokosainak csoportjánál (V.) látjuk, mely a már többször említett okoknál fogva a háború előtti időszakban inkább szaporodó irányzatot mutatott, míg most a földbirtokreform időszakban a legnagyobb fokú csökkenést tünteti fel.

A másik feltűnést keltő alakulás, hogy a latifundiumok helyét betöltő VI.-ik földtulajdon-nagyságcsoporthoz, mely a háború előtti természetes fejlődés időszakában nagyfokú csökkenő irányzatot vett fel, a földbirtokreform következtében az ellenkező fejlődést vagyis a latifundiumos földtulajdoncsoport növekedését segítette elő.

A II. csoportba foglalt 57.5 hektár (100 kat. hold) alatti földtulajdonok gyarapodása, mint már említettük, az itteni nagymérvű természetes szaporodási erővel megáldott népességi viszonyok, valamint a szegénységgel és munkaalkalmatlansággal kapcsolatos egészségtelen, végtelenségig menő elaprozódási öröklési rendszer következménye. Ez oknál fogva a legkisebb földbirtoktulajdonokat magába foglaló nagyságcsoporthoz úgy a háborúelőtti, mint a háborúutáni és földbirtokreform korszakban is folytonosan nagy gyarapodást mutat.

A III. és IV. földtulajdon nagyságcsoporthoz változatlansága, illetve gyarapodása kimondottan a földbirtokreform útján alakított csehszlovák telepes- és maradékbirtokok révén volt lehetséges. *Ez utóbbi két földtulajdon-nagyságcsoporthoz alakulása, mely az államok életére tényleg legnagyobb jelentőséggel bíró művelt középbirtokos és erős parasztosztály megteremtésére szolgál, a csehszlovák földbirtokreformnak is eredménye lett volna, ha ezt megfelelő szakképzettség, műveltségi fok, tőkebeszerzési lehetőség, szövetkezeti előkészítések stb. útján a gazdasági- és szociális céljának megfelelően alkalmas, képzett, önzetlen és az itteni föld magyar parasztjaival hajtották volna végre.*

Negyedik rész.

A mezőgazdasági üzemek megoszlása a Csallóközben.

A mai gazdasági rendnek és ezzel a mai jogrendnek egyik alapintézményét a magántulajdon képezi. Minden vállalkozás, minden emberi cselekedet, munkálkodás és igyekezet legtitkosabb hajtóereje még a mai, úgynevezett szociális évszázadban is, a féltett magántulajdon. Az emberiség egész fejlődése a magántulajdon iránti érzék felébredésével és annak a már szinte katasztrófális önzéssé váló fokozódásával áll szerves összefüggésben.

Az emberiség szaporodásával és önzésével a valamikor még szabad javat képező föld, a magántulajdonon alapuló gazdasági termelésben érte el szinte egyetlen értékét. Ezt mutatja a régi mondás: »Akié a föld, azé az ország, azé a hatalom!« Ebben leli magyarázatát az, hogy könyvünk első helyén foglalkozott az emberiség, illetve a társadalom egyes osztályainak, de a mi különféle nemzetiségekből összetevődő államunkban, az egyes nemzetiségek szociális és gazdasági helyzetét befolyásoló földtulajdonnal.

Míg ebben a IV.-ik részben a föld tulajdonosára való tekintet nélkül az egyes törpebirtokos, paraszlgazda, középbirtokos, nagybirtokos, bérlő avagy gazdatiszt által vezetett önálló mezőgazdasági üzemek képezik a vizsgálat tárgyát.

A földtulajdon megoszlása az illető vidék avagy nép szociális megoszlására van befolyással. Minél kevesebb a földtulajdonos és minél nagyobb földterület jut az egyes földtulajdonosok kezére, annál nagyobb lesz ezek hatalma. A többi apró kis tulajdonnal rendelkező, avagy nincstelen osztály vagyis a földtulajdon egyenetlen megoszlása fokozza a szegények, a középosztály és a dúsgazdagok közötti különbséget, ami irigységet, bosszúérzést és végeredményben elégedetlenséget támaszt és a legnagyobb válságok okozója lehet.

A földtulajdon megoszlása és a földtulajdon időközönkénti eltolódásai megfigyelésének és statisztikai feldolgozásának mindezeknél fogva sokkal nagyobb jelentősége van, mint ahogy ezt az államok irányítói vélik. Csakis a szegény és gazdagok közötti ellentétek idejében való kiegyenlítődés révén lesz lehetséges az emberiségtől mindjobban megkövetelt szocializálódási folyamatot véghez vinni.

*

A mezőgazdasági üzemmegoszlás, melynek megállapítására a mezőgazdasági termelés irányítása és célszerű fokozása végett az egyes államok legnagyobb gondot fordítanak, képezi az itt következő fejezetek tárgyát.

Teljes egészében átérezzük a tulajdonjogilag földjéhez kötött, saját verejtékével öntözött és szíve szeretetével gondozott földtulajdon kedvező befolyását a mezőgazdasági termelésre, mégis el kell fogadnunk a mai gazdasági életben nagyjelentőségű, a mezőgazdasági termelés alapját képező statisztikai mértékegységül szolgáló »mezőgazdasági üzem« fogalmát.

A legnagyobb és leggazdaságosabb mezőgazdasági termelést biztosító üzem nagyság problémája a mezőgazdasági és közgazdasági élet legmegvitatottabb kérdések egyikét képezi még most is. A legmegfelelőbb üzem nagyság meghatározása sajnos leginkább az idő követelményeihez igazodik és így többnyire a különféle érzelmektől avagy világnézeti felfogásoktól irányítva hol a kapitalisztikus, hol a szocialisztikus, nemzeti, felekezeti avagy egyéb társadalmi, politikai rendszerek avagy osztályok és pártok szolgálatába állítva nyer megoldást. Míg például a kommunizmus eszméjétől irányított Szovjet-Orosz Szocialista Köztársaságban a kimondott óriási, úgynevezett mammut-üzemeknek kedveznek az erre vonatkozó vizsgálati eredmények, addig minálunk ugyanez időszakban a csehszlovák földreform keresztülvitelének gazdasági és szociális megindokolása szempontjából az egész állam területére, népeinek műveltségi fokára és az éghajlati, talaj és közgazdasági viszonyaira való tekintet nélkül egyöntetűen a kisebb mezőgazdasági üzemek termelési-, gazdasági- és szociális előnyeit mutatták ki.

Anélkül, hogy e nagyjelentőségű, de még mindig a tiszta objektív tudományos és gyakorlati megoldásra váró kérdéshez

közvetlenül hozzászólnánk, megjegyezzük, hogy a mezőgazdasági üzemtan elfogulatlan művelői ezidőszereint többnyire azon véleményen vannak, hogy lehetetlen egy, a minden vidék viszonyainak legjobban megfelelő, nevezzük univerzális mezőgazdasági üzem nagyságot meghatározni. A vidékenként változó természeti-, közgazdasági-, politikai-, kulturális és pszichológiai tényezők oly nagy befolyással vannak a mezőgazdasági termelés és jövedelmezőség kihatásaira, hogy a minden vidékre és minden népre érvényes optimális mezőgazdasági üzem nagyság egy-egy megállapítása a lehetetlenségek közé tartozik.

21. FEJEZET.

A csallóközi mezőgazdasági üzemek megoszlása 1895-ben.

A csallóközi mezőgazdasági üzemek megoszlásában történt eltolódások megállapításánál úgy, mint a földtulajdon megoszlás felkutatásánál az 1895. évi magyarországi mezőgazdasági üzemösszeírás adatai szolgáltak alapul.

Az 1930. évi csehszlovákiai mezőgazdasági üzemösszeírás statisztikai adatainak felhasználhatósága szempontjából igyekeztünk az 1895. évi felvételtől kiszedni illetve a célnak megfelelően összeállítani, ami az említett legújabb 1930. évi statisztikai felvétellel való összehasonlítást lehetővé teszi.

Bár az 1895. évi mezőgazdasági statisztikai felvétel I. kötete községenként is megöröktette a legfontosabb üzemi adatokat, mégsem volt lehetséges ezek alapján Csallóköznek akkori mezőgazdasági üzemmegoszlásának konstruálása. Az 1895. évi felvétel III. kötete, mely ugyan a vármegyei üzemmegoszlást megöröktette, de sajnos, a járási adatokat már teljesen figyelmen kívül hagyta, szintén alkalmatlannak mutatkozott a kítűzött cél elérésére.

A Csehszlovákiához csatolt Csallóköz, mint már említettük, három különböző vármegye területéből áll. A vonatkozó adatokat azonban már azért sem lehet felhasználni, mert Komárom- és Győr vármegyék dunántúli területei Magyarországnál maradtak, míg az egész terjedelmében Csehszlovákiához csatolt Pozsony vármegyének csak egyik része esik a munkánkban tárgyalt Csallóközünkbe.

E nehézségek következtében az 57·5 hektárnál (100 kat.

hold) nagyobb mezőgazdasági üzemek számát a már többször idézett 1895. évi »Statisztikai Gazdacímtár« segítségével egyénenként állapíthattuk meg, addig az 57·5 hektár alatti mezőgazdasági üzemek száma és megoszlása már csak az 1895. évi Mezőgazdasági Statisztika I. és III.-ik kötete alapján volt összeállítható.

Az ilyen alapon megállapított **15.570 csallóközi mezőgazdasági üzem** számát ellenőrzés szempontjából, még az 1900. évi népszámlálás foglalkozási statisztikájával is összehasonlítottuk. Az 1895. évi mezőgazdasági üzemösszeírás eredménye és az 1900. évi népszámlálás között mutatkozó eltérés onnan eredhet, hogy a mezőgazdasági üzemösszeírások minden földadóval meg rótt, illetve még a legkisebb törpebirtokos telket is statisztikai egyedet alkotó mezőgazdasági üzemnek tekintették, míg a népszámlálás ezeket az önmagukat fenntartani nem tudó zsellér- és törpebirtokosokat »napszámos-földművesek« elnevezés alatt mutatja ki.

Csallóközben az 1900. évi népszámlálás 10.511 ilyen napszámos-földművest mutatott ki, akik közül eszerint mintegy 7000 rendelkezhetett némi földbirtokkal, míg mintegy 3500 a kimondott nincstelenekhez tartozhatott. 10.511 zsellér, arató, részes és egyéb alkalmi mezőgazdasági munkából élő napszámos ebben az ipar- és kereskedelem nélküli Csallóközben, akikhez azonban még a már biztosabb megélhetési viszonyok között élő, állandó munkahellyel rendelkező 5903 gazdasági család, valamint nagyobb számú egyéb alkalmazott és gazdatiszt jön családtagjaival. Mindannyian a most már eltűnt akkori nagybirtokokon találtak munkát és megélhetést.

Bármilyen szomorú is e háború előtti megállapítás, hogy a mezőgazdasági üzemeknek csak 54%-a tartozott az úgynevezett önmagát fenntartó üzemekhez, míg 46%-a már csak ezeknek a napszámos és alkalmi munkákra járó, bizonytalan jövőjű törpebirtokos és zsellérek kezén volt, akik most már a valamikori szép parasztbirtok helyett a nagy gyermekáldással és munkaalkalomhiánnyal járó áldatlan föld felaprozódás következtében csak apró parcellákon tengethetik életüket. A szomorú visszamaradottság következtében rendkívül bizalmatlan és így a szövetkezeti együttműködéstől félő és irtózó, önálló vállalko-

zásra azonban alkalmatlan, gyenge törpebirtokos és nincstelen mezei munkás osztálynak a főkeresetet nyújtó uradalmak azonban úgy részére, mint nagyszámú családtagjainak valamiképpen mégis csak biztosítani tudták a megélhetést. Ezek az apró parcellaüzemek nem jelentenek ugyan az emberiséget boldogító mezőgazdasági többtermelés terén fejlődést, de annál többet jelentettek itt az ipar-, bánya- és erdőnélküli Csallóközben, ahol csak az alkalmi munkát biztosító nagyobb mezőgazdasági üzemek foglalkoztathatták a nagyszámú és mindinkább szaporodó szegény munkásnépet.

Az említett rendelkezésre álló statisztikai adatok segítségével az 1895. évi csallóközi mezőgazdasági üzemmegoszlást a következőképpen lehetett rekonstruálni:

Mezőgazdasági üzemnagyságcsoport	Üzemek száma	Összes terület Hektár	Százalékban	
			Üzemek szá- mának %-a	Az összes terü- letnek %-a
Zsellértelkek és törpebirtokok	7004	8954	44'99	5'5
Kisüzem 2'88—5'7 ha	1849	10476	11'89	6'4
Kisüzem 5'75—57'5 ha	6439	56783	41'35	34'9
Középüzem 57'5—100 ha	116	8625	0'74	5'3
Középüzem 100—200 ha	70	9753	0'45	6'0
Középüzem 200—500 ha	53	16350	0'34	10'0
Nagyüzem 500—1000 ha	19	13514	0'12	8'3
Nagyüzem 1000 ha felül	20	38362	0'12	23'6
Összesen	15570	162817	100 %	100 %

33. tábl.

Bár annak, hogy a fenti összeállításban csak az 57·5 hektárnál nagyobb mezőgazdasági üzemmegoszlási viszonyok voltak egyénileg megállapíthatók és az 57·5 hektárnál (100 kat. hold) kisebb üzemek megoszlása az eredeti felvételek hiánya miatt már csak statisztikai számítások útján határozható meg, azért a 35 év előtti csallóközi üzemmegoszlás rekonstruálása mégis egy bizonyos megalázkodással tölthet el bennünket, mert ezzel megteremtettük az 1930. évi csehszlovákiai mezőgazdasági statisztikai üzemfelvétel felhasználásához, illetve összehasonlításához szükséges alapot.

Ujból és ujból elszomorított és elcsüggesztett gazdasági téren való működésünkben, amint valamely tárgy felkutatásánál, a következtetésekhez és a logikus gondolkodás ellenőrzéséhez szükségelt összehasonlítást lehetővé tevő adathiányok gordiusi csomók alakjában útját állották a kérdés sikeres megoldásának. De különösen fájdalmasan érintett e tehetetlenségünk az 1930. évi mezőgazdasági üzemösszeírás eredményénél az előző adatokkal való összehasonlítás lehetetlensége. *Mert mit érnek a legszebb és legértékesebb statisztikai adatok és az azokból levonható, jövőnk irányítására szolgáló következtetések, ha ezek helyénvalóságát az előző időszakok statisztikai adataival való összehasonlítása révén nem ellenőrizhetjük és így fejlődésünk részére kihasználatlanul elértéktelenödnek.*

Éppen a jelenlegi korszak legaktuálisabb problémáihoz tartozó üzemtani-, agrárpolitikai- és szociálpolitikai kérdések feldolgozásánál avagy megvitatásánál jelentkező hiányérzés vetette fel bennünk a szűkebb működési körünk, Csallóközünk alapos felismerése iránti vágyakozást. A szemünk előtt lefolyt csehszlovák földbirtokreform pedig szinte parancsolólag tette kötelességünkkel a mezőgazdasági termelést nagymértékben befolyásoló mezőgazdasági üzemmegoszlási viszonyok tanulmányozását.

A szünni nem akaró válságos gazdasági helyzet mindinkább erélyesebben követeli a természeti-, gazdasági-, szociális-, kultúrális- és nemzetiségi szempontból heterogén összetételű Csehszlovák köztársaság kevésbé ismert részeinek is alapos megismerését.

Az egyes államok autarkizmusa, önellátása felé hajló gondolkodása, az ezzel járó, mindinkább fokozódó elzárkózási külpolitika, valamint a vele járó regionalizmust és tervgazdálkodást támogató belpolitika parancsolólag szólít fel mindenkit, még a legkisebb község viszonyainak felkutatására és így az egymástól bármely irányban is eltérő vidékek, illetve országrészek megismerésére. A viszonyok alapos és igaz ismerete nélkül nem lehet egységes közigazdasági életet elképzelni.

De ha az állam, saját gazdasági stb. viszonyainak pontos ismeretét a jelenlegi nehéz idők mindkívánatosabbá is teszik, úgy talán a köztársaság ez itteni déli határszéli csücskének

megismerése bír talán a legnagyobb jelentőséggel közgazdasági életünkre.

Csakis az állam legkisebb részletéig való ismeretével, valamint a termelési tényezőkben, a gazdasági életet befolyásoló viszonyokban és az emberek lelkében, jellemében, szociális-, kulturális stb. helyzetében végbemenő alakulások, fejlődések avagy visszaesések, változások alapos és lelkiismeretes megfigyelésével válik lehetségessé az úgynevezett legégetőbb helyi problémák megoldása.

22. FEJEZET.

A csallóközi mezőgazdasági üzemek megoszlása 1930-ban.

Az 1895. és az 1930. évi mezőgazdasági statisztikai üzemösszeírás összehasonlíthatóságának lehetőségét lelkiismeretes elővizsgálatok segítségével megállapítottuk.

Az 1895. és az 1930. években alkalmazott statisztikai felvételi módszerek egyes részeikben eltérnek ugyan egymástól, de még sem öltenek oly mértéket, hogy azok miatt le kellene mondanunk az üzemgazdasági tudományra oly nagyértékű, még egy világháborút és egy földbirtokreformot is magába foglaló 35 év tapasztalatairól.

Röviden csak annyit említünk meg, hogy úgy 1895., mint 1930-ban a mezőgazdasági üzem és a gazdálkodó személye képezik az üzemösszeírás alapját. Valamint azt, hogy úgy akkor, mint most is az egyéni főkérdőív képezte a statisztikai felvétel kiindulópontját. Az üzemek összeírását és a vele kapcsolatos statisztikai adatok felvételét úgy 1895-ben, mint 1930-ban ki-nevezett számláló biztosok végezték.

Miután a számlálóbiztosok lelkiismeretes, pontos és szakszerű munkája képezi a használható statisztika alapját, megemlítjük, hogy az 1895. évi magyarországi mezőgazdasági üzemösszeírást 23.169 számlálóbiztos végezte, kik a rendelkezésre álló tíz nap alatt 3.411.686 mezőgazdasági üzemet vettek fel, ami egy számlálóra 148 üzem felvételét jelentette. Ország-részenként ez a következőképen alakult:

a Magyar Királyság, 20473 biztos	2830850 üzem.	Egy biztosra esett	138
Fiume városában járász, 6	» 952	» » » »	158
Horvátország és Szlavon, 2690	» 579884	» » » »	215

A számlálóbiztosok foglalkozására nézve 1895-ben százalékban kifejezve a következőképpen oszlottak meg:

lelkész	6'0 %	értelmiségi körökből	7'0 %
tanító	43'0 %	községi jegyző	6'4 %
földműves	13'0 %	megyei és városi hivatalnok	2'0 %
földbirtokos	5'3 %	állami hivatalnok	0'2 %
bérlő	0'8 %	iparos	1'5 %
gazdatiszt	2'3 %	kereskedő	2'1 %
állatorvos	0'3 %	egyéb foglalkozásúak	9'1 %

Az 1895. évi mezőgazdasági statisztikával kapcsolatosan sajnálattal emlékeznek meg a földbirtokosok és bérlők gyenge részvételéről, mert műveltségüknél és gazdasági szakképzettségüknél fogva ezek tudták volna a mezőgazdasági statisztikának a legjobb szolgáltatásokat tenni. De viszont dicsérettel emlékeznek meg a földművesekről, a tanítókról és lelkészekről. A községi jegyzők felhasználása onnan ered, hogy több helyen nem voltak alkalmas számlálóbiztosok találhatóak.

Az 1930. évi csehszlovákiai statisztikai üzemösszeírás a mezőgazdasági felvételeken kívül az ipari üzemeket is felölelte. A rendelkezésre álló 17 nap alatt 25.517 számlálóbiztos 1,618.710 mezőgazdasági- és 718.079 ipari üzemet, vagyis összesen 2,336.789 üzemet vett fel. Egy számlálóbiztosra átlagosan 91.5 üzem felvétele esett. Országunkint ez a következőképpen alakult:

Csehországban

12645 biztosra 622784 mezőgazd. és 427965 ipari üzem. Egyre esett 83 üzem

Morva és Sziléziában

5802 biztosra 437947 » » 177189 » » » » 106 »

Szlovénzkón

5921 biztosra 445804 » » 96382 » » » » 91 »

Ruszinzkón

1149 biztosra 112175 » » 16543 » » » » 112 »

A számlálóbiztosok foglalkozásuk szerint következőleg oszlottak meg:

tanító és tanár	48'06 %	magánhivatalnok	2'33 %
földműves, földbirtokos		magánnyugdíjas	0'33 %
és bérlő	17'80 %	diák	0'50 %
közhivatalnok	12'49 %	kereskedő és iparos	4'31 %
közhivatali nyugdíjas	5'02 %	egyéb foglalkozásúak	9'16 %

A szlovénzkói és ruszinzkói földbirtokos, földműves és bérlőcsoport itt még kisebb arányban vett részt a statisztikai Dr. Machnyik A.: Csallóköz.

felvétel munkálatainál, mint 1895. évben. Bár annak, hogy annakidején a magyarországi statisztikai hivatal, a műveltebb földbirtokosok távolmaradását sajnálatos és káros jelenségnek tüntette fel, úgy ezek 1930-ban még sokkal kisebb arányban vettek részt ez úgy agrár-, mint szociálpolitikai, valamint a törvényhozás és az állam ügyeinek vezetése szempontjából nagyjelentőségű munkálatnál.

Milyen más e tekintetben a cseh- és morvaországi helyzet, ahol már az egyszerű földművesek a mezőgazdasági statisztikát egyike a legfontosabb köz- és magángazdasági intézkedésnek tekintik. Ott hatszor annyi földművelő vett részt e statisztikai felvételi munkálatoknál.

A számlálóbiztosok munkáját illetőleg megemlíthjük még, hogy a biztosok 1930-ban díjazva lettek, míg 1895-ben e tiszteletbeli megbízatás díjazással nem járt. Anélkül azonban, hogy itt a számlálóbiztosok díjazásának előnyeire avagy hátrányaira rátérhetnénk, nem mulaszthatjuk el már közérdekből is megemlíteni, hogy a mezőgazdasági statisztika csakis az esetben fogja célját igazán elérhetni, ha úgy a számlálóbiztosok személyi kérdése, mint minden egyéb, ami a statisztikai felvételi munkálatokkal összefügg, az egyszerű földműves gondolkodásához, szokásaihoz, jelleméhez, műveltségi fokához alkalmazkodik. Minden, ami a falu természetes népe előtt bürokratikus, avagy idegen formában jelenik meg, azt mindég csak bizalmatlansággal fogadják, ami azután soha sem hozhatja meg az óhajtott eredményt.

A mezőgazdasági statisztikai felvételek sikere elsősorban is magától a földművelőnéptől és csak másodsorban a számlálóbiztosok ügyességétől, megbízhatóságától, lelkiismeretességétől és helyi tapasztalataitól függ. *Ott, ahol a falu népét kiskorától kezdve a szülőföld és az örökölt rögök iránti szeretetre és hűségre nevelik, valamint ahol a falu iskolájában és az iskolán kívüli felnőttek oktatásánál a legközelebbi környék embereinek, házainak, állatjainak, mezeinek, erdeinek, vizeinek és minden egybeivel kapcsolatosan a statisztika jelentőségére is rátérnek és így egyszerű példákban a statisztika gyakorlati hasznára és jelentőségére lépten-nyomon rámutatnak, ott lehetséges a statisztikát megértően és odaadással végző embereket nevelni. Csakis a földjét és népét szerető önzetlen emberek*

képesek a gazdasági-, szociális- és kulturális élet irányításánál nélkülözhetetlen felhasználható statisztikát biztosítani.

Tapasztalataink szerint csakis az ilyen szellemi-, erkölcsi- és közgazdasági nevelés volna képes a statisztikát eredményessé tenni, de sohasem fogja ezt a célt egyedül a hivatalos titok biztosításával dolgozó, de tapasztalatlan avagy türelmetlen, hivatalos formát öltő számlálóbiztos elérni. Mindenesetre távol állunk még attól, hogy díjtalanul képesek volnánk népünkért egy lépést is, az előttünk még teljesen megérthetetlennek látszó, fáradságos gazdasági statisztika terén tenni.

Az 1930. évi mezőgazdasági üzemösszeírás azonban sokkal több munkát követelt a számlálóbiztosoktól. Míg 1895-ben csak egy főkérdőív volt kitöltendő, addig 1930-ban az erdő-, kert- és halgazdaságokról, valamint a központtal bíró nagyobb üzemekről külön-külön kérdőívek voltak kitöltendők. Sok munkát okozott 1930-ban a gazdaságonkénti vetésterületek megállapítása és felvétele. Ez utóbbi munka 1895-ben nem a számlálóbiztos feladata volt, mert ezt külön e célra alakított községi számlálóbizottság tartozott elvégezni. A statisztikai felvétel összesítő és befejező munkálatai 1930-ban ugyancsak sokkal több munkát igényeltek, mint 1895-ben. Míg 1895-ben a számlálóbiztosoknak csak két községi gyűjtőlajstromot kellett összeállítania, addig 1930-ban a számlálóbiztosnak már egy rendszeres, tízen-négy különféle mezőgazdasági üzemnagyságra szóló statisztikai felosztási munkálatot kellett elvégeznie. Sőt e végleges összeállítás még a szomszédos számlálóbiztosokkal való levelezést is követelt, mert a gazdálkodók nagy része több község határában rendelkezett üzeméhez tartozó földterületekkel, miről az illetékes számlálóbiztosok értesítették egymást hivatalos úton.

Az 1895. és 1930. évi mezőgazdasági üzemösszeírás lényeges eltérése gyanánt megemlíthető, hogy míg 1895-ben a számlálóbiztos adatainak helyességét még a helyszínen megalakított jegyzőségi, illetve községi-, járási és vármegyei számlálóbizottságok tartoztak ellenőrizni és rendbehozni, addig 1930-ban a számlálóbiztosok által összeállított felvételek a járási hivatalok útján közvetlenül az állami statisztikai hivatalnak továbbítottak. A prágai állami statisztikai hivatalban megállapított eltérések azután levelezés útján, illetve Szlovénzkón és Ruszinszkón még külön e

célra kiküldött statisztikai hivatalnokok útján nyertek elintézését.

Ami a kérdőívekben felsorolt kérdéseket illeti, azok az 1895. és 1930. évi statisztikai felvételeknél csak lényegtelenül tértek el egymástól. Míg pl. a főkérdések többnyire megegyeztek egymással, addig 1930-ban találunk egy kérdést, a lenyírt juhok számára és a nyert gyapju mennyiségére vonatkozólag. Ezt 1895-ben nem kérdezték, de itt megint a felhasznált műtrágyák után érdeklődtek. A gazdálkodóktól használt lakóhelyiségek után azonban 1930-ban érdeklődtek. Az ideiglenesen alkalmazott munkaerőkkel dolgoztatott munkanapok számát szintén csak 1930-ban kellett megadni. 1930-ban még a földbirtokreformmal összefüggő kérdésekre kellett válaszolni.

Összefoglalva, az 1895. és 1930. évi mezőgazdasági statisztikai összeírási módok semmi oly eltérést nem mutatnak, amely a 35 évi távolságuk ellenére, az összehasonlítást akadályozná. Nagyobb nehézséget okozott azonban az 1930-ban az egész állam területére felhasznált 1902. évi ausztriai mezőgazdasági üzemi-összeírás, üzemnagyságbeosztás, mely az 1895. évi magyarországi statisztikai felvételnél használt beosztástól teljesen eltér.

A mezőgazdasági üzemeltetés megállapításához szükségelt összehasonlítás céljaira az 1895. és az 1930. évi csoportosítást a következőképpen hoztuk egymáshoz közelebb:

1895 részére.

I. Az 1. és 2. nagyságcsoportok 1. kat. hold aluli üzemek				
II. A 3. és 4. nagyságcsoportba 1—10 kat holdas üzemek				
III. A 5.	"	10—20	"	"
IV. A 6.	"	20—50	"	"
V. A 7.	"	50—100	"	"
VI. A 8.	"	100—200	"	"
VII. A 9.	"	200—500	"	"
VIII. A 10.	"	500—1000	"	"
IX. A 11.	"	1000 kat. holdon felüli	"	"

1930 részére.

I. Az 1. és 2. nagyságcsoportok 0·9 kat. hold aluli üzemek				
II. A 3. 4. és 5. nagyságcsoportok 0·9—8·7 kat. holdas üzemek				
III. A 6.	"	8·7—17·4	"	"
IV. A 7. és 8.	"	17·4—52·1	"	"
V. A 9.	"	52·1—86·9	"	"
VI. A 10.	"	86·9—173·8	"	"
VII. A 11.	"	173·8—347·5	"	"
VIII. A 12.	"	347·5—868·9	"	"
IX. A 13. és 14.	"	868·9 kat. hold feletti	"	"

Megjegyzendő, hogy ez alakításnál csak az 57·5 hektár (100 kat. hold) aluli üzemek okoztak nagyobb nehézséget, mert a nagyobb üzemek egyénenként megnevezve álltak rendelkezésünkre.

23. FEJEZET.

**A csallóközi mezőgazdasági üzemmegoszlás alakulása
1895-től 1930-ig.**

Az 1895. és 1930. évi mezőgazdasági üzemösszeírás alapján a csallóközi üzemmegoszlás a következőképpen volt rekonstruálható:

1. A mezőgazdasági üzemek számára vonatkozólag:

Üzemnagyságcsoportok Az egyes üzemek területe hektárokbán	Üzemek száma		Üzemek számában bekövetkezett eltolódások 1895-től 1930-ig	
	1895	1930	abszolút	százalék- ban
—5·7 hektárig	8853	10466	+ 1613	+ 18·44
5·7—11·5 hektárig	3649	3134	— 515	— 14·11
11·5—30·0 hektárig	2358	2871	+ 513	+ 21·76
30·0—100 hektárig	548	569	+ 21	+ 3·83
100—200 hektárig	70	88	+ 18	+ 25·71
200—500 hektárig	53	62	+ 9	+ 16·98
500—1000 hektárig	19	16	— 3	— 15·78
1000 ha felül	20	5	— 15	— 75·00
Összesen:	15570	17211	+ 1641	+ 10·53

2. A mezőgazdasági üzemek összes területére vonatkozólag:

Üzemnagyságcsoportok Az egyes üzemek területe hektárokbán	Az üzemek összes területe hektárokbán		Területben bekövetkezett eltolódás 1895-től 1930-ig	
	1895	1930	hektár- ban	százalék- ban
—5·7 hektárig	19430	19575	+ 145	+ 0·73
5·7—11·5 hektárig	19601	22685	+ 3084	+ 15·74
11·5—30·0 hektárig	26319	46850	+ 20531	+ 78·00
30·0—100 hektárig	19488	27569	+ 8081	+ 41·46
100—200 hektárig	9753	12206	+ 2453	+ 25·15
200—500 hektárig	16350	18797	+ 2447	+ 14·96
500—1000 hektárig	13514	11435	— 2079	— 15·38
1000 ha felül	38362	6475	— 31887	— 83·12
Összesen:	162817	165592	+ 2775	+ 1·7

25. tábl.

Az 1895-től 1930-ig terjedő békét, háborút és gazdasági válságos időket, de egyúttal a technikai fejlődés legmagasabb fokát is magában foglaló harmincöt év az egyes üzemnagyság-

csoportokon a következő eltolódásokat mutatja:

1. A legnagyobb azaz 1000 hektárt (1740 kat. hold) meghaladó mezőgazdasági üzemek száma 20-ról 5-re, területre nézve pedig 38362 hektárról 6475 hektárra csökkent. *Veszteség*: 15 üzem 31887 hektár üzemterülettel.

2. Az 500—1000 hektáros (870—1740 kat. hold) mezőgazdasági üzemek száma 19-ről 16-ra, területre nézve pedig 13514 ha-ról 11435 ha-ra csökkent. *Veszteség*: 3 üzem és 2079 ha terület.

E két, a legnagyobb üzemeket magába foglaló üzemnagyság-csoport nagy visszaesést mutat. A veszteség 18 nagyüzem 33966 hektárral. Viszonylagos számokban kifejezve a nagyüzemek száma 46,15 %-al, a nagyüzemek területe 65,47 %-al csökkent. A legnagyobb mezőgazdasági üzemek csökkenése következtében a közép-, kis- és törpeüzemek a következő gyarapodást mutatják:

3. A 200—500 ha területű közép nagyságú üzemek száma 53-ról 62-re, üzemterületük pedig 16350 hektárról 18797 ha-ra emelkedett. *Nyereség*: 9 üzem és 2447 ha terület.

4. A 100—200 ha területű kisebb közép nagyságú üzemek száma 70-ről 88-ra, üzemterületük 9753 ha-ról 12206 ha-ra emelkedett. *Nyereség*: 18 üzem és 2453 ha terület.

5. A 30—100 ha területű (52—174 kat. hold) nagyobb parasztgazdaságok száma 548-ről 569-re, üzemterületük pedig 19488 ha-ról 27569 ha-ra emelkedett. *Nyereség*: 21 üzem és 8081 ha terület.

6. A 10—30 ha területű (17—52 kat. hold) kisebb és közepes parasztgazdaságok száma 2358-ről 2871-re, üzemterületük pedig 26319 ha-ról 46850 ha-ra emelkedett. *Nyereség*: 513 üzem és 20531 ha terület.

7. A 10 hektárig (17 kat. hold) terjedő kis- és törpegazdaságok száma 12502-ről 13600-ra, üzemterületük pedig 39031 ha-ról 42260 ha-ra emelkedett. *Nyereség*: 1098 üzem és 3229 ha terület.

E közép-, kis- és legkisebb mezőgazdasági üzemeket magába foglaló üzemnagyság-csoportban (3—7) gyarapodás volt megállapítható, mert ezek összesen 1659 üzemmellyel és 36741 hektárral gyarapodtak. Viszonylagos számokban kifejezve a közép-, kis- és törpeüzemek száma 10,68 %-al, a közép-, kis- és törpeüzemek területe 33,10 %-al gyarapodott.

24. FEJEZET.

A csallóközi mezőgazdasági üzemek megoszlása 1921-ben.

Előbbi fejezet az 1895–1930. évek időszakát egységes, fennakadás nélküli folyamatnak tekintette. Ez azonban nem tette lehetségessé a háború előtti mondjuk »természetes« — és a háború utáni mondjuk »mesterséges« vagyis a csehszlovák földbirtok-reform okozta üzemeltölődásoknak egymásközi megkülönböztetését, illetve felismerését.

E körülményen úgy igyekeztünk segíteni, hogy felhasználjuk az állami statisztikai hivatal 1921. évi mezőgazdasági üzemmegoszlási adatait, amiket a földbirtokhivatal kezdeményezésére készített el. Jóllehet, az 1921. évi üzemmegoszlás csak azon statisztikai adatok alapján lett összeállítva, amelyek a vetésterület megállapításának célját szolgálták és egyes szakvélemények szerint csak a csehszlovák földbirtokreform kedvező befolyását akarták igazolni, kénytelenek vagyunk ezeket felhasználni, mert más nyilvánosságra hozott adatok nem álltak rendelkezésünkre. (Erre vonatkozó táblázat a 25. fejezetnél.)

25. FEJEZET.

A csallóközi mezőgazdasági üzemmegoszlás 1895., 1921. és 1930. évi alakulásának összehasonlítása.

Az előbbi fejezetekben feltárt vizsgálati eredményeket olyképen szándékozunk itt csoportosítani, hogy belőlük úgy a földbirtokreform előtti, mint a csehszlovák földbirtokreform utáni mezőgazdasági üzemmegoszlás egymással összehasonlítható legyen:

1. A mezőgazdasági üzemek számára vonatkozólag:

Üzemnagyságcsoportok Az egyes üzemek területe hektárookban	Az üzemek száma			Az összes üzemek száma százalékban		
	1895	1921	1930	1895	1921	1930
—5·7 hektárig	8853	10326	10466	56·86	65·29	60·81
5·7—11·5 hektárig	3649	2513	3134	23·44	15·89	18·21
11·5—30·0 hektárig	2358	2347	2871	15·15	14·84	16·67
30·0—100 hektárig	548	451	569	3·52	2·85	3·31
100—200 hektárig	70	84	88	0·44	0·53	0·51
200—500 hektárig	53	66	62	0·34	0·42	0·36
500—1000 hektárig	19	21	16	0·12	0·13	0·10
1000 ha felül	20	8	5	0·13	0·05	0·03
Összesen:	15570	15816	17211	100 %	100 %	100 %

2. A mezőgazdasági üzemek összes területére vonatkozólag:

Üzemnagyságcsoportok Az egyes üzemek területe hektárokbán	Az üzemek összes területe hektárokbán			Terület százalékban		
	1895	1921	1930	1895	1921	1930
—5·7 hektárig	19430	17082	19575	11·93	10·55	11·82
5·7—11·5 hektárig	19601	19050	22685	12·04	11·77	13·70
11·5—30·0 hektárig	26319	39836	46850	16·16	24·61	28·29
30·0—100 hektárig	19488	23669	27569	11·97	14·62	16·65
100—200 hektárig	9753	13461	12206	5·98	8·31	7·37
200—500 hektárig	16350	22041	18797	10·00	13·62	11·35
500—1000 hektárig	13514	15400	11435	8·30	9·52	6·90
1000 ha felül	38362	11336	6475	23·62	7·00	3·92
Összesen:	162817	161875	165592	100 %	100 %	100 %

26. tábl.

A háború előtti **1895-1911** a csehszlovák földbirtokreform kezdetét vevő **1921-ig** következő mezőgazdasági üzemeltelődések voltak megállapíthatók:

1. Az 1000 hektárt meghaladó legnagyobb üzemek száma 20-ról 8-ra, üzemterületük pedig 38362 ha-ról 11336 ha-ra csökkent. *Veszteség*: 12 üzem és 27026 ha terület.

2. Az 500—1000 hektáros mezőgazdasági nagyüzemek e földbirtokreform előtti időszakban számra nézve 19-ről 21-re, területre nézve pedig 13514 ha-ról 15400 hektárra emelkedtek. *Nyeresség*: 2 üzem és 1886 ha terület.

3. A 200—500 hektáros közép nagyságú gazdaságok száma 53-ról 66-ra, területre nézve pedig 16350 ha-ról 22041 ha-ra emelkedett. *Nyeresség*: 13 üzem és 5691 ha terület.

4. A 100—200 hektár terjedelmű gazdaságok száma 70-ről 84-re, területre nézve pedig 9753 ha-ról 13461 ha-ra emelkedett. *Nyeresség*: 14 üzem és 3708 ha terület.

5. A 30—100 hektár terjedelmű gazdaságok száma 548-ról 451-re esett, területre nézve azonban 19488 ha-ról 23669 ha-ra emelkedett. *Veszteség*: 97 üzem. *Nyeresség*: 4181 hektár terület.

6. A 10—30 hektár terjedelmű gazdaságok száma 2358-ről 2347-re csökkent, területre nézve azonban 26319 ha-ról 39836 ha-ra emelkedett. *Veszteség*: 11 üzem. *Nyeresség*: 13517 ha terület.

7. A 10 hektárig terjedő kis- és törpeüzemek száma 12502-ről 12839-re emelkedett, területre nézve azonban 39031 ha-ról 36132 ha-ra csökkent. *Nyeresség*: 337 üzem. *Veszteség*: 2899 ha terület.

A csehszlovák földbirtokreform első évtizedét magába foglaló **1921—1930.** háború utáni időre nézve pedig a következő üzemeltolódások voltak megállapíthatók.

1. Az 1000 hektárt meghaladó legnagyobb üzemek száma 8-ról 5-re, területre pedig 11336 hektárról 6475 hektárra csökkent. *Veszteség:* 3 üzem és 4861 ha terület.

2. Az 500—1000 hektár terjedelmű nagyüzemek száma 21-ről 16-ra, területre nézve pedig 15400 hektárról 11435 hektárra csökkent. *Veszteség:* 5 üzem és 3965 ha terület.

3. A 200—500 hektáros középüzemek száma 66-ról 62-re, területre nézve 22041 hektárról 18797 hektárra csökkent. *Veszteség:* 4 üzem és 3244 ha terület.

4. A 100—200 hektár terjedelmű ú. n. kisebb középüzemek száma 84-ről 88-ra emelkedett, területre nézve azonban 13461 hektárról 12206 hektárra csökkent. *Veszteség:* 1255 ha terület. *Nyereség:* 4 üzem.

5. A 30—100 hektár terjedelmű nagyobb parasztgazdaságok száma 451-ről 569-re, területre pedig 23669 hektárról 27569 hektárra emelkedett. *Nyereség:* 118 üzem és 3900 hektár terület.

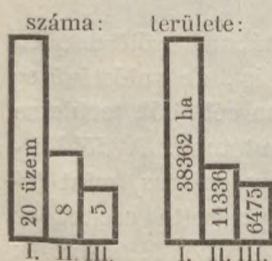
6. A 10—30 hektár terjedelmű ú. n. kisebb parasztgazdaságok 2347-ről 2871-re, területre pedig 39836 hektárról 46850 hektárra emelkedett. *Nyereség:* 524 üzem és 7014 ha terület.

7. A 10 hektárnál kisebb ú. n. kis- és törpegazdaságok száma 12839-ről 13600-ra, területre nézve pedig 36132 hektárról 42260 hektárra emelkedett.

Nyereség: 761 üzem és 6128 ha terület.

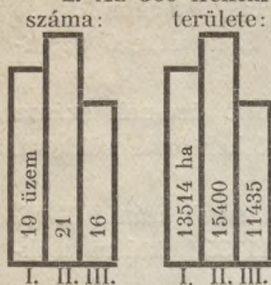
A Csallóköz 1895. (I.), 1921. (II.) és 1930. (III.) évi mezőgazdasági üzemek eltolódása grafikonokban szemléltelve.

1. Az 1000 hektár felüli nagyüzemek:

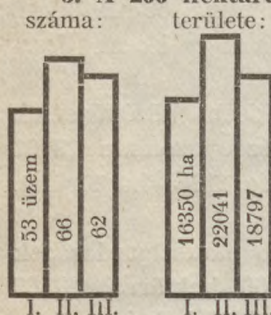
Láthatjuk, hogy a racionalizálódás természetes menete már a háború előtti időtől is megkövetelte a legnagyobb mezőgazdasági üzemek kisebbedését, mert ezek úgy számra, mint területre a mesterséges földbirtokfelosztás nélküli, háború előtti 1895—1921. időszakban 12-vel, míg a háború utáni 1921—1930. ú. n. földbirtokreform időszakban 3-al csökkentek.

2. Az 500 hektártól 1000 hektárig terjedő nagyüzemek:

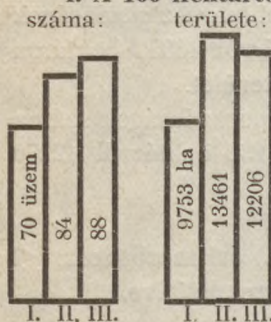
E mezőgazdasági nagyüzemek a háború előtti időben valószínűleg természetadta előnyeiknél fogva szaporodást tüntettek fel, míg a háború utáni földbirtokreform ezeknek számát is megcsökkentette.

3. A 200 hektártól 500 hektárig terjedő középüzemek:

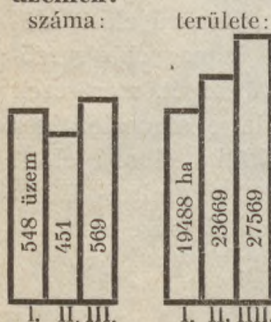
Ezek a középüzemek háború előtt szintén szaporodást, míg a csehszlovák földbirtokreform ideje alatt visszaesést mutatnak.

4. A 100 hektártól 200 hektárig terjedő kisebb középüzemek:

Ezek a kisebb közép gazdaságok számára nézve úgy a háború előtti, mint a háború utáni időben szaporodást mutatnak, míg területre nézve csak a háború előtti időszakban látunk szaporodást. E gazdaságok földbirtokreform előtti átlagos nagysága 160 hektár, a földbirtokreform után azonban már csak 130 hektárt tesz ki.

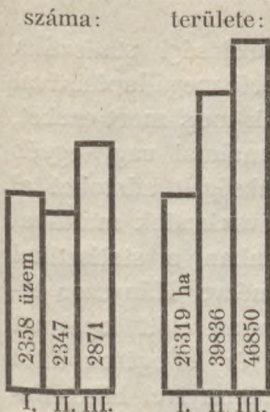
5. A 30 hektártól 100 hektárig terjedő nagyobb parasztüzemek:

E gazdaságok a háború előtti időben számra nézve visszaesést, de valószínűleg életképességük fokozása céljából, területre nézve szaporodást mutatnak. A földbirtokreform azonban úgy számra, mint területre nézve megszorította ezeket az az itteni viszonyokkal ismerős földművesek kezében egyedül életképes nagyságú gaz-

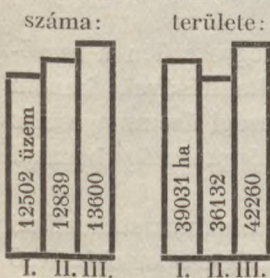
daságokat. Ez azonban csakis a nagybirtokok mesterséges felosztása révén történhetett meg.

6. A 10 hektártól 30 hektárig terjedő kisebb parasztüzemek:

E kisebb terjedelmű parasztüzemeknél az előbbi nagyságcsoporthoz hasonló alakulási folyamatot lehetett megállapítani, mert a földbirtokreform előtti időszakban ezeknél számra nézve csökkenést, de területre nézve nagymérvű gyarapodást lehet észlelni. Ez a jelenség szintén azt mutatja, hogy az itteni bizonytalan termelési tényezők és külterjes gazdálkodási viszonyok között csak a nagyobb parasztgazdaságok számíthatók az önmagukat fenntartani tudó üzemenagyságok közé.

7. A 10 hektár alatti kis- és törpegazdaságok:

Csallóköz népe, a szomorú iparnélkülisége mellett egyelőre még istenadta természetes szaporodóképességgel rendelkezik. Ennek következménye az itt már általános szokássá vált öröklési rend, hogy a gazdaságot felosztják gyermekeik között; ami azután az itt mindinkább fokozódó népelszegényedést és végzetes elproletárosodást okozza. Ennek jelét látjuk itt is, mert legkisebb napszám és részkereset nélkül teljesen életképtelen törpeüzemek és zsellértelkek úgy a földbirtokreform előtti, mint az ezt követő időszakban szaporodást mutatnak. A csehszlovák földbirtokreform annyiban tüntet fel kedvezőbb alakulást, a földproletárjai javára, mert ez időszakban aránylag nagyobb terület jutott e különben munkanélkül hagyott, zsellértelkesek és életképtelen törpeüzemek részére. Ez valószínűleg azáltal vált lehetségessé, hogy az államosított csörgői volt primási birtokot a túlnyomó részt ilyen föld- és munkanélküli szegényeknek kisebb parcellákban adták bérbe.

26. FEJEZET.

A mezőgazdasági üzemmegoszlás alakulásából levonható következtetések.

A világháború korszakába eső mezőgazdasági statisztika Csallóközre szorítkozó számadatainak egyszerű megállapításával és megőrkítésével azonban nem elégedhetünk meg, mert ezeket, — ha csak közben a bürokratizmus papírmalmai vagy egyéb gondatlanságok a sohasem tudni mikor szükségelt adatokat el nem tüntették — a bűvárkodó elmék még évszázadok multával is előkutathatják. Másképpen áll ez azonban a statisztikai adatain alapuló következtetések levonására nézve. Hányszor látunk, olvasunk avagy hallunk még a szemünk előtt lepergett eseményekről is a legkülönfélébb érzelmek és felfogások által befolyásolt és kiszínezett következtetéseket. Mennyivel hihetlenebbek és bizonytalanabbak lehetnek akkor a rég elmúlt idők, élő tanu nélkül maradt statisztikák alapján történő megállapítások, melyekre talán valamely gazdasági avagy szociális intézkedés céljából oly nagy szükség lehet.

És éppen ezért nem elégedhetünk meg egyszerűen a mezőgazdasági üzemmegoszlás számszerű megállapításával, hanem fel kell kutatnunk mindazt, ami a mezőgazdasági üzemmegoszlás alakulásával kapcsolatban a magán- és közgazdaság hasznát avagy kárát szolgálhatta.

A mezőgazdasági üzemösszeírással járó általános statisztikai felvételek elsősorban is az egyes üzemnagyság-csoportokba eső gazdaságok számát, másodsorban pedig az egyes üzemnagyság-csoportokba tartozó gazdaságok által használt üzemterületek terjedelmét igyekeznek megállapítani. *Míg az egyes nagyság-csoportokba eső üzemek száma alapján a földművelők szociális helyzetére, addig az egyes üzemnagyság-csoportokra eső üzemterületek terjedelme alapján a mezőgazdasági termelés helyzetére lehet következtetni.*

A természetes, háború előtti- és a mesterséges csehszlovák földbirtokreform-korszak üzemmegoszlás alakulásának **gazdasági és szociális kihatásait** még frissiben az utókor számára »**Memorandum**« formájában megőrkíteni lesz a következő fejezetek feladata.

Ötödik rész.

A csehszlovák földbirtokreform gazdasági hatása a Csallóközre.

Az emberiséggel egykorú földprobléma megoldására törekvő agrárreformok elsősorban is a szegényebb osztály helyzetén való javítást célozzák. A termelés tökéletesedésére és fokozására irányuló törekvések többnyire csak másodsorban, sőt néha annál is későbbben juthatnak szerephez az emberiség helyzetének javításánál. Hogy mi azonban a mezőgazdasági üzemeltetés okozta átalakulások következményeit mégis a gazdasági szempontból való vizsgálattal kezdjük meg, az talán a szerző technikai képzettségével, gazdasági működésével és végül a régi liberális-kapitalista iskolából származó u. n. kalkulációs, tisztán üzleti alapon nyugvó üzemtanszakos működésével áll némi összefüggésben.

Ezzel magyarázható talán az is, hogy szerző csallóközi tanulmányához szükségelt vizsgálatainak tervezgetése között még csak nyomát sem találjuk a szociális irányzatnak. Kezdetben tisztán és egyedül üzemgazdasági problémák képezték e munka hajtóerejét és csak a földbirtokreform útján feldarabolt nagybirtokon személyesen végzett üzemtani kutatásoknál kikerülhetetlen mezőgazdasági munkáskérdéssel való foglalkozás ébresztette fel, a talán minden emberrel közös szociális hajlamot és ezzel a szegény elhanyagolt néptömegek iránti gyengébb érzelmeket.

Mert milyen másképpen is tűnik fel az elhanyagolt szegény munkásnép lelke és gondolkodása, ha azt családja körében, nyomorúságában megértéssel tekintjük és hallgatjuk meg, nem pedig, mint valami alantunk állót, avagy munkaadójával csak szembehelyezkedni akaró, elégedetlen munkástömeget látunk benne. Személyes érintkezésnél gyengeségei mellett sok jó oldalt is meglátjuk, míg mint tömeget szemlélve, csak a jobb és könnyebb élet utáni durva vágyakozást látjuk benne.

Hogy azonban ez üzemgazdasági tanulmánynak szánt munkánkhoz egy agrárszociális részt is fűzhetünk, az mégis a szerzőnek külföldön tett agrárpolitikai tapasztalataira vezethető vissza. Csak ezek tették lehetővé, hogy az itteni szomorú szociális viszonyokat felismerje és átérezze.

A gazdasági kérdéseknek a szociális kérdések elé való helyezése tehát nem utóbbiak lekicsinylését, hanem a felvetett probléma bonyolultságát jelenti, mert a kutató elme mellett a szívet is megmozgatja. A világháború által újból felvetett földprobléma megoldását tehát sohasem a máról holnapra külsőleg humanussá vált idő, hanem egyedül az átélt élmények és tapasztalatok biztosítják.

De annak ellenére, hogy a vizsgálatok bevégeztével még a materialista célokat szolgáló mezőgazdasági-üzemtan tanára is felismerte és elismerte a szociális kérdés fölényét a technikai és üzleti kérdések fölött, azért mégsem változtatjuk meg a sorrendet, *mert a csallóközi viszonyok között a mezőgazdasági termelés üzemtani kérdéseinek feltárására és okszerű megszervezésére éppen olyan nagy szükség van, mint a föld népe szociális helyzetének felismerésére és javítására. Egyik a másik nélkül nem lehet meg, mert a munkát és kenyeret biztosító, háborítatlan, okszerű önzetlen termelési folyamat nélkül tartós szociális eredményeket sohasem lehet elérni.*

Az üzemtani vizsgálat célja.

A kitűzött cél, a csehszlovák földbirtokreformnak Csallóköz mezőgazdasági termelésére tett befolyásának számokban való kifejezése, a jelenkor legnehezebb és legvitásabb üzemgazdasági problémáihoz tartozik.

A világháború utáni agrárreformok hatásainak tudományos megállapítására emberi szempontból is nagy jelentősége van, mert nem engedhetők meg, hogy ki nem próbált vagy helyesebben mondva az adott viszonyok között teljesen ismeretlen gazdasági avagy társadalmi rendszerek életképességét egyszerűen csak gyarló érzelmektől irányítva élő, vagy legalább is még élni akaró embereken, sőt talán elárvult néptöredékeken, mint kísérleti nyulakon akarják tanulmányozni.

A kitűzött cél nehéz, sőt szinte keresztülvihetetlennek lát-

szik, de miután a legszegényebb, leggyámoltalanabb, de egyúttal *a népek és államok legbecsesebb eleméről: a parasztról és a munkásról* van szó, meg kell tennünk mindent, ami e népfenntartó réteg fennmaradását, erősödését és fejlődését biztosítja.

Hogy az ilyen közérdekű probléma megoldását nem bízhatjuk a különféle befolyásoktól ingadozóvá vált emberi érzelmektől irányított véleménynyilvánításokra, annak élő tanuja a Csallóköz.

Hogy mivé válhat egy terület az egyes emberek, pártok, osztályok és nemzetiségek önző gondolkodása, intézkedése és tevékenysége révén, azt minden látni, hallani és érezni tudó ember itt a Csallóközben megtudhatja és felismerheti.

A gyengék csak a szolgaságnak vannak teremtvé, az erősek pedig jólétük feláldozását féltve, sohasem az elnyomottak, hanem a kényelmet és nyugalmat biztosító hatalmon lévők körül szorgoskodnak. A gyengék gyengeségüktől, az erősek pedig elvakultságuktól nem képesek a látásra, hallásra és érzésre, miért még a legfontosabb gazdasági és szociális intézkedéseknél is nem a közérdek, hanem csak egyes kiválasztott egyéniségek, pártok, osztályok és nemzetiségek érdekében járnak el.

Itt tehát okvetlenül a semleges területen mozgó, a tárgyi-lagosság keretei között megmaradó, befolyásoktól mentes és tisztán az igazság érdekében dolgozó, gazdasági tudományos kutatásoknak és megállapításoknak kell érvényesülniök. Már, hogy mikor fogja a gazdasági gondolkodás a befolyásolt részrehajló gondolkodás helyét elfoglalni, azt nem tudjuk, de mindannak ellenére kötelességünknek tartjuk a legújabb kor legfontosabb agrárpolitikai vizsgálatainak eredményeit felkutatni és így az üzemgazdasági és szociálpolitikai tudományok részére megörökíteni.

A vállalt feladat megoldásának jóval több nehézség állta útját, mint ahogy azt kezdetben, a célkitűzésnél gondoltuk. Szinte áthidalhatatlan akadálnak mutatkozott a számszerűleg bizonyító erővel rendelkező adatok beszerzése. A mezőgazdasági üzemekben ugyanis többnyire alig található rendszeres, üzemszisztematikai feldolgozás céljait szolgáló könyvvitel. Még nehezebb volt azonban az összeállításnál nélkülözhetetlennek mutató kisebb gazdaságok között oly üzemeket felfedezni, ahol legalább a legprimitívebb feljegyzések is találhatóak lettek volna. Szintén

nehézséget okozó akadály a háború utáni földbirtokfeldarabolással egy időre eső *általános gazdasági válság*.

A földbirtokreform kedvezőtlen hatásai ugyanis az 1930. évben fokozódó gazdasági krízissel egyidejűleg kezdtek nagyobb mértékben szembetűnőbbekké válni. Egészen természetes, hogy ezeket az egymástól elválaszthatatlan, háború utáni szomorú gazdasági jelenségeket úgy a földbirtokfeldarabolásért lelkesedő, mint a földbirtokreformot ellenző, önző célokat szolgáló igazuk bizonyítására igyekeztek kihasználni. Így az előbbiek Csallóköz mezőgazdasági termelésének csökkenését és vele a földművelő- és munkásnép nagymérvű elszegényedését és eladósodását egyszerűen az általános gazdasági válsággal igyekeznek kimagyarázni, míg a nagybirtok feldarabolás ellenzői minden bajt és nyomorúságot a csehszlovák földbirtokreform következményeként tüntetnek fel. Az ellenfelek így a tárgyilagos vizsgálatokon alapuló megértés és a föld népén való segítség helyett csak még nagyobb nyomorúságba döntik ezt.

Mindez és sok egyéb, szinte legyőzhetetlennek látszó nehézség ellenére e könyvünkkel a cselekvés útjára léptünk. Egyszerűen csak a kisemberekre támaszkodva és a tudomány pajzsával felszerelve, a két fél közé vetni magunkat nagy merészség, de a nagy nyomorral küzdő falusi paraszt és **munkásnép** gondjától hajtva, neki vágunk a fel-feltornyosuló akadályok leküzdésének és ezzel a gazdasági élet helyesebb megszervezéséhez szükségelt számszerű adatok megszerzésének.

A csehszlovák földbirtokreform okozta üzemgazdasági kihatások számokban való kifejezéséhez szükségelt adatok felkutatása úgy az induktív, mint a deduktív vizsgálati módszer segítségével történt. Az első vizsgálati módszert monografikus természeténél fogva a csehszlovák felparcellázáson túlesett nagybirtokokon és az azok helyén létesített új mezőgazdasági üzemen alkalmaztuk. A második vagyis a dedukciós vizsgálati módszer az előbbi induktív módszer ellenőrzésére, de egyúttal a földbirtokfeldarabolás gazdasági kihatásainak, tömegjelenség formájában való megállapítására szolgált. Ez utóbbi célra a szerző által elérhető hivatalos statisztikai adatok nyertek alkalmazást.

Ha az állam egységes strukturájától a legszélsőségesebb fokig eltérő országrészek gazdasági intézkedéseinél a helyi természeti

viszonyokkal ismerős, befolyásolhatatlan, a közérdeket is figyelembe vevő és pártoskodás nélkül, önzetlenül dolgozni akarókat is szóhoz juttatták volna, úgy talán nem is volna szükség a hivatalos statisztika útján dolgozó dedukciós módszer alkalmazására. De meg egyáltalán nem volna szükség a gazdasági téren keletkező bajok és nehézségek kiküszöbölésére szolgáló drága kísérletezésekre, mert ez esetben nem járhatnának el kapkodva, tervszerületlenül és egyszerűen ugyanazt a kaptafát használva, hanem minden, a másiktól elűtő vidéknek, saját viszonyainak megfelelő gazdasági sámfát kellene készíteni. Ez kezdetben mindenesetre több és alaposabb munkát igényelne, — mert ezesetben a mértékvételhez, vagy helyesebben mondva, a viszonyok megvizsgálásához és a szabás művészetéhez, illetve a gazdasági élet szervezéséhez is kell érteni — de ez azután legalább egy biztos és tartós helyzetet teremthetne. Mindezen nehézségek ellenére meg kellett próbálkoznunk az államvezetők körében oly nagyrabecsült és respektált dedukciós eljárással, mely azonban egyttal a szerző saját adatgyűjtő munkájának ellenőrzésére is szolgált.

27. FEJEZET.

Az üzemtani vizsgálat tárgya.

A csehszlovák földbirtokreform okozta gazdasági khatások számszerű felkulatására szolgáló induktív és deduktív vizsgálati módszerek egymást kiegészítő voltáról meggyőződünk. Ezekután rátérünk a mezőgazdasági termelés oly ágazatainak megállapítására, melyek úgy az egyes régi nagybirtokok, kisbirtokok, mint a csehszlovák földbirtokreform útján keletkezett új mezőgazdasági üzemek individuális vizsgálatához, mint az egész Csal-lóköz tömegvizsgálatához szükséges hivatalos statisztika segítségével nyerhetők és ezzel a vizsgálati eredmények összehasonlítására felhasználhatókká válhatnak.

Ezen az alapon, az adott viszonyok között a következő úgy egyénileg, mint tömegjelenségek formájában elérhető üzemtani adatokat volt lehetséges a kutatás céljául kitűzni:

- A) A művelési ágak kölcsönös arányának alakulása.
- B) A szántóföld kihasználásának alakulása.
- C) Az állatállomány alakulása.
- D) A terméseredmények alakulása.

Minden egyéb, az üzemtan körébe tartozó adatmegállapítás, főképpen pedig ami a jövedelmezőségre, a takarmányozásra, trágyázásra, vetésforgásra, munkásviszonyokra stb. vonatkozik, csak a nagybirtokokon volt megállapítható, míg a többi üzemen erre vonatkozólag könyvvitel és egyéb feljegyzések hiányában ez nem volt lehetséges. De különben sem lettek volna e különféle nagyjelentőségű adatok e munka keretén belül felhasználhatók, mert a hivatalos statisztikák ily mélyen ható felvételeket csak nagyritkán tesznek, ha pedig megtörténik, úgy az ilyen adatok csak hivatalos célokat szolgálva, nyilvánosságra nem kerülnek.

A háború-, illetve a földbirtokreform-előtti és a földfelosztás utáni gazdasági helyzet megállapítására szolgáló egyéni- és tömegvizsgálatok azonban egy és ugyanazon a területen és időpontban lettek végrehajtva. Ez az egységes eljárás biztosítja a vizsgálati eredmények sikeres összehasonlíthatóságát és úgy a tudomány, mint az érdekeltek részéről sem kifogásolható következtetéseket.

28. FEJEZET.

Az adatgyűjtés menete.

a) A vizsgálati objektumok kiválasztása.

A *tömegjelenségek megállapításához* szükséges hivatalos statisztikai adatokat a nyilvánosságra hozott magyarországi, ausztriai és csehszlovákiai kimutatások szolgáltatták.

Az *egyéni* végrehajtandó vizsgálatok céljaira megfelelő mezőgazdasági nagy-, közép- és kis üzemeket kellett találni, illetve az ott végrehajtandó kutatásokhoz szükséges beleegyezéseket megszerezni. A csehszlovák földbirtokreformtörvény alapján felosztott csallóközi nagybirtokok kiválasztásánál az *éghajlat* kérdése nem okozott nehézséget, mert ez úgy az üzemberendezés, mint a gazdálkodás szempontjából szerepet játszó természeti tényező az egész Csallóközben egységesnek mondható. Másképpen állt ez azonban a *talajviszonyokkal*. Mert amint könyvünk II. részében már említettük, Alsó-Csallóközben a mélyebb fekvésű, nehéz, kötött talajnemek, Felső-Csallóközben ellenben a magasabb fekvésű, vizet könnyen áteresztő, könnyebb talajnemek

vannak többségben. Ez annyit jelentett, hogy úgy az Alsó-, mint a Felső-Csallóközben szükségessé vált egy külön felparcellázott uradalom megvizsgálása. További, szintén nehézséget okozó követelménye ez üzemgazdasági vizsgálatnak, hogy az illető uradalom még a háború előtti időkből származó, megőrzött, hiánytalan feljegyzésekkel és felhasználható rendszeres könyvviteli adatokkal rendelkezék. De végül meg kell még emlékeznünk a legnagyobb nehézségről. Ugyanis szükség volt olyan *egyéniségekre*, akik földtulajdonuk elvesztése és feldarabolása ellenére megengedik — és még hozzá egy állami gazdasági tanárnak — a régi alkalmazottak illetve hátramaradottaik segítségével a meghagyott gazdasági területen és irattáraikban való bűvárkodást.

Nehéz, sőt elérhetetlennek látszó feltételek, de csüggedést nem ismerő utánjárással és a kitűzött cél felé kitarító törekvéssel sikerült úgy a Felső-, mint az Alsó-Csallóközben megfelelő objektumokat találni. És a vizsgálat céljaira megnyert mezőgazdasági üzemek annál inkább is megfelelték a kitűzött célnak, mert könyvünk szerzője háború előtti gyakorlati tevékenységének egy részét Felső-Csallóközben, míg háború utáni tanári működésének nagyobb részét Alsó-Csallóközben töltötte és így a tárgyalat, illetve vizsgált területtel már ismerős volt.

A háború előtt még parcellázatlan állapotban lévő nagybirtokok, valamint a földbirtokreform következtében alakult, illetve megcsonkított uradalmi birtokok tulajdonosainak hozzájárulásával biztosítva lett a kitűzött munka nagy része. De szükségünk volt még a felosztott nagybirtokon, a földbirtokreform útján életre hívott mezőgazdasági üzemek új birtokosainak beleegyezésére és a vizsgálatok végzéséhez szükségelt türelmükre és akaratukra. Szerzőnk nyelvismerete és személyes ismeretsége e szinte áthidalhatatlannak látszó nehézségeket is legyőzte és így megkezdődhettek az individuálisan végrehajtandó üzemtani vizsgálatok.

Kezdetben csak a poros, molyrágta és elmulásnak induló aklák között, későbbben kint a gazdaságokban, istállóknak, mezőn, majd az apró cselédlakásokban, szegényes zsellérházikókban, majd az idevaló magyar portákon és végül az ujonnan alakult telepes- és maradékbirtokokon.

Az így lelkiismeretesen megállapított, számokban is kifeje-

zett adatok azonban még nem elégítettek ki bennünket, mert a csallóközi viszonyokkal kevésbé ismerősök, már aszerint, hogy inyükre avagy inyük ellenére sikerült az üzemtani vizsgálat, azt egyszerűen a magasabb fejlettség javára, illetve az uralkodó gazdasági krízis terhére fogják könyvelni, vagyis azzal fognak vigasztalódni, hogy hát földbirtokreform nélkül is csak ugyanígy alakultak volna a Csallóköz mezőgazdasági termelési viszonyai. Az ilyen ábrándozók felélesztésére, illetve a gáncsoskodók megnyugtatóására szükségesnek látszott még egynéhány olyan csallóközi mezőgazdasági üzemet is vizsgálat alá venni, amelyek a csehszlovák földbirtokreform alól mentesítve voltak, vagyis a feldarabolástól megóvottak.

Az ilyen felnemparcellázott nagyobb mezőgazdasági üzem feltalálása, illetve egy megkímélt birtokosnak a vizsgálat céljaira való megnyerése szintén nagy nehézségekbe ütközött. Először, mert a lefoglalási törvény alá nem eső, kisebb üzemek nem rendelkeztek használható könyvviteli adatokkal, míg a felosztás alól felmentett nagyobb üzemek bérlők kezén lévén, kiknél a tervbevett üzemtani kutatásaim bizonyos ellenszenvet, sőt bizonyos bizalmatlanságot keltettek. De meg különben is a vizsgálat-hoz szükséges háború előtti adatokat a helyüket változtatni szokott bérlőknél amúgy sem lehetett volna megtalálni.

E téren tett próbálkozásunk sikertelensége már-már arra a gondolatra vitt, hogy a vizsgálati eredmények összehasonlításához szükségelt, a földbirtokreformtól teljes egészében megkímélt nagyobb mezőgazdasági üzem felfedezésének lehetőségéről és felhasználásáról esetleg le is kell mondani. Ezt a hiányt először több nagyobb parasztbirtok vizsgálatával gondoltuk megszüntetni, de sajnos, ez sem sikerült oly mértékben, mint ahogy elgondoltuk. A háború utáni helyzetet az 1929–1930. években személyesen a helyszínen végzett felvételeink alapján megismerhettük, de a régi, háború előtti viszonyokra adatok beszerzése avagy megállapítása egy-egy régi kalendáriumi feljegyzés kivételével már teljesen lehetetlennek bizonyult.

Hívatásomnál fogva idevaló parasztiifjakkal foglalkozom. Üzemtani óráim révén a szüleik gazdasági viszonyaiba a legmélyebb betekintést nyerhettem. Így szerezhettem meg főképen az 1930. évi adatokat. A régelmúlt háború előtti időkről szóló,

kisebb csallóközi gazdaságokra vonatkozó adatok megszerzésénél már csak erről a vidékről szóló üzemtani tanulmányok voltak felhasználhatók. A dr. Károly Rezső »Mezőgazdasági üzemviszonyok és eredmények« és a dr. Bridlik Vladimír, illetve a Csehszlovák állam mezőgazdasági üzemtani és könyvviteli intézet »Produktionsbedingungen, Organisation und Ergebnisse landw. Betriebe in der Tschechoslowakei« kiadványai szolgáltak e célra, melyekből a Csallóköz területére vonatkozó adatokat, illetve kisebb üzemeket kisorsoltunk. Igaz, hogy ez az eljárás nem mondható oly tökéletesnek, mint a felosztott nagybirtoknál, mert a háború utáni vizsgálat nem volt ugyanazokon a háború előtti parasztbirtokokon keresztül vihető. Ennek ellenére igyekeztünk a háború utáni személyesen végrehajtott vizsgálat részére tizenkettő, előbbihez hasonló fekvésű és terjedelmű csallóközi üzemet kiválasztani.

Az egyedenkénti vizsgálatokhoz szükséges üzemeket így nagyobb részt biztosítva láttuk, de hiányzott még egy a földbirtokfeldarabolás kötelezettsége alul felmentett nagyüzem. Ezt a már-már megoldhatatlannak látszó kérdést úgy fejtettük meg, hogy a szerző jelenlegi működési körének helyszínén lévő állami köztulajdont képező földművesiskola gazdasági üzemének háború előtti és háborúutáni üzemtani adatait használtuk fel a földbirtokreform befolyásaitól mentesített gazdasági üzemek fejlődésének megállapítására.

A komáromi állami földművesiskola gazdasága pedig annál inkább is volt felhasználható e célra, mert már terjedelménél fogva is, de meg azért is, hogy úgy a régi magyarországi, mint az új csehszlovákiai földművelésügyi minisztérium intenciója szerint oly irányban lett megszervezve és irányítva, mint bármely más csallóközi, tisztán jövedelmezőségre alapozott magánvállalat.

Még mielőtt az előbbieken említett objektumokon felkutatandó régi adatok és a végrehajtandó új vizsgálatok időpontjainak meghatározására rátérnénk, meg kell említenünk, hogy az egyedenkénti vizsgálatok kiindulópontját és magját képező feldarabolt felső- és alsó-csallóközi nagybirtokok alatt nem szabad valamilyen bérbeadás útján kezeltetett avagy elhanyagolt papi avagy mágnásbirtokot, vagy a gazdasági fejlődéssel lépést

tartani nem tudó, vagy talán zsaroló vállalkozást érteni, hanem ellenkezőleg, oly nagybirtokokról van szó, amelyek példaszerű gazdálkodásukkal nemcsak magán-, hanem közgazdasági szempontból is Csallóköz mintagazdaságait képezték. De beszéljenek helyettünk a még 1907-ben megjelent Komárom- illetve Pozsony-vármegyei monografiák, melyek többek között a vizsgálataink céljaira felhasznált mezőgazdasági nagyüzemeket is ismertették.

Az *alsó-csallóközi nagybirtokra* vonatkozólag a következőket olvassuk:

»Dr. Darányi Ignác gazdasága Dunaujfalun. A birtok Dunaujfalun és Keszegfalva határában van. Összes területe 2654 kat. hold. Azelőtt a gróf Nádasdy Ferencé volt. Kert és beltelek 14 hold, szántóföld 1547 $\frac{1}{4}$ hold, kaszáló 492 $\frac{1}{3}$, legelő 314 $\frac{1}{3}$, erdő 59 $\frac{1}{3}$, szőlő 16 $\frac{1}{2}$, nádas 51, használatatlan 159 hold. A birtokon szabad gazdálkodás folyik. Főként gabonát és takarmányt termel; különleges termény a repce, kb. 50 holdon. Lóállomány összesen: 26 drb. igás, 17 muraközi kanca, urasági és tiszti kocsiló 9 drb. magas angolvérű, mén 1 drb. Shyre importált angol hidegvérű, neve Minotaurus. Szarvasmarhaállomány 560 drb., jármos ökör 112 magyar és nyugati faj, tehén 100 drb. bonyhádi simmenthali, tinó 165 drb., üsző 80 drb., gulyabeli 85 drb., mind nyugati, 3 tenyészbika simmenthali faj. Juh összesen 610 drb. husmerino és 10 drb. rambouillet tenyészkos. Sertés 102 drb., 28 koca, 4 kan. Tejgazdaságban 600 liter tej naponta, Komáromba szállítják. A halászat bérbe van adva. Erdeiben főleg jegenye, fűz és akácfa van; házi és gazdasági szükségletekre használják. 16 holdas szőlőjében fehér bakar, olasz rizling, slankamenka, mustos fehér, borszőllőt és Chasselas, muskotály csemegezőlőket termel. Konyhakertészet eladásra nincs; gyümölcsöt kb. 59 holdon termel, almát, körtét stb. A fiatal gyümölcsös első termését 1000 koronáért adták el. Téglát a maga használatára éget. Két darab 8 lóerejű cséplőgépe van. A munkaerőt a környékbeli falvakban szerzi. Napszámber férfiaknál 1 koronától 3 kor.-ig, nőknél 80 fill.-től 1.80 kor.-ig. Földhaszonbér a vidéken Kicsiben átlag 30 korona, nagyban 22 korona.«

A *felső-csallóközi nagybirtokra* vonatkozólag a következőket olvassuk:

»Wiener Welten lovag uradalma. Ide tartozik Gomba, Béke, Csütörtök, Olgya, Tonkháza, Misérd, Torcs, Szemet, Királyfia, Bacsfa, Doborgaz, Keszölcés, és Kürt. Összterület 7300 m. hold. melyből 672 hold bérbe van adva. A kert és beltelek 201 m. hold, a szántó 6404, a legelő 80, az erdő 391, a szőlő 10 és használatatlan 209 hold. A vetőrendszer a talaj minősége szerint négyes, hetes és kilences forgó. Magtermelés: Baltacim 60 és bükköny 90 holdon. Cukorrépát 50 és burgonyát

80 holdon termel. Lótenyésztése nevezetes és itt a gombai uradalomban angol telivér, angol félvér és angol Shiere-Hors lótenyésztése van. Az állomány 3 telivér angol mén, 22 telivér kanca és szaporulata, 2 Shiere-Hors mén és 2 kanca is szaporulata. Azonkívül 96 vegyesfajtájú igásló. Marhatenyésztése is nagyobb szabású és pinzgauai fajtára terjed ki. Az állomány 4 bika, 130 tehén és szaporulata. Azonkívül 204 vegyes igásmarha, évenként 500 hízó és 310 üsző és tinó. A tejgazdaság naponként 750 liter tejet termel, melynek egy része saját szükségletre fordítatik. Itt megjegyezzük, hogy az uradalom majorjai és tanyái is az ott látható épületek, munkásházak és istállóberendezések az ország legmintaszerűbb gazdasági épületei közé tartoznak. Berendezésük, tisztaság, szakszerűség és célszerűség tekintetében utánzásra méltó és már eddig is számos kiváló szakember figyelmét kötötték le. Részletes leírásuk itt messze vezetne és az inkább szakmunka körébe való. Az uradalom ligetei 35 éves fordában kezeltek. Az új erdősítés eddig 120 holdra rúg. A termék tűzi- és szerszámfa. A 10 hold szőlő felerészben csemege- és szőlővel, felerészben pedig borszőlővel van beültetve. Az uradalomnak téglagyártása is van, mely évenként kb. félmillió téglát állít elő. A szántók közül kb. 600 holdat gőzekével szántanak. A munkaerőt helyben és Nyitra vármegyében szerzik. A napszámárok férfiaknál 80—2.20 fill., a nőknél 56—1.20 fill. Az átlagos földhaszonbér a vidéken m. holdanként 14 korona.*

Összefoglalva mondhatjuk, hogy míg a vizsgálat céljaira kiválasztott felső-csallóközi uradalom a száraz, szaharaszerű, homokos-kavicsos talajon, addig az alsó-csallóközi nagybirtok a mélyfekvésű, mocsaras természetű, csallóközi viszonyoknak megfelelő céltudatos gazdálkodási rendszerek segítségével példásan megszervezett mezőgazdasági nagyüzemek voltak. Az utóbbi nagybirtok pedig már azért is előnyös volt a vizsgálat céljaira, mert az összehasonlítás céljaira kiszemelt, a földbirtokreformtól, illetve következményeitől megkímélt nagyüzem: az állami földművelésiskolai gazdaság, eredetileg az akkori Magyarország földművelésügyi minisztere intenciói alapján szervezte meg, aki pedig a gazdaságok berendezéséhez szükségelt helyi tapasztalatokat a tőszomszédságában fekvő, most már feldarabolt duna-örsi nagybirtokán szerezte.

b) A vizsgálat időpontjainak megállapítása.

A vizsgálati eredmények összehasonlíthatóságához tartozik még a vizsgálati időpontok helyes megállapítása. Ez időpontok meghatározásánál főképen arra kellett figyelemmel lennünk,

hogy a személyesen elvégzendő felvételek a tömegvizsgálatok eredményét szolgáltató hivatalos statisztikai felvételekkel ugyanazon időre essék. Több állam hivatalos statisztikájának felhasználásáról lévén szó, arra is kellett gondolnunk, hogy oly összehasonlítható időpontok legyenek találhatók, melyek úgy a régi Magyarország és a volt osztrák tartományok területén illetve a Csehszlovák Köztársaságban egymásnak megfelelő időpontokban voltak végrehajtva.

Az individuálisan végzendő üzemtani vizsgálatok idejét pedig olyképen kellett meghatározni, hogy ezek az állami földbirtok-hivatal által nyilvánosságra hozott adatok időpontjával egybe essenek. A könyvünkben már többször említett Dr. Ing. Voženilek által kiadott statisztikai mű az 1929–30. évig terjedő földbirtok-feldarabolási eredményeket tartalmazza és így nekünk is ez időpontot kellett a háború — illetve a csehszlovák földbirtokreform utáni idő helyzetének megállapítására felhasználni. Ez a háború utáni viszonyokat feltáró időpont annál inkább is megfelelő, mert ezáltal az 1930. évi csehszlovákiai mezőgazdasági üzemösszefrás statisztikai adatai is már értékesíthetők voltak.

Igy hátramaradt még a személyesen végrehajtandó, 1929/30. évi vizsgálatok időjárásának megfelelő háború előtti időszak időpontjának megállapítása. Sajnos a lehetőleg hasonló időjárási viszonyok figyelembevételén kívül még egy fontos követelménynek kellett megfelelnünk. Ugyanis régelemlt háborúelőtti időről lévén szó, csakis oly gazdasági évet lehetett e célra kiválasztanunk, melynek számadásait, okmányait, vető- és trágyatervezeteit, magtárkönyveit, gazdasági naplóit stb. a vizsgálat céljaira kiszemelt uradalmak irattáraiban, padlásain stb. hiánytalanul meg is találhattuk.

Ily irányban is eljárva, az 1910/11. gazdasági évet a háború előtti időszak összehasonlítására találtuk alkalmasnak. A szóban lévő mezőgazdasági nagyüzemek ugyanis ez időből rendelkeztek legkomplettebben megőrzött számadásokkal és egyéb szükségelt feljegyzésekkel. De meg az 1910/11. és az 1929/30. évek időjárását is hasonlónak, sőt ami az itteni vidékre nézve legfontosabb gabonafélék tenyészidejét illeti, teljesen egyezőnek állapítottuk meg. A takarmány- és kapásnövényekre vonatkozólag azonban már nagy eltérést mutatnak ez időszakok, mert 1911-ben júliustól

kezdődőleg nagy szárazság, ellenben 1930-ban ez időben nedves időjárás uralkodott.

Mindezek alapján úgy az individuális, mint a tömegvizsgálatok részére az 1910/11. háború-, illetve földfeldarabolás előtti és az 1929/30. háború-, illetve a csehszlovákiai földbirtokreform utáni terminusok lettek végérvényesen megállapítva.

Az ily időközökben végrehajtott üzemtani vizsgálatok eredményeinek segítségével igyekeztünk Csallóköz mezőgazdasági termelésében az elmúlt 18 év folyamán bekövetkezett változásokat számszerűleg felkutatni és megállapítani. És ha ez az elmúlt 18 esztendő aránylag csak egy rövid, kis időszakot jelent, úgy ezek a régi békés, egy rettenetes világháborút, sőt egy gazdasági világválsággal egybeeső földbirtokreform-korszakot is magába foglaló évek egész mást jelentenek az emberiség fejlődésének idejében, mint az ugyanilyen tartamú normális évek sorozata. A vizsgálatunkra felhasznált időszak oly nagyjelentőségű politikai, gazdasági és szociális átalakulásokat hozott létre, melyek még sokáig nagy befolyással lesznek az itt élő népekre.

A világháború után kezdődő időszak első évtizedét is magában foglaló üzemtani vizsgálat mintegy kezdetét jelenti egy új történelmi, gazdasági és szociális fázisnak.

Ez a tudományos munka az újonnan alakult Csehszlovák Köztársaságnak csak egy kisebb területén igyekezett a csehszlovákiai földbirtokreformnak a mezőgazdasági termelésre vonatkozó és a kezdet nehézségeiből származó tanulságait a jobb jövő irányítása érdekében megállapítani.

29. FEJEZET.

A vizsgálati eredmények összesítése és összehasonlítása.

A) A művelési ágak kölcsönös arányának alakulása.

A földbirtokfeldarabolás okozta művelési ágak kölcsönös arányában történt eltolódásának megállapítása és a csehszlovák földbirtokreformtól megkímélt területeken ez irányban bekövetkezett átalakulásokkal való összehasonlítása üzemtani szempontból nagyjelentőségű.

A művelési ágak kölcsönös arányának jelentősége röviden jellemezve azzal áll összefüggésben, hogy az adott természeti és

közgazdasági viszonyokhoz alkalmazkodó művelési ágak kölcsönös aránya képezi az egész főke- és munkaszükséglet, valamint a vállalkozás jövedelmezőségét befolyásoló üzemszervezés helyes megszervezésének kiinduló pontját és ezzel a gazdálkodás alapját.

A csehszlovák földbirtokreform következtében felosztott alsó-csallóközi nagybirtokon a háborúelőtti és a feldarabolás utáni időben végzett üzemtani vizsgálatok százalékban kifejezve a következő alakulást mutatják:

Feldarabolt nagybirtok		Szántó és kert %	Rét és legelő %	Erdő %	Egyéb terület %
Földreform előtt	1911.	64.85	24.89	2.73	7.53
Földreform után	1930.	79.85	14.81	1.51	3.83
Különbözet	1911—1930.	+ 15.00	— 10.08	— 1.22	— 3.70

27. tábl.

A feldarabolt nagybirtokon történt átalakulás első szempillantásra a földbirtokreform javára billenti a mérleget, mert hiszen 15 %-al fokozta a gazdaság területének legértékesebb részét, a szántóföldet. A szántóföldnek nagyarányú emelkedése azonban sajnos a rét- és legelő- valamint az erdőterületek terhére nagyobbodott. Ez a hirtelen és váratlanul szinte természetellenesen támadt, az eddigi művelési ágak eloszlásában bekövetkezett átalakulás a szó-szoros értelmében megingatta az itteni természeti, közgazdasági, sőt kulturális viszonyokhoz alkalmazkodó gazdálkodás módját és vele kapcsolatosan az egész mezőgazdasági termelés folyamatát.

Csallóközünk általános ismertetésénél megemlékeztünk az itteni gazdálkodást kedvezőtlenül befolyásoló tényezőkről, mint pl. a száraz, szeszélyes éghajlatról, a sekély termőrétegről, a nagy istállótrágya hiányról és sok egyéb a mezőgazdasági termelést bizonytalanná és nehézzé tevő, szomorú viszonyokról. Mintha az előbbi táblázat a távolállók részére is számokban bebizonyított kedvezőtlen, nem az itteni viszonyok közé való művelési ágakban való eltolódást, csak az önzés és a közérdeknélküliség, csak a jelenre, de sohasem a jövőre való gondolkodás hozta volna létre. A hatalmas folyóvizektől körülvett és a folytonos szeles időjárásnak kitett mélyfekvésű Csallóközben ellenkezőleg racionális öntözési berendezések segítségével a meglévő természetes rét és

legelőterületek leggondosabb művelésére és fejlesztésére kellene gondolni.

A természeti viszonyoknak megfelelően, szakszerűen és céltudatosan berendezett nagybirtok rét- és legelőterületeinek nagymérvű csökkentése, illetve szántófölddé való átalakítása semmiképpen sem mondható előnyösnek, mert ez az aműgy is gyenge és kisszámú állatállomány visszafejlődését csak fokozta. Ennek következtében szó sem lehetett az oly hirtelenül megnagyobbodott és az itteni természeti és gazdasági viszonyok következtében aműgy is csak az egyoldalú gabonatermelés céljaira felhasznált szántóterületek kiadósabb trágyázásáról.

A felosztott uradalom művelési ágainak eltolódásánál még szembetűnőbb az erdőterületek nagyfokú visszaesése. Az itteni aműgy is faszegény vidéken jelentkező erdőirtási folyamat ugyan csak az előre nem látó gazdálkodás jelenségét juttatja eszünkbe.

A felosztott uradalom, terméketlen területeinek visszaesése részben a végrehajtott telkesítések, de főképen az uradalom határában fekvő nagy folyóvizek államosítása következtében állott be.

A földbirtokreform után feldarabolt csallóközi mezőgazdasági nagyüzem vizsgálatát kövesse az összehasonlítás szempontjából a földbirtokreformtól teljesen megkímélt, érintetlenül hagyott csallóközi nagyüzem:

Megkímélt nagybirtok		Szántó és kert %	Rét és legelő %	Erdő %	Egyéb terület %
Háboru előtt	1911.	61.79	26.96	—.	11.25
Háboru után	1930.	71.27	24.71	—.	4.02
Különbözet	1911—1930.	+ 9.48	— 2.25	—.	— 7.23

28. tábl.

Ezen a birtokon a szántóföldek szintén nagyfokú gyarapodást tüntetnek fel. E tökeerős, jól felszerelt nagyüzemben azonban egészen másképen kell ez alakulást megítélnünk, mint az előbbi ujonnan alakult és többnyire a földbirtokreform után teremtetett tőkeszegény, helyi tapasztalatokat nélkülöző telepes- és maradékbirtokosoknál. Egy tőkével rendelkező, modern nagyüzemben mindenféleképpen oda törekednek, hogy a csökkentett rét- és legelőterületeket a megnagyobbodott szántóföldterület trágyaszükségletének megfelelően szántóföldi takarmánytermelés,

mélyítő talajművelés, fokozott műtrágyahasználat és gondosabb vetésforgó segítségével a szántóföld termőerejének egyensúlyát megtarthatnák. A szegény és a viszonyokkal ismeretlen új földbirtokosoknak azonban az ilyen drága és bizonytalan gazdálkodási rendszerekre és kísérletekre úgy anyagi, mint szellemi hiányai, de meg az itteni nagyfokú gazdasági szervezatlenség következtében sem lehet támaszkodnia. A felosztott nagybirtokokon ujonnan alakult mezőgazdasági üzemek birtokosai az aránylag legkevesebb költséget jelentő, de az itteni természeti és gazdasági viszonyok között egyelőre még a legbiztosabb pénzbevételt nyújtó, egyoldalú gabonatermelés folytán földjeik kizsarolóivá váltak.

A felosztott és az érintetlenül hagyott csallóközi nagyüzemek művelési ágaiban történt eltolódások vizsgálata után következők a 12 csallóközi parasztbirtokon megállapított alakulás:

12 kisk gazdaság		Szántó és kert %	Rét és legelő %	Erdő %	Egyéb terület %
Háboru előtt	1909—1913.	74.08	20.38	0.03	5.51
Háboru után	1929—1930.	73.28	23.85	0.08	2.79
Különbözet		— 0.80	+ 3.47	+ 0.05	— 2.72

29. tábl.

Annak ellenére, hogy e kisk gazdaságok vizsgálata nem volt oly alapossággal végrehajtható, mint a rendszeres könyvvitellel rendelkező nagybirtokosnál, azért nyugodtan mondhatjuk, hogy a helyi viszonyokat legjobban ismerő, szülőről gyermekekre átöröklődő és konzervatív gondolkodású parasztgazdaságokban nagyobb, természetellenesnek mondható eltolódások nincsenek.

Az egyénileg végrehajtott vizsgálatok ellenőrzésére és a tömegjelenségek felismerésére szolgáló Csallóköz egész területét magába foglaló statisztika a következőt tárja fel előttünk:

Csallóköz	Szántó és kert %	Rét és legelő %	Erdő %	Egyéb terület %
1895. évben	61.48	24.87	4.81	8.84
1924. évben	65.79	20.36	4.05	9.80
1930. évben	65.14	17.91	4.84	12.11
Különbözet 1895—1930.	+ 3.66	— 6.96	+ 0.03	+ 3.27

30. tábl.

Csallóköz egész területét vizsgálva, a művelési ágak kölcsönös arányában bekövetkezett eltolódás inkább a felosztott nagybirtokok alakulása felé hajlik, de így még sem tűnteti fel annyira a szinte természetellenesnek mondható eltolódást a szántóföld javára, illetve a rétek és legelők kárára. Ezt a kedvezőbbnek mondható tömegjelenségi megállapítást egyedül a konzervatívabb vagy mondjuk maradibb gondolkodású, de földje mellett örökké kitartani kívánó, idevaló egyszerű parasztságnak köszönhetjük.

Másképpen áll ez itt az erdőterületeknél és a beépített és egyéb termékellen területeknél, mert ezek tömegvizsgálata gyarapodást tüntet fel.

Mint már említettük, nem elégedhetünk meg egyedül a csallóközi viszonyok feltárásával, mert az üzemstatisztikai vizsgálatoknál nélkülözhetetlen összehasonlítási objektumokra okvetlenül szükség volt. (Lásd 8. térképet a 126. oldalon.)

Itt elsősorban is egy a Csallóközhöz hasonlóan a földbirtokreformtól nagyobb mértékben érintett csehországi vidékre utalva. Csak ennek segítségével válik lehetségessé a a földbirtokfeldarabolásnak más természeti és közgazdasági viszonyok között bekövetkezett átalakulások megállapítása és egyúttal a csallóközi vizsgálati eredményekkel való összehasonlítása.

E célra a statisztikailag is jól feldolgozható délcsehországi Mirovice, Pisek, Vodnany, Tyn nad Vltavy, Vesely nad Lužnici, Lomnice nad Lužnicé és Treboň bírósági járások feleltek meg legjobban. Ez a Csallóközt mintegy 330 négyzetkilométerrel meghaladó délcsehországi vizsgálati területen, a művelési ágak kölcsönös arányának alakulására nézve a következő volt megállapítható:

Délcsehországi járások	Szántó és kert %	Rét és legelő %	Erdő %	Egyéb terület %
1896. évben	45.92	15.35	31.17	7.56
1924. évben	42.15	16.41	32.97	8.47
1930. évben	41.78	15.62	36.47	6.13
Különbözet 1896—1930.	+ 4.14	+ 0.27	+ 5.30	— 1.43

31. tábl.

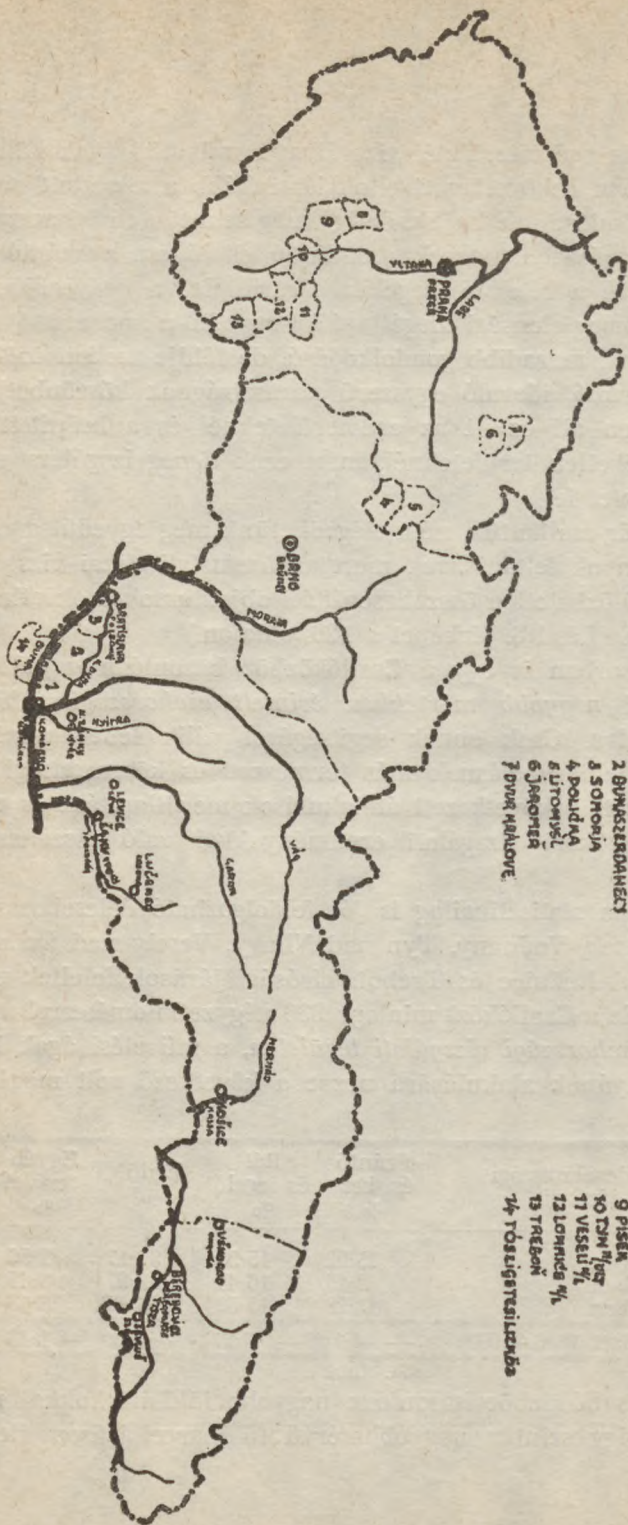
Ez a Csallóközhöz hasonlóan nagyobb földbirtokokkal rendelkező és így szintén nagyobb mérvű földparcellázáson átesett

TERKEP AZ UZEMTANI VIZSGÁLATOK FEJEZETÉHEZ FELHASZNÁLT JÁRÁSOK

- 1 KOPÁRADI
- 2 BUKKESZTENDÉNYI
- 3 SOMORJA
- 4 POLDÁNYA
- 5 LUTOMYSL
- 6 JÁRÓMER
- 7 DUNA MÁRKÓVE

- 8 PÉTERVÁR
- 9 PÉTER
- 10 TÓM
- 11 VESÉLY
- 12 LOMKÓ
- 13 TÓR
- 14 TÓR

8. térkép.

délcsehországi vidék a művelési ágak eltolódásában Csallóközhöz hasonlítva, éppen az ellenkező alakulást tünteti fel. Míg ugyanis a Csallóközben a szántóföldnek gyarapodását, a természetes rét- és legelőterületeknek azonban nagyfokú csökkenését, az erdőknek pedig szintén inkább csökkenését, mint gyarapodását látjuk, addig a szóban lévő délcsehországi vidéken a szántóterületek csökkenését, az erdőterületek gyarapodását, valamint a mezőgazdasági termelés alapját képező rét- és legelőterületeknek érintetlen megmaradását állapíthatjuk meg. Ez annyit jelent, hogy míg a Csallóközben a szántóföld nagymérvű gyarapodása mellett az állattartás és istállótrágyatermelést biztosító természetes takarmányterületek eltűnedeznek, addig a Csallóközhöz hasonlóan nagymérvű földbirtokfelparcellázásokon átesett Délcsehországban a szántóterületek csökkenése ellenére az állattartást és trágyatermelést előmozdító rét- és legelőterületek megmaradtak. A délcsehországi erdőgyarapítás pedig e vidékeknek ugyancsak hasznára szolgált.

A minden reális számítást, objektív kutatást és következtetést elhomályosító válságos gazdasági viszonyok, valamint e munka természete sem elégedhetik meg egyszerűen csak a földbirtok-reformtól nagyobb mértékben érintett területek, illetve vidékek tömegvizsgálatával. Szükségessé vált még a *földbirtokreformtól megkimélt területek* üzemtani vizsgálata is.

A Csallóközhöz hasonló, a földfeldarabolástól megkimélt nagyobb, vagyis tömegvizsgálatra alkalmas területet Dél-szlovén-szón nem találtunk és így először is a Csehszlovák köztársaság egyéb vidékein kellett a célnak megfelelő és statisztikailag feldolgozható területek után nézni. E célra legalkalmasabbnak véltük a jobb és kedvezőbb természeti és gazdasági viszonyok között lévő *Dvur Králové* és *Jaroměř* és a kedvezőtlenebb viszonyok közti *Polička* és *Litomyšl* járásokat.

Ezen az összehasonlításra felhasznált s a Csallóközénél mintegy 600 négyszögkilométerrel kisebb csehországi területen a művelési ágak kölcsönös arányának alakulására nézve a következő volt megállapítható:

Középcsehországi járások	Szántó és kert %	Rét és legelő %	Erdő %	Egyéb terület %
Répakörzet:				
1896. évben	60.13	11.97	17.84	11.06
1924. évben	61.95	14.57	19.29	4.19
1930. évben	61.10	12.80	21.26	1.84
Gabona-burgonya körzet:				
1896. évben	61.77	10.50	24.67	3.06
1924. évben	57.78	12.01	25.52	4.69
1930. évben	61.59	11.47	25.09	1.85
Egyesítve				
1896.	61.22	10.99	22.42	5.37
1930.	61.42	11.92	24.81	1.85

32. tábl.

E csehországi, a földbirtokreformtól megkímélt területek, a nagy gazdasági válságos idők ellenére is a mezőgazdasági termeléshez szükséges nyugodt, megrázkódtatás nélküli viszonyok benyomását teszik. Itt a háború előtti és a háború utáni, illetve földbirtokreform utáni szántóföld- rét- és legelőterületek megoszlásában nagyobb mérvű eltolódásokat nem találunk. A kisebbé vált terméketlen területek helyett azonban megnagyobbodott erdőterületeket találunk, ami szintén csak az előnyös fejlődés menetét bizonyítja.

Az eddigi vizsgálatok feltárták előttünk úgy a földbirtokreformtól megkímélt, mint a nagyobb mérvű földbirtokfeldaraboláson átesett vidékek miveltési ágaiban bekövetkezett eltolódásokat. Együttal felismerhettük az e téren mutatkozó rendkívül nagy eltéréseket. Mi azonban még ezzel a megállapítással sem elégedhetünk meg, mert a szlovenszói, de különösen a csallóközi természeti, gazdasági, szociális és kulturális viszonyok annyira eltérnek a csehországi viszonyoktól, hogy ajánlatosnak látszott, összehasonlítás szempontjából még a Csallóközünkkel határos és teljesen hasonló viszonyokkal rendelkező, de Magyarországhoz tartozó tószigetcsilizközi járást az előbbiekhöz hasonlóan, üzemtani vizsgálat tárgyává tenni.

Gazdasági vizsgálataink oly mezőgazdasági üzemtani kérdések megoldására vállalkoztak, melyek egy külföldi állam területén végzett vizsgálataival is összehasonlíthatók. Az e célra kiválasztott szomszédos tószigetcsilizközi járás pedig annál inkább volt e célra felhasználható, mert a Csallóköz és a Tószigetcsilizköz még nem is olyan régen egy szervesen összefüggő gaz-

dasági és politikai területet alkotott, sőt mi több, a volt Győr megyének 7 csilliközi községe a vizsgálatunk tárgyát képező Csallóközünkhöz csatoltatott. Mindezeknél fogva kitűnően bevált a hasonló viszonyokkal rendelkező, közvetlenül határos és csak a Duna folyamtól elválasztott terület az összehasonlítás céljaira. Az elmúlt rövid évtized nem nagyon változtathatta meg már természetes uton, sem odaát Magyarországon, sem pedig itten minálunk Csehszlovákiában a vizsgálatunk tárgyát képező egyszerű földművelő népet, illetve a vele összenőtt mezőgazdasági üzemek berendezését.

A tószigetcsilliközi járást azonban nem csak a csallóközi néphez és természeti viszonyaihoz való nagy hasonlatosságtette alkalmassá ez összehasonlításra, hanem az is, hogy a tószigetcsilliközi járásban 1932-ig mindösszesen csak 1015 hektárt, vagyis az összes területek 1·56 százalékát használták fel a földbirtokreform céljaira. Ennek a megállapításnak annyiban van jelentősége, mert vizsgálatainknak az oly nagymértékben végrehajtott földbirtokfeldaraboláson átment Csallóközünkhöz hasonló viszonyú, de a földbirtokfelosztástól megkímélt területre volt szüksége. E szempontból pedig az említett győrmegyei tószigetcsilliközi járás jól megfelelt, mert itt épen úgy, mint az összehasonlítás céljaira felhasznált csehországi járásokban csak elenyésző területeket parcelláztak fel:

a litomyšli- és poličkai járásban 2521 Hektár. Az összes terület 2·20 %-a
a Dv. Král. és jaroměri járásban 729 Hektár. Az összes terület 1·75 %-a
a tószigetcsilliközi járásban 1015 Hektár. Az összes terület 1·56 %-a

A vizsgálat tárgyát képező tószigetcsilliközi járás írfelvási ágak kölcsönös arányának alakulására nézve a rendelkezésre álló, háború előtti és háború utáni adatok összehasonlítva a következőket mutatják:

Magyarországi járás		Szántó és kert %	Rét és legelő %	Erdő %	Egyéb terület %
Háboru előtt	1895.	57·43	27·27	6·60	8·70
Háboru után	1930.	61·85	22·09	6·77	9·29
Különbözet	1895—1930.	+ 4·42	— 5·18	+ 0·17	+ 0·59

33. tábl.

Ezek alapján megállapítható, hogy a földbirtokreformnak nagymértékben alávetett csehszlovákiai Csallóköz és a földbirtok-
Dr. Machnyik A.: Csallóköz.

reformtól megkímélt magyarországi Kiscsallóközben a művelési ágak kölcsönös arányában történt eltolódások nagy hasonlóságot mutatnak:

Vizsgált területek	Szántó és kert %	Rét és legelő %	Erdő %	Egyéb terület %
Csehszlovákiai csallóköz 1895—1930.	+ 3.66	— 6.96	+ 0.03	+ 3.27
Magyarországi tószigetköz 1895—1932	+ 4.42	— 5.18	+ 0.17	+ 0.59

34. tábl.

Nagyobb eltérés csak a terméketlen területeknél volt megállapítható.

A rét- és legelőterület aránya a szántóföldterületéhez.

A művelési ágak kölcsönös arányának megállapításával kapcsolatosan nem mulaszthatjuk el a vizsgálatunk tárgyát képező területek rét- és legelőviszonyában bekövetkezett eltolódások figyelembe vételét:

Vizsgálati terület	Szántó és kert %	Rét és legelő %	Arány
Feldarabolt nagybirtok			
Földreform előtt	64.85	24.89	1:2.6
Földreform után	79.85	14.81	1:5.4
Csallóköz			
Földreform előtt	61.48	24.87	1:2.5
Földreform után	65.14	17.91	1:3.6
Délesehországi járások			
Földreform előtt	45.92	15.35	1:2.9
Földreform után	41.78	15.62	1:2.7
Középekehországi járások			
Földreform előtt	61.22	10.99	1:5.6
Földreform után	61.42	11.92	1:5.1
Egy szomszédos magyarországi járás			
Háború előtt	57.43	27.27	1:2.1
Háború után	61.85	22.09	1:2.7

35. tábl.

A földműveléstől távolabb állók részére megemlítjük, hogy a táblázat utolsó rovatában lévő arány, mint pl. 1 : 2.6 annyit jelent, hogy 1 hold vagy hektár rét- és legelőterületre 2.6 hold illetve hektár szántóföld esett a földbirtok felparcellázása előtt. Az alatta lévő sor utolsó rovatában lévő 1:5.4 pedig azt jelzi, hogy a birtok feldarabolása után 1 hold, illetve hektár rét- és legelőterületre 5.4 hold, illetve hektár szántóföld esett. Minél nagyobb a második szám, pl. itt 5.4, annál kevesebb az állattartás és ezzel kapcsolatosan a szántóföldek és kertek jobb trágyázásának a lehetősége.

A rét- és legelőterületeknek, a megtrágyázandó területekhez való arányának különösen az itteni egyoldalú gabonatermelést folytató Csallóközben van nagy jelentősége, ahol a szántóföldi takarmánytermelés, valamint a drága erőtakarmányok megszerzése nagy nehézségekbe ütközik.

Sajnos, az előbbi összehasonlító táblázatban Csallóközünk ez irányban is a legkedvezőtlenebb fejlődést mutatja. De még sokkal kedvezőtlenebb volna az itt feltárt helyzet, ha az oly nagy mértékben megkisebbedett legelő- és rétterületek rettentően elhanyagolt állapota számokban juthatna kifejezésre.

B) A szántóföldön termelt növények aránya.

A jövedelmező és biztosmenetű gazdálkodás kiinduló pontját a természeti és közgazdasági viszonyoknak megfelelő növénytermelés és a vele kapcsolatos szántóföldi növények egymás közötti aránya képezi.

A szántóföldön termelt növények kölcsönös arányában bekövetkezett ingadozások és eltolódások alapján következtethetünk a mezőgazdasági termelés nyugodt, biztos menetére, valamint az ilyen területeken élő, földjével összenőtt földművelő nép nyugodt és konzervatív gondolkodására. Ellenkezőleg a konjunkturális, kapkodó, bizonytalan gazdálkodás áll elő.

A szántóföld kihasználására vonatkozó adatok összehasonlításának annyiban van jelentősége, hogy a növénytermelési ágak kölcsönös arányszámai segítségével a mezőgazdasági növénytermelés belterjességi foka is meghatározható.

A szántóföldön termelt növények kölcsönös aránya a csehszlovák földbirtokreform következtében *feldarabolt csallóközi nagybirtokokon* a következőképen alakult:

Feldarabolt nagybirtok területén	Gabona-félék %	Hüvelyesek %	Kapások %	Szálás takarm. %	Belterjességi fok
Földreform előtt 1910/11.					
Alsócsallóközben	57.94	0.61	16.06	25.39	119.42
Felsőcsallóközben	43.75	2.10	17.53	36.62	116.75
Átlag:	47.92	1.66	17.09	33.33	117.51
Földreform után 1929/30					
Alsócsallóközben	59.10	1.44	22.81	16.65	137.30
Felsőcsallóközben	55.30	0.39	19.65	24.66	126.97
Átlag:	56.64	0.76	20.78	21.82	130.64
Különbözet 1911—1930.	+ 8.72	— 0.90	+ 3.69	— 11.51	+ 13.13

Annak ellenére, hogy a növénytermelés belterjességének fokozása Csallóköz különleges természeti- és gazdasági viszonyai mellett is kedvező jelenségnek tűnethető fel, mert a könnyen elgyomosodó csallóközi talajféleségeknek a kapásnövények nagyobb mértékben való felkarolása csak előnyére szolgál. Kedvezőtlennek, sőt természetellenesnek kell azonban a feldarabolt nagybirtokokon az oly hirtelen és nagyarányban bekövetkezett gabonatermelés fokozását, valamint az ezzel járó járó szántóföldi szálatakarmánytermelés visszaesését minősíteni.

Az állattartás és trágyatermelés rovására fokozott gabona- és kapásnövénytermelést azonban még annál inkább mondhatjuk kedvezőtlen és természetellenes jelenségnek, ha az előző fejezetben megállapított kedvezőtlen rét- és legelőterületek csökkenésére visszagondolunk. Mert egészséges gazdasági fejlődésről, illetve a belterjesítés felé haladó mezőgazdasági termelésről csak az esetben lehetne szó, ha a növénytermelési belterjességi fok emelkedésével megfelelő arányban az állattartás belterjességi foka is emelkednék. De miután az állattartás belterjességének emelkedése csakis az állatállomány számának, minőségének és jobb takarmányozásának emelkedése, illetve javulása útján válhat elérhetővé, ami pedig csakis fokozott takarmánytermelés útján lehetséges, azért az itt feldarabolt nagybirtokok területén megállapított növénytermelési belterjességi fok emelkedése egészségtelen jelenséget képez, melynek az üzemtanban »rablógazdálkodás« a neve.

Még sokkal kedvezőtlenebb fejlődést mutatna a feldarabolt uradalmak területén bekövetkezett növénytermelési alakulás, ha az uradalmak felosztásánál a régi és a helyi viszonyokkal ismerős, földjükkel összenőtt földbirtokosoknak meghagyott ú. n. megcsorikított urasági birtokok nem szerepelnének a háború, illetve földbirtokfelosztás utáni megállapítások alapjául szolgáló objektumok között. Miértis nem lesz érdektelen e régi tulajdonosok kezén maradt üzemek növénytermelési viszonyában történt eltolódásokat még külön is számba venni:

Meghagyott régi uradalmi területek	Gabona- félék %	Hüve- lyesek %	Kapások %	Szálás takarm. %	Belter- jességi fok
Földreform előtt 1910/11.					
Alsócsall. nagybirtok	57.94	0.61	16.06	25.39	119.42
Felsőcsall. nagybirt.	43.75	2.10	17.53	36.62	116.75
Átlag:	47.92	1.66	17.09	33.33	117.51
Földreform után 1929/30					
Alsócs. meges. uradalom	53.32	—.—	25.90	20.58	141.30
Felsőcs. meges. uradal.	48.25	—.—	18.22	33.53	119.67
Átlag:	50.55	—.—	21.56	27.89	129.17
Különbözet 1911—1930.	+ 2.63	— 1.66	+ 4.47	— 5.44	+ 11.66

37. tábl.

Hát bizony a megcsónkított uradalmi üzemek is letértek az ott már régóta meghonosított és bevált, a föld termőerejét biztosító nagyobbarányú takarmánytermelés rendszeréről. A szántóföld termőképességét biztosító takarmánytermelés itt is alábbszállt, hogy a közvetlenül pénzhozó piaci növényeknek adhasson helyet, ha ez egyelőre nem is oly nagymértékben következett be, mint ez az új ú. n. csehszlovák földbirtokreform üzemekben.

Hogy az anyagias, csak a mával törődő, gondolkodás még a régi és a helyi viszonyoknak megfelelően berendezett, sziklaszilárd alapon megszervezett és céltudatosan vezetett nagy üzemekben is lábra kapott a konjunkturális ú. n. kapkodó gazdálkodás és hogy a mezőgazdálkodáshoz szükséges konzervatizmus ezekben a körökben is alábbhagyott, azon talán nem is kell nagyon csodálkoznunk. Mert a földbirtokok kisajátításával járó nagy anyagi veszteségek és a hirtelenül jött üzemredukálások okozta egyes tőkék arányában bekövetkezett eltolódások még a legbiztosabb menetű üzem egyensúlyát is megingathatták.

Hogy a közvetlen hasznót nem hozó épülettőke a feldarabolt nagybirtokon mily kedvezőtlen alakulást okozott, azt a szerző doktori értekezéséből*) vett példával fogjuk röviden jellemezni: »Az épülettőke pénzértéke egy feldarabolt nagybirtokon hektáronként 2046 csehszlovák koronával, vagyis 139 %-al, míg az összehasonlítás céljaira felhasznált, teljes egészében meghagyott nagybirtokon ugyanazon idő alatt hektáronként 875 csehszlovák koronával vagyis csak 12 %-al emelkedett.«

*) »Betriebswirtschaftliche Untersuchungen über die Einwirkung der Bodenaufteilung auf den landwirtschaftlichen Betrieb im Gebiete Insel Schütt. Durchgeführt an Hand eines aufgeteilten Groszbetriebes und der daraus entstandenen landwirtschaftlichen Unternehmungen.«

Hogy mily megterhelést jelent a túlsok és így kinem használható épület egy mezőgazdasági üzemben, azt a földműveléstől távolabb állók is könnyen elgondolhatják. Az ilyen és eféle anyagi- és lelki megrázkódtatások képesek voltak még ezeket a kezdettől fogva házi kezelésben, nem pedig bérlők kezére adott földbirtokok tulajdonosait is megingatni és a biztos, nyugodt menetű gazdálkodási rendszerről letéríteni és a konjunktúrák után hajhászó gazdák közé terelni. Így váltak itt ebben a minden ipari vállalkozást és mezőgazdasági szövetkezetet nélkülöző, extrem viszonyú, kimondottan csak gabonát termelő, szegényes agrár területen az amugy is ritkán található, csak gazdaságukért élő és dolgozó földbirtokosok, földjük megmentése érdekében minden szalmaszál után kapkodó emberekké. Gondok, személyi változások, adósságok és egyéb kedvezőtlen körülmények csak fokozzák a spekuláción alapuló konjunktúráis gazdálkodást, ezáltal pedig a rendszeres, talajerőt fenntartó eljárástól való eltérést.

A csallóközi feldarabolt nagybirtokok vizsgálata után következik a *földbirtokreform alá nem esett csallóközi nagyüzemben* történt eltolódások megállapítása:

Megkímélt nagyüzem	Gabona-félék %	Hüvelyesek %	Kapások %	Szálaskarm. %	Belter-jességi fok
Földreform előtt 1911.	48.28	1.90	16.15	33.67	115.46
Földreform után 1930.	52.13	—	31.69	16.18	155.29
Különbözet 1911—1930.	+ 3.85	— 1.90	+ 15.54	— 17.49	+ 39.83

38. tábl.

Ebből azt látjuk, hogy a földbirtokreformtól megkímélt üzemben az annyira szükségelt szántóföldi szálaskarmánytermelés szintén alábbhagyott, míg a kapások termelése (cukorrépa, teneri és dohány) megszorodott. Bár ez a nagy eltolódás egy tőkeerős, érintetlenül hagyott üzemben egészen másképpen értékelendő, mint a földbirtokreform nehézségeivel küzdő megcsontítás, avagy mesterséges úton újonnan létesített üzemeknél, azért itten is csak a konjunktúrák után való futkosó spekuláción alapuló, nyugtalan gazdálkodási rendszer elnevezésével lehet e háború utáni gazdálkodást illetni. Hogy a gondoktól kevésbé sanyargatott tőkeerős nagyüzemek ezt a nehéz gazdasági helyzet okozta, bizonytalan és csak máról holnapra gondoló gazdálkodási rendszert könnyebben és hosszabb ideig kibírják,

az természetes. A föld termőerejének fenntartása itt a részben hozzáférhető takarmányféléseken és gyári hulladékokon megfelelő számban tartható állatállomány, de meg az egyelőre még rendelkezésre álló forgótőke révén megvásárolható műtrágyák, sőt istállótrágya útján inkább lehetségesnek látszik, mint az anyagi gondokkal küzdő, megcsönkített, avagy újonnan létesített földbirtokreform üzemeknél.

Úgy a földbirtokreform következtében feldarabolt, mint a felosztás alól felmentett mezőgazdasági nagyüzemek vizsgálati eredményeinek összehasonlítása után rátérünk a 12 csallóközi parasztgazdaság növénytermelési arányának megvizsgálására:

12 kisgazdaság	Gabóna- félék %	Hüve- lyesek %	Kapások %	Szálas takarm. %	Ugar %	Belter- jességi fok
Háboru előtt 1909—1913	62.08	—	20.19	14.29	3.44	129.79
Háboru után 1929—1930	64.46	1.20	18.68	15.66	—	129.53
Különbözet 1909/13-1930	+ 2.38	+ 1.20	— 1.51	+ 1.37	— 3.44	— 0.26

39. tábl.

Ezekben a parasztgazdaságokban már nagyobb konzervatívizmust tapasztalunk, amit a föld néptől távol állók oly szívesen maradiságnak szeretnek feltüntetni. Igaz, hogy a növénytermelési belterjességi fok esése a visszafejlődés bélyegét sűti rá Csallóköz földművelő népére, de ha megállapítjuk, hogy az ugarolt területek eltűntek és hogy a szántóföldön termelt szálastakarmányfélék megsaporodtak, úgy ez habár lassú, de mégis csak a fejlődésnek jelét foglalja magában. Hiszen tudjuk, hogy a természetes fejlődés csak lassan, de sohasem ugrásszerűen történik.

Semmi sem bizonyítja annyira a Csallóköz földjéből nőtt parasztság földjéhez való szeretetét és hűségét, mint e megállapítás.

E válságos időben végzett üzemtani vizsgálatok bizonyítják legjobban, hogy a konzervatívizmusa mellett szilárdan kitartó, földjével összenőtt, egyszerű, nyugodt természetű földművesemberekben van az a titkos erő, mely a közigazdaságokat a teljes összeomlástól megóvták a múltban és talán még nagyobb mértékben megóvják a jövőben.

A Csallóközben individuálisan végrehajtott üzemtani vizs-

gálatok után következik a *Csallóköz egész területét* magába foglaló, hivatalos statisztikai adatokon alapuló tömegvizsgálatok eredményeinek összehasonlítása:

Csallóköz	Gabona- félék %	Hüve- lyesek %	Kapások %	Szálás takarm. %	Ugar %	Belter- jességi fok
Háboru előtt 1911.	62.03	0.82	21.70	14.48	0.97	135.19
Háboru után 1930.	63.62	2.65	21.06	12.49	0.18	135.69
Különbözet 1911-1930.	+1.59	+1.83	-0.64	-1.99	-0.79	+0.50

40. tábl.

A csallóközi viszonyokhoz képest nagyobb méretű kapásnövénytermelés onnan ered, hogy az itteni vidéken nagyobb mennyiségben termelt tengeri a kapásnövények között szerepel. Megjegyezzük azonban, hogy a tengeri csak annyiban egyezik meg a kapásnövények természetével, hogy nagyobb mennyiségű istállótrágyát, többszöri kapálást és gyomlálást igényel, de másrészt nem nyújtja a cukorrépa és a burgonyatermeléssel biztosított kedvező talajérlelő beárnyékolást.

Csallóköz egész területét magában foglaló tömegvizsgálat eredményében nem látjuk már a gabona- és ipari növények oly nagyarányú felzökkenését, de hiányzik itt a nagyjelentőségű takarmánytermelés katasztrófális visszafejlődése is, amit a feldarabolt nagybirtokon oly nagy mértékben tapasztaltunk. Ennek ellenére itt sem mulaszthatjuk el az olvasó figyelmét a Csallóköz takarmánytermelésének visszafejlődésére felhívni, mert hiszen ez még mint tömegjelenség is 2 % csökkenést tüntet fel. Mindez csak azt bizonyítja, hogy Csallóköz a helyes és okszerű növénytermelési aránytól is mindjobban eltávolodik. Miután természetes rétjeink és legelőink nem nyújtanak elegendő jó takarmányt, ezt az ugar teljes kiküszöbölésével és a piaci növények csökkenésével a szántóföldön kell pótolni.

A takarmánytermelés csökkenésével járó talajerő hanyatlásáért és a velejáró végzetért, vagyis az elkerülhetetlen terméscsökkenéssel járó elszegényedés és visszafejlődésért, népünk gyengüléséért, sőt esetleges elpusztulásáért mi mindnyájan, kivétel nélkül felelősek vagyunk, mellyel úgy Teremtőnknek, mint jövő nemzedékeinknek tartozunk.

A Csallóközhöz hasonlóan nagybmmérvű földbirtokfeldaraboláson átesett délcehországi vizsgálati területen a szántóföldi növénytermelés a következő fejlődést mutatja:

Délcehországi járások	Gabona-félék %	Hüvelyesek %	Kapások %	Szálas takarm. %	Ugar %	Belterjességi fok
Háboru előtt 1911.	67.14	1.34	13.51	17.75	0.26	117.88
Háboru után 1930.	66.10	1.17	14.35	17.83	0.55	119.23
Különbözet 1911-1930.	+ 1.04	- 0.17	+ 0.84	+ 0.08	+ 0.29	+ 1.35

41. tábl.

Látjuk tehát, hogy Csehországban még a nagymérvű feldarabolás ellenére is a csallóközi alakulásnak ellenkezője ment végbe, mert a természetes rét- és legelőterületek szaporodása mellett úgy a szántóföldi takarmánytermelés, mint a kapásnövények szaporodást, míg az egyoldalú gabona- és a bizonytalan hüvelyes-vetemények is inkább csökkenést mutatnak.

A földbirtokreformtól megkímélt csehországi vizsgálati terület azonban még ennél is sokkal kedvezőbb fejlődést mutat:

Középcsehországi járások	Gabona-félék %	Hüvelyesek %	Kapások %	Szálas takarm. %	Ugar %	Belterjességi fok
Répakörzet:						
Földreform előtt 1911.	61.55	4.25	21.69	12.31	0.20	137.02
Földreform után 1930.	60.79	1.04	17.84	20.05	0.28	125.37
Burgonya- és gabonak.						
Földreform előtt 1911.	61.49	5.31	19.58	13.32	0.30	132.20
Földreform után 1930.	61.03	2.43	17.89	18.48	0.17	126.37
Átlag: 1911-ben	61.51	4.97	20.24	13.00	0.28	133.70
1930-ban	60.96	1.97	17.88	19.00	0.19	126.07
Különbözet 1911-1930.	- 0.55	- 3.00	- 2.36	+ 6.00	- 0.09	- 7.63

42. tábl.

Bár itten a növénytermelési belterjességi szám nagybmmérvű süllyedést tüntet fel, ami főképen a cukorrépa, a cikória, a hüvelyesek és a gabonafélék csökkenése, valamint az ugarolt területek gyarapodása folytán következett be. Mind e megállapításoknál nem szabad szemünk elől téveszteni, hogy ez a viszonyok követelte eltolódásokat azonban az állattartás és a talajerő fenntartására szolgáló takarmánytermelés fokozására használták fel. Ezen a mezőgazdasági iparokkal telt vidéken pedig annál szembevetőbb a szántóföldi takarmánytermelés javára szolgáló ipari növények csökkenése, mert hiszen itt a természetes rét- és legelő-

területek megtartották az okszerű gazdálkodáshoz szükséges fejlődés menetét is.

A művelési ágak megoszlására vonatkozó vizsgálatunkhoz hasonlóan következik a Csallóközünkkel határos, hasonló természeti viszonyokkal rendelkező, de a *földbirtokreformtól megkímélt magyarországi Kiscsallóköz* területén a növénytermelésben bekövetkezett eltolódások megállapítása:

Magyarországi járás	Gabona-félék %	Hüvelyesek %	Kapások %	Szálas takarm. %	Ugar %	Belterjességi fok
Háboru előtt 1911	60.52	0.61	21.72	15.92	1.23	134.25
Háboru után 1930	56.23	0.35	26.61	16.58	0.23	144.70
Különbözet 1911-1930	- 4.29	- 0.26	+ 4.89	+ 0.66	- 1.00	+ 10.45

43. tábl.

Ez a szélsőséges természeti és gazdasági viszonyokkal rendelkező, de a *földbirtokreformtól megkímélt* dunamenti vidék határozottan kedvezőbb fejlődést mutat a növénytermelési arány alakulásában, mint ami itteni, a csehszlovák földbirtokreformtól súlyosan érintett Csallóközünk. Az összehasonlítás célját szolgáló szomszédos magyarországi vizsgálati területen a túlajtott egyoldalú gabonatermelést igyekeztek mérsékelt formában kapásnövényekkel helyettesíteni. Igaz, hogy az itt is még mindig kevésnek látszó szántóföldi takarmánytermelés csak $\frac{2}{3}$ %-al gyarapodott, de ez legalább mégis gyarapodás és nem csökkenés. Ennek következtében e területen sem az állatállomány, sem pedig a vele összefüggő istállótrágyatermelést nem érhetette nagyobb veszteség, ami azután a mezőgazdasági termelés nyugodt menetét is biztosíthatta.

A szántóföldön termelt növények kölcsönös arányában bekövetkezett eltolódások felkutatására szolgáló vizsgálatok eredményei alapján induljunk ki abból a feltevésből, hogy a mezőgazdasági termelés valószínűleg azon a vidéken, illetve azon a vizsgálati objektumon tarthatta fenn legjobban a természetadta fejlődés menetét, ahol azt a háború utáni földbirtokreform csak kevésbé érintette.

E feltevésből kiindulva megállapíthatjuk, hogy a *legjobban megkímélt* középcsehországi Dvur Královci, Jaromeři, Poličkait és Litomyšli járásokat magában foglaló összehasonlításra használt területen a gabona- és kapásnövénytermelés csökkenésével

a szántóföldi szalastakarmánytermelés mutatja a legnagyobb gyarapodást. A *földbirtokreformtól már nagyobb mértékben érintett* Mirovicei, Piseki, Vodňanyi, Tyni, Veselyi, Lomnicei és Treboňi *délcsehországi* vizsgálati terület bár nem is mutatja az előbbi középcsehországi vidék fejlődését, mert a nagyobbtermű gabona-termelést még megtartotta, de azért a nagyjelentőségű takarmánytermelés még itt is emelkedést tüntet fel. Hasonló fejlődést, vagyis az egyoldalú gabonatermelés némi csökkenését és úgy a kapásnövények, mint a szántóföldi takarmánytermelés emelkedését állapíthattuk meg a Csallóközzel közvetlenül határos, de a nagyobbtermű földbirtokfeldarabolástól megkímélt magyarországi, összehasonlítás céljaira felhasznált területen.

Egyedül a legsúlyosabban érintett Csallóközünkben látjuk az előbbi fejlődéseknek éppen az ellenkezőjét. Vagyis itt az egyoldalú, szinte a túlságba vitt gabonatermelés ez utolsó időszakban mind nagyobb területeket foglalt el, míg a mezőgazdasági termelés biztos menetét kedvezően befolyásoló szántóföldi szalastakarmánytermelés, a rét- és legelőterületekhez hasonlóan nagymértékű visszafejlődést mutat.

A legkedvezőtlenebb eltolódásokat azonban az individuálisan megvizsgált csallóközi feldarabolt nagybirtokokon láthatjuk.

C) Az állatállomány.

A növénytermelés és az állattartás együttese képezi még most a technika nagymértű fejlettsége mellett is, a mezőgazdasági termelés legbiztosabb pillérét. Az emberiség fennmaradásához és fejlődéséhez szükséges háborítatlan mezőgazdasági termelés mindenkoron megkövetelte az állattartás és a növénytermelés szerves kapcsolatát, illetve e két legfontosabb üzemág egymás kiegészítését. Ha talán lehetséges is volna az állattartásnak egy-két nemét növénytermelés nélkül is egyideig fenntartani, de fordítva már ez álgiga volna itt minálunk lehetséges.

És éppen ez oknál fogva nem elégedhetünk meg az előbbi növénytermelés alakulását vizsgáló fejezetünkkel, mert az abban megállapított növénytermelési előrehaladás csak az esetben szolgálhatja az emberiséget és a biztos fejlődés menetét, ha a növénytermelés belterjességének fokozásához a házi állatok mennyiségbeli és minőségbeli emelkedése, illetve javulása is párosul.

A csehszlovák földbirtokreformnak az állatállományra vo-

natkozó befolyását kutató vizsgálatainknál a könnyebb összehasonlíthatóság szempontjából szintén az előbbi fejezet sorrendjét fogjuk követni.

A felső- és alsócsallóközi feldarabolt nagybirtokokon végrehajtott vizsgálatok összefoglalva, a következőket állapíthatták meg:

Feldarabolt nagybirtokok területén	Igavonó		Haszon		
	ló	ökör	tenyész- ló és csikó	őszvér és szá- mar	szarvas- marha
	d a r a b				
Földreform előtt 1911.					
Alsócsallóközben	31	156	21	—	336
Felsőcsallóközben	37	184	90	30	705
Összesen:	68	340	111	30	1041
Földreform után 1930.					
Alsócsallóközben	98	4	15	—	244
Felsőcsallóközben	147	22	46	9	311
Összesen:	245	26	61	9	555
Különbözet 1911-1930.	+ 177	— 314	— 50	— 21	— 486

44. tábl.

Már e táblázat megismerésénél is feltűnik az igáslovak és a sertések számbeli emelkedése. Csakhogy üzemtani szempontból az igavonó állatok szaporodása nem jelent itt egyebet, mint hogy a nagybirtokból alakított kisebb mezőgazdasági üzemek nem képesek az igavonókat oly gazdaságosan kihasználni, mint ahogy ez a nagyüzemekben lehetséges. Vagyis a közvetlenül hasznát nem hajtó igavonó állatok száma a mezőgazdasági üzem kisebbedésével emelkedő irányzatot vesz. Az igásökrök nagyfokú csökkenését pedig annál inkább is a földbirtokfeldarabolás szomorú gazdasági következményeihez sorolhatjuk, mert a mezőgazdasági termelés egyensúlyát tartó istállótrágyatermelő szarvasmarhaállomány ennek révén a felosztott nagyüzemekben még inkább visszaesett.

A részletesebb számítások, melyekre sajnos anyagiak hiányában e könyv keretében rá nem térhetünk, még sokkal borzasztóbban tárják fel előttünk az állatok számbeli nagyfokú visszaesését, mert pl. az individuálisan megvizsgált két nagyüzemben a 100 hektár szántó föld területre átszámított állatlétszám 9 darab számosállattal csökkent a feldarabolás követ-

állat
juh
669
—
669
244
1
245
— 424

bel
ref
lat

Me
Há
Há
Kü

va
m
po
Ma
m
er

keztében. A csallóközi feldarabolt mezőgazdasági nagyüzemekben oly hirtelenül felszállt növénytermelési belterjességgel szemben az állatállománynak úgy számra, mint minőségre nézve nagyfokú süllyedése képezi üzemtani szempontból a csehszlovák földbirtokreform egyik legsúlyosabb nagykárú következményét.

állat			Számosállatra átszámítva			100 ha szántóföldre jut számosállat		
juh	sertés	kecske	igás	haszon	összes	igás	haszon	összes
d a r a b								
669	309	—	187	350	537	19·14	35·82	54·96
—	—	—	221	705	926	9·42	30·07	39·49
669	309	—	408	1055	1463	12·28	31·75	44·03
244	540	—	102	269	371	10·33	27·25	37·58
1	631	29	169	447	616	9·08	24·03	33·11
245	1171	29	271	716	987	9·51	25·16	34·67
— 424	+ 862	+ 29	— 137	— 339	— 476	— 2·77	— 6·59	— 9·36

44. tábl.

A csallóközi feldarabolt nagybirtokok állatállományában bekövetkezett helyzet feltárása után megtekintjük a földbirtokreformtól megkímélt csallóközi nagyüzem erre vonatkozó vizsgálati eredményeit:

Megkímélt nagyüzem		Számosállatokra átszámítva			100 ha szántóföldre jut számosállat		
		igavonó	haszonállat	összesen	igavonó	haszonállat	összesen
d a r a b							
Háboru előtt	1911.	30	35·74	65·74	28·38	33·81	62·19
Háboru után	1930.	19	51·92	70·92	15·70	42·90	58·60
Különbözet 1911-1930.		— 11	+ 16·18	+ 5·18	— 12·68	+ 9·09	— 3·59

45. tábl.

A feldarabolástól megkímélt birtokon már egészen más, vagyis kedvezőbb fejlődési folyamatot állapíthatunk meg, mert míg a feldarabolt nagybirtokon az igáslovak nagymérvű gyarapodását, addig itt az igavonóállatok számának csökkenését látjuk. Megjegyzendő azonban, hogy ez a számra kisebb igavonó állomány nem jelenti itt a talajművelés elhanyagolását, mert az állati erőt motorikus erővel helyettesítették.

A haszonállatoknál a megkímélt nagyüzemben szintén az ellenkező alakulást látjuk, mert míg itt a fontos istállótrágya-termelő haszonállatok nagy gyarapodást mutatnak, addig a feldarabolt nagybirtokok területén ezek a talaj termőerejét biztosító haszonállatok rendkívül megcsökkentek.

A csallóközi 12 parasztbirtokon ezirányban folytatott üzemtani vizsgálataink alapján a következőket állapíthattuk meg:

12 kisgazdaság	100 ha szántóföldre jut számosság		
	igavonó	haszon- állat	összesen
Háboru előtt 1909/13.	24·63	44·33	68·96
Háboru után 1929/30	20·52	48·82	69·34
Különbözet	- 4·11	+ 4·49	+ 0·38

46. tábl.

Ha tehát e 12 kisgazdaság nem is mutathatja Csallóköz összes parasztgazdaságaiban végbement eltulodásoknak híú képét, azért még ezekben a különben konzervatív vagy mondjuk a többtermelést tűzzel vassal végrehajtani akarók szerint elmaradott parasztgazdaságokban is nyugodtabb és kedvezőbb menet volt megállapítható. Mindenesetre szomorú, hogy ezeknek a kisebb gazdálkodóknak fontos bevételi forrását képezhető állattartás és állattenyésztés, valamint a talaj termőerejét biztosító állatlétszám az elmúlt 20 év alatt végeredményben csak 0·38 százalék gyarapodást bír feltüntetni. Igaz, hogy ez nem jelent még csökkenést, mint ahogy ezt a feldarabolt nagybirtokon voltunk kénytelenek megállapítani, de sajnos, mégis ez bizonyítja legjobban a csallóközi földművesek gazdálkodásának szegénységét és elmaradottságát.

Az individuálisan végrehajtott üzemtani vizsgálatok alapján megállapítottuk, hogy a felosztott nagy üzemekben az állatállomány nagymértékben visszaesett, a kisgazdaságokban pedig változatlanul maradt, már pedig tudjuk, hogy a stagnálás csak visszafejlődést jelent. Egyedül a földbirtokreformtól megkímélt nagyüzem mutat állatlétszámában is megfelelő szaporodást és fejlődést.

Csallóköz egész területét magában foglaló statisztikai feldolgozás a következő vizsgálati eredményeket szolgáltatta:

Csallóköz	Összesen					100 ha szántóföldre jut				
	ló	szarvasmarha	juh	sertés	kecske	ló	szarvasmarha	juh	sertés	kecske
	d a r a b					d a r a b				
Háboru előtt 1910	16787	51206	21259	49710	2004	13·64	40·76	16·92	39·57	1·59
Háboru után 1930	18437	42924	6261	54122	2622	15·49	37·00	5·39	46·65	2·96
Különbözet 1911-1930	+ 1650	- 8282	- 14998	+ 4412	+ 618	+ 1·85	- 3·76	- 11·53	+ 7·08	+ 1·37
Különbözet o/o-ban	+ 9·82	- 11·73	- 70·55	+ 8·87	+ 30·83	+ 13·56	- 10·17	- 68·14	+ 18·15	+ 86·00

47. tábl.

Még mi is, akiknek szemünk előtt folyt le az egész földbirtokreform, megrettenve nézzük Csallóköz állatállományának számokban is kifejezésre juttatható nagymérvű veszteségét. A legszomorúbb a fenti táblázatban a mezőgazdaság legfontosabb állatjára, a szarvasmarhára vonatkozó adat, mely 8282 darab csökkenést mutat. Hogy mit jelent ez a veszteség Csallóköz földjére és népére, azt a laikus olvasó úgy fogja legjobban megérteni, ha ismételten kiemeljük azt a megjegyzésünket, hogy a szarvasmarha számával és annak okszerű takarmányozásával szerves összefüggésben áll az istállótrágyázás, ezzel pedig a talaj termőereje.

A szarvasmarhaállomány csökkenése maga után vonja a mezőgazdasági üzem alapjának megrendülését, ami azután az egész termelés visszafejlődését idézi elő. A mezőgazdasági termelés visszaesése pedig végeredményben a földművelők és velük az egész nép anyagi-, testi-, szellemi- és erkölcsi romlását és pusztulását vonja maga után.

A juhászat visszafejlődése részben a nagybirtokok megszűnésével, részben pedig a legelő- és az ugarolt területek csökkenésével áll összefüggésben.

A sertések és kecskék szaporodása ugyancsak a felparcellázás következményének tekinthető, mert ezek ily formában inkább csak a kisebb emberek házi állatait képezik.

A lovak szaporodása pedig ugyancsak mint már említettük, semmiképpen sem áll összefüggésben a jobb talajművelés lehetőségével, hanem egyedül a nagyüzemek feldarabolásának a következménye.

A háborús és háború utáni földbirtokreform korszakokat magába foglaló 1911—1930. évek következményeit feltáró üzem-

tani vizsgálatok szomorú eredményei arra a gondolatra is hozhatnák az itteni viszonyokkal kevésbé ismerős olvasóinkat, hogy vajjon miképpen is alakulhattak a *Csallóközben az állatállomány* számára vonatkozó kérdések az előbbi időkben. Erre vonatkozólag a következőket sikerült megállapítani:

Csallóköz	Ló	Szarvasmarha	Juh	Sertés	Kecske
	d a r a b				
Földreform előtt:					
1895-ben	17792	46548	31836	34454	1839
1911-ben	16787	51206	21259	49710	2004
Különbözet 1895-1911.	- 5.64%	+ 10.0%	- 33.22%	+ 44.28%	+ 8.96%
Földreform folyamán:					
1925-ben	17989	46783	13695	66576	4217
Különbözet 1911-1925.	+ 7.10%	- 8.63%	- 35.58%	+ 33.93%	+ 110.42%
Földreform után:					
1930-ban	18437	42924	6261	54122	2622
Különbözet 1925-1930.	+ 2.48%	- 8.25%	- 54.26%	- 18.70%	- 37.82%
Gazd.-i krízis idejében:					
1932-ben	17978	41621	3406	39376	3432
Különbözet 1930-1932.	- 2.48%	- 3.03%	- 45.49%	- 27.24%	+ 31.27%
Különbözet 1895-1933.	+ 1.01%	- 9.99%	- 87.24%	+ 54.38%	+ 114.45%

48. tábl.

Vagyis az 1895—1911 terjedő háború előtti időszakban a lovak és a juhok száma csökkenést, a *szarvasmarhák*, sertések és kecskék szaporodást tüntetnek fel. Jellemző, hogy míg a háború előtti 16 év a legfontosabb állatnemenél a szarvasmarhánál 10 százalék növekedést, addig a háború utáni 1925-ben, amidőn a Csallóközben a földbirtokfelparcellázás már nagyban folyamatban volt, a várva-várt gyarapodás helyett 8.6 százalék csökkenést látunk. Ha az 1925-ben megállapított szarvasmarhaállomány csökkenést, azonban még a háborús évek következményének tekintenénk, úgy legalább azt remélhettük volna, hogy a háborús évek szarvasmarhavesztését az 1929/30-ig tartó kedvező mezőgazdasági konjunktura talán valamiképpen csak helyre hozva, legalább a 35—40 év előtti állatlétszámot ismét visszaállítja.

De nem, mert ez itt a nagymérvű földbirtokfeldarabolás következtében nem történhetett meg. Sőt ellenkezőleg az 1925—1930 évek folyamán a csallóközi szarvasmarhaállomány még további nagymérvű visszaesést szenvedett, amit a könyörtelen statisztikai

számadatok 8-2 % csökkenésben juttat kifejezésre. Sőt még 1932-ben is további visszaesést és csak 1933-ban látunk egy csekély vagyis 9-90 %-os létszám emelkedést.

Mindenesetre jellemző a földbirtokreformkorszakra, hogy 1925-től 1930-ig terjedő 5 év alatt annyit süllyedt Csallóközünkben a szarvasmarhaállomány, mint amennyit az 1911-től 1925-ig terjedő háborús és háború utáni 14 év alatt. Statisztikai adatok hiányában sajnos, nem állapíthatjuk meg, hogy az 1911-től 1925-ig terjedő idő alatt mennyit esett a marhaállomány a háborús 4 év alatt és mennyit a csehszlovák földbirtokreform első éve alatt, mert hiszen az 1911-től 1914-ig, illetve a világháború kitöréséig terjedő háború előtti 3 év még egész biztosan a mezőgazdasági fejlődés és előrehaladás korszakához volt számítható, mely idő semmiesetre sem csökkenthette, hanem csak szaporíthatta az állatállományt.

A juhok számának csökkenését általában a mezőgazdaság fejlődésével, vagyis az üzemek belterjességének fokozásával szerezük összefüggésbe hozni. A juhászat visszafejlődését úgy a háború előtti, mint a háború utáni vizsgálati időszakban megállapíthattuk. Így az 1895–1911 háború előtti 16 esztendőben a juhok száma 32.2 %-al csökkent, míg az 1925–1930 földbirtokreform időszak 5 esztendeje 54.2 % csökkenést hozott a juhállományra. Ez annyit jelent, hogy a földbirtokreform ideje alatt aránylag ötször annyit esett a juhok száma, mint a háború előtti természetes fejlődést biztosító időszakban.

Ha azonban valaki az olvasók közül olyképen gondolkodik, hogy hiszen a földbirtokreform következtében ötször nagyobb juhállománycsökkenés valószínűleg a mezőgazdasági üzemek belterjesítésével áll összefüggésben, úgy ez itt a Csallóközben hamarosan egy optikai csalódásnak bizonyul. Fenti számok alaposabb megtekintésénél ugyanis megtudjuk, hogy a háború előtti vizsgálati időszakban a jobb gazdálkodáshoz okvetlenül szükségelt több istállótrágyatermeléshez szükséges szarvasmarhaállomány fokozásáról is megtörtént a szükséges gondoskodás, míg a földbirtokreform korszakban, az oly hirtelen és nagymértékben csökkentett juhok pótlásáról nem gondoskodtunk, sőt ellenkezőleg, még az amugy is alacsony számú szarvasmarhaállományban is visszafejlődés állt be, mert amint már említettük, a

Dr. Machnyik A.: Csallóköz.

háború előtti szarvasmarha létszám nagymértékben visszaesett.

A kecskék szaporodása e vidéken az elbocsátott gazdasági cselédek és a kisbirtokok elproletárosodásával áll összefüggésben, mert falvainkban a kecske a szegény emberek állatja. Míg a városokban és ipari vidékeken a kecskék szaporodása alapján az iparosok, városiak és gyári munkásság jobb és megelégedettebb viszonyaira, addig itt a földműves vidéken a parasztság elszegényedésére lehet következtetni. E parasztpusztulás és népszegényedési folyamattal azonban még könyvünk utolsó része fog bővebben foglalkozni.

Az előbbi fejezeteknél használt sorrendet betartva, rátérünk a földbirtokreformtól szintén *nagyobb mértékben érintett, de Dél-Csehországban fekvő vidék állatállományában* történt eltolódások megállapítására:

Dél-csehországi járások	Ló	Szarvasmarha	Juh	Sertés	Kecske
	d a r a b				
Háború előtt					
1900-ban	6910	89274	10000	24378	3182
1910-ben	7148	92696	8150	41271	6784
Különbözet 1900—1910	+ 3.44%	+ 3.83%	-18.5 %	+69.29%	+113.19%
Földreform folyamán					
1925-ben	9002	105234	1491	44632	12768
Különbözet 1910—1925	+25.93%	+13.52%	-81.7 %	+ 8.14%	+88.2 %
Földreform után					
1930-ban	8966	93564	602	45796	8215
Különbözet 1925—1930	- 0.40%	-11.08%	-59.62%	+ 2.60%	-35.65%
A gazdasági krízis idején					
1932-ben	8725	90814	389	48934	8391
Különbözet 1930—1932	- 2.69%	- 2.72%	-35.38%	+ 6.85%	+ 2.14%

49. tábl.

Anélkül, hogy ez általunk csak felületesen és csak rövidebb tanulmányi kirándulásokból ismert terület fejlődési folyamatára bővebben rátérhetnénk, megjegyezzük, hogy a hivatalos statisztikák itt úgy az 1925—1930, mint az 1930—1932 vizsgálati időszakokban a szarvasmarhaállományban szintén csökkenést állapítanak meg.

A statisztikai összehasonlítás céljaira felhasználta, a földbirtokreformtól megkímélt közép-csehországi járásokban, már

sokkal kedvezőbb és természetesebb fejlődési folyamatot állapíthatunk meg:

Középcsehországi járások	Ló	Szarvasmarha	Juh	Sertés	Kecske
	d a r a b				
Háború előtt					
1900-ban	7868	56108	940	19573	9922
1910-ben	8457	60728	444	26430	13010
Különbözet 1900—1910	+ 7.48%	+ 8.25%	-51.76%	+35.03%	+31.12%
Földreform folyamán					
1925-ben	8793	65783	602	28084	21265
Különbözet 1910—1925	+ 3.97%	+ 8.32%	+35.58%	+ 6.26%	+63.45%
Földreform után					
1930-ban	6899	64494	596	39123	16908
Különbözet 1925—1930	-21.53%	- 1.96%	- 0.99%	+39.30%	-20.48%
A gazdasági krízis idején					
1932-ben	7951	64671	288	37758	15482
Különbözet 1930—1932	+15.24%	+ 0.27%	-51.68%	- 3.49%	- 8.43%

50. tábl.

Hogy a földbirtokreform befolyásaitól mentesített területek háborítatlansága biztosította legjobban a fejlődés és előrehaladás nyugodt, biztos menetét, ezt a fenti vizsgálati eredmény bizonyítja talán a legjobban.

Annak a szemrehányásnak kikerülése végett, hogy könnyű volt egy fejlődött, szövetkezetiileg jól megszervezett, összetartó, erős parasztsággal, valamint nagy városokkal, iparral rendelkező középcsehországi vidéken a háború utáni időszakban is megtartott nyugodt fejlődés menetét egyszerűen a mezőgazdasági nagyüzemek érintetlensége előnyeképp felhozni, mert hiszen ezt az ottani kedvező természetadta viszonyok amúgy is biztosították, — rátérünk az előbbi fejezetekben használt Csallóközünkhöz hasonló, de a földbirtokfeldarabolástól csak kisebb mértékben érintett *szomszédos magyarországi tószigetcsilizközi járás* állatállományában történt eltolódások megállapítására:

Magyarországi járás	Ló	Szarvasmarha	Juh	Sertés	Kecske
Háború előtt					
1895-ben	5318	17597	25352	13828	208
1911-ben	4820	19771	12772	28858	385
Különbözet 1895—1911	— 9·36%	+12·35%	—49·62%	+108·68%	+85·08%
Háború után					
1930-ban	5617	18194	4519	20991	448
Különbözet 1911—1930	+16·53%	— 7·97%	—64·61%	—27·26%	+16·36%
A gazdasági krízis idején					
1932-ben	5573	20182	5445	24781	519
Különbözet 1930—1932	— 0·78%	+10·92%	+20·49%	+18·05%	+15·85%

51. tábl.

Itt tehát a földbirtokreformtól megkímélt középcsehországi vidékhez hasonlóan jóval kedvezőbb fejlődést állapíthatunk meg, mint a hasonlóan szélsőséges éghajlatú- és talajviszonyú, valamint nehéz közgazdasági viszonyokkal rendelkező, de ezek mellett még nagyfokú földbirtokfelparcellázásokon is átesett Csallóközünk.

Ha meggondoljuk, hogy Magyarországot a háború utáni gazdasági világválság semmiképen sem kímélte meg jobban, mint a Csehszlovák köztársaságot, úgy egész nyugodtan kifejezhetjük azt a véleményünket, hogy a szomszédos magyarországi járásban a háború előtti idők állatlétszámának megtartása, illetve a mezőgazdaságra nézve legfontosabb szarvasmarhaállomány számának emelkedése valószínűleg a felosztatlanul hagyott mezőgazdasági nagyüzemek révén válhatott csak lehetségessé.

A földbirtokreformtól megkímélt, illetve kisebb vagy nagyobb mértékben a nagybirtokok feldarabolásán keresztül esett vidékek egymásközi összehasonlíthatósága szempontjából nézzük még a következő összeállítást:

Vizsgált terület	Ló	Szarvasmarha	Juh	Sertés	Kecske
	szaporodás vagy csökkenés ‰-ban				
Csallóköz 1895—1932	+ 1·04‰	—10·58‰	—89·30‰	+14·28‰	+86·62‰
Délcsehországi t. 1900—1932	+26·26‰	+ 1·72‰	—96·11‰	+100·73‰	+163·70‰
Középcsehorsz. t. 1900—1932	— 1·05‰	—15·26‰	—69·36‰	—94·78‰	+56·05‰
Magyarországi t. 1895—1932	+ 4·79‰	—14·69‰	—78·52‰	+79·20‰	+149·51‰

52. tábl.

E táblázat teszi csak igazán szembetűnővé a Csallóközben végrehajtott csehszlovák földbirtokreform kedvezőtlen befolyását a mezőgazdasági termelés alapját képező állatállományra. A szarvasmarhaállomány ugyanis a nagyobbmértvű felparcellázástól megkímélt középcsehszlovák vidéken 15·26%-al, a földbirtokreformtól hasonlóan szintén csak kisebb mértékben érintett magyarországi vidéken 14·69%-al megszorodott. Ellenben a nagyobbmértvű földbirtokfeldaraboláson átesett Dél-Csehszlovákiában a szarvasmarhaállomány már csak 1·72%-al szaporodott meg, Csallóközünkben pedig a várvavárt és oly nagyon szükségelt szaporodás helyett még 10·58%-al csökkent.

Ezek a számok mutatják meg talán legjellemzőbben a csehszlovák földbirtokreform Csallóközünkre vonatkozó katasztrofális üzemtani következményeit, mert az oly kedvezőnek mutató növénytermelési intenzitási fok emelkedésével, a talaj termőerejét biztosító állatállomány nagymértvű csökkenését voltunk kénytelenek megállapítani.

Ha azonban a csallóközi állatállomány katasztrofális csökkenésében semmiképen sem akarnánk az itteni föld és népe elszegényedését meglátni avagy megérezni, hanem egyedül csakis az egész államunk közös érdekét tartanánk szem előtt, úgy Csallóközünk nagyfokú elhanyagolása, illetve visszafejlesztése szintén egy nagy mulasztásnak, sőt mi több, könnyelmű nemtörődömségnek nyilvánítható. Államunk ugyanis az oly magas fokon álló és előrehaladott Cseh-Morva- és sziléziai állattenyésztés ellenére még 1933-ban is, a midőn a borzasztó gazdasági világválság következtében a fogyasztók hús-, zsír- és tej vásárlóképessége a minimumra csökkent, nagy élelmiszer, illetve állati termékek behozatalára szorult. Így pl. az 1933. évi állati behozatali és kiviteli statisztikánk a következőket tárja fel előttünk:

Állati termék	Behozatal		Kivitel		Behozatali különbözet Kč
	Mennyiség	Pénz-érték Kč	Mennyiség	Pénz-érték Kč	
Ló, őszvér	222 db.	1,650.000	154 db.	165.000	1,485.000
Szarvasmarha	332 db.	886.000	3 db.	5.000	881.000
Juh	2529 db.	373.000	5 db.	3.000	370.000
Sertés	109807 db.	98,137.000	1 db.	1.000	98,136.000
Baromfi (élő)	4532 q	3,321.000	224 q	228.000	3,093.000
Baromfi (levágva)	1474 q	1,398.000	158 q	175.000	1,223.000
Tej és tejszín	122.711 l	124.000	1,370.069 l	155.000	— 31.000
Vaj	6.777 q	6,123.000	496 q	767.000	5,356.000
Tojás	?	28,887.000	?	37.000	28,850.000
Méz	56 q	34.000	4 q	6.000	28.000
Disznózsír	134.099 q	75,168.000	2 q	2.000	75,166.000
Szalonna	19.633 q	12,673.000	1 q	2.000	12,671.000

53. tábl.

Mindez szinte lehetetlennek látszik, mert hogy itt nálunk a Csehszlovák köztársaság legdélibb csücskében, az állam ú. n. éléskamrájában a föld talajtermékenységet, népe pedig munkaalkalmát és megélhetésének lehetőségét elveszítse, amikor még 1933-ban is 227 millió csehszlovák koronát fizettünk a külföldnek állati termékekért.

Az egyszáz hektár mezőgazdasági területre eső szarvasmarhalétszám vidékenkénti összehasonlítása.

Vizsgált járások	100 ha-ra jut szarvasmarha				
	tenyésztő- állat	iga- vonó	hízó	fejős tehén	Összesen
	d	a	r	a	b
Csallóköz					
Komáromi j.	11·6	4·5	1·0	14·5	31·4
Dunaszerdahelyi j.	14·0	5·2	1·0	12·5	32·1
Somorjai j.	13·4	2·8	1·2	10·7	27·7
Délesehország					
Míróvicei j.	32·2	24·3	2·2	37·4	74·0
Piseki j.	34·1	27·0	2·6	42·4	80·6
Vodnanyi j.	27·3	21·0	2·0	40·6	71·3
Tyn n/Vlt. j.	36·1	22·7	2·6	39·2	82·1
Veseli n/Luž. j.	31·8	23·0	1·5	36·5	74·4
Lomnice n/Luž. j.	34·6	21·7	2·1	35·8	78·5
Třeboňi j.	31·8	26·8	1·0	36·0	77·0
Középcsehország					
Políckai j.	24·4	23·4	2·2	35·9	62·8
Litomyšli j.	25·6	23·3	4·3	38·4	68·3
Dvur Královci j.	29·2	17·6	4·5	51·1	87·9
Jaromeři	33·8	18·5	4·6	45·7	85·8

54. tábl.

Ez mutatja csak igazán szegénynek és elmaradottnak a Csehszlovák köztársaság ú. n. »Gabona szigetét« (Žitný ostrov), ahol átlagosan mintegy 70%-kal kevesebb szarvasmarha jut 100 hektár mezőgazdasági területre, mint az összehasonlítás céljaira felhasznált középcsehországi vidéken. Megjegyezzük, hogy fenti összeállítás az 1930. évi május 27-iki statisztikai összeírás alapján készült, de könyvünk szerzője az 1925. évi hasonlóan szomorú eredményre már annak idején hírlapilag figyelmeztette a magyar kisebbséget fenyegető katasztrófára. Akkori tanulmányaiban* főképpen a mindinkább szembetűnőbbé váló

*) »Adatok a csehszlovákiai magyarlakta terület mezőgazdasági statisztikájához.« »A csehszlovákiai magyarlakta terület mezőgazdasága.« »Visszamaradt Szlovenszkó és Ruszinszkó.« Megjelentek a »Hiradó«-ban.

istállótrágyahiányra és az ezzel összefüggő szegényedési folyamatra mutatott rá.

Sajnos mindezek ellenére a Csehszlovák köztársaságot egy homogén összetételű gazdasági területnek szeretik feltüntetni és irányítani. Csak legújabban kezdenek az egyes egymástól rendkívül eltérő viszonyokat figyelembe véve az ú. n. regionális átszervezésekre gondolni. De azért még most is előfordul, hogy a köztársaság mezőgazdasági viszonyait csak könyvekből ismerők egyszerűen és generálisan szarvasmarhaállományunk fejlett voltáról írnak és szónokolnak, sőt arról is hallottunk, hogy államunkban a szarvasmarha tenyésztéssel és tartással összefüggő ágak már a túltermelés veszedelmét is magukban rejtik. De ezek nem ismerik és nem látják a Csehszlovák köztársaság dunamenti gabonarónáinak nagy hiányait és az ezekkel összefüggő nagy szegénységét.

D) A terméshozamok.

A világháborúval kapcsolatosan fellépő gazdasági válságos időben, az államok az ú. n. többtermelés útján elérhetőnek tartott önellátás, — de nevezhetjük egyszerűen önfejűségnek is, — segítségével szerették volna gazdasági függetlenségüket megszerezni. Így nálunk is megindultak a különféle többtermelési akciók: gyűlések, konferenciák, ankétok, tanulmányok, kereskedelmi- és hatalmi szerződések, szubvenciózások, telkesítési-, útépítési-, műtrágyázási- és sok egyéb intézkedések a külföldi behozatalok csökkentése érdekében. Sajnos mindezek többnyire csak a köz- és magángazdaság magasfokú eladósodását vonhatták maguk után. Már pedig az eladósodás, a mindenki által óhajtott szabadság helyett, mindég csak függőséget vagyis lekötöttséget és rabságot hozhatott.

Csallóközünket és vele az egész déli államhatár mentén fekvő magyarlakta vidék mezőgazdaságát mindezeknél az állam önellátását célzó kérdésekből elsősorban is a gabona- illetve a buzatermelés és annak értékesítési lehetősége érdekelt és érdekli legjobban. Csehszlovákia dunamenti gabonatermő rónasága természeti viszonyainál fogva, szinte predesztinálva van az állam buzaszükségletének kitermelésére, de meg különben is ez üzemi ág képezi az itteni viszonyoknál fogva földmivesnépünk legbiztosabb jövedelmi forrását is.

Már, hogy azután mennyiben tehetett eleget a földbirtok-reform következtében megbénult Csallóközünk ez életkérdésünk-ké vált követelménynek, azt a következőkben igyekeztünk ki-muntatni.

A Csallóköz terméshozamaiban beállt változások megállapításai előtt nem lesz érdektelen megtudni, hogy a népek életében oly nagy jelentőségű buzakérdés mily alakulásokon ment keresztül államunkban. A Masaryk Munka-Akadémia könyvsorozatában*) a buzakérdésre vonatkozólag a következő kis számítást olvassuk: Az 1921—1927. évek átlagát véve a Csehszlovák köztársaságban mintegy 622.000 hektáron termelnek búzát. A buza átlagos hektártermése ugyanazon időszakban 15·9 q volt. Ezek alapján

a köztársaság évenkénti buzatermése 9,900.000 q
ennek ellenében az egész köztársaság évi szükséglete . . . 15,700.000 q
és így búzából évente a következő hiány mutatkozik . . . 5,800.000 q

Anélkül, hogy munkánkban a buzakérdéssel bővebben foglalkozhatnánk, egyszerűen leközljük a buza behozatalával, illetve kivitelével összefüggő nyilvánosságra hozott statisztikai adatokat:

Év	Learatott őszi buza terület hektár	Összes őszi buza termés q	Hektár termés q	Behozatali különbség (buzaliszt átszámítva) q
1920	636.670	7,174.653	11·3	2,342.688
1921	630.233	10,527.564	16·7	5,287.799
1922	618.946	9,150.254	14·8	2,926.066
1923	609.819	9,859.131	16·2	3,205.491
1924	606.824	8,773.791	14·5	4,423.444
1925	617.852	10,698.343	17·3	5,483.837
1926	627.959	9,288.890	14·9	5,198.928
1927	641.638	10,991.028	17·2	5,802.481
1928	646.890	11,983.368	18·6	5,467.456
1929	818.662	14,397.722	17·6	3,959.180
1930				5,618.069
1931	789.197	10,657.433	13·5	4,572.035
1932	797.004	13,930.865	17·5	3,756.639
1933	872.992	18,950.178	21·7	3,000.182
1934	841.240	12,462.496	14·8	

55. tábl.

Mindebből azt látjuk, hogy a learatásra kerülő őszi buzaterület 1020 óta 636.670 hektárról 841.240 hektárra, vagyis 204.570

*) Doc. Dr. A. Matoušek: Výroba rostlinna v republice Československo.

hektárral, azaz 32 %-al megnövekedett; az őszi búza évi termés-hozama pedig 7,174.653 métermázsáról 12,462.496 métermázsára, azaz 73 %-al emelkedett, de ennek ellenére búza, illetve búzalisztbehozatalunk nem hogy csökkent, hanem ellenkezőleg, nagymértékben még meg is szaporodott.

Mindez csak azt bizonyítja, hogy még nagyon messze vagyunk az oly könnyűnek gondolt ú. n. többtermelés útján elérhető buzával való önellátás lehetőségének gyakorlatba való átvitelétől. Mert bizony nem olyan könnyű egy egész állam területén a búza átlagos hektárterméshozamát 16 q-ról egyszerűen 25 q-ra felvinni, illetve ezt a termést állandósítani, vagyis biztosítani, de különösen ott nem, ahol a földművelők zöme még a 14 métermázsás hektáronkénti, illetve a 8 métermázsás kataszteri holdankénti buzaterméseknél tart, gazdasági szervezetekről és szövetkezetekről hallani sem akar, valamint ott sem, ahol a gabonatermelés legfőbb és legbiztosabb alanya: a mezőgazdasági nagyüzem megszűnt.

Nagy, hosszú és kitartó munka vár itt még népünk leegyszerűbb rétegeire, sőt ezek nagyfokú elmaradottsága, szegénysége és szervezetlensége miatt az állam gazdasági irányítóira is. Meggondolt és a helyi viszonyoknak megfelelő agrárpolitikára, kitűnően megszervezett, önzetlen termelési és értékesítési irányításra, céltudatos szakmunkára vár ez a csehszlovákiai magyarlakta gabonatermelő déli határszél. Csallóközünktől a kárpátalji Tiszasíkságunkig húzódó keskeny déli határszél becsületes, szorgalmas, egyszerű és szerény, de rendkívül elmaradt magyar paraszt- és munkásnépünkért mindent meg kell tenni. Mindez nem csak egy leszegényedett kis néptöredék, hanem az egész Csehszlovák köztársaság jogos követelése. *A magán- és közérdek megköveteli, hogy ez a határszéli földművesnép rendszeres, céltudatos és nem csak a jelennek, hanem a jövőnek is szolgáló, komoly munkájával a termelési folyamatba bekapcsolódjék.*

Hogy a földbirtokreform az itteni gabonatermelővidéken a mezőgazdasági növénytermelést nem mozdította elő, azt talán nem is volna szükséges számadatokkal bizonyíttatni, mert azzal itt mindenki tisztában van, hogy a Csallóközben a nagybirtokok mindég és állandóan jóval nagyobb terméseket produkáltak, mint a kisebb mezőgazdasági üzemek. Mindezek dacára e feje-

zetben is megtartjuk az előbbi üzemtani vizsgálatoknál használt számokkal való bizonyító eljárásunkat.

Az alsócsallóközi felosztott- és egy az ottani környéken fekvő, de a földbirtokreformtól megkímélt nagybirtokon az összehasonlítás céljaira felhasznált évjáratokban a következőket állapíthattuk meg:

Az őszi buza átlagos hektártermése:

a földreformtól megkímélt nagybirtokon 26·3 q
a feldarabolt nagybirtok területén azonban csak 18·7 q volt.
A földbirtokreform előtti évjáratok termésátlagait figyelembevéve, ez annyit jelent, hogy míg a megkímélt nagybirtokoknak a buza hektártermése 20 %-al emelkedett, addig az, a felosztott nagybirtok területén meg 0·9 %-al csökkent.

A tavaszi árpa átlagos hektártermése:

a földbirtokreformtól megkímélt nagybirtokon 26·9 q
a feldarabolt nagybirtok területén azonban csak 13·9 q volt.
Vagyis a megkímélt nagybirtokon az árpa hektártermése 54 %-al emelkedett, de a felosztott nagybirtok területén 32 %-al alább szállott.

Teljesség szempontjából megemlíthjük, hogy **rozsot** az Alsó Csallóközben csak elvéve termelnek, a vizsgálat tárgyát képező gazdaságokban pedig a szóban lévő évjáratokban egyáltalán nem termeltek.

A zab átlagos hektártermése:

a földbirtokreformtól megkímélt nagybirtokon 27·0 q
a feldarabolt nagybirtok területén azonban csak 7·6 q volt.
Vagyis a megkímélt nagybirtokon a zab hektártermése 146 %-al emelkedett, de a felosztott nagybirtok területén 54 %-al csökkent.

A takarmányrépa átlagos hektártermése:

a földbirtokreformtól megkímélt nagybirtokon 602 q
a felosztott nagybirtok területén azonban csak 298 q volt.
Vagyis míg a megkímélt nagybirtokon a takarmányrépa hektártermése 207 %-al emelkedett, addig ez a felosztott nagybirtok területén 2 %-al csökkent.

A szemes tengeri átlagos hektártermése:

a földbirtokreformtól megkímélt nagybirtokon 40·3 q
a felosztott nagybirtok területén azonban csak 18·9 q volt.
Vagyis míg a megkímélt nagybirtokon a szemes tengeri hektártermése 322 %-al, addig az a felosztott nagybirtok területén csak 211 %-al emelkedett.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy így számokban csakis a mennyiségbeli különbséget lehetett, de már az itteni nagybirtokokon rendszeresen termelt jobb minőséget egyáltalán nem lehetett kifejezésre juttatni.

A mezőgazdasági termelésnek a *közellátásra* való jelentőségénél fogva nem lesz felesleges megemlíteni, hogy a megkímélt nagybirtoktól eladott gabonamennyiség 64%-al több, mint a háborúelőtti időben, míg a felosztott nagybirtok területén végrehajtott ugyanily irányú vizsgálat csak 3 és 1/2 százalék emelkedést mutat. E mellett

a saját háztartás és a gazdasági alkalmazottak által felhasznált gabonamennyiségek a megkímélt nagybirtokon 30 %-al emelkedtek, de a felosztott nagybirtok területén 30 %-al csökkentek.

Ennek ellenében a *vetőmagszükséglet* a kedvezőtlenebb üzemberendezési viszonyok következtében a feldarabolt nagybirtok területén 41%-al, a megkímélt nagyüzemben azonban csak 2 %-al emelkedett.

A terméshozamra vonatkozó *felső-csallóközi* vizsgálataink eredményeit alábbi táblázatban foglaltuk össze:

Vizsgált üzem	Hektártermés q-ban						
	buza	roz	árpa	zab	burgonya	tak.-répa	szemes tengeri
1930. (normális esztendő)							
Egy megkímélt régi nagyb.	15·98	17·11	18·49	9·23	182·81	279·33	36·19
Egy megcsonkított régi nagyb.	17·13	15·97	22·13	6·94	121·50	—	29·44
Egy új telepes birtok	12·21	9·50	10·94	8·82	97·35	166·98	8·80
Eberhardi áll. isk. gazd.	19·46	17·40	30·59	18·39	121·50	213·96	21·38
1931. (nagyon gyenge év)							
Egy megkímélt régi nagyb.	5·22	8·10	6·75	3·48	163·28	254·00	32·48
Egy megcsonkított régi nagyb.	6·36	10·14	8·64	0·93	151·65	—	28·32
Egy új telepes birtok	2·36	6·48	5·20	2·57	85·15	—	13·96
Eberhardi áll. isk. gazd.	10·74	17·22	13·93	3·23	—	281·00	21·52
1932. (nagyon jó esztendő)							
Egy megkímélt régi nagyb.	19·65	13·16	17·14	4·80	84·05	386·97	36·49
Egy megcsonkított régi nagyb.	15·12	12·28	16·31	10·03	55·87	—	27·77
Egy új telepes birtok	—	10·00	8·89	8·42	75·14	107·14	17·39
Eberhardi áll. isk. gazd.	18·44	16·82	25·56	26·15	161·00	379·02	31·54

56. tábl.

De nem lesz érdektelen még más alakban is egy *felső-csallóközi*, a földbirtokreformtól megkímélt nagybirtok termés-hozamait, egy e nagybirtok közelében fekvő, újonnan létesített kolonista üzem termés eredményeivel összehasonlítani. A kolonista birtok terméseredményei mind a három vizsgálati évben *kisebb hektártermést* mutatnak, mint a tőszomszédságában fekvő, de érintetlenül hagyott mezőgazdasági nagyüzem:

Termény	1930	1931	1932
Buza	23 %	54 %	nem termett
Rozs	44 %	20 %	24 %
Árpa	40 %	23 %	48 %
Zab	4 %	26 %	42 %
Burgonya	46 %	48 %	10 %
Takarmányrépa	40 %	nem termett	72 %
Szemes tengeri	75 %	57 %	52 %
százalékkal volt kisebb a teljes birtok hektártermése			

57. tábl.

E közvetlenül az egyes mezőgazdasági üzemekben egyénileg végrehajtott üzemtani vizsgálatok eredményeinek ismertetése után következik a hivatalos termésstatisztikák alapján megállapított, illetve összeállított adatok felhasználása és ismertetése.

A csehországi vizsgálati területekre vonatkozó *háborúelőtti* terméseredmények kiinduló pontjául az 1902, 1911 és 1913. évfolyamok, míg a volt magyarországi vizsgálati területekre nézve az 1901, 1911 és az 1913-ik évek voltak felhasználhatók. Mindezeknél az összehasonlítás céljaira felhasznált évjáratoknál azonban csak a búzára, rozsra, árpára, zabra és a burgonyára vonatkozó terméshozamokat lehetett felhasználni, mert pl. a cukor és takarmányrépára vonatkozó adatok teljes egészében csak az 1901. és 1902. évre álltak rendelkezésünkre.

A *háborúutáni* terméshozamok összehasonlításához már a csehszlovákiai állami statisztikai hivatal adatai szolgáltak alapul. Az 1928. és az 1933. évek magyarországi statisztikai adatai sajnos nem álltak már rendelkezésünkre és így az e területre vonatkozó adatok az alábbi táblázatból kimaradtak: (L. 59. tábl.)

Hogy azonban a nagyobbmértvű földbirtokfeldarabolástól megkímélt és úgy a takarmánytermelésben, mint az állattenyésztésben haladást feltűntető szomszédos tőszigetcsilizközi járásban a terméshozamok sem szenvedhettek kárt, az természetesnek fog látszani. Így pl. a rendelkezésünkre álló 1930, 1931 és 1932 évi gabonatermések adatait felhasználva a következőket állapíthattuk meg:

Terület	Buza	Rozs	Árpa	Zab
három év átlagos hektártermése métermázsákban				
Csallóköz	13.34	12.96	15.17	12.17
Tőszigetcsilizközi j.	14.20	14.32	15.77	13.33

58. tábl.

Vizsgált terület	Hektár termés q-ban				
	buza	rozs	árpa	zab	burgonya
Csallóköz					
Háború előtti évek					
1910, 1911, 1913 átlaga	13·34	11·40	13·98	12·17	85·06
Háború utáni évek					
1928/30/31/32/33 átlaga	15·76	14·18	16·78	14·10	81·10
Különbözet	+ 2·42	+ 2·78	+ 2·80	+ 1·93	- 3·96
Délesehországi járások					
Háború előtti évek					
1902, 1911, 1913 átlaga	15·36	14·40	16·60	14·60	105·90
Háború utáni évek					
1928/30/31/32/33 átlaga	19·75	18·90	19·30	19·30	145·30
Különbözet	+ 4·39	+ 4·50	+ 2·70	+ 4·70	+ 39·40
Középcsehországi járások					
Háború előtti évek					
1902, 1911, 1913 átlaga	14·56	13·23	14·80	14·70	84·60
Háború utáni évek					
1928/30/31/32/33 átlaga	20·12	19·74	20·64	21·00	152·52
Különbözet	+ 5·56	+ 6·51	+ 5·84	+ 6·30	+ 67·92

59. tábl.

A tárgyilagosság megóvása szempontjából meg kell említenünk, hogy a legújabb csallóközi terméseredményeket a hivatalos statisztika által nyilvánosságra hozott »Szlovenszkói Dunasíkság« összesített adatai alapján voltunk kénytelen felvenni, mert ezideig a járásonkénti statisztikák még nem álltak rendelkezésünkre. De ez aligha folyásolhatta be kedvezőtlenül az itt kimutatott átlagos terméshozamokat, miután az ugyancsak a »Szlovenszkói Dunasíkság« kerületébe tartozó párkányi, ógyallai, pozsonyi, modori és malackai járások aligha folyásolhatták be kedvezőtlenül a Csallóköz részére is felhasznált terméshozam adatokat.

A technikai fejlődés fénykorát magában foglaló harmincéves korszak a mezőgazdasági többtermelés előnyére is szolgált, mert a vizsgálat tárgyát képező objektumok, illetve területek kivétel nélkül emelkedő terméshozamokat tüntetnek fel. A terméshozamok nagyobbmértvű emelkedését azonban elsősorban is a földbirtokfeldarabolástól megkímélt csehországi vidéken látjuk, mert ott a négy gabonaféle hektáronkénti terméshozama 6 q-val vagyis 42·25%-al, a burgonya hektártermése pedig 67·92 métermázsával azaz 80 %-al emelkedett.

Már valamivel csekélyebb terméshezam emelkedést látunk a földbirtokfeldarabolásnak nagyobb mértékben alávetett dél-csehszvági vidéken, mert itt a négy gabonaféle terméshezama hektáronként már csak 4 q-val vagyis 26·72%-al, a burgonyánál pedig csak 39 métermázsával, vagyis 39%-al emelkedett.

A leggyengébb fejlődést látjuk azonban az állatállományban és takarmánytermelésben is annyira visszaesett, vagyis a csehszlovák földbirtokreformtól legsúlyosabban érintett Csallóközben. Itt minálunk, ahol a mezőgazdasági technika és fejlődés a kisgazdák nagyfokú elmaradottsága és szervezetlensége következtében csak a nagyüzemekben bírt érvényesülni, melyek azonban a nagybirtokok feldarabolása következtében többnyire megszűntek e területen. Itt a négy gabonaféle már csak 248 kilogrammal vagyis 19·51%-al emelkedett, sőt a burgonyánál még egy csökkenés következett be, mert az hektáronként még 4 q-val kevesebbet termelt, mint a háborúelőtti időkben, vagyis a burgonya hektártermése 4·6%-al csökkent.

Az üzemtani rész befejezésül.

Az itt feltárt üzemtani vizsgálatok eredményeképp összefoglalhatjuk, hogy a Csehszlovák köztársaságban fekvő aránylag kicsiny területű, de az állam mezőgazdasági termelésére nézve mégis nagyjelentőségű, az állam déli határszélén elterülő Dunasíkság gabonatermő rónáin a nagybirtokok nagymérvű és hirtelen végrehajtott feldarabolása úgy az egyes mezőgazdasági üzemek szervezetére, mint az egész Csallóköz mezőgazdasági termelésére káros következményekkel járt.

Sajnos, itt mindazokból, amit a más viszonyokkal rendelkező vidékeken végrehajtott ú. n. földbirtokreformokkal kapcsolatos szociális célokkal dolgozó telepítéseknel szinte törvényszerűséggel elvárt kedvező befolyásokból, mint pl. a szarvasmarhaállomány megháromszorozódása, a sertésállomány megfízszeresedése, az istállótrágyatermelés megkétszeresedése, a piaci termények megtöbbszörösödése és így tovább, itt a dunamenti síkságon egyik sem volt megállapítható. Ennek a szép jóslatnak egyelőre csak az ellenkezője következett be itt a Csallóközben.

Könyvünk következő és egyuttal utolsó része a csehszlovák földbirtokreform szociális következményeit igyekezik a Csallóköz földjének paraszt és munkásnépére való vonatkozásában feltárni.

Hatodik rész.

A csehszlovák földbirtokreform szociális hatása a Csallóközben.

Az államok és nemzetek gazdasági és kulturális életének legerősebb pillérét mindenkor a dolgozó, földműves nép teszi és így az államok és népek legszentebb kötelességét mindenkor a földműveléssel foglalkozó néprétegek szociális helyzetének javítása képezi. Ámbár ez örök igazság a legkulturáltabb nyugat és a legelmaradottabb kelet népeire egyenlő mértékben vonatkozik és így az egész emberiség közös érdekét, sőt létkérdését alkotja, bennünket elsősorban is a mi szeretett Csallóközünk hűségese paraszt- és munkásnépének szociális helyzete érdekel legjobban. *E drága anyaföldünk 17000 mezőgazdasági munkása, 10000 parasztja, valamint az e szegényes, elmaradt földterület rögei mellett mindhalálig hűséggel kitartó mintegy 64000 családtag képezi szűkebb otthonunk legnagyobb kincsét.*

És épen ezért nem lesz lehetséges sohasem egyedül csakis az anyagiakkal összefüggő technikai és üzemgazdasági kérdések megoldásával, illetve fejlesztésével a népek boldogságát megalapozni, *hanem ellenkezőleg nagy gondot kell fordítani a drága anyafölddel szervesen összenőtt és azt saját munkája verejtékével megtermékenyítő, becsületes, hű fiaira is, mert egyik sem lehet meg a másik nélkül.* Mert bizony rég bevált igazság: hogy *a művelt, erős, egészséges és szociális szempontból is sziklaszilárdan álló paraszt- és munkásnép képezi a népek megmaradásának és tovább fejlődésének legjobb biztosítékát.* De az is biztos, hogy csakis az ilyen fokon álló paraszt- és munkásréteg megteremtése, illetve megléte, vagyis az anyaföld rögei mellett hűségesen kitartó nemzedékek hosszú sora önzetlen munkája révén válhatik ez valamikor is lehetségessé. További fejtegetéseink ez alapgondolatból indulnak ki.

Gondoljunk csak Anteusra, a libiai óriás mondájára, akit senki sem győzhetett le, mert anyjától, a földtől, mindig újabb és újabb erőt merített. Hercules, az óriás is csak úgy győzhette le, hogy földjétől, illetve anyjától elszakította, a magasba emelte s így addig fojtogatta, míg meg nem halt. De az emberiség sor-

sát mutató világtörténelem is nem egyszer bizonyítja, hogy az anyaföldhöz hűséggel ragaszkodó parasztság mentette meg népét.

Igy például a bukófélben lévő zsidó birodalomban egyedül a Mózes törvényeinek felújításával erőssé tett és Nehémiás támogatásával felébresztett, anyaföldjükhöz még hű szeretettel ragaszkodó zsidó parasztság volt képes Jeruzsálemet újból felépíteni és lábra állítani. És vajjon hányszor lett a már-már tönk szélére jutó görög- illetve római nagy birodalom a földhöz nőtt hű néprétegei révén a végromlástól megmentve. Mert bizony az anyaföldjéhez hű parasztságának legyengülésével már sem a nagylelkű spártai királyok, sem pedig a hatalmas római néptribunok nem tudták népeiket az elpusztulástól megmenteni.

Vagy gondoljunk csak a legújabb kor fejleményeire, így pl. az Oroszszovjetköztársaságban lefolyt parasztragédiákra, ahol a marxista elméletek szerint nem gazdaságos, de a szláv parasztlélek részére a legnagyobb földi kincset képező és a szabadságot jelentő »Mirt« megsemmisítették és azokat államosított avagy kollektivizált mezőgazdasági nagyüzemekké tették. A Marx és Engels tanaira építő Lenin nem akart a világtörténelem folyamán oly sokszor bebizonyított örök igazságokból tanulni, mert az orosz anyaföldjéhez oly nagy szeretettel ragaszkodó, egyszerű muzsikot, attól a pár rögtől is elszakította. A gyökerétől megfosztott orosz népet pedig egyszerűen a mintegy 205.000 gyárszerűen berendezett és vezetett Kolchosoknak és Sovchosoknak nevezett mezőgazdasági óriás üzemekbe zárták, mint ahogyan ez a természetől rég elszakadt gyárimunkásokkal már azelőtt is szokásban volt. De úgylátszik, hogy ezt a termőföld utáni vágyakozás okozta fájdalmat már a Mindenható erejét is kétségbevonó, úgynevezett kommunista, modern orosz paraszt sem viselheti el. Azonban az orosz föld sem tudja a vérével hozzátartozó egyszerű muzsikját nélkülözni, mert a szív és szeretet nélkül dolgozó, sok gép, gyár, műtrágya stb. ellenére sem akarja természetes termékenységét kiadni. Az elárvult orosz föld még mindig várja az ő szegény, de vérével hozzátartozó paraszt népének feltámadását. Egyik a másik nélkül nem lehetett meg sohasem e földön. Egyik a másik nélkül elsorvad és tönkre megy. Mert, amint a régi nagy népek: a zsidók, görögök és a rómaiak parasztságuk tönkremenetelével széjjelhullottak,

épen úgy esthetnek avagy emelkedhetnek parasztságuk révén a mostani népek is.

A marxisták rögeszméjének nagy veszélyét, mely szocializálás szempontjából a földműveléssel foglalkozóknak is az ipari és városi tömegekkel egy színvonalba való állítását követelte, már az előrelátó, lángelméjű szocialista David Eduard*) is felismerte, sőt mi több, e véleményét őszintén és nyíltan, ellenzői ellenére be is vallotta.

David Eduard, a földhöz kötött parasztság kizárásával járó, Marx—Kautsky-féle szocializált mezőgazdasági nagyüzemeket egyszerűen lehetetlennek tartotta. David Eduard már előre felismerte a földjétől elszakított, gyári munkásokká tett parasztoktól megművelt nagyüzemek életképtelenségét, vagyis mindazt, amit most az Orosz-Szovjet-Unió saját bőrén tapasztal, illetve lassanként felismer. Illusztrálás gyanánt leközljük a moszkvai hivatalos dohánytermelési szaklap »Tabacznaja promislenost« 1933. év 2-ik számában megjelent egyik cikkének fentieket jellemző részét: »A dohányt termelő kollektív üzemeket (Krasznodar, Majkop) felülvizsgálva, a következőket tapasztaltam: *a munkáscsoportok félig álmoszerű állapotban vannak és így napról-napra csak a máznak élve, tengetik életüket.* Ha a meghatározott dohánymennyiséget átadták a központnak, jó, ha nem, úgy még jobb, mivel kevesebb a gond. A helyzet, úgymond, ilyen mindenütt és a tervbe vett reorganizálást mindenki nagyon várja.« »A raktárhelyiség hiánya szintén szembetűnően nagymérvű, ami a beszolgáltatott árú kezelését nagy mértékben hátráltatja. A szállítás waggonhiány miatt szintén nagyon lassú és sok helyen az átvett dohány, ennek következtében nagy mértékben romlik.«

David Eduard már annakidején, tehát még jóval a világháború előtt követelte a parasztság nagyfokú védelmét, természetesen mindezt egyedül a szociáldemokratizmus érdekében. Így p. o. »Szocializmus és Mezőgazdaság« című könyvében többek között a mezőgazdasággal foglalkozók, kisparasztok, cselédek és napszámosok érdekében annyira ment, hogy »a mezőgazdasági nagyüzemek védelmét célzó törvények teljes megszüntetését, az agrárvámok eltörlését, melyek kilencedrészben csak a nagyüzemek javát szolgálják, a szesz- és cukorkedvezmények eltör-

*) Szocializmus és Mezőgazdaság« fordította Dr. Szabados Sándor.
Dr. Machnyik A.: Csallóköz.

lését, hitbizományok eltörlését, valamint meggátlását annak, hogy városi kapitalisták új földesúri birtokokat teremtsenek, valamenyny-i földesúri kiváltságnak eltörlését stb. kívánta.»

David Eduard mindenképen és mindenütt a parasztság és mezei munkásság védelmét követelte, mert egyedül ennek útján látta a szocializmus nagy győzelmét biztosítva. David Eduard tehát már akkor is a marxista Kautsky-féle szocializált mezőgazdasági nagyüzemek helyett, *egyedül az erős parasztságban és mezei munkásságban látta a szocializmus legerősebb támaszát.* David Eduard, aki a németországi viszonyok alapján írta meg könyvét, rendkívül elmésen rámutat a *szövetkezeti mozgalom jelentőségére, mert épen a szövetkezetben látja a 'parasztság és mezei munkásság felszabadításának és erősítésének legfontosabb fegyverét.* Egész könyvében vörös fonalként a *hatékony parasztvédelemre* való felhívás, buzdítás és lelkesítés húzódik végig. Helyenkint határozott, követelődő, erős hangon lép fel a gyengébb földműves néprétegek érdekében.

David Eduard, a Marx és Kautsky elmélettel és az ipari üzemeknél és munkásságnál esetleg megvalósítható gyakorlattal egyszerűen szembehelyezkedve, a szociális gondolatnak győzelmét a munkás parasztnép felszabadítása, valamint annak anyagi-, gazdasági- és kulturális felemelése révén látja igazán biztosítotttnak. A magyar fordításban is megjelent két kötetes könyve végén a következő záró sorokat olvashatjuk: »A munkás földművelőtömeg megnyerése nélkülözhetetlen a politikai hatalom meghódításához.«

És vajjon mennyiben különböznek a jelenlegi nehéz politikai helyzet és gazdasági krízis teremtette legújabb irányzatok a szocialista David Eduard-féle irányzatoktól? A Mussolini-Olaszországa, a Hitler-Németországa, a Dollfuss-Ausztriája és a Švehla gondolatán felépült, csehországi agrárpárton nyugvó Csehszlovákia is egyedül népeik megrendíthetetlen ősi paraszterejük révén remélik a saját szájuk íze szerint elképzelt hatalmat elérni, illetve azt mindörökké megtartani.

Mindezek még idejében felismerték és belátták, hogy csakis a vérével és paraszthűségével még földjéhez láncolt erős földműves munkásnép biztosíthatja egy nép, illetve állam fenmaradását és fejlődését. Ezek tudják és érzik, hogy amint a folyó

medre kiszárad, ha csörgedező friss forrásai megszűnnek, épen úgy pusztul el az a nép is, amely parasztságát veszni hagyta. Nagyon jól világítja meg ezt Rechenbach Horst dr., amikor a következőket mondta: »Míg a parasztság a népek vérforrását, a falu népe pedig a felújhodás gyökerét alkotja, addig a város csak a népek temetőjét jelképezheti«.

Mindinkább kezdik belátni, hogy könnyű a parasztból urat, hivatalnokot, kereskedőt, katonát, diplomatát, papot, tanítót, iparost avagy városi és gyári munkásnépet csinálni, de bizony nehéz vagy helyesebben mondva, teljes lehetetlenség a városi és gyári elemekből, hivatalnokokból, kereskedőkből, ügyvédek, orvosokból, katonákból, papokból, tanítókból és így tovább a föld göröngyeit szeretettel megművelő, egyszerű és igénytelen parasztmunkásokat alakítani.

És épen ezért képezi jelenleg az államok legnagyobb és legnehezebb gondját az igaz, földjéhez kötött parasztnemzedékek megteremtése, illetve a még meglévők megvédelmezése, felemelése és biztosítása. Hát hiszen ha meggondoljuk, hogy a kihalófélben lévő vadállatokat is igyekeznek a legnagyobb gonddal fentartani, úgy mennyivel inkább megérdemli ezt a gondozást a népek legértékesebb eleme: az anyaföldjével összeforrott munkás parasztság.

Most már nem is gazdákat, hanem parasztokat nevelnének mindenfelé, mert az anyaföldjébe gyökeredzett, önzetlen, utódjaira és népére gondoló erős parasztban nem pedig csak a saját magára gondoló és önző célokat szolgáló gazdáknak látják a népek és az államok legnagyobb és legbiztosabb erejét. Kitűnően hozta ezt kifejezésre az új Németország megteremtője Hitler Adolf, amikor a következőket mondta: »Minden ingadozás és minden sorsesapás elviselhető és túlélhető, amíg egészséges parasztság áll rendelkezésre«. »Mindaddig, amíg egészséges paraszt-ságra támaszkodhatik a nép, nem kell félni, mert ettől a parasztságtól mindig új erőre kaphat«. Vagy nagyon jellemző a következő kijelentése: *»A harmadik birodalom csak az esetben fog megmaradni, ha az valódi parasztszággá válik, mert ellenkező esetben elvész és elbukik, mint a hogy ez a Hohenstaufok és Hohenzollernek birodalmával történt.«*

De vajjon nem gondolkodtak-e hasonlóan az előbb említett

államok gondolkodó államférfiai is? Így pl. Német-Ausztria meggyilkolt kancellárja, Dollfuss dr. villachi, innsbrucki és salzburgi nagy parasztyűlésein és egyéb számos összejövetelein mindig büszkélkedett parasztszármazásával és mindenkor kiemelte a parasztmunkásnép közreműködésének rendkívül jelentőségét és szükségességét. És vajjon Mussolini nem kezdte-e népmentő munkáját szintén a földművelés megszervezése és erősítése útján? De talán nem is kell szomszédainkhoz tanácsért menni, mert államunk területén élő cseh- és morva erős parasztságának röviddel ezelőtt elhunyt nagy parasztvezére és a nemzet hálájából díszdoktorrá avatott Švehla Antalt is hasonló gondolatok vezették. Gondolatainak egynéhányát ide iktatjuk: »Az élet forrását a termőföld képezi.« »A termőföld és törvényei képezik a történelem alapvető törvényeit.« »Az egyes emberek és az egész nép földjével való szerves kapcsolata alkotja az emberiség háborítatlan fejlődésének legnagyobb biztosítékát.« »A termőföld törvényei és a földművelés ellen elkövetett mulasztásokat ezideig még minden nép megbánta és megbűnhődte.« »Egyedül a termőföld képes mindent jónak és egészségesnek megtartani.« »Az egészséges falusi nép képezi a megújulás forrását, mert onnan ered a mindent felújító lelki- és szellemi erő.« »A termőföld képezi az államok leghatalmasabb parancsolóját és ezért a parasztot gazdasági-, kulturális- és szociális szempontból óvni, védeni és erősíteni kell.«

Vagy pedig de szívhez szólóan juttatta kifejezésre e nemes gondolatokat nagyeszű Dr. Rodiczky Jenőnk az 1899-ben, a magyar paraszthoz intézett »Gazdasági Tanácsok« című könyvében: »Kedves Komám Uram! Nem pusztá véletlen az, hogy a nyelvszokás oly élesen megkülönbözteti azt a két fogalmat: földbirtokos-földművelő, mert hiszen földbirtokos az is, ki a földet csak azért szerezte, hogy abba készpénzét fektesse, vagy hogy azzal spekuláljon s lehető nagy nyereséggel ismét túladjon rajta, akár egy hízódisznón. De földművelő az, ki mind Kend családjával, háza népével maga műveli a haza földjét. Szép hivatás az: földművelőnek lenni; mert a haza friss erőt főleg abból az osztályból merít, mely véres verejtékével szerzi meg magának és a többi társadalmi osztálynak a mindennapi kenyeret, adja a honvédelemhez legedzettebb karokat s helyel-közzel felfrissíti a városi lakók elposhadt vérét.

A földművelő gazda és a napszámos közt helyet foglaló gá-nyok, napszámos telepések, házas zsellérek, ha kis marhatartá-
suk van, tágabb értelemben még a parasztosztályhoz tartoznak
ugyan, de még sincsen nekik a földművelő ama szép rendi jellege,
mely abban sarkallik, hogy háztartása, gazdálkodása a termő-
földhöz van kötve.

Igaz, hogy felszabadultunk a régi megkötöttség alól, de azt
akarjuk, hogy a szó szebb és nemesebb értelmében a földhöz
kötöttek maradjunk, hogy annak a feladatnak, melyre Isten böl-
csesége rendelt, tökéletesen megfelelhessünk.

Nem valódi földművelő már az, kinek szokásai, erkölcei
nem viselik magukon a vidéke jellegét, mely bizonyos tekintet-
ben nem volna külön jellegű, mi által a városi élet és szokások-
nak az egyenlősítésre irányuló törekvéseinek és célzatainak ter-
mészetes egyensúlyozójává lesz.

Ott a városokban u. i., de sajnosan sok helyütt már a vidé-
ken is, szemlátomást növekszik azon fajta emberek száma, kik
elvesztvén a földhöz való ragaszkodás kapcsát, máról holnapra
tengődnek és mohón fogadják a földosztásra vonatkozó s álta-
lában a magántulajdon jogtalanságát hirdető tanokat, melyeket
a társadalmi rend felforgatásának szószólói hangoztatnak. Ezek
az emberek legbuzgóbb terjesztői azoknak az örvöltes ígéknek,
mert hát ők úgy hiszik, nincs nekik mit veszíteniök, ők csak
nyerhetnének a nagy fölforgatásból.

Ennek a lelkeket megmértelyező ragálynak legjobban útját
állja az egészséges földművelő osztály, melynek öröke biztosítja
számára a tisztességes megélhetést, de melynek szavának is oly
tekintélyesnek kell lenni, hogy ahol az hallatja magát: respek-
tálják. Egy belsőleg egészséges, külsőleg tisztelt földművelő osz-
tály az a szikla, melyen a kórság erőt nem vehet; azért gyűlöli
az Isten és haza fogalmait lábbal tipró nemzetközi proletariátus.
Ha hízeleg neki, azt csalárd lélekkel teszi, mert érzi, hogy addig,
míg ki nem vetközteti egészséges észjárásából, ez osztály áll leg-
inkább útjában hóboros tapainak.

Évszázadokon át azok a terhes korlátok, melyek közé szo-
rították a földművelőt, erőteljesebb fejlődésében gátolták. Aztán
egyszerre 1848-ban minden átmenet nélkül lerombolták minden
valódi és képzelt korlátaikat — szabadjára eresztették. De a fel-

szabadult úrbéresosztály vállára rakták az irtványföldek pénzbeli megváltásának terheit s az egyre fokozódó egyenes és közvetett adókat, miközben egyre csak azzal vigasztalták a csüggedő s terhei alatt roskadozó földművest, hogy szabad vagy, úr vagy! Bizony pedig jobb lett volna, ha felszabadításánál a »lassan haladj, tovább érsz« jelszót jobban figyelembe vették volna, arról gondoskodva, hogy előbb fejlesszük a földművelő értelmiségét és belátását oly mértékben, hogy szabadságával élni tudjon. No, de most már hiába sopánkodunk azon, hogy volt és mi lett volna jobban!»

És így lehetne még számtalan gondolatot és példát a parasztmunkásnép határtalan nagy és pótolhatatlan jelentőségének jellemzésére felhozni. De anélkül, hogy e munka keretében rátérnénk ennek a legrégibb időktől a legújabb korunkig fenálló örök igazságnak részletesebb tárgyalására, a továbbiak megértésére és átérzésére, el kell fogadnunk összefoglaltan azt a véleményt, hogy úgy a legnagyobb és legegységesebb nép, mint a néptöredékekből álló kisebb államalakulat csak úgy erősödhetik meg, illetve tarthatja fenn magát és szolgálhatja a fejlődést biztosító békét, amíg az egészséges, életerős és ősi parasztvérével anyaföldjéhez kötött, igazi, vallásos, erkölcsös, családját és népét szerető és tisztelő földműves- és munkásnemzedékkel rendelkezik.

Ha ezeket az emberiség történelmében már számtalanszor beigazolódt: a termőföld és népének összefüggésével kapcsolatos örök igazságokat a mi itt élő magyar kisebbségünkre is érvényesnek véljük, úgy azt hisszük, hogy jelen munkánkkal nem csak a magyar nemzetiségű kisebbségünknek, hanem egyúttal egész államunknak is nagy szolgálatot tettünk. Mert ha valahol e köztársaságban szükség van a falu szociális helyzete javításának, úgy erre az itteni, város-, ipar-, kereskedelem-, bánya- és erdőnélküli szegény dunamenti, határszéli, kimondott agrárjellegű, magyarlakta vidéknek van legégetőbb szüksége.

Hogy a vizsgálatunk tárgyát képező, tisztán egyszerű és igénytelen földet művelő parasztságból és mezei munkásságból összetevődő Csallóközünk mennyire képezhetné e demokratikus, háború után alakult köztársaság parasztsága által biztosított felújodás forrását, azt a következő statisztikai adatok bizonyítják a legjobban:

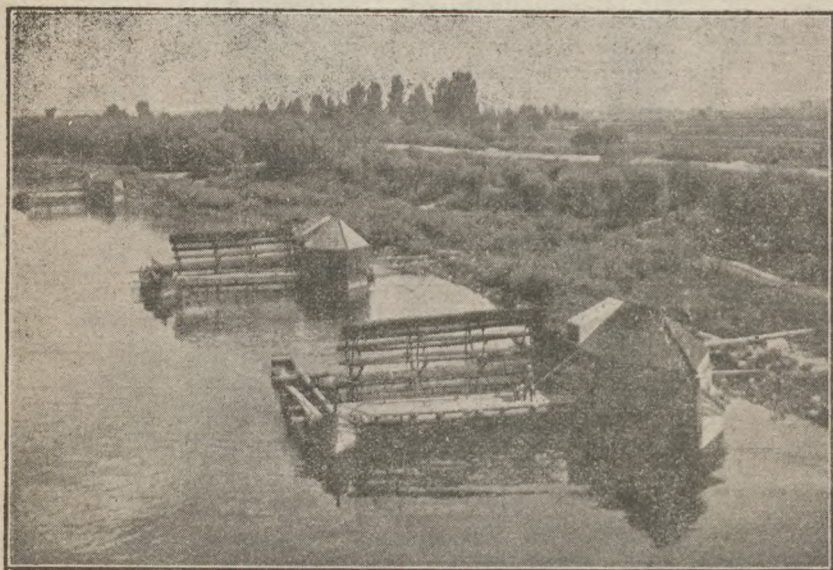
Politikai járás	1930			1921			1910			1900		
	Összes lakos	Mezőgazd. lakos	Mezőgazd. lakos %	Összes lakos	Mezőgazd. lakos	Mezőgazd. lakos %	Összes lakos	Mezőgazd. lakos	Mezőgazd. lakos %	Összes lakos	Mezőgazd. lakos	Mezőgazd. lakos %
Komáromi j.	66144	35903	54	57636	36377	63	58648	30719	52	53148	28121	53
D.-sz.-dátelyi	45075	32254	71	40898	25480	62	38780	28193	70	37936	27576	72
Somogyi járás	35682	23659	66	31361	21110	67	30327	21123	69	29321	20830	71
Csallóköz	146901	91816	62	129895	82967	64	127755	80035	62	120405	76527	63

60. tábl.

A népesedési adatoknak ily kedvező alakulása főképen az oly nyugati ipari államokban fog megértésre találni, vagy talán a káröröm csíráját kiköltetni, ahol a népek felújhodásának alapját képező parasztság már a kihalás tüneteit mutatja. Csallóközünk ugyanis az utolsó népszámlálási évtizedben elért 13 %-os népszaporodásából 10,6 %-ot a nemzetek legértékesebb föld-földművelő rétegeire juttatott. Az utolsó népszámlálási évtizedben mindenfelé feljajdulnak a népesedés kérdéseivel foglalkozó statisztikusok és politikusok a mezőgazdasággal foglalkozók számának nagymérvű visszaesése miatt. Mindenfelé keresik az utat és módot, a város néptömegeinek a falvakra való visszajuttatására és így az anyaföldhöz való visszacsatolására, mert egyedül ebben látják a mindinkább gyengébbé alakuló néptömegek erősödését, felújhodását, ezáltal pedig nemzetük és államuk fennmaradásának legnagyobb biztosítékát. De bizony másképen gondolkodik, az Isten adta termékenységével egyelőre még rendelkező szegény paraszt- és munkásnép, valamint a sok neveletlen, ruhát és cipőt nélkülöző, többnyire csak éhezni és lopni kénytelen és mindinkább csak szaporodó hozzátartozó számtalan családtag.

A mindinkább nehezebbé váló gazdasági viszonyok következtében oly szépen elgondolt és megtervezett telepítési akciók, melyek révén a sok munkanélkülivé vált városi- és munkás-sereg egyszerűen a falvakra, avagy különféle telkesítések útján feltárt földterületekre kitelepítették, sohasem hozhatja meg a várvavárt Isten áldását, hanem ellenkezőleg csak még nagyobb veszélybe ránthatja az emberiséget. Mert mit is keresne az elkényeztetett városi elem a kultúrától elzárt, sötét, térdig sáros falvainkban? A telepítés céljaira felépített, szép kis családi há-

zak, az elképzelt virágos ablakú népiskolák, jó levegőjű, erdei játszótérek, óvodák, kórházak és így tovább minden, amit a népesedést és a néperősítést előmozdító elméleti népvezetők és irányítók elgondolnak, csak ideig-óráig okozhatnának javulást. Itt a nagy munkanélküliség következtében és az esetleg felszaporodó családtagok mellékkeresetének biztosítása nélkül, sohasem válhatnának az emberiség igaz és tartós javára. Az ilyen, nevezzük egyszerűen ágyúöltelék szolgáltató embergyáraknak az itteni **munkaalkalmakban és értékesítési lehetőségekben sze-**

3. kép.

Gutai Dunamalmok.

Ifj. Wojtowicz felvétele.

gény, a nyugodt családi életet biztosító, kenyeret nyújtó vállalatokat nélkülöző vidéken való felállítása avagy szaporítása, az emberiség fokozódó elégedetlenségével csak még nagyobb veszedelmet hozna reánk.

Amennyire tehát a népek szaporodása egyuttal az emberiség áldása lehet, ép úgy jelentheti a munkanélküli, éhező föld népének szaporodása az elégedetlenség kiindulópontját és ezzel az emberiség fejlődésének és kultúrájának legnagyobb ellenségét. Ezt a romboló folyamatot látjuk itt nálunk, a Csallóközben. Itt, ahol még a földművelés munkájához szokott egyszerű földmun-

kás- és parasztnép lakik, itt, ahol ennek következtében az istenadta termékenység is még megvolna, *hiányzik a családi boldogságot biztosító mindennapi kenyeret nyújtó munkaalkalom, ami azután az elproletárosodás veszélyével küzdő néposztály teljes pusztulását és szeretett földjétől való elszakadását vonja maga után.*

Anyaföldünk leghűbb tartozéka, kisebbségi életünk legértékesebb része így szegényedik, így pusztul és vele szép csendesen minden idevaló magyar érték. A falvak elégedetlensége és elmaradottsága, a szegények, a földnélküliek és proletárok elszaporodása teszik népünket elégedetlenné, tolvajjá és becstelenné, fegyházak és börtönök töltelékeivé. Mely szomorú fejlődési folyamathoz még a mindinkább elszaporodó cigányok is nagymértékben hozzájárulnak.

De épen azon oknál fogva, hogy a munkásparaszt és a nincstelen zsellér alkotja népünk egyétlen és igaz kincsét, melynek jövőjétől egész kisebbségi életünk létét avagy nemlétét várhatjuk, legszentebb kötelességünknek tartjuk az előbbieken vázolt szomorú helyzetünket számokban is feltárni, illetve alátámasztani.

30. FEJEZET.

A csallóközi mezőgazdasági üzemek számában történt eltolódások szociálpolitikai szempontból.

A csehszlovák földbirtokreformnak a mezőgazdasági termelésre tett befolyása feltárásánál (könyvünk V. része) az egyes mezőgazdasági üzemnagyságcsoportokra eső területek nagyságából indultunk ki, míg itt, a mezőgazdasággal foglalkozók szociális helyzetének vizsgálatánál az egyes mezőgazdasági üzemnagyságcsoportokra eső üzemek számából kell kiindulnunk.

E célra felhasználjuk könyvünk IV. részében összeállított, az 1895. és az 1930. évi mezőgazdasági statisztikai összeírások mindazon adatait, melyek a csallóközi földművesnép szociális helyzetének alakulására nézve felhasználhatók voltak. Így a földművesek szociális helyzetét befolyásoló üzemnagyságcsoportonkénti eltolódás a következőkép alakult:

Szaporodást mutatnak a következő üzemnagyságcsoportok:

az 5 hektárig terjedő törpe- és kiscgazdaságok száma	18.44	%-al
a 10—30 hektár terjedelmű parasztgazdaságok száma	21.76	%-al
a 30—100 hektár terjedelmű nagyobb parasztgazdaságok sz.	3.83	%-al
a 100—200 hektár terjedelmű kisebb középgazdaságok sz.	25.71	%-al
a 200—500 hektár terjedelmű nagyobb középgazdaságok sz.	16.98	%-al
		szaporodott.

Csökkenést mutatnak a következő üzemnagyságcsoportok:

az 5—10 hektár terjedelmű kisebb parasztgazdaságok sz.	14.11	%-al
az 500—1000 hektár terjedelmű nagyüzemek száma	15.78	%-al
az 1000 hektárt meghaladó legnagyobb üzemek száma	76.00	%-al
		csökkent.

Az ipar-, bányá- és erdőnélküli, Csallóköz, szaporodásra még hajlamos, szegény és földnélküli munkásnépére, az üzemtani és termelés szempontjából is nagyjelentőségű, modern 500 hektáron felüli nagyságcsoportba eső mezőgazdasági nagyüzemek mutatják a legnagyobb csökkenést.

Habár e legnagyobb üzemek helyét részben a számra nézve megszorodott, 100 hektáron felüli középirtokok foglalták el, melyek a külföldi és a Csallóköztől elűtő természeti-, gazdasági-, kulturális- és szociális viszonyok között még a korral haladó nagyüzemek előnyeit túl is szárnyalhatják, itt minálunk nem tölthették be a reájuk váró és a földirtokreform következtében oly nagy jelentőségűvé vált szociális feladatokat. Hogy az amúgy is nehézségekkel küzdő háború utáni időben a sziklaszilárdan álló és az itteni különleges természeti és közgazdasági viszonyokhoz alkalmazkodóan megszervezett nagyüzemek váratlan, hirtelen és erőszakos megcsönkítése révén meghagyott régi uradalmi irtokok, valamint a csehszlovák földirtok kegyeltjei részére alakított maradékirtokok nem tölthették be a reájuk háruló, sajnos, csak elméletben oly eszményien elgondolt népboldogító szerepüket, az természetes.

A dunamenti alföld aranykalászú rónáinak szegény mezei munkástömege ezekkel a nagyüzemekkel az egyetlen, amúgy is csak bizonyos évszakokban munkát biztosító munkaalkalmát veszítette el. Nem, mintha itt e keleti jellegű, kimondott agrár vidéken a kis emberek szociális helyzete valamikor is rózsásnak lett volna mondható, de ahelyett, hogy a föld szegény munkásrétegeinek a felszabadulást és függetlenséget jelentő földosztás kenyeret és családi boldogságot hozott volna, ellenkezőleg a

földbirtokreform következtében a leszegényedés, a nyomor és az elproletárosodás fokozását eredményezte, ami végeredményben Csallóközünk szociális viszonyait csak súlyosbította.

Ez az itteni, csak a természetéhez illő nehéz földművelés munkájához szokott, egyszerű és igénytelen parasztnépet talán még a szociális szempontból, a máról holnapra eltüntetett nagybirtokok helyett szükségelt és oly nagyon elvárt ipari nagyüzemek, gyárak és egyéb vállalatok sem boldogították volna teljes egészében, mert ezek csak a föld göröngyei után vágyakoztak mindig. Igaz, hogy a földet túró és a házi állatokat gondozó, primitív földműves emberből is könnyen válhatik egy a modern és könnyelmű világ élvezeteihez közelebb álló gyári munkás avagy kereskedelmi alkalmazott, de azért az itteni egyszerű, elmaradt és földjéhez szokott paraszt lelkeket mégis nehéz volna ily hirtelen más avagy könnyebb, de vérei előtt egyelőre még ismeretlen szűk és füstös gyártelepeibe avagy füstös városaiba zární.

De hiszen az egészséges és valódi népboldogító földbirtokreformokat nem is vezérelhette sohasem ilyen avagy hasonló cél, hanem ellenkezőleg a humánus és szociális XX-ik században épen az a népek és államok életére oly fontos parasztnép és mezei munkásság igazi felszabadítását, felemelését és erősítését célozta.

Már, hogy mennyire segített, illetve nem segített ez irányban a csehszlovák földbirtokreform Csallóköz földhözragadtszegény néprétegén, azt a következő fejezetekben igyekezzünk feltárni.

31. FEJEZET.

A nagyobb parasztok.

Az önmagukat és családtagjaikat fentartani tudó nagyobb parasztgazdaságok csoportjához számítható 10 hektártól 100 hektárig terjedhető mezőgazdasági üzemek száma megszaporodott. Ha ezt a látszólagosan öröndetes megállapítást, a csallóközi viszonyokat csak úgy hallásból ismerő ember meghallja, úgy őszinte hálával és örömtől repeső szívvel kiálltja az egek magas Ura felé: »hála neked Uram, Teremtőm! megkezdődött az elproletárosodás veszélyével küzködő munkásparasztság felemelkedése.« Mert hiszen ez nem jelentene egyebet, mint népünk fel-

újrhodásának első, kézzel fogható örömteljes jelenségét, mely az itteni demokratikus alkotmányú csehszlovák köztársaságban élő magyar kisebbségünkől indult ki.

Mi azonban Csallóközünkre nézve semmi esetre sem oszthatjuk azt a hivatalos körökben elterjedt véleményt, hogy a csehszlovák földbirtokreform a kisembereknek juttatott földterületek révén Csallóközünk népét jobb szociális helyzetbe hozta volna, mert a népek életében legnagyobb jelentőségű és ezért még a modern, jól megművelt, házilag kezelt nagybirtokok feláldozásával, vagyis felparcellázásával létrehozott kisebb és nagyobb parasztgazdaságok, helyesebben mondva, telepes- és maradékbirtokok nem az itteni földhöz ragadt, szociális szempontból a legmélyebben álló csallóközi magyar munkás parasztságnak felszabadítására avagy erősítésére szolgáltak.

De ha az új államalakulatra való tekintettel a csehszlovák köztársasághoz jutott magyarnemzetiségű kisebbségéhez tartozó, elmaradt, szervezetlen és gyenge parasztmunkásnép a neki alkotmányjogilag biztosított jogairól lemondana és így az itteni magyarlakta területen a csehszlovák földbirtokreform útján életrehívott telepes és maradékbirtokok egy természetes fejlődési folyamat eredményeképp tekintetnének, még az esetben sem tudjuk itt, a dunamenti határszáron a csehszlovák földbirtokreform biztosította kedvező szociális befolyásokat felfedezni és igazolni.

Igaz ugyan, hogy Csallóközünk területén a csehszlovák földbirtokreform a felparcellázott nagybirtokok helyén többek között 732 új paraszt, illetve telepes és közép-, illetve maradékbirtokot létesített. Az is igaz, hogy a Cseh- és Morvaországból, valamint Szlovénia északi részeitől ide telepített új telepesek és maradékbirtokosok képezhették az újonnan alakított Csehszlovák köztársaság politikai szempontból legmegbízhatóbb elemeit. Ha tehát ezek a csallóközi új telepesparasztok és maradékbirtokosok ez irányban esetleg be is tölthették feladatukat, de az oly szépen törvénybe foglalt és úgy a nagyobb mezőgazdasági termelés, mint a mezőgazdasági munkások helyzetének jobb, szociális megjavítása érdekében is létre hozott új gazdaságok, ezeknek az ide telepített, telepesekké és földbirtokosokká emelt új földtulajdonosok szociális helyzetén, egynéhány szerencsésebb helyzetet kivéve, aligha javított, mert az itteni szeszélyes idő-

járás, a szélsőséges talajviszonyok, nehéz közgazdasági helyzet, rossz utak, kedvezőtlen értékesítési lehetőségek, valamint a helyi viszonyokban való nagyfokú tapasztalatlanság, hiányzó üzemtőke, a legnehezebb helyzetbe juttatta az új csallóközi földbirtokosokat, illetve gazdálkodókat.

32. FEJEZET.

A kisebb parasztok.

Az 5 hektártól 10 hektárig terjedő üzemnagyságcsoportha tartozó kisebb parasztbirtokok száma 14.11 % -al csökkent.

Annak ellenére, hogy a kisebb parasztgazdaságok itt, a kimondottan gabonatermelésre berendezett viszonyok között és a különben is visszamaradt, szervezetlen földműves nép áldatlan széjjelhúzása következtében semmiképpen sem sorolhatók a biztos megélhetést nyújtó üzemnagyság típusukhoz, azért e kisebb parasztbirtokok számának csökkenése mégis kárt és veszedelmet jelent Csallóközünk paraszt népére és vele kapcsolatosan az itteni egész magyar nemzetiségű kisebbségünkre, sőt nyugodtan mondhatjuk, hogy ennek következtében az egész Csehszlovák köztársaság szociális helyzetére is.

E kisebb parasztgazdaságok számának csökkenése azért tartozik Csallóközünk egyik legszomorúbb szociális jelenségéhez, mert ezek a kis parasztgazdaságok az itteni parasztrétegek és a föld proletárai közötti határvonalat alkotják. Vagyis a kisebb paraszthelyek csökkenése egyuttal e legszegényebb parasztrétegek elproletárosodásának csíráját rejti magában. Másképen fejlődött volna a kisebb parasztok számának statisztikája, ha a csehszlovák földbirtokreform céljaira lefoglalt és felosztott nagybirtokok területe idevaló, az elproletárosodás veszélyétől fenyegetett kisebb parasztok és józan gondolkodású, takarékos, szorgalmas, családjáért élő zsellér és cselédemberek felemelésére használtatott volna föl.

De hogy ez nem történt meg, azt nem csak a mi, a helyszínen átélt tapasztalatunkkal és helyi ismeretünkkel, hanem a számokban is kifejezésre juttatott megállapításainkkal is igazolhatjuk. A nagyobb parasztbirtokok gyarapodása egyesgyedül csehszlovák kolonisták és kisebb maradékbirtokosok letelepítése útján vált elérhetővé. Míg az életképtelen, önmagát fentar-

tani nem tudó, mellékkeresetre szoruló törpebirtokosok és zsellértelkesek tömegének szaporodása a nagyszámú családtagok közötti folytonos öröklés útján bekövetkező felaprozódásnak és a vele járó kisebbedésnek átkos következménye.

A csallóközi parasztság leszegényedését, elproletárosodását, sőt teljes elpusztulását még a következő statisztikai összeállításunk fogja olvasóink előtt legjobban feltárni:

A csallóközi kisebb mezőgazdasági üzemeket, az igavonóállatok száma segítségével a következőképpen osztályozhattuk:

	1895-ben	1930-ban
egy igaerős gazdaságok száma	1951	2878
két igaerős gazdaságok száma	7062	3824
három igaerős gazdaságok száma	39	530
négy igaerős gazdaságok száma	1588	676
Összesen 1—4 igaerős gazdaság	10640	7908

61. tábl.

Ennek a táblázatnak legszomorúbb és egyúttal az itteni parasztság leszegényedésének legjellemzőbb megállapítása az, hogy az 1895-ben még 7062 két igaerős parasztgazdával rendelkező Csallóköz 1930-ban már csak 3824 ilyen önmagát fentartani képes parasztgazdaságot számlált. Ez azt jelenti, hogy az itteni külterjes, túlnyomólag csak gabonatermelésre alapozott gazdasági viszonyok között még némileg életképesnek mondható két lovas vagy két ökrös parasztgazdaságok 43 %-a eltűnt.

Az elmúlt 35 esztendő tehát mintegy 3238 paraszteszadót súllyesztett le az alacsonyabb szociális fokon álló egy lovas kisbirtokosok, illetve még annál is mélyebben álló és az élfproletárosodás veszélyével birkózó, igavonóállat nélküli legszomorúbb, teljesen munkanélkülivé vált zsellérsorsba. A folytonos osztódás és a velejáró eladósodás szinte lehetetlenné teszi a még némileg életképesnek mondható kisebb parasztbirtokok megmaradását, de még kevésbé sikerül e kisebb parasztoknak az életképesebb, több igaerős, nagyobb parasztok soraiba való felemelkedése.

E kisebb, de rendes kezekben még mindig biztos kenyeret nyújtó kétigaerős parasztbirtokok kipusztulásával szervesen összefügg a népszegényedés egy másik, szintén rendkívül szomorú jelensége:

az egylovas, vagyis a mellékkereset nélkül már életképtelenné vált törpebirtokosok nagyarányú felszaporodása. Ezek száma

az elmúlt 35 év alatt 927-el vagyis 16·7%-al szaporodott. Az egy igaerős legkisebb, vagyis már mellékkeresetre szoruló parasztság szaporodásához a munkánkban már megemlített, a csehszlovák földbirtokreform útján életrehívott ú. n. proletárföldek bérbevétele által zsellérekből kisparasztokká emeltek is hozzá járultak.

Ambár ezek az egylovas kisparasztokká süllyedt, avagy kivételesen a bizonytalan és a politikai szelek irányától függő bérletek útján parasztokká emelkedetteknek az itteni, még annyira a középkorhoz hasonló viszonyok, de meg alacsony kultúrájuk és a bizonytalan éghajlati- és talajviszonyok már csak a legalacsonyabb zsellérsorsot biztosíthatják. Ezek a még csak gyenge szállal az anyaföldjükhöz kötött testvéreink mégis értékes és pótolhatatlan részét képezik kisebbségi életünknek.

Ezek a többnyire még egy gyenge gebével avagy rizskatehénkével, 2—3 malackával, 5—10 baromfival bíró kisebb parasztjaink nagyrésze a nagyfokú leszegényesedés, eladósodás és szervezatlenség következtében féllábbal már a még szomorúbb sorsú proletárok közé süllyedtek. Éppen ez a csallóközi falvakban mind veszélyesebb és veszélyesebb formában fellépő parasztpusztulás teszi kötelességünkkel, hogy az anyaföldünkől elszakadni avagy koldusbotjukat véve, a nincstelenek és munkanélküliek táborába eltávozni készülő testvéreink segítségére siessünk.

A rendelkezésünkre álló statisztikai adatok segítségével megállapíthattuk, hogy míg 1895-ben csak 1770 ilyen kisparasztgazdaságot számláltak a megvizsgált területen, addig 1930-ban már 4120 ilyen, csak a legnagyobb nehézségek útján önmagát fenntartani tudó üzemeckét találtunk a Csallóközben. A nagyfokú elmaradottság, szervezatlenség, eladósodás és leszegényedés, de meg a folytonosan szaporodó családtagok megélhetésének bizonytalansága, vagyis azoknak más foglalkozásokban való elhelyezkedésének lehetetlensége következtében mindinkább felszaporodó kis üzemek birtokosairól és nagy nélkülözések között élő hozzátartozóiról még külön is meg kell emlékeznünk. Tudnunk és éreznünk kell, hogy ettől a folyton szaporodó, gazdaságilag azonban gyengülő és ennek következtében erkölcsileg is süllyedő, de igaz hű parasztvérével leszegényedett szülőföldjéhez még ragaszkodni képes munkás paraszt testvéreinktől függ fejlődésünk, jövőnk és egész megmaradásunk.

Magyar kisebbségünk egyetlen reménységét ez az anyaföld-jéhez ragaszkodó, igénytelen, egyszerű, népét, fajtát még természetes ösztönénél fogva önzetlenül szeretni tudó munkás parasztság képezi. E szegény, gyenge, magára hagyott kis magyar néptöredék legnagyobb kincse ez az elhanyagolt falusi nép. Ezért e pusztulni készülő parasztságunkat úgy a kisebbségi — mint az állami vezető férfiak és irányítók figyelmébe és oltalmába ajánljuk. Megfelelő gazdasági szervezetek és szövetkezetek, valamint helyes irányú, önző célokat teljesen kizáró testi-, szellemi- és lelki-nevelés útján ez a nagyszámú, de ezideig csak a nélkülözéssel és politikai célzatú kihasználásokkal megismerkedett munkás paraszt ifjúság képezhetné magyar kisebbségünk és ennek révén államunk legszilárdabb elemét és támaszát. E munkás paraszt réteggel szemben vétkeztünk a legtöbbet, de összefogás, helyes, céltudatos és önzetlen irányítás és kitartó munkálkodás mellett mégis ez lehetne az itteni magyarság megmentője. Ezért minden gondolatunkat, egész szívünket és szeretetünket, akaratunkat és összes cselekvő erőnket e kínlódo és az elproletárosodás veszélyével viaskodó értékes néprétegeinkre kellene e nehéz, a vérünk megmaradása avagy kipusztulása felett döntő korszakban fordítanunk.

Mi nekünk ezt a társadalom legalsóbb fokán, az elproletárosodás előtt álló legértékesebb népréteget a mindnyájunk, sőt talán az egész emberiség veszedelmét jelentő lépéstől meg kell mentenünk és vissza kell tartanunk. E nagy cselekedet pedig véleményünk szerint igazán és tartósan itt a Csallóközünkben, mint bárhol is e földön, csakis az alkotmánylevelünkben biztosított és a tudós ösz köztársasági elnökünk által állandóan hirdetett valódi humanizmus alapján álló demokratizmus gyakorlatilag való alkalmazásával lehetséges.

*

Előző táblázatunk további vizsgálatánál, a kisebb parasztgazdaságok igavonó állatlétszámának alapján történt statisztikai megállapítások pedig a következő folytatólagos népleszegényedést mutatják: az egylovasoktól a négyigaerős, nevezzük őket kisebb, illetve közepes parasztbirtokoknak, — száma 1895-től 1930-ig terjedő idő alatt 10640-ről 7908-ra szállt le. Vagyis a helyes, céltudatos nevelés, tanítás, szervezés és vezetés esetén a nép

gerin
raszt
ezel
erőfo
máva
néze

súlyo
tők,
közi
évi a
birt
négy

földh
köve
tását
leszt
embe
célsz
időt

a né
noss
para
mun
lérsé
ott e
eller
réne
nek

birt
zato
után
réte
Dr. I

gerincét és megmaradásunk titkát magában rejlő munkás parasztelelem Csallóközünkben fenti idő alatt 2732 parasztagdát és ezek ivadékait, vagyis nemzetünk legbecsesebb és pótolhatatlan erőforrásának egynegyed részét könnyelmű, önző és csak a mával, de sohasem a jövővel törődő életfelfogásunk és világnézetünk révén elveszítettük.

Ismételten kijelentjük, hogy ez az itteni magyarságunkra oly súlyos megállapítások nagyobb méretűnek volnának feltűntethetők, ha a földbirtokreform után oly nagy számban létesített csallóközi csehszlovák telepes- és kisebb maradékbirtokosokat az 1930. évi adatainkból kihagytuk avagy levontuk volna, miután ez új birtokosok vagyis parasztlakosok nagyobb részt a két- sőt a három- és négygaerős üzemek számában bennfoglaltatnak.

Mindezekből az a tanulság, hogy a népek boldogságát célzó földbirtokreformok, vagyis a liberalizmus és az emberek önzése következtében egyoldalúlag összehalmozott javak újbóli felosztását célzó intézkedések csakis az *egész nemzetgazdaság fejlesztésére szolgáló és a helyi viszonyoknak megfelelően, az egész emberiség érdekeit szem előtt tartó, tervszerűen átdolgozott célszerű végrehajtása útján érhetnék el a tőlük elvárt, sőt az időtől is már oly nagyon megkövetelt áldásos céljukat. Ott, ahol a népek legértékesebb vagyonát: a termőföldet nem az általánosság, vagyis tényleg a földműveléssel közvetlenül foglalkozó parasztság, valamint az anyaföldjétől elszakadni készülő mezei munkásság és az elproletárosodás veszélyével fenyegetett zselérség felemelésére, illetve felszabadítására lenne felhasználva, ott e nagyjelentőségű agrár- és szociálpolitikai eszköz éppen az ellenkezőjét, vagyis a föld megmunkálójának, a nemzetek gyökérének helyzetén való javítása helyett azok és vele az egész népnek még nagyobb fokú elszegényedését vonja maga után.*

33. FEJEZET.

A mezei munkásság.

Az előbbi fejezetben jellemezett nagyobb és kisebb parasztlakosok, valamint az ezeknek mindinkább felszaporodó hozzátorozói leszegényedés, avagy az örökölt földbirtok felosztódása után bele sodródnak a legszegényebb és legelmaradottabb népréteget képező földnélküliek ú. n. nincstelenek tömegébe.

Népünknek e legszegényebbjei, legelhagyatottabbjai, valamint testileg-, szellemileg- sőt nem ritkán erkölcsileg is leggyengébbjei, de mind e mélyen ható gyengeségeik mellett a gyermekek számával legnagyobb mértékben megáldott föld-, de most már munkanélküli falusi munkásnép alkotja Csallóköz lakosságának legnagyobb részét.

Mily fájdalom tölti el szívünket, amidőn nemzetünk vérének legjobbjairól és szeretett anyaföldünkkel valamikor legközelebbi viszonyban álló parasztivadékainkról, mint a társadalom legutolsóiról és mintegy nemzetünk salakjáról kell itt megemlékeznünk.

Mily fájdalom tölti el lelkünket, ha a falu végén lévő, sárból, régi rothadó deszkákból összevert zsellérviskók, avagy az ú. n. hosszú bérudvarok kuckóiban, vagy pedig a piszkos cigánysoron élő, egyszer majd dolgozni és fáját fentartani hivatott számtalan sok, de halvány, beteges, hibás, szegény éhező és didergő, többnyire csak valamilyen rongyfélébe burkolt gyermek nevető, avagy síró, bánatos, ijedős, avagy csúfolkodó, de még mindég oly ártatlan szemek sóvárgóan és esdeklően reánk tekintenek.

Ilyen kis viskóba való betekintés még nagyobb szomorúsággal tölti el lelkünket. Ott találjuk a többnyire beteges és sok gondtól, nélkülözéstől, de annál nagyobb gyermekáldástól ideje előtt megöregedett és a körülötte settenkedő kisebb gyermekeit rendkívül szerető és nehéz helyzetében mindég csak családjáért gondoskodó édes avagy nem ritkán mostoha anyát. Hogy ez a szó: édes anya mit jelent e nyomorúságban, azt csak itt e helyen lehet igazán átérezni. De ott találjuk a rövid aratási és cséplési időszak kivételével, otthon heverésző, a haza becsületét és határát védő zsellérembert, a szegény, nagyszámú család fejét is. Beszédbe elegyedve, nyugodtan szinte alázatos hangon elmondják szomorú életük történetét. Mennyi fájdalom, mennyi soha meg nem valósult, de még mindég élő remény sugárzik ki e szép és tiszta szemekből. Némelyik bizony a hosszú munka- és keresetnélküliség, valamint a kiméletlen sorscsapások következtében mind nyugtalanabbá és izgatottabbá váló hanglejtésbe esik bele, miközben még a szelidarcú zsellérasszony, sőt az ártatlan gyermekszemek is valami nyugtalanító és titok-

zatos
szin
kény
mon
itteni
baná
fárad
tanal
tékes
növé
gunk

A
cselé
pont
kára
szese
statis
adat
sem
kat
össze
bizon
a ké
határ

lyede
nyúj
közö
elma
ben
kerü
képe
rend

zatos, szinte vádló pillantással tekintenek reánk, miközben valószínűleg a nagyapa valamikori kis parasztbirtoka jut eszükbe.

E szomorú és fájdalmas megállapításainknál egészen önkénytelenül jutott eszünkbe Nagy Frigyes porosz király ismert mondása: »Mindég haragszom, ha látom, hogy az emberek az itteni kedvezőtlen éghajlati viszonyok mellett az ananász, a banán és egyéb nem idevaló exotikus növények kitermelésén fáradoznak, de amellett az emberekre oly kevés gondot fordítanak. És mondjanak amit akarnak, de az emberi nem sokkal értékesebb, mint a világ összes ananásza. Az ember képezi azt a növényt, amelyet tenyészteni kell. Ez megérdemli a mi fáradságunkat, mert hiszen az ember képezi hazánk díszét és dicsőségét.«

34. FEJEZET.

A zsellérek és mezei munkások számbeli meghatározása.

A föld-, illetve teleknélküli mezőgazdasági napszámosok és cselédek számát a hivatalos népszámlálási adatok segítségével pontosan megállapíthattuk. De a többnyire csak alkalmilag munkára járó, kis parcella földtulajdonnal rendelkező aratók, részesek és efélék számát már csak az általános mezőgazdasági statisztikai összeírások és a népszámlálási, illetve foglalkozási adatok egybevetésével állapíthattuk meg. E nehézség ellenére sem akarjuk a telekkel bíró zselléreinkre vonatkozó számadatokat mellőzni, mert ezek képezik az anyafölddel még némileg összefüggésben álló és a földjétől már teljesen elszakadt, a bizonytalan mezőgazdasági napszámos sorsban élő és a többnyire a kommunizmus veszedelmébe sülyedő elproletárosodás közti határvonalat.

Ez a népek legnagyobb veszedelmét jelentő fokozatos sülyyedés minálunk többnyire ekként megy végbe: A megélhetést nyújtó kétlovas, 1—2—3 tehenes parasztgazdaság a sok gyermek között egyenlő részben felosztódik, avagy a helytelen életfelfogás, elmaradottság, szervezatlenség stb. következtében nagymértékben eladósodva, még a gyermekek birtokába jutása előtt, dobra kerül. Így nagyszámú kisebb, a megélhetést már biztosítani nem képes zsellértelkesek, avagy már csak bizonytalan kenyérrel rendelkező napszámosok, illetve a mostani viszonyok között

munkanélküliek keletkeznek, akik az elégedetlen falusiak számát állandóan szaporítják.

A mezőgazdasággal foglalkozók szociális megoszlására, számuk hullámzására nézve alábbi táblázat nyújt bővebb felvilágosítást:

Csallóköz	Tényleges népesség száma				Százalékszámok			
	1900	1910	1921	1930	1900	1910	1921	1930
Összes lakosság	120405	127755	129895	146901	Tíz évenkénti szaporodás +9·12 +6·10 +1·71 +13·09			
Összesen keresők	51634	53715	53790	51613	Összes lakosságnak %-ban 42·88 42·04 41·41 35·15			
Mezőgazdasággal foglalkozó (kereső)	30692	31019	33154	37561	Az összes keresőknek %-ban 59·46 57·74 61·63 72·77			
A mezőgazdasággal foglalkozók (kereső) megoszlása:								
Birtokos és bérlő	8487	9504	9134	10865	27·65%	30·64%	27·55%	28·93%
Gazd. tisztviselő	86	92	164	106	0·28%	0·30%	0·49%	0·29%
Gazd. alk. és cseléd	5903	6122	7574	6690	19·24%	19·73%	22·85%	17·81%
Napszámosok	10522	9104	9197	10050	34·28%	29·35%	27·74%	26·75%
Segítő családtag	5694	6197	7085	9850	18·55%	19·98%	21·37%	26·22%
Az összes mezőgazdasággal foglalkozók (kereső és eltartott) megoszlása								
Birtokos és bérlő	37104	41557		49039	48·49%	51·92%		53·41%
Gazd. tisztviselő	247	286		297	0·32%	0·36%		0·32%
Gazd. alk. és cseléd	13166	14511		14452	17·20%	18·13%		15·74%
Napszámosok	25574	23215		28028	33·41%	29·00%		30·53%
Erdészet és halászatnál	436	466	639		0·58%	0·59%	adatokat nem rendelkeztem	
Összes őstermelő	76527	80035	82967	91816	100%	100%		100%

62. tábl.

E táblázatot alaposabban megnézve, feltűnik a mezőgazdaságban dolgozók számának folytonos emelkedése: 1900-ban 30692, 1910-ben 31019, 1921-ben 33154 és 1930-ban 37561. Szinte csodálkozással kell fogadnunk e megállapítást, hogy míg az 1900–1910. évek békés fejlődéses időszakban csak 1 %-al, addig a mezőgazdasági termelést annyira megzavart, földbirtokreformot és a nagy gazdasági világválságot kezdeményező 1921–1930-as korszakban emelkedett a mezőgazdaságban foglalkoztatott személyek száma. Másképpen kifejezve Csallóköz összes dolgozó lakosságának: 1900-ban 59·46 %-a, 1910-ben 57·74 %-a, 1921-ben 61·63 %-a és 1930-ban már 72·77 %-a foglalkozott mezőgazdasággal. Vagyis míg a háború előtti időben a mezőgazdaságban dolgozó egyének száma inkább visszaesett, addig a földbirtokreform ideje alatt, amidőn Csallóköz mezőgazdasági termelése a nagybirtokok felosztása következtében határozottan visszafelé fejlődött a mezőgazdaságban dolgozók száma nagy arányban meg-

szaporodott. 1930-ban a csallóközi dolgozóknak mintegy $\frac{3}{4}$ része a mezőgazdasághoz tartozott.

Sajnos azonban, csak a holt statisztikai számok tüntetnek fel ily gyönyörű és örvendetes fejlődési folyamatot, mert a valódi élet egész másképen mutatja e számok képét. Hiszen csak a holt számadatokat szemlélve, arra a téves és optimista gondolatra hozza a távolállók, hogy a Csallóközben, a csehszlovák köztársaság búzatermő rónaságán, minden ember a mezőgazdasági termelés szolgálatába sietett, sőt talán még abban a szép illúzióban is ringatják magukat, hogy a csehszlovák földbirtok-reform a városokban és ipari vidékeken feleslegessé vált munkaerőket a csallóközi mezőgazdasági üzemekben, illetve telepítésekben tudta ismét a termelés munkájába beleilleszteni. Hát ha a megszorított dolgozókon kívül még a mezőgazdaságban cselekvően résztvevők hozzátartozóinak számában bekövetkezett gyarapodást is megtekintjük: 1900-ban 45701, 1910-ben 48870, 1921-ben 49616, 1930-ban már 54058 lélekszám, úgy e — nevezük látszólagos — reagrárizáló folyamat a népek megmaradásán dolgozó államvezető férfiaknál határtalan örömet és megelégedést okozhatna.

Ha még az így nyert adatokat üzemtanilag is kihasználjuk és az **egyszáz hektár mezőgazdaságilag használt területre eső lelkek** számát vesszük a mezőgazdaság fejlődésének mértékéül, úgy a következő százalékokban kifejezett eredményre jutunk:

100 ha mezőgazd. területre jutott átlag	1900	1910	1921	1930
Kereső mezőgazd. foglalkozó	19·82	20·13	21·41	24·26
Eltartott mezőgazd. foglalkozó	29·52	31·56	32·05	34·92
Összesen mezőgazd. foglalkozó	49·34	51·69	53·46	59·18

63. tábl.

A mezőgazdasággal foglalkozók számának emelkedő irányzatából a gazdálkodás belterjesítésére; a mezőgazdaságból élők számának emelkedéséből a mezőgazdasági vállalkozás fokozódó jövedelmezőségére lehetne következtetni, mert csak ez teheti a mindinkább szaporodó hozzátartozók eltartását lehetővé.

De mily csalódás, ha a szép és mindent oly rózsás színben feltüntető statisztikai számok eredetére, vagyis a valóságos életbe tekintünk. Mert bizony ez itt a Csallóközben egész más valamit jelent. A földműveléssel foglalkozók száma nem a gazdálkodás intenzivitásának fokozásával áll összefüggésben, mint ahogyan

ezt az üzemtan tanítja és szeretné és ahogyan ezt a távolállók egész természetesnek tarthatnák, hanem ellenkezőleg az itteni ipar-, bányá-, erdő-, kereskedelem- és városnélküliség mellett megszűntetett nagybirtokok, valamint a más vidékekre való eljutás lehetetlensége következtében mindinkább fokozódó munkanélküliségben leli valódi magyarázatát. A mindinkább szaporodó, munkaképes ifjúság kényszerűséből marad a szülők, illetve a kisbirtok nyakán. Mert azt igazán nem mondhatjuk, hogy a szegényedő zsellértelkes avagy törpebirtokos, de még a számottevőbb parasztgazdaság is előbbre jutott volna a gazdálkodásban, avagy, hogy több munkaerőre lett volna szüksége. Erre vonatkozólag különben az V-ik részben feltárt üzemtani vizsgálati eredmények adták meg a leglisztább magyarázatot. De éppen úgy nem lehet a mezőgazdasággal foglalkozók által eltartottak számának emelkedéséből a mezőgazdasági vállalkozás fokozódó jövedelmességére következtetni, mert ez szintén a nagymérvű természetes szaporodás és az elhelyezkedési nehézség következménye. A végletekig megkissebedett földbirtokokon, sőt zsellérházikókban a nagyszülőktől kezdve az unokák sorozatáig kell a folytonosan szaporodóknak ilyen nyomortanyákon életüket végig tengetniök, hogy aztán a kiöregedők, illetve elhalók helyét ezek a munkanélküliségre kárhoztatott, de most már többnyire részaratáshoz sem jutó, nyomorúságban felnevelt, jövőnélküli gyermekcsereg foglalja el.

Igy kell egy jobb jövőre érdemes és a nemzet gyökerét és gerincét képező parasztnépnek tönkre mennie.

E legalsóbb, de a népek életére legfontosabb mezei munkásság statisztikája csoportonként a következő:

a) *Törpebirtokosok és telkes zsellérek.*

Mint már említettük, ezekre az anyaföldjüktől elszakadni készülő és egyuttal az elproletárosodás veszélyével fenyegetett néprétegekre vonatkozó számszerű megállapítás csakis a népszámlálási és a mezőgazdasági statisztikai összeírások egybevetésével volt lehetséges:

Csallóköz	Tényleges számokb.			Az összes mezőgazd. keresőknek %-a		
	1900	1921	1930	1900	1921	1930
Más gazdasági üzemek száma	15570	15816	17211	—	—	—
Onálló gazdálkodók száma	8487	9134	10865	27·65	27·55	28·93
Marad törpebirtokos-zsellér	7083	6682	6346	23·07	20·16	16·89

64. tábl.

b) A napszámosok.

A csallóközi lakosság zöme a legbizonytalanabb megélhetési viszonyok között élő, alkalmi napszámosokból, illetve az itteni nagybirtokok feldarabolása óta minden munka és kenyér nélkül maradt ú. n. nincstelenekből tevődik össze:

Csallóköz	Tényleges szám			Keresők %-a		
	1900	1921	1930	1900	1921	1930
Napszámos és zsellér (kereső)	10522	9197	10050	34.28	27.74	26.75

65. tábl.

De miután az alkalmi napszámosok között telekkel rendelkező zsellérek is szerepelnek, ezért a földnélküli mezei napszámosok pontosabb megállapítása szempontjából a napszámosok összegéből a zsellérek számát levonva a következő adatokat nyerjük:

Csallóköz	Tényleges szám			Keresők %-a		
	1900	1921	1930	1900	1921	1930
Nincstelen napszámos	3439	2515	3704	11.21	7.58	9.86

66. tábl.

Az így számszerűleg megállapított zsellérek és nincstelen mezei napszámosok képezik Csallóközünk legszegényebb és legalsóbb néprétegét. A telkes zsellérember még valamivel kedvezőbb helyzetben van, mint a házikó és minden föld nélküli napszámos. A nagybirtokok feldarabolása következtében többnyire teljesen munkanélkülivé vált földnélküli, de nagycsaládú napszámosok csak valamilyen bérelt, vagy a falu végén, saját kezükkel összehozták a kis lyukban húzódhatnak meg. De azért a kis földparcellával, avagy kis házikóval rendelkező zsellérember is csak úgy biztosíthatja úgy magának, mint nagyszámú hozzátartozóinak szükséges életszükségletét, ha kis földjének, kecskéjének, néhány háromfijának avagy malackájának hozadéka mellett egy kis aratás, némi napszám avagy részkereset is akad.

Az itteni kisebbségi sorsban élő magyarságunk megmaradására és fejlődésére oly nagyjelentőségű, de nyomorúságos helyzete következtében a leginkább veszélyeztetett két mezei munkáscsoport alakulását szükséges lesz még egyszer együttesen megtekinteni:

Csallóköz	Tényleges szám			Keresők %-a		
	1900	1921	1930	1900	1921	1930
Telkes zsellér	7083	6682	6346	23·07	20·16	16·89
Nincstelen napszámos	3439	2515	3704	11·21	7·58	9·86
Összesen	10522	9197	10050	34·28	27·74	26·75

67. tábl.

Szomorú fejlődése ez az itteni szegény mezői munkásságnak, mert szinte feltűnően csökken az oly nyomorult életű, de legalább még egy kis szántóföld, kertecske és egy kis háztelek révén az anyaföldjéhez kötött zsellérek száma. Ám ennek ellenében mindjobban felszaporodott a földjüktől már teljesen elszakadt proletárok: a többnyire munka nélkül sinylődő falusi napszámosok tömege.

A szervezetlen mezőgazdasági munkásság nagyszámú munkanélkülijét, sajnos, nem tartják oly pontosan statisztikailag nyilván, mint ahogyan ez a szakszervezetekbe tömörült ipari, vagy gyári munkásságnál történik. És ha nem is tudjuk ennek következtében a falusi munkanélküliek számát számszerűleg pontosan megállapítani, de csallóközi falvaink viszonyait ismerve, nyugodtan kijelenthetjük, hogy csak az itt-ott még valamilyen nagyobb földbirtokkal rendelkező egyes falvak kivételével, az egész Csallóközben a legnagyobb munkanélküliség uralkodik. Ez a szegény munkanélküli népréteg a hosszú esztendő folyamán legfeljebb 2—3 hétig tartó aratási és cséplési idő alatt biztosíthatja egy pár métermázsza gabona keresetét, melynek nagyrészevel az évközben tett adósságait törleszti, csak a maradék szolgál néhány hónapon át kenyérrel a szegény, éhező, de azért mindinkább szaporodó munkástömegnek. Sajnos, a munkanélküliségre kárhoztatott falusi munkásoknak ez a kis aratási és részkereseti lehetősége is mindinkább bizonytalanabb és bizonytalanabb lesz, mert az egyedüli munkaalkalmat nyújtó nagybirtokok eltűntek és az azokból keletkezett új telepes és maradékbirtokosok többnyire csak a saját erejükkel dolgoztatnak.

Az egyszerű csallóközi földművesek a következő szavakkal jellemezik a csehszlovák földbirtokreform itteni eredményeit: »Nem használt ez a földosztás sem az ide telepített cseheknek és szlovákoknak, sem pedig az itteni munkásnépnek. A telepeseket agyonnyomja a sok adósság, a munkásság pedig elveszítette kenyerét vagyis megélhetőségének lehetőségét.« A falusi

emberek e bölcselkedése önkénytelenül is eszünkbe juttatja azt a régi igazságot: »nincs balgább vélemény, mint az, hogy a nép nem rendelkezik helyes ítélőképességgel, vagyis bírálattal, mert bizony az egyszerű falusi paraszt embernek többnyire sokkal egészségesebb megfigyelőképessége és jobb ítélőképessége van, mint az ú. n. intelligenseknek.«

Véleményünk szerint a hivatalos statisztikák alapján összeállított mezőgazdasági munkások serege valóságban még jóval nagyobb lehet, mert a mezőgazdasággal foglalkozók hozzátartozóinak annyira felszökött számába valószínűleg sok olyan családtag is van, akik szívesen járnának napszámba, de idegen munka hiányában kénytelenek az otthon tétlenül ülők számát szaporítani.

Talán nem lesz felesleges a csallóközi mezőgazdasági munkásság e csoportjainál Dr. Boháč A. egyetemi magántanár és népesedési statisztikusnak a prágai közgazdasági egyesületben 1933. november 27-én tartott előadásáról megemlékezni, melyben a falusi lakosság anyaföldjéhez való hűtlenségének előjeleiről panaszkodott. E tárgyra vonatkozólag rámutatott az utolsó népszámlálási eredményekre, melyek szerint a csehországi mezőgazdasági munkások száma 26.1 %-al, családtagjaikkal együttesen pedig 37.7 %-al csökkent. E szomorú megállapításával kapcsolatban rámutat arra is, hogy még az iparban szegény Szlovénia is visszaesést mutat a mezőgazdasági munkásság száma. Előadásában azzal a szomorú ténnyel is foglalkozott, hogy Csehországban főképen a fiatalabb munkásság és a parasztság ifjabb nemzedéke fordít hátat anyaföldjének, illetve a földművelés nemes mesterségének. Boháč dr. e szomorú tüneteket lelki és gazdasági okokkal véli megmagyarázhatni. Az ifjú generációnak a föld rögeitől és a műhelyektől való elkedvetlenedés a nyugateurópai népek belefáradásának tüneteit véli felfedezni. Ugyanis az annyira kíváncsi volt hivatalnokoskodás utáni vágy kiöli az ifjúságból az oly nagyjelentőségű vállalkozási szellemet.

Milyen más a mi megállapításunk e téren a Csallóközben. A bizonytalan sorsú munkásságnak legnagyobb részét kitevő zselérek és mezei napszámosok száma nem hogy csökkent, hanem ellenkezőleg nagy mértékben emelkedett. Ezeknek a mi, egyedül

csak a mezei munkákhoz szokott, egyszerű és igénytelen, a föld-rögeinél oly szívesen megmaradni akaró, szülőföldjüket szerető és foglalkozásukhoz csak ragaszkodni tudó munkásparasztjainknak, valamint hozzátartozóiknak száma még mindig nagymértvű szaporodást mutat. Ez mindenestre jellemző megállapítás, hogy hogy míg Boháč dr., a népesedés politikusa és statisztikusa a földműveléssel foglalkozók csökkenése felett panaszkodik és az ifjú nemzedéknek a röghöz való hűtlensége felett siránkozik, addig mi, de velünk az állam vezetősége sínylődni hagyja a kisebbségi sorsunk, de az állam szempontjából is százez-szorta nagyobb jelentőségű, mesterségéhez és a föld rögeihez hű természetű paraszt véreinket.

De hát ki itt a hibás? és kit terhel itt a felelősség? Semmi-esetre sem háríthatjuk itt a felelősséget a csehszlovák nemzetre és nem moshatja kezeit senki sem Pontius Pilátus módjára. Mert bizony még az alkotmányilag biztosított jogokat is ki kell harcolni, a kiharcolt jogokat pedig meg kell tudni őrizni és ami a legfőbb, azokat az egész népközösség javára és részére ki kell tudni használni. És minél széjjelhúzóbb, minél elmaradottabb és minél önzőbb egy nép avagy néptöredék, annál nagyobb felelősség hárul azokra, akik az egész nemzetet, vagy a mi esetünkben annak csak egy kis néptöredékét is vezetni és irányítani vállalkoztak.

c) Mezőgazdasági alkalmazottak, cselédek és szolgák.

A munkások e neménél bevezetésül csak annyit, hogy ezek a többnyire egész évre avagy csak hónapszámra beszegődött gazdasági alkalmazottak (kocsis, béres, tehenes, majoros stb.) avagy a nagyobb parasztgazdáknál kenyérüket egész éven át megkereső szolgák és szolgálók képezik még a mezőgazdasági munkásság legbiztosabb megélhetesű csoportját. Mert amíg a zsellértelkesek és az alkalmi napszámosok csak itt-ott elvétele jutnak egy kis bizonytalan ideig tartó munkaalkalomhoz, addig a vasárnapot, ünnepet, pihenést csak elvétele ismerő állandóan munkára kész konvencióos vagy bentkosztos cselédek és szolgák egész éven át dolgozhatnak. Fizetésük és ezzel megélhetésük többnyire hosszabb ideig, sőt a régi volt uradalmakban nem ritkán egész életük tartamára biztosítva volt.

E kis előzetes magyarázatra természetesen csak azoknak van

szükségük, akik a mezőgazdasági munkásság különféle neveit nem ismerik. Ezért ismételtén megemlíjtük, hogy míg az előbbi csoportokba tartozó zsellérek és nincstelen napszámosok a falusi munkásságnak csak egy bizonytalan, alkalmilag dolgozó nemét, addig az e fejezetben tárgyalt gazdasági cselédek és szolgák már valamivel biztosabb kenyerű mezei munkásfajtaát jelentenek. És éppen ezért sajnálatos az itt megállapított vizsgálati eredmény, mely ezeknél habár szintén rendkívül szegényes és nehéz kenyérből élők, de legalább biztosabb sorsú gazdasági cselédeknel Csallóközünkben az előbbi bizonytalan sorsúakkal szemben éppen az ellenkezőjét tudta megállapítani. Számuk ugyanis az utolsó 1921—1930. népszámlálási évtized folyamán 7574-ről 6690-re esett, vagyis a csehszlovák földbirtokreform korszakában e kis területen 884 gazdasági cseléd és nagyszámú hozzátartozóik veszítették el szolgálatukat és megélhetésüknek minden lehetőségét.

Már pedig ezeknél igazán nem találhatjuk fel a Boháč dr. mentegetődzésében említett nyugateurópai elgyengülés jelét, sem pszichológiai és gazdasági okokat, mert ezeknek a lelkiületük nem olyan, hogy az úribb foglalkozás és a kényelmesebb megélhetést biztosító hivatalnokoskodás utáni vágy járhatott volna eszükben. Sokkal nyomorultabb és sokkal elmaradottabb nálunk e kisigényű, de annál hűségesebb szolgálattelkekből összetevődő gazdasági munkáscsoport, minthogy ezt az egyszerű, de legnehezebb földművelési és állatgondozási munkamezejüket, a kenyeret nyújtó urasági avagy bérleti majorokat és pusztákat elhagyni képesek volnának. Ezek itt a Csallóközben, leghatározottabban egyesegyedül a csehszlovák földbirtokreform következtében veszítették el ezt a mezőgazdasággal ezideig szerves összefüggésben álló kenyerüket. Hová is mehettek volna? Ipar, kereskedelem stb. ezen a területen soha sem volt és így az e téren való elhelyezkedés még csak álom formájában sem jutott e valódi, szíve gyökerével csak a földmunkáért lelkesedő munkásnépnek eszébe. De ha a fiatalok egyikét, másikát a csehországi vagy valamely külföldi város könnyebb és a mai fiatalság szemében kellemesebbnek látszó élete el is tudta volna csábítani szülőföldjének elmaradt rögeitől és falvaitól, úgy azt innen sehol még az ide legközelebb eső egynéhány szlovenszkoói nagyobb forgalmú helyekre sem bocsátották be, mert ott a gazdasági krízis,

rossz gazdálkodás, az önzés és szervezatlenség következtében az emberek, illetve vezetők a szegényedő falusi és annyira visszamaradt munkásparasztnéppel nem érték rá foglalkozni.

A prágai tudományos közgazdasági egyesületben elhangzott véleményt tehát semmiesetre sem fogadhatjuk el érvényesnek és igaznak az itteni és szintén a Csehszlovák köztársaság határai közé jutott Csallóközre vonatkozólag, mert itt nem csak »egynéhány« munkás, hanem ellenkezőleg falusi népünk zöme a nagybirtokok feldarabolása következtében vesztette el az amúgyis csak nagyon szerény, de oly sok éhező gyermek között felosztandó kis kenyeret.

És, hogy mennyire ment e munkásnépünknek, ha nem is a saját tulajdonát képező, de szeretett rögeivel való foglalkozásától történő erőszakos elszakítás, azt igyekeztünk egynéhány statisztikai adattal illusztrálni. A mezőgazdaságból élők szociális megoszlását szemléltető táblázatunk kimutatta, hogy az 1921. és az 1930. évek foglalkozási statisztikája szerint Csallóközünkben a legbizonytalanabb kenyérkereseti lehetőségekkel rendelkező mezei munkásság kivételével — akik sajnos, szaporodó irányzatot mutatnak, — a biztos alkalmazásban lévők száma nagymértékben csökkent. Ugyanis a gazdasági cselédek és szolgák száma 7574-ről 6690-re, a gazdatisztek és egyéb gazdasági alkalmazottak száma pedig 164-ről 106-ra csökkent. Ezekhez a statisztikailag pontosan megállapítható, állandó és biztos alkalmazásukat veszített 942 uradalmi alkalmazotthoz és nagyszámú családtagjaikhoz járulnak még a számszerűleg pontosan meg nem állapítható napszámos, arató és részes családok ezrei, akik a csallóközi mezőgazdasági nagy üzemek beszüntetése, illetve felparcellázása következtében otthonukat, kenyerüket és ennek következtében az államok életét biztosító családi nyugalmaikat és boldogságukat veszítették el.

Az állami földbirtokhivataltól kiadott és munkánkban is már többször felhasznált statisztikai gyűjteményben: a földbirtokfeldarabolás következtében kenyerüket és otthonukat veszített mezőgazdasági alkalmazottakra nézve még sokkal részletesebb vizsgálati anyagot találtunk. Igaz, hogy ez már nem volt lehetséges mind az ötven, a csehszlovák földbirtoktól érintett csallóközi földbirtokra vonatkozólag megszerezhető, de sikerült ez

tizenhét feldarabolt uradalomra vonatkozólag. Mely adatokat összesítve a következő táblázatban tárjuk fel olvasóink előtt:

Földbirtokfelosztás következtében állást illetve munkáját veszítette					Nyugdíjat kap			Végkielégítést kapott				
gazdatiszt	egyéb al- kalmazott	éves cseléd	állandó munkás	összesen személy	személy	évi összes nyugdíj Ké	átlag egyre évi Ké	személy	földet kap- tak Ké értékben	pénzt kap- tak Ké értékben	összesen Ké	átlag esett egyre Ké
24	92	493	102	711	70	101580	1451	641	1020184	2602226	3622410	5650

68. tábl.

vagyis a statisztikailag elérhető, felosztás előtt 30914 hektár (53764 kat. hold) összes területet kitevő tizenhét csallóközi nagybirtok feldarabolás nem csak a felparcellázott 20420 hektár (35513 kat. hold) területtel szegényítette meg az itteni magyar kisebbség legértékesebb vagyonát képező földtulajdont, hanem fenti összeállítás szerint 711 gazdasági alkalmazottat, cselédet és egyéb állandó mezei munkást tett földönfutóvá. Sok hűséges gazdatisztnek, gazdának, kulcsárnak, iparosnak, tehenesnek, kocsisnak, béresnek, aratónak, kapásnak, sőt gyengede sok esetben már családokat fentartani kénytelen kisbéresnek, ostorosgyereknek és sok egyéb, kora hajnaltól késő estig a kis keresetért dolgozó napszámosnak kellett ezt a nemzedékek hosszú során szívéhez nőtt munkát és nyugalmaát biztosító anyaföldjét elhagynia és családi boldogságát a bizonytalan, nélkülözésekkel járó jövővel felcserélnie. Mert bizony a fenti táblázatban, a hivatalos statisztika alapján kimutatott nyugdíjazást választott egyének egyikére átlagosan 1451 csehszlovák korona évi nyugdíj, vagy pedig aki inkább az egyszeri pénz- vagy földdel való végkielégítést választotta, arra átlagosan 5650 csehszlovák koronát kitevő érték jutott. Az ilyen kis összeggel vagy földdarabkával kielégített emberek még az itteni, igazán rendkívül igénytelen viszonyok mellett sem voltak képesek jövőjüket biztosítani. Hát még az a sok ezer névtelen szegény mezei napszámos és arató, akik a fenálló nagy üzemek idejében is csak nehezen tudták magukat és családjaikat a munkában szegény téli időszakban a szükséges élelemmel ellátni. Mert bizony mindezekről a napról napra szaporodó, de most már teljesen munka-

nélkülivé vált proletárokról a statisztika és a velük összefüggő szociális gondoskodás teljesen hallgat.

Sok nagy, de ezek révén még sokkal több kis existenciát tett tönkre itt a nagybirtokok felparcellázása. Sok élete derekán lévő embernek lett könyörtelenül a boldogulás útja és a legszegényebb megélhetésének lehetősége elvágva.

A csehszlovák földbirtokreformnak Csallóközünkre tett szociális befolyását röviden a következőkben foglalhatjuk össze. Sok nagy és ezek révén még sokkal több kis embert tett tönkre. Sok munkás élete javában lévő, földje és népe iránt kötelességét megtett, szegény igénytelen embernek zárta el a boldogulás útját a hirtelen és nem az itteni, rendkívül elmaradt viszonyoknak megfelelően végrehajtott nagybirtok feldarabolás. Az ember megrendülve áll meg ezeknél az idevalók előtt ismert, de a távolabb állók részére számokban is kifejezett erkölcsi és lelki összeomlásoknál.

Befejezés.

Agrár- és szociálpolitikai vizsgálataink szomorú eredményeinek felismerésénél ingadozni kezdünk és az ég felé tekintve, könnyörögve fordulunk a nagy Láthatatlanhoz. Hiszen kutatásaink nem az egyes nézetek és a különféle vélemények igazolását vagy ellenzését célozták, hanem egyedül az emberiség javát szolgáló **igazságot** akarták feltárni. Már, hogy mennyire fognak könyvünk révén mindezek a nagy nyilvánosság elé terjesztett, egyszerű és megérthető formában kiadott vizsgálati eredmények a kisebbségi életünk és egész államunk vezetőihez és elméjéhez hozzáférkőzhetni, azt csak a jövő fogja megmutathatni. Ha azonban ez a pontos szám adatokra támaszkodó, minden önző gondolatától mentes és a népközösség érdekét szem előtt tartó munkánk félremagyarázás, rosszakarat avagy kisebbségünk és államunk népeinek, helyesebben mondva vezetőinek gazdasági és szociális kérdések iránti érzéketlensége és érdektelensége következtében nem az itteni szegénysorsú nincstelenek és munkanélküliek felsegítésére és erősítésére lenne felhasználva, mint ahogyan ez rendesen történni szokott, úgy ez a kisebbségi életünk felújítását, vele együtt pedig egész államunk erősödését, sőt talán az egész emberiség javát célzó munkánkat hiába végeztük volna.

A közül a sok, az itt élő nemzetiségek és államunk érdekében már elhangzott és mindinkább hangosabban és gyakrabban elhangzó és a nagy nyilvánosság előtt is ismertté vált vélemények és követelések közül legyen e fontos létkérdésünk illusztrálására csak egyetlen egy példa könyvünkben megörökítve:

A csehszlovák agrárpárt és a vezető kormánykörök »Venkov« című politikai napilapja 1931. augusztus hó 4-ki számának vezércikkében »*Nem csak a Csallóköz, hanem egész Délszlovénia*« cím alatt, többek között a következőket írja: »Dél-szlovénia rendkívül gazdag termőtalajjal bír, de még nagyon sok hiányzik ahhoz, hogy az ottani lakosság zömét kitevő parasztság és mezőgazdasági munkásság boldogulása az időknek megfelelő, normális viszonyok megteremtése révén biztosítható legyen. Így az idei nagy aszálykor e legszegényebb néprétegeket a legnagyobb katasztrófába sodorta. És ép ezen a vidéken él a legtöbb magyar anyanyelvű lakos. A népnek itt e katasztrófális időben különféle vetőmag és egyéb segélyesésekre van szüksége. A munkásoknak a katasztrófa következtében elmaradt aratási részkereset utánpótlására pedig feltétlenül munkaalkalmakra van szüksége a jövő évi termésig. Dél-szlovénia, csak keresztül kasul járva, ott a helyszínén lehet igazán megismerni. Csak is úgy tudhatjuk meg, hogy ott még számos évtizedekre terjedő munkára van szükség, hogy azt egy másik Hannánká vagy talán még ennél a területnél is jobbra alakíthassuk. Hiányzik itt mindenütt a gyümölcsfa, bár egyes gyümölcsnemek (barack) itt kitűnő előfeltételeket találnának; az utak nagyobbbrészt kritikán aluliak; a falvak közül nem egy rendelkezik 3000—5000 lakossal, de nagyobbbrészt csak földből tapasztott, zsuppal fedett szükségépítményekből és hasonlókból állanak. E vidéken még most a XX-ik században is, sok száz év előtti viszonyokhoz hasonló állapotokat találunk. Nem képezik-e mindezek a jelenkor legnagyobb szűgyenét? Mi mindent lehetne itten még hasznos dolgokra befektetni? Hiszen a hazai befektetések mindig a legfontosabbak és a legbiztosabbak.« E vezércikk azután a következő figyelmeztető szavakkal végződik: »Ezért ne feledkezzetek meg ez esztendőben Dél-szlovénia-ról és ne engedjétek át e területet a nyomor martalékául, mely terület különben is a demagógia legjobb talaját képezi, amit Kossuth község esete bizonyít legjobban.«

Annak ellenére, hogy úgy ez ujságcikk, mint a már számtalanszor elhangzott hasonló közlemények sem mondtak egyebet, mint e könyvünk szerzője, a Csallóközben hosszú éveken át folytatott egyéni és tömegvizsgálatai alapján, — melyeket itt a távolabb állókkal való megértés és belátás szempontjából, objektív vizsgálatok útján nyert számadatokkal kifejezésre juttatott, — nem történt még semmi sem, ami ezt úgy az állam, mint kisebbségi életünkre legértékesebb elemet megmenthetné, vagy legalább *is gazdasági szempontból erősíthetné, szociális szempontból pedig felemelhetné.*

Mert bizony az ember megborzadva tekint végig Délszlóvenszko magyar falvain és hihetetlenül kérdi önmagától, hogy hát lehetséges-e ez, hogy ennyire almaradt legyen még egy nép a mai korban. És tudja ezt mindenki, érzik ezt a magyar kisebbség vezetői és tudják ezt az állam vezetői is, de azért sehol sincs javulás és sehol sincs kezdeményezési hajlam vagy kitartó igazi munkakedv.

És ismételten kérdezzük, hol marad itt a lelkiismeret és hol van itt a felelősségérzet? Vagy talán azzal gondolja-e államunk vezetősége, illetve az egész nép, lelkiismeretét megnyugtatni, hogy hiszen megadtuk és megszavaztuk a legmodernebb és a legdemokratikusabb alaptörvényeken nyugvó alkotmányos államformát, amely egyenlően biztosítja minden itt élő polgár jogait és így a kisebbségek fejlődésének lehetőségét is. Vagy talán elég lesz-e úgy az egész állam, mint a kisebbségi életünk vezetőinek a nép nevében benyújtott vagy megszavazott törvényjavaslatok és interpellációk sorozatára való hivatkozás? Mikor itt e szegény és szervezetlen szűzi területen még egy rendes mezőgazdasági szövetkezetet vagy valamely valódi és igazán a földműves- és munkásnép szakérdekeit védő szervezetet sem tudtak összehozni vagy fenntartani.

Megrettenve gondolunk a szomorú jövőre, ha kis magyar népünk színe-javát és legbecsesebb értékét: a termőföldet és paraszt munkás népét veszni és pusztulni hagyjuk.

És vajjon miért nem fogunk össze és miért nézzük elfásultan, tétlenül és könnyelműen e néppusztító folyamatot? *Madách szavaival kezdtem, Madách szavaival végzem, igénytelen, de földünk és népünk szeretetéből fogant munkámat:*

»Ember küzdj és bízva bízzál!«

Függelék

Csallóköz községenkénti adatgyűjteményéből:

A. tábl. Népesedési adatok

B. tábl. Nemzetiségi adatok

a hivatalos statisztika alapján összeállítva.

A. tábl.

Sorszám	Község	Összes terület hektár	L a k o s o k s z á m a						
			1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
Komáromi járás:									
1	Apácaszakállás	2141	980	996	992	974	975	1206	1217
2	Aranyos	2992	1527	1667	1618	1682	1832	2081	2219
3	Bogya	1485	533	478	552	654	767	839	866
4	Csicsó	2952	1361	1404	1398	1488	1356	1434	1602
5	Ekecs	3502	1353	1410	1429	1483	1544	1797	2056
6	Ekel	3635	1019	885	931	997	1304	1407	1721
7	Füss	1787	576	664	644	569	645	714	738
8	Gellér — Alsó	487	480	424	432	432	451	416	449
9	Gellér — Felső	502	197	167	168	178	180	183	175
10	Gúta	11741	5824	6097	7088	7710	8912	9676	10822
11	Izsap	833	330	312	346	342	416	438	466
12	Kamocsa	1564	1561	1693	1749	1780	1760	1801	1723
13	Keszegfalú	5359	1058	1096	1187	1431	1772	2377	2722
14	Keszi — Nagy	2200	693	828	840	821	847	880	1085
15	Kolozsnéma	1204	922	958	941	977	927	968	884
16	Komárom	3196	—	—	—	—	—	17715	21158
17	Lak	756	730	719	696	750	782	798	887
18	Megyercs	2321	758	669	839	894	991	1514	1732
19	Nagymegyer	4722	2831	2832	3241	3474	3591	4012	4482
20	Nemesócsa	2978	1407	1401	1444	1562	1782	1895	2397
21	Órsújfalu	3147	691	793	876	1026	1217	1360	1603
22	Szilás	749	312	254	296	250	268	293	336
23	Szímő	2635	2217	2343	2563	2609	2818	2794	3069
24	Tany	1671	692	597	507	594	776	745	758
25	Turiszakállás	1186	248	349	326	340	398	293	412
Dunaszerdahelyi járás:									
1	Albár	821	498	516	534	514	475	518	523
2	Alistál	1349	1085	1089	1109	1098	1043	1095	1119
3	Alsónyárasd	3112	1298	1164	1437	1498	1487	1547	1572
4	Baka	1105	824	809	830	822	853	907	900
5	Ballony	1607	718	696	702	716	720	681	694
6	Balázsfá	542	156	207	213	218	265	282	276
7	Beketfa	273	108	130	109	123	126	123	123
8	Benkepatony	1007	300	298	241	285	320	370	399
9	Bodak	1694	644	677	739	692	704	686	622
10	Bögellő	827	338	343	334	346	336	410	401
11	Bögölypatony	691	307	299	294	282	276	292	320
12	Bős	5101	2351	2228	2613	2711	2823	2803	3101
13	Csécsepatony	914	259	310	356	341	342	364	474
14	Cséfa	210	118	128	124	122	150	178	160
15	Csenkeszfá	90	84	102	95	83	99	87	101
16	Csentőfa	180	66	62	53	62	63	58	57
17	Csiliznyárad	1044	571	556	641	608	659	732	707
18	Csilizradvány	2141	692	664	824	816	979	958	1031
19	Dercsika	1073	571	500	535	522	532	510	554
20	Diósförgepatony	1723	591	690	739	723	769	821	1033
21	Dunaszerdahely	1549	3805	4182	4453	4814	4762	5171	6280
22	Egyházgelle	280	236	263	240	275	235	243	239
23	Egyházkarcsa	365	54	45	69	66	80	82	96
24	Eperjes	1621	844	968	1032	1053	1064	1146	1194

B. tábl.

a	Csehszlovákiai állampolgárok nemzetiség szerint												Külföldi	
	magyar		cseh és szlov.		német		zsidó		egyéb főkp. cigány				1921	1930
1930	1921	1930	1921	1930	1921	1930	1921	1930	1921	1930	1921	1930	1921	1930
217	1158	1156	20	28	1	9	—	10	—	—	27	14		
219	2032	2004	41	95	5	2	—	19	1	15	2	84		
866	839	856	—	7	—	—	—	3	—	—	—	—		
1602	1384	1410	22	52	—	11	—	8	—	10	28	111		
2056	1765	1946	21	104	6	1	—	—	—	—	5	5		
1721	1357	1409	16	243	7	1	1	13	—	—	26	55		
738	704	685	2	23	1	—	—	9	—	—	7	21		
449	414	447	—	—	1	—	—	—	—	—	1	2		
175	180	161	2	11	—	—	—	—	1	—	—	3		
0822	9479	10221	63	97	7	13	102	273	1	173	24	45		
466	434	448	—	3	—	—	—	—	—	—	4	15		
1723	1795	1681	1	6	1	—	3	25	—	—	1	11		
2722	2313	2522	55	143	3	2	—	—	—	—	6	55		
1085	844	1003	18	35	1	2	—	—	—	—	17	45		
884	841	777	20	60	12	2	—	—	1	—	94	45		
1158	13584	12645	2411	5335	729	1024	128	653	29	235	834	1266		
887	792	866	2	3	1	1	—	4	—	3	3	10		
1732	1078	1242	427	482	—	—	—	—	—	—	9	8		
4482	3870	3841	41	146	10	16	30	337	1	47	60	95		
2397	1861	2104	21	192	5	6	2	32	—	—	6	63		
1603	1333	1306	16	211	1	5	—	9	1	4	9	68		
336	292	327	1	2	—	—	—	—	—	—	—	7		
3069	2784	2970	4	48	—	—	—	15	—	29	6	7		
758	716	736	11	11	12	9	—	1	—	1	6	—		
412	278	386	1	23	1	1	—	—	—	—	13	2		
523	498	501	10	16	2	—	7	6	—	—	1	—		
1119	1063	1078	12	14	2	—	16	12	1	—	1	15		
1572	1523	1497	5	14	2	1	—	3	—	44	17	13		
900	848	845	39	32	14	—	2	16	—	—	4	7		
694	673	663	3	28	—	2	—	—	—	—	5	1		
276	211	184	66	78	—	5	—	1	—	—	5	8		
123	113	116	3	7	7	—	—	—	—	—	—	—		
399	365	385	2	1	1	—	—	—	—	—	2	13		
622	662	585	17	16	7	1	—	4	—	10	—	6		
401	410	397	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—		
320	285	316	2	—	—	—	5	4	—	—	—	—		
3101	2694	2878	38	83	17	11	27	56	—	10	27	63		
474	357	397	—	68	—	3	—	—	—	—	7	6		
160	171	150	5	9	—	—	—	—	—	—	2	1		
101	87	100	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—		
57	58	56	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—		
707	664	695	45	7	11	—	—	1	—	1	12	3		
1031	887	797	58	222	—	—	—	2	1	—	12	10		
554	506	551	2	1	2	—	—	1	—	—	—	1		
1033	807	929	5	59	—	11	8	16	—	2	1	16		
6280	3145	2944	169	503	53	73	1293	2186	3	250	208	324		
239	236	212	2	7	1	1	—	13	1	—	2	6		
96	80	89	—	3	—	1	—	2	—	—	2	1		
1194	1132	1171	—	5	—	1	—	—	1	1	13	16		

A. tábl.

Sorszám	Község	Összes terület hektár	L a k o s o k s z á m a						
			1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
25	Erdőhátkarcsa	262	147	168	165	134	149	193	185
26	Etrekarcsa	405	210	223	222	237	272	283	292
27	Felbár	1038	683	618	684	669	655	738	804
28	Felistál	742	269	266	259	281	271	293	320
29	Felsőnyárasd	1070	588	551	620	610	624	751	712
30	Felsővámos	1158	584	721	680	693	567	629	765
31	Göncölkarcsa	99	67	74	88	104	99	117	90
32	Hegybeneéte	338	205	207	203	211	192	213	217
33	Hodos	1604	908	986	997	1003	997	1062	1242
34	Királyfiakarcsa	262	194	194	184	184	200	184	210
35	Kis Abony	1194	642	607	721	766	841	873	1116
36	Kis Budafa	200	172	197	168	179	160	169	158
37	Kis Lucs	657	199	188	199	213	234	255	287
38	Kis Udvarnok	689	505	489	474	435	445	465	552
39	Kisfalud	668	305	322	326	325	345	373	469
40	Kulesárkarcsa	283	139	135	128	120	139	128	131
41	Kulesod	784	381	377	448	409	411	376	403
42	Kürt	1477	613	637	740	772	903	962	970
43	Lidértejed	352	273	285	242	303	285	304	344
44	Lőgérpatony	1417	388	412	399	403	450	528	625
45	Mad	771	501	456	442	470	438	474	480
46	Medve	925	662	737	907	770	781	728	730
47	Mórockarcsa	144	145	143	143	153	136	147	151
48	Nádasd	626	496	555	483	505	507	440	462
49	Nagyabony	1817	1065	1008	987	1004	999	1021	1103
50	Nagybudafa	197	118	146	152	169	151	185	181
51	NagyLucs	879	304	289	306	323	395	333	364
52	Nagyudvarnok	799	364	392	330	372	389	433	421
53	Nyék	1336	507	500	501	508	643	680	725
54	Ógelle	539	220	224	228	240	232	259	268
55	Ollétejed	303	125	107	120	121	110	139	176
56	Patas	939	645	610	692	681	700	675	932
57	Padány	1700	615	609	555	588	637	652	676
58	Pinkekarcsa	139	163	143	183	169	183	208	204
59	Pódafa	233	162	148	166	167	205	219	251
60	Pósfa	443	186	180	200	220	200	209	249
61	Sipos Amadékarcsa	618	197	216	229	266	215	265	338
62	Solymoskarcsa	168	104	105	102	99	109	139	138
63	Süly	645	294	246	285	250	276	299	365
64	Szap	853	577	660	749	614	645	684	678
65	Szentmihályfa	1066	342	372	351	434	480	525	677
66	Töböréte	217	206	203	156	165	165	179	198
67	Tökés	457	140	143	171	237	198	246	270
68	Tőnye	910	299	342	347	372	392	420	433
69	Várkony	2497	577	604	636	803	866	949	1001
70	Vásárút	2500	1296	1355	1358	1386	1337	1430	1736
Somorjai járás:									
1	Alsó Jányok	610	213	249	206	246	259	239	235
2	Bacsfa	393	274	279	284	300	321	324	351
3	Béke	889	253	284	299	362	388	404	391
4	Bél-Vata	479	308	302	291	308	359	362	330

B. tábl.

a	Csehszlovákiai állampolgárok nemzetiség szerint										Külföldi	
	magyar		cseh és szlov.		német		zsidó		egyéb főkp. cigány		1921	1930
	1921	1930	1921	1930	1921	1930	1921	1930	1921	1930		
1930												
185	181	168	7	5	1	1	—	7	—	1	4	3
292	276	266	3	2	—	1	2	—	—	—	2	23
804	646	675	78	116	5	1	—	—	—	—	9	12
320	274	298	17	11	—	—	—	4	1	—	1	7
712	749	700	—	3	1	—	—	2	—	—	1	7
765	629	758	—	5	—	—	—	—	—	—	—	2
90	117	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
217	213	217	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1242	1046	1205	1	2	10	—	2	2	—	8	3	25
210	180	199	1	1	—	—	—	4	—	—	3	6
1116	849	1047	7	17	8	11	3	4	—	13	6	24
158	168	158	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
287	252	273	—	5	1	3	—	—	—	—	2	6
552	465	551	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
469	370	465	—	3	1	—	—	—	—	—	2	1
131	128	131	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
403	369	392	2	—	—	—	—	—	1	—	5	10
970	955	936	—	25	—	2	—	4	—	—	7	3
344	303	343	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—
625	515	603	6	11	2	—	—	—	2	1	3	10
480	470	476	3	1	—	1	—	2	—	—	1	—
730	716	692	11	28	—	—	—	—	—	—	1	10
151	146	150	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—
462	437	441	—	7	1	2	—	2	—	—	2	10
1103	1003	1039	4	42	—	2	—	3	—	8	14	9
181	185	179	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
364	319	307	9	44	3	2	—	3	1	—	1	8
421	420	371	2	8	—	8	—	6	—	17	11	11
725	663	700	3	8	2	—	—	6	—	—	12	11
268	251	268	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—
176	132	164	5	6	—	—	—	—	—	—	2	6
932	663	720	1	210	—	—	—	—	—	—	11	2
676	638	656	1	4	—	1	—	6	—	1	13	8
204	204	204	—	—	1	—	—	—	—	—	3	—
251	214	237	—	2	—	—	5	12	—	—	—	—
249	209	247	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
338	265	325	—	10	—	—	—	2	—	—	—	1
138	136	137	3	—	—	—	—	—	—	—	—	1
365	282	331	12	34	1	—	—	—	—	—	4	—
678	658	652	17	20	—	—	1	4	—	—	8	2
677	510	510	1	131	—	3	3	—	—	15	11	18
198	179	189	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—
270	217	252	18	12	5	1	—	—	1	—	5	5
333	418	354	—	55	—	—	2	18	—	1	—	5
1001	932	884	6	97	1	2	—	—	—	8	10	10
1736	1382	1574	17	84	5	8	11	16	—	44	15	10
235	234	230	—	4	—	—	—	—	—	—	5	1
351	299	309	17	30	1	—	5	2	—	—	2	10
391	373	324	22	50	5	10	—	1	1	—	3	6
330	349	296	11	26	1	—	—	—	1	—	—	8

A. tábl.

Sorszám	Község	Összes terület hektár	L a k o s o k s z á m a						
			1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
5	Bucsuháza	439	137	128	142	138	164	206	231
6	Bústelek	101	39	36	44	62	52	52	61
7	Csákány	1119	338	353	302	347	393	353	415
8	Csenke	500	233	301	330	314	332	401	362
9	Csölle	886	531	567	561	521	524	592	681
10	Csölöztő	597	208	253	248	226	235	244	264
11	Csütörtök	3193	849	939	847	1118	1259	1333	1874
12	Csukárpaka	498	221	216	194	188	179	202	168
13	Dénese	1151	513	501	492	511	504	539	565
14	Doborgaz	486	691	715	763	737	829	669	640
15	Eberhard	1469	559	650	676	725	828	891	1217
16	Előpatony	856	231	310	277	285	246	262	465
17	Fél	2398	815	1040	1093	1096	1137	1431	1604
18	Felső-Jányok	518	217	194	207	235	224	237	256
19	Gomba	536	125	145	153	190	234	268	249
20	Gutor	956	601	675	745	649	603	718	775
21	Hidas	1486	823	921	1047	1025	1161	1375	1471
22	Illésháza	1214	531	528	505	593	571	568	609
23	Jóka	2426	2216	2297	2433	2489	2494	2644	2746
24	Keszölczés	352	427	554	591	661	612	240	205
25	Királyfia	225	58	53	55	55	47	57	57
26	Kismagyar	311	508	440	420	508	470	458	553
27	Kispaka	360	136	169	155	158	161	186	194
28	Kislég	334	306	347	390	429	442	426	507
29	Maczháza	246	88	105	114	158	142	159	299
30	Misérd	1035	668	671	577	567	560	612	610
31	Nagymagyar	1436	1280	1275	1212	1353	1325	1419	1638
32	Nagypaka	976	386	324	316	330	322	370	444
33	Nagyszarva	1616	387	420	387	449	448	526	504
34	Nagylég	1695	496	509	429	523	554	587	793
35	Olgya	888	270	232	250	284	209	301	288
36	Püspöki	3584	1676	1719	1789	1919	2148	2439	3108
37	Sárosfa	1078	328	345	316	331	369	404	489
38	Szász	710	237	268	271	281	330	348	342
39	Szemet	919	434	469	471	419	480	465	509
40	Somorja	2332	2470	2709	2643	2749	2930	3144	3586
41	Szunyogdi	483	432	481	467	504	532	615	719
42	Tárnok	825	364	393	359	404	423	422	418
43	Tejfalú	660	765	752	687	748	796	597	664
44	Tonkháza	1073	189	233	219	237	214	293	613
45	Torcs	511	299	310	242	256	283	274	270
46	Ujhely Jóka	865	336	394	396	391	406	434	429
47	Uztor	738	182	217	232	279	262	326	450
48	Vajás Vatta	601	158	160	155	165	153	175	199
49	Vajka	817	1129	1119	1122	1184	1262	747	628
50	Vereknye	1014	442	470	514	599	782	787	958
51	Vök	362	202	197	198	213	218	236	248

B. tábl.

	Csehszlovákiai állampolgárok nemzetiség szerint												Külföldi	
	magyar		cseh és szlov.		német		zsidó		egyéb főkp. cigány				1921	1930
	1921	1930	1921	1930	1921	1930	1921	1930	1921	1930	1921	1930		
231	203	223	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	5
61	52	61	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
415	339	401	6	12	—	—	6	—	—	—	—	—	2	2
362	337	318	20	38	1	—	—	6	—	—	—	—	3	—
681	197	173	2	14	385	492	—	—	—	—	—	—	8	—
264	224	218	16	44	—	2	—	—	—	—	—	—	4	—
874	1287	1113	26	650	2	1	6	15	—	8	—	—	12	87
168	194	158	6	1	—	1	—	—	—	—	—	—	2	8
565	229	223	13	16	270	312	—	—	—	—	—	—	27	14
640	642	585	14	38	3	1	—	—	—	1	—	—	10	15
217	866	696	14	487	1	13	—	—	—	5	—	—	10	16
465	255	222	1	236	1	—	—	—	1	—	—	—	4	7
604	1385	1283	19	210	9	29	3	23	1	21	—	—	14	38
256	233	245	3	10	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
249	236	216	5	6	11	5	3	—	—	—	—	—	13	22
775	690	726	22	42	2	5	—	—	—	4	—	—	4	2
471	288	82	51	29	1024	1343	—	5	—	—	—	—	12	12
609	559	594	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	5	11
2746	2346	2428	21	57	5	2	243	205	1	27	—	—	28	27
205	238	205	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
57	57	56	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
553	435	528	8	12	5	11	—	—	—	—	—	—	10	2
194	186	192	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
507	424	496	1	3	1	—	—	5	—	—	—	—	—	3
299	139	150	10	140	8	5	—	—	2	—	—	—	—	4
610	156	164	8	15	434	401	—	—	1	15	—	—	13	15
1638	1231	1223	17	145	3	3	152	223	—	6	—	—	16	38
444	364	432	2	11	2	—	—	—	—	—	—	—	2	1
504	525	493	1	5	—	2	—	—	—	—	—	—	—	4
793	560	505	13	265	6	2	—	4	—	1	—	—	8	16
288	276	271	15	15	5	2	5	—	—	—	—	—	—	—
3108	2248	2509	91	380	72	121	—	—	—	61	—	—	28	37
489	394	473	8	11	1	3	—	—	—	—	—	—	1	2
342	347	316	—	26	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
509	33	508	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3586	2731	2756	157	423	53	164	121	170	—	6	—	—	82	67
719	574	580	2	13	3	11	—	1	18	104	—	—	18	10
418	418	416	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
664	580	639	—	9	1	2	—	4	—	—	—	—	16	10
613	274	379	16	225	—	—	—	—	1	—	—	—	2	9
270	67	66	11	15	186	188	—	—	—	—	—	—	10	1
429	426	414	—	4	—	—	7	11	—	—	—	—	1	—
450	315	296	2	148	1	4	—	—	—	—	—	—	8	2
199	175	184	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
628	658	593	53	13	26	1	—	—	—	—	—	—	10	21
958	692	820	60	87	31	43	—	—	—	—	—	—	4	8
248	235	242	1	5	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—

Summary of the results of the investigation												
Date		Time		Place		Weather		Wind		Sea		Remarks
Day	Month	Hour	Min	Lat	Long	Temp	Humid	Dir	Force	Dir	Force	
1	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
2	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
3	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
4	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
5	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
6	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
7	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
8	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
9	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
10	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
11	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
12	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
13	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
14	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
15	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
16	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
17	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
18	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
19	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
20	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
21	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
22	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
23	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
24	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
25	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
26	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
27	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
28	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
29	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
30	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	
31	1	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	

EL
 Be
 A
 A
 1.
 2.
 3.
 4.
 Csa
 5. f
 6. f
 7. f
 8. f
 9. f
 10. f
 A f
 11. f
 12. f
 13. f
 14. f
 15. f
 16. f
 17. f

RÉSZLETES TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Előszó	5
Bevezetés	9
A tartalom beosztása	12

ELSŐ RÉSZ.

A csehszlovák köztársaság magyarlakta területe a földbirtokreform-időszak első évtizedében	13
1. fejezet. A földbirtokreform céljaira lefoglalt terület	14
2. fejezet. A lefoglalt területből tényleg felosztás alá került a földbirtokreform-időszak első évtizedében	15
3. fejezet. A csehszlovák földbirtokreform útján létesített új maradék-, telepes- és állami birtokok	16
4. fejezet. A csehszlovákiai magyar föld területi vesztesége a háború utáni agrárreform első évtizedében	17

MÁSODIK RÉSZ.

Csallóköz általános ismertetése	22
5. fejezet. Csallóköz földrajzi fekvése, terjedelme, felszíni alakja és a vízrajzi viszonyok	22
6. fejezet. Éghajlat	24
7. fejezet. Csallóköz földtani alakulása és talaja	32
8. fejezet. Népeségi viszonyok	36
9. fejezet. Csehszlovákia összes magyarságára vonatkozó egynéhány fontosabb demografiai adat	41
10. fejezet. Közlekedés, kereskedelem és ipar	50

HARMADIK RÉSZ.

A földtulajdon megoszlása a Csallóközben	60
11. fejezet. A csallóközi földtulajdon megoszlása 1895-ben	61
12. fejezet. A csallóközi földtulajdonok megoszlása az ön- és bérleti kezelés szerint 1895-ben	63
13. fejezet. 1895-től 1913-ig terjedő békés időszakban kényszer nélkül történt földtulajdon eltolódások	64
14. fejezet. A csallóközi földtulajdonok megoszlása az ön- és bérleti kezelés szerint 1913-ban	67
15. fejezet. 1913-tól a csehszlovák földbirtokreform céljaira végrehajtott birtoklefoglalásig bekövetkezett földtulajdon eltolódások megállapítása	68
16. fejezet. Csallóközben a földbirtok lefoglalástól, vagyis 1920-tól 1930-ig a csehszlovák földbirtokreform okozta földtulajdoneltolódásoknak áttekintése	69
17. fejezet. Csallóköz régi és új földbirtokosainak névszerinti felsorolása	75

18. fejezet. A csallóközi 150 hektárt meghaladó földtulajdonok háborúelőtti és az agrárreform okozta háborúutáni eltolódások áttekintése	84
19. fejezet. A házilag és bérbeadás útján kezelt 150 hektáron felüli földbirtoktulajdonok 1895., 1913., 1921. és 1930. évi megoszlása	86
20. fejezet. A háborúelőtti 1895—1913. és a háborús és háborúutáni 1913—1930. időszakokban bekövetkezett földtulajdon eltolódások összehasonlítása	87

NEGYPEDIK RÉSZ.

A mezőgazdasági üzemek megoszlása a Csallóközben	90
21. fejezet. A csallóközi mezőgazdasági üzemek megoszlása 1895-ben	92
22. fejezet. A csallóközi mezőgazdasági üzemek megoszlása 1930-ban	96
23. fejezet. A csallóközi mezőgazdasági üzemmegoszlás alakulása 1895-től 1930-ig	101
24. fejezet. A csallóközi mezőgazdasági üzemek megoszlása 1921-ben	103
25. fejezet. A csallóközi mezőgazdasági üzemmegoszlás 1895., 1921. és 1930. évi alakulásának összehasonlítása	103
26. fejezet. A mezőgazdasági üzemmegoszlás alakulásából levonható következtetések	108

ÖTÖDIK RÉSZ.

A csehszlovák földbirtokreform gazdasági hatása a Csallóközre	109
27. fejezet. Az üzemtani vizsgálat tárgya	113
28. fejezet. Az adatgyűjtés menete	114
29. fejezet. A vizsgálati eredmények összesítése és összehasonlítása:	
A) A művelési ágak kölcsönös arányának kialakulása	121
B) A szántóföldön termelt növények aránya	131
C) Az állatállomány	139
D) A terméshozamok	151
Az üzemtani rész befejezésül	158

HATODIK RÉSZ.

A csehszlovák földbirtokreform szociális hatása a Csallóközben	159
30. fejezet. A csallóközi mezőgazdasági üzemek számában történt eltolódások szociálpolitikai szempontból	169
31. fejezet. A nagyobb parasztok	171
32. fejezet. A kisebb parasztok	173
33. fejezet. A mezői munkásság	177
34. fejezet. A zsellérek és mezői munkások számbeli meghatározása	179
Befejezés	190
Függelék: Táblázat A) Községenkénti népesedési adatok	193
Táblázat B) Községenkénti nemzetiségi adatok	194
Részletes tartalomjegyzék	201

TÉRKÉPEK JEGYZÉKE.

1. Csallóköz térképe	2
2. Csallóköz geológiai térképe	32
3. Csallóköz talajtérképe	34
4. Egy felsőcsallóközi uradalom térképe földreform előtt	70
5. Egy felsőcsallóközi uradalom térképe földreform után	71
6. Egy alsócsallóközi uradalom térképe földreform előtt	72
7. Egy alsócsallóközi uradalom térképe földreform után	73
8. Az üzemtani vizsgálatoknál felhasznált területek térképe	126

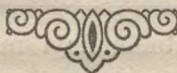
FÉNYKÉPEK JEGYZÉKE.

1. Csilizmenti táj	Címlap
2. Alsócsallóközi mocsár	23
3. Egy csallóközi falu főuccája	56
4. Gútai Dunamalmok	168

A szövegközi táblázatos kimutatások száma 1-től 68-ig terjed.

A szövegközi grafikonok száma 1-től 20-ig terjed.

Szerző előjegyzési felhívása e mű folytatólagos II. kötetére a 204. oldalon.

Értelemzavaró sajtóhibák.

13. oldal, 5. sor felülről: »Predbežné výsledky Československé Pozemkové Reformy« helyett »Předbežné výsledky československé pozemkové reformy.«

20. oldal, 3. és 4. sor alulról: 79:37 és 20:63 helyett 79:37 és 20:63 %.

87. oldal, 32. táblázat utolsó rovatában: 1920 helyett 1930.

133. oldal 3. sor alulról: Gebiete után következik der Insel Schütt

137. oldal, 41. táblázat második rovatában: különbözet +1.04 % helyett —1.04 %.

145. oldal, 3. sor felülről: 9:90 % helyett 0:90 %.

149. oldal, 53. táblázat: negyedik

rovatában 6. sor alulról 1,370.069 l helyett 137.069 l.

150. oldal, 54. táblázatban:

Komáromi járás hízó marha rovatában 1.0 helyett 1.2.

Somorjai járás hízó marha rovatában 1.2 helyett 1.0.

Komáromi járás fejős tehén rovatában 14.5 helyett 10.7.

Somorjai járás fejős tehén rovatában 10.7 helyett 14.5.

Komáromi járás összesen rovatában 31.4 helyett 27.7.

Somorjai járás összesen rovatában 27.7 helyett 31.4.

152. oldal, 4. sor felülől: mutatni helyett mutatni.

191. oldal, 17. sor felülől: segélyezésekre helyett segélyezésekre.

Előjegyzési felhívás!

E könyv folytatásakép előkészületben van a szerző hasonló keretek között mozgó

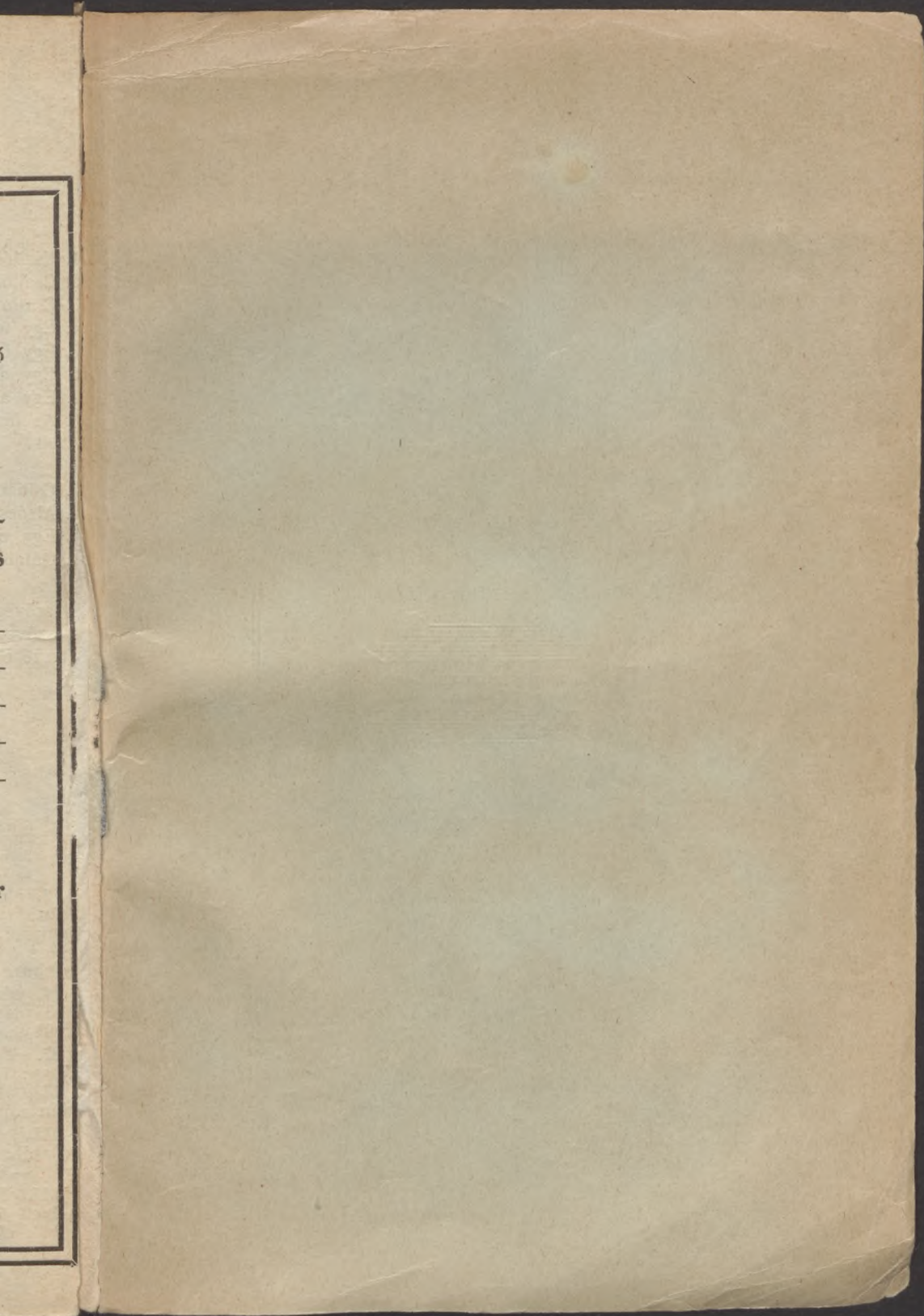
II. kötete:

„A csehszlovákiai magyar kisebbségi földműves-társadalom egységes megszervezésének jelentősége, szükségessége és lehetőségének útja.”

Ennek a tervbevett és kisebbségi életünkre nagyjelentőségű, hazai és külföldi tapasztalatok és tanulmányozások alapján készülő, időszerű, tárgyilagos gazdasági- és társadalomtudományi munkának megjelenése azonban csakis elegendő előjegyzés esetén lehetséges.

Előjegyzési ár 25.—, eladási ára 35.— Kč lesz.
Előjegyzések a szerző címére: **Dr. Machnyik Andor**
tanár, Komárno—Komárom kéretnek.

Spitzer S. könyvnyomdája
Komárno-Komárom. 1935.

